

Vissa frågor om gode män och förvaltare

*Betänkande av Utredningen om bättre förutsättningar
för gode män och förvaltare*

Stockholm 2013

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2013:27

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2013

ISBN 978-91-38-23929-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 15 mars 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (dir. 2012:16). Rådmannen Katarina Persson förordnades samma dag som särskild utredare.

Som sakkunnig förordnades den 12 april 2012 numera kansli- rådet Helena Corell, Justitiedepartementet. Samma dag förordnades som experter kamreren Rune Bohlin, Riksförbundet Gode Män och Förvaltare, direktören Peter Nordström, Överförmyndarnämnden i Stockholm, förbundsjuristen Eva von Scheele, Sveriges Kommuner och Landsting, juristen Peter Wråke, Föreningen Sveriges Överförmyndare, och socionomen och förbundsordföranden Agneta Zedell, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare. Peter Nordström entledigades den 14 januari 2013. Samma dag förordnades förvaltningschefen Kennet Öhlund, Överförmyndarnämnden i Stockholm, som expert i utredningen.

Numera hovrättsrådet Ulrika Ohlsson är sedan den 10 april 2012 förordnad som sekreterare i utredningen.

Enligt direktiven skulle uppdraget redovisas senast den 31 december 2012. Genom tilläggsdirektiv den 13 december 2012 förlängdes utredningstiden till den 30 april 2013 (dir. 2012:120).

Utredningen, som har antagit namnet Utredningen om bättre förutsättningar för gode män och förvaltare, överlämnar härmed betänkandet *Vissa frågor om gode män och förvaltare* (SOU 2013:27). Experterna och den sakkunniga har i huvudsak ställt sig bakom den särskilde utredarens överväganden och förslag. Betänkandet är därför skrivet i vi-form.

Utredningsuppdraget är nu slutfört.

Malmö i maj 2013

Katarina Persson

/Ulrika Ohlsson

Innehåll

Förkortningar	15
Sammanfattning	17
Författningsförslag	27
1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	27
2 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).....	35
1 Uppdraget och dess genomförande	37
1.1 Uppdraget.....	37
1.2 Utredningsarbetet.....	40
1.3 Betänkandets disposition.....	41
2 Översikt över rättsläget	43
2.1 Godmanskap	43
2.2 Förvaltarskap.....	47
2.3 Handläggning av ärenden om godmanskap och förvaltarskap.....	48
2.4 Bestämmelser om handläggning av ärenden i domstol.....	53
2.5 Gode mäns och förvaltares skyldigheter	55
2.6 Skadeståndsskyldighet	56
2.7 Arvode och ersättning för utgifter.....	57

2.8	Upphörande av godmanskap och förvaltarskap	60
2.9	Gode mäns och förvaltares redovisning av huvudmannens egendom	63
2.10	Överförmyndarens register	64
2.11	Länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarverksamheten	64
3	Förslagen från utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare	67
3.1	Utredningens uppdrag	67
3.2	Föräldrars förmyndarförvaltning och anknytande frågor om förvaltning och tillsyn	68
3.3	Överförmyndarverksamheten	70
3.4	Länsstyrelsernas tillsyn och roll i övrigt	71
3.5	Företrädare för vuxna hjälpbehövande	72
3.6	Ställföreträdarskap genom fullmakter och andra direktiv	74
3.7	Anhöriga ställföreträdare i vissa ekonomiska angelägenheter	75
3.8	Ställföreträdarskap inom hälso- och sjukvård m.m.	75
3.9	Ställföreträdare beträffande forskning på person	77
3.10	Företrädarskap inom området för social välfärd	77
3.11	Ställföreträdare för vuxna i domstolsprocess	78
3.12	Ställföreträdarens möjlighet att sätta någon annan i sitt ställe, m.m.	79
3.13	Gode mäns och förvaltares lämplighet, kvalifikationer och utbildning. Den enskildes inflytande i frågor rörande ställföreträdarskapet, m.m.	79
3.14	Frågor om ersättning till förordnade förmyndare, gode män, förvaltare och särskilt förordnade vårdnadshavare m.fl.	81

3.15	Några speciella frågor angående arv och testamente, avveckling av bostad med hyresrätt, tystnadsplikt, m.m.....	82
3.16	God man för ensamkommande flyktingbarn.....	83
4	Entledigande av gode män och förvaltare	87
4.1	Reglering och rättspraxis i fråga om entledigande av gode män eller förvaltare och upphörande av godmanskap eller förvaltarskap.....	87
4.1.1	Regleringen i FB och lagen om god man för ensamkommande barn.....	87
4.1.2	Bakgrunden till nuvarande reglering.....	88
4.1.3	Hur har bestämmelserna om entledigande av ställföreträdare och upphörande av ställföreträdarskap tillämpats hittills?	89
4.1.4	HD:s avgörande i mål Ö 91-12.....	91
4.2	Rättsläget efter HD:s avgörande.....	95
4.3	Vilka andra former av stöd kan den enskilde få tillgång till enligt nuvarande reglering?	96
4.3.1	Insatser enligt SoL	96
4.3.2	Insatser enligt LSS	99
4.3.3	Personliga ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar.....	101
4.3.4	Hälso- och sjukvården.....	103
4.3.5	Viss tvångsvårdslagstiftning.....	104
4.3.6	Representation av make.....	105
4.4	Inom en del kommuner finns det s.k. förvaltarenheter.....	106
4.4.1	Verksamheten vid förvaltarenheter	106
4.4.2	Uttalanden om förvaltarenheter från utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare.....	108
4.4.3	Övriga uttalanden om förvaltarenheter.....	109
4.5	Tidigare överväganden på området	110
4.6	Enkät svar angående den enskildes behov av hjälp och stöd	111
4.6.1	Enkätundersökning	111
4.6.2	Svar från överförmyndare.....	111
4.6.3	Svar från gode män och förvaltare	113

4.6.4	Svar från socialchefer	113
4.6.5	Svar från rättspsykiatriska regionkliniker.....	114
4.7	Medför HD:s avgörande att förvaltare i tillräcklig utsträckning kan bli entledigade?	115
4.7.1	Förvaltare kan i en del fall fortfarande behöva vänta länge på att bli entledigade.....	115
4.7.2	Det är tveksamt om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses fullt ut med stöd av nuvarande reglering	116
4.7.3	Vilka förändringar krävs för att den enskildes hjälpbehov ska kunna tillgodoses när ett förvaltarskap upphör?	118
4.8	Bör lagstiftningen förtydligas med utgångspunkt i HD:s avgörande?	123
4.8.1	Förvaltares rätt att frånträda sitt uppdrag utan att en ersättare har utsetts vid skälig orsak.....	123
4.8.2	Upphörande av förvaltarskap även vid behov av fortsatt förvaltarskap	125
4.8.3	När det av annan orsak saknas förvaltare i ett pågående förvaltarskap.....	126
4.9	Entledigande av gode män och upphörande av godmanskap	127
4.9.1	Allmänna utgångspunkter	128
4.9.2	Godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB	129
4.9.3	Godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 eller 3 § FB	130
4.9.4	Godmanskap för ensamkommande barn.....	131
4.10	Vissa möjligheter att undvika att den enskilde ställs utan god man eller förvaltare	132
4.10.1	Ställföreträdarens säkerhet och trygghet.....	133
4.10.2	Möjligheten att utse flera gode män eller förvaltare för den enskilde.....	133
4.10.3	Utbildningsinsatser för gode män och förvaltare	134
4.10.4	Arvoderingen av gode män och förvaltare.....	134

5	Kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar ..	137
5.1	I vilken utsträckning omfattas gode män och förvaltare av försäkringar?	137
5.1.1	Det finns möjlighet att teckna försäkring genom förbunden för gode män och förvaltare	137
5.1.2	Kommunens försäkringar	139
5.1.3	Hur många gode män och förvaltare har valt att teckna försäkring?	140
5.2	Ger nuvarande reglering möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader?	141
5.2.1	Nuvarande reglering om ersättning för ställföreträdarens utgifter	141
5.2.2	Försäkringar har olika syften och tillgodoser olika intressen	141
5.2.3	En ställföreträdare kan enligt nuvarande reglering inte få ersättning för försäkringskostnader av huvudmannen	142
5.3	Bör huvudmannen ersätta den gode mannen eller förvaltare för försäkringskostnader?	143
5.3.1	Ställföreträdarens skadeståndsskyldighet	143
5.3.2	Huvudmannen bör inte vara skyldig att ersätta ställföreträdarens kostnader för försäkringar	144
5.4	Bör kommunen stå för kostnader för ställföreträdarens försäkringar?	146
6	Möjligheten för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom	149
6.1	Regleringen av skyldigheten för dödsboet efter en ställföreträdare att redovisa huvudmannens egendom	149
6.2	Hur vanligt är det att dödsboet behöver hjälp med redovisningen och hur hanteras dessa situationer för närvarande?	151
6.2.1	Enkät svar från överförmyndare	151
6.2.2	Enkät svar från gode män och förvaltare	153

6.3	Vilka åtgärder behöver vidtas för att ge de efterlevande lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom?.....	154
6.3.1	Dödsboets skyldighet att upprätta en sluträkning bör enligt direktiven finnas kvar	154
6.3.2	Hur vanligt är det att dödsboet efter en ställföreträdare behöver hjälp med att upprätta sluträkningen?	155
6.3.3	Vilket stöd bör dödsboet kunna få med att upprätta sluträkningen?	155
6.3.4	Bör överförmyndaren kunna befria ett dödsbo från skyldigheten att lämna en sluträkning eller tillåta att den lämnas i förenklad form?	159
6.3.5	Bör dödsboet kunna få ersättning för kostnaden att anlita hjälp för att upprätta sluträkningen?.....	162
7	Utredningen i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap	165
7.1	Regleringen om utredningen i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap	165
7.1.1	Tingsrättens beslut i fråga om godmanskap eller förvaltarskap	165
7.1.2	Hur inleds ett ärende om godmanskap eller förvaltarskap vid tingsrätten?	166
7.1.3	Utredningen i ett ärende om godmanskap eller förvaltarskap	166
7.2	Ärendeutredningens förslag	169
7.3	Överförmyndarnämnd obligatorisk som organisationsform?.....	170
7.4	JO-uttalanden angående utredningsansvaret.....	171
7.5	Kartläggning av hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut	173
7.5.1	Kartläggning genom utskick av enkäter	173
7.5.2	Enkät svar från tingsrätter.....	173
7.5.3	Enkät svar från överförmyndare	178

7.6	Hur tillämpas bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden om godmanskap eller förvaltarskap där tingsrätten fattar beslut?.....	183
7.7	Ska överförmyndaren bistå tingsrätten med att hämta in utredning?.....	185
7.7.1	Det finns i praktiken en oklarhet i arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren	185
7.7.2	Överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredningen.....	187
7.7.3	Ett steg i riktning mot att beslutanderätten i de godmanskapsärenden som inte är tvistiga flyttas över till överförmyndaren	189
7.7.4	När och hur ska överförmyndaren bistå tingsrätten med att hämta in utredningen?	190
7.7.5	Vilken utredning ska överförmyndaren bistå tingsrätten med?	192
7.8	Bör överförmyndaren ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten?	193
7.8.1	Det är i praktiken oklart om överförmyndaren ska lämna förslag på ställföreträdare.....	194
7.8.2	Bör överförmyndaren ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare?	195
8	Sekretess för uppgifter om ensamkommande barn	197
8.1	Sekretess hos överförmyndare i ärende enligt FB.....	197
8.1.1	Regleringen i OSL	197
8.1.2	Särskilt om begreppet ”enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden”	197
8.2	Sekretess hos överförmyndare i ärenden om god man för ensamkommande barn.....	198
8.2.1	Behovet av sekretess hos överförmyndare i ärenden om god man för ensamkommande barn	198
8.2.2	Täcks sekretessbehovet av befintliga bestämmelser?	199
8.2.3	Avvägning mellan intresset av insyn och intresset av enskildas behov av skydd för den personliga integriteten.....	200

8.2.4	Sekretessbrytande bestämmelse	201
8.3	Sekretess hos domstol i ärenden om god man för ensamkommande barn	201
8.3.1	Det gäller sekretess hos domstol för uppgifter i ärenden enligt FB	202
8.3.2	Det finns behov av sekretess för uppgifter om ensamkommande barn även i domstol.....	202
9	Statistik över överförmyndarnas verksamhet	205
9.1	Vilka uppgifter och vilken statistik finns det beträffande överförmyndarnas verksamhet?	205
9.1.1	Överförmyndarnas register	205
9.1.2	Länsstyrelsernas insamling av uppgifter om överförmyndarnas verksamhet.....	206
9.1.3	Hur hanterar länsstyrelserna de insamlade uppgifterna?.....	207
9.1.4	Pågår det något arbete vid länsstyrelserna för att utveckla insamlingen av uppgifter på området?	208
9.2	Pågående projekt om statistik m.m.....	209
9.2.1	Projekt bland ett antal överförmyndarnämnder	209
9.2.2	Projekt om ett nationellt ställföreträdarskapsregister.....	210
9.3	SCB:s officiella statistik.....	211
9.4	I vilka syften behövs det statistik över överförmyndarnas verksamhet?	214
9.5	Vilka uppgifter bör samlas in och sammanställas?	216
9.6	Åtgärder för att säkerställa tillgången till relevant statistik.....	218
9.6.1	Statistik ska framställas av ett antal länsstyrelser utifrån uppgifter från överförmyndarna.....	218
9.6.2	Bör statistiken över överförmyndarnas verksamhet vara en del av den officiella statistiken?	221

10	Vissa åtgärder som kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare	223
10.1	Det kan behöva vidtas även andra åtgärder för att förbättra förutsättningarna för gode män och förvaltare	223
10.2	Utbetalning av ersättning till gode män och förvaltare	224
10.3	Precisering av vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som ställföreträdare	226
10.4	Utbildning av gode män och förvaltare	227
10.5	En väl fungerande överförmyndarverksamhet	228
11	Kostnadsberäkningar och konsekvensanalys	231
11.1	Kraven på redovisning av förslagets konsekvenser	231
11.1.1	Kommittéförordningen (1998:1474) och förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning	231
11.1.2	Våra direktiv	232
11.2	Ekonomiska konsekvenser av våra förslag	232
11.2.1	Förslagen som rör entledigande av gode män och förvaltare och upphörande av ställföreträdarskap	232
11.2.2	Förslagen med anledning av möjligheten för ställföreträdarens dödsbo att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom	233
11.2.3	Förslaget om att överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare	235
11.2.4	Förslaget om insamling av uppgifter och sammanställning av statistik	239
11.3	Betydelsen för den kommunala självstyrelsen	241
11.4	Förslagets konsekvenser för barn	241
11.4.1	Barns rättigheter	241
11.4.2	Ger våra förslag konsekvenser för barn?	243

12	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	245
12.1	Ikraftträdande.....	245
12.2	Övergångsbestämmelser	245
13	Författningskommentar	247
13.1	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	247
13.2	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	258
	Litteratur- och källförteckning	236
	Bilagor	
1	Kommittédirektiv 2012:16.....	267
2	Kommittédirektiv 2012:120.....	273
3	Genomförandet av vår enkätundersökning	275
4	Frågor som ingick i vår enkätundersökning	279
5	Uppgifter för beräkning av statistik och nyckeltal inom ett statistikprojekt bland överförmyndarnämnder	289

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Dir.	Direktiv
FB	Föräldrabalken
HD	Högsta domstolen
HSL	Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)
JO	Riksdagens ombudsmän
LPT	Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LRV	Lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVM	Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
RiR	Riksrevisionens rapporter
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SCB	Statistiska centralbyrån
SiS	Statens institutionsstyrelse

SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken
ÄL	Lagen (1996:242) om domstolsärenden

Sammanfattning

Uppdraget

Vi har haft i uppdrag att föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Syftet är att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

Uppdraget har avsett frågor inom sex olika områden. Ett område som vi har haft att behandla rör frågan om möjligheten för gode män och förvaltare att kunna bli entledigade även om någon ersättare inte har utsetts. Vidare har vi behandlat frågan om vem som bör stå för kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar. I uppdraget har även ingått att överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att dödsboet efter en god man eller förvaltare ska få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom.

En annan fråga som vi har haft i uppdrag att överväga är om överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredning i ärenden om godmanskap och förvaltarskap, i vilka tingsrätten fattar beslut. I denna del har vi också tagit ställning till om överförmyndaren bör lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten.

I vårt uppdrag har det även ingått att utarbeta författningsförslag om sekretess hos överförmyndaren i ärenden enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. En annan fråga har varit att överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerställa att det finns tillgång till relevant statistik över överförmyndarnas verksamhet.

Utöver de i våra direktiv särskilt angivna frågorna har vi haft möjlighet att föreslå andra praktiska åtgärder som bidrar till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Vi har genom en enkätundersökning gjort kartläggningar inom de områden som omfattas av uppdraget.

Entledigande av gode män och förvaltare

Av nuvarande reglering framgår att en god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad. Ställföreträdaren är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare har utsetts, om ställföreträdarskapet ska fortsätta. Det framgår av våra direktiv att det har riktats kritik mot att en god man eller förvaltare är skyldig att (utan tidsbegränsning) kvarstå i sitt uppdrag till dess att en ersättare har utsetts.

Frågan om under vilka förutsättningar en förvaltare har rätt att bli entledigad trots att en ersättare inte har utsetts och när ett förvaltarskap som behövs kan upphöra, behandlades av HD i ett beslut den 9 november 2012 (mål Ö 91-12). En redogörelse för HD:s avgörande finns i avsnitt 4.1.4.

Vi föreslår att den praxis som HD har lagt fast i dessa frågor ska framgå av lagstiftningen. Det ska av FB framgå att en förvaltare inte är skyldig att ha kvar sitt uppdrag till dess att en ny ställföreträdare har utsetts, om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan.

Vid bedömningen av vad som är en skälig orsak ska det göras en avvägning mellan förvaltarens bevekelsegrunder för att avsluta uppdraget och huvudmannens behov av förvaltare. Förvaltaren måste som regel godta vissa och kanske inte helt obetydliga olägenheter för att behovet av förvaltarskap ska tillgodoses.

I FB ska det också regleras att ett förvaltarskap ska upphöra när en ställföreträdare som har skälig orsak att lämna sitt uppdrag entledigas, om en ny ställföreträdare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget. Ett förvaltarskap ska under dessa förutsättningar kunna upphöra också i de fall ett uppdrag som förvaltare har upphört av någon annan orsak, t.ex. när ställföreträdaren har avlidit. Beslut om entledigande av förvaltaren och upphörande av förvaltarskapet ska fattas av rätten.

HD:s uttalanden och de omständigheter som förelåg i det fall som var föremål för prövning i HD:s avgörande talar för att det bör kunna bli aktuellt att låta ett förvaltarskap upphöra (trots att det finns ett behov av ett sådant) endast i ett fåtal fall per år. Vi har gjort bedömningen att möjligheterna för förvaltare att bli entledigade och förutsättningarna för att ett förvaltarskap ska upphöra inte bör utvidgas i förhållande till vad som framgår av avgörandet. Detta beror på att det är tveksamt om den enskildes behov av hjälp och stöd i alla fall kan tillgodoses fullt ut genom de insatser som är möjliga

enligt nuvarande reglering om ett förvaltarskap för honom eller henne upphör samt att det inte har varit lämpligt att i det här sammanhanget föreslå förbättringar av det existerande stödet.

Vi föreslår vidare att en god man som har utsetts enligt 11 kap. 1, 2, 3 eller 4 § FB ska ha motsvarande möjlighet som en förvaltare att bli entledigad samt att ett sådant godmanskap ska kunna upphöra även om det behövs. Nyss föreslagna reglering i FB för förvaltare ska således även omfatta dessa kategorier av gode män. När det gäller en god man för ett ensamkommande barn har vi däremot gjort bedömningen att han eller hon inte bör kunna bli entledigad utan att det finns en ersättare. Detta beror på att barnet, som själv inte har rättshandlingsförmåga, vid en sådan ordning skulle riskera att stå utan företrädare.

För att undvika att den enskilde ställs utan god man eller förvaltare kan även vissa åtgärder vidtas inom ramen för nuvarande ordning. Den gode mannens eller förvaltarens säkerhet och trygghet kan tillgodoses i större utsträckning, t.ex. genom att kommunen tillhandahåller säkra lokaler för möten med huvudmannen. I vissa fall kan det finnas skäl att utse två ställföreträdare för huvudmannen. Vidare bör det i utbildningen av gode män och förvaltare ingå hur svåra och krävande uppdrag kan utövas. Att det rör sig om ett sådant uppdrag bör också ytterligare beaktas vid arvoderingen av ställföreträdaren.

Kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar

Det är möjligt för gode män och förvaltare som är medlemmar i godmansföreningar (vilka är anslutna till Riksförbundet Gode Män och Förvaltare eller Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare) att ansluta sig till förbundens gruppörsäkringar, vilka innefattar ansvarsförsäkring och olycksfallsförsäkring. Det har inte varit möjligt att närmare bedöma i vilken utsträckning gode män och förvaltare har tecknat försäkring. Mycket tyder dock på att det är en förhållandevis liten andel av ställföreträdarna som har gjort detta. Det förekommer också att kommuner har tecknat ansvarsförsäkring eller olycksfallsförsäkring för gode män och förvaltare.

Vi bedömer att nuvarande reglering (12 kap. 16 § FB) inte ger möjlighet för en god man eller förvaltare att få ersättning för försäkringskostnader från huvudmannen. Det bör inte heller införas en sådan möjlighet. En ansvarsförsäkring kan nämligen inte anses

vara av tillräcklig nytta för flertalet huvudmän och en olycksfallsförsäkring tillgodoser inte alls denna funktion.

Enligt vår bedömning bör inte kommunen stå för kostnader för gode mäns och förvaltares försäkringar, bl.a. med hänsyn till att det är fråga om ett privaträttsligt uppdrag mellan ställföreträdaren och den enskilde.

Möjligheten för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom

Det är sällan en ställföreträdare avlider under tiden hans eller hennes uppdrag pågår och det är därför ovanligt att ett dödsbo blir skyldigt att upprätta en sluträkning. I det fall det förekommer synes det dock vara relativt vanligt att dödsboet behöver hjälp med att upprätta sluträkningen.

Vi har gjort bedömningen att en god man eller förvaltare som ska ta över uppdraget som ställföreträdare inte bör hjälpa dödsboet med att upprätta en sluträkning, bl.a. mot bakgrund av att han eller hon senare ska granska den tidigare ställföreträdarens förvaltning. Det bör inte heller vara möjligt att förordna en god man eller förvaltare som enbart har till uppgift att hjälpa dödsboet med att upprätta sluträkning, eftersom en sådan uppgift är av helt annan karaktär än de uppgifter som ingår i ett ställföreträdaruppdrag. Dödsboet kan däremot få hjälp av andra erfarna ställföreträdare utanför ett sådant uppdrag samt vid behov anlita t.ex. en redovisningsbyrå eller en juridisk byrå för att fullgöra skyldigheten att upprätta en sluträkning.

Överförmyndaren bör inte hjälpa dödsboet med att upprätta sluträkningen, eftersom överförmyndaren har till uppgift att granska dödsboets sluträkning.

Enligt vårt förslag ska det införas en möjlighet att besluta om befrielse från eller lättnad i den skyldighet som ställföreträdarens dödsbo har att lämna sluträkning. Ett beslut om befrielse eller lättnad ska få fattas om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl.

Vidare föreslår vi att dödsboet ska ha rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra skyldigheten att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom. Det ska vara en uppgift för överförmyndaren att besluta om sådan ersätt-

ning. Huvudmannen ska betala ersättningen om hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar överstiger de basbeloppsgränser som gäller för att han eller hon ska ersätta en god man eller förvaltare för utgifter. Om huvudmannens inkomst respektive tillgångar inte överstiger dessa gränser ska ersättning för dödsboets utgifter betalas av kommunen.

Förslagen ska gälla även beträffande ett dödsbo efter en förordnad förmyndare.

Utredning och förslag på ställföreträdare i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap

Enligt nuvarande reglering är det rätten som ska hämta in bl.a. yttrandet från anhöriga och utredning om den enskildes hälsotillstånd i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap.

Utifrån den kartläggning vi har gjort kan det konstateras att tillämpningen av regleringen i praktiken inte är enhetlig. I en del fall är det överförmyndaren som hämtar in utredningen och ger in denna till tingsrätten medan det i andra fall är rätten som helt eller delvis hämtar in utredningen.

Vi föreslår att överförmyndaren ska ha till uppgift att hämta in nödvändig utredning och ge in den till tingsrätten samtidigt med ansökan, i de fall det är överförmyndaren som ansöker om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap. I de fall det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan ska rätten uppdraga åt överförmyndaren att hämta in utredningen. Utredning ska även kunna hämtas in av rätten.

Överförmyndarens skyldighet att hämta in utredning bör ses som ett steg i riktning mot att beslutanderätten i ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB, vilka inte är tvistiga, ska flyttas över från tingsrätten till överförmyndaren.

Det finns ingen författningsreglerad skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten. Av de svar som vi har fått på vår enkät framgår att vissa överförmyndare lämnar förslag på ställföreträdare till tingsrätten, medan andra överförmyndare inte gör det. Vi föreslår att överförmyndaren ska ha till uppgift att i samband med att utredningen ges in till rätten, lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget.

Överförmyndaren ska dock inte vara skyldig att lämna ett förslag på ställföreträdare om det finns särskilda skäl mot detta, vilket t.ex. kan vara fallet då det inte går att finna någon som vill åta sig ett ställföreträdaruppdrag eller om överförmyndaren anser att det saknas förutsättningar för ett ställföreträdarskap. Tingsrätten ska dock kunna förelägga överförmyndaren att lämna ett förslag om den bedömer att det finns sådana förutsättningar.

Sekretess för uppgifter om ensamkommande barn

Det gäller i ärenden enligt FB sekretess hos överförmyndaren för en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider men. Någon motsvarande sekretess gäller inte i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

Det finns behov av sekretess även i ärenden om god man för ensamkommande barn. Sekretessbehovet täcks inte av befintliga sekretessbestämmelser och vi bedömer att barnets krav på skydd för personliga eller ekonomiska förhållanden väger tyngre än allmänhetens behov av att få tillgång till uppgifter om barnet.

Vi föreslår att det ska gälla sekretess hos överförmyndaren i ärenden om god man för ensamkommande barn i samma utsträckning som i ärenden om god man enligt FB. Detta innebär att sekretess ska gälla om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Det ska finnas en sekretessbrytande bestämmelse som innebär att den som har god man eller hans eller hennes närmaste släktingar har rätt att ta del av handlingar i ett ärende om god man för ett ensamkommande barn som rör godmanskapet och som förvaras hos överförmyndaren.

Sekretess ska gälla även i domstol i de fall överförmyndarens beslut överklagas dit. Den ska ha samma omfattning som i domstolens ärenden enligt FB. Detta innebär att sekretessen ska gälla för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen ska gälla oavsett om en part begär det eller inte.

Statistik över överförmyndarnas verksamhet

Statistik över överförmyndarnas verksamhet och de ställföreträdarskap som omfattas av överförmyndarens tillsyn behövs för att säkerställa att den som har (eller har behov av) god man eller förvaltare får sina intressen, behov och rättigheter tillgodosedda och att detta sker inom rimlig tid. Vidare behövs statistik för att ge överförmyndare bättre möjligheter att följa upp och analysera sin verksamhet och som ett redskap i länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarna. Det finns även behov av statistik för att nationellt kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet, för att ge allmänheten bättre insyn i denna verksamhet, i samband med utredningar och forskning samt i journalistiska sammanhang.

Vi föreslår att de länsstyrelser som ansvarar för tillsynen över överförmyndarnas verksamhet ska framställa statistik beträffande sådan verksamhet inom respektive tillsynsområde. En av dessa länsstyrelser ska årligen framställa rikstäckande statistik på området samt göra denna tillgänglig för externa intressenter. Överförmyndarna ska till länsstyrelserna årligen lämna sådana uppgifter om verksamheten som behövs för framställning av statistiken.

Det bör finnas tre olika kategorier av statistiska uppgifter. I ett första skede bör ett mindre antal statistiska uppgifter tas fram inom dessa kategorier och därefter bör antalet uppgifter vid behov successivt utökas. Den första kategorin av statistiska uppgifter bör avse kvantitativa mått avseende överförmyndarnas verksamhet. Inom den andra kategorin bör det finnas statistiska uppgifter i fråga om kostnaderna för verksamheten. Den tredje kategorin av uppgifter bör ge en beskrivning av kvaliteten inom verksamheten.

Statistiken över överförmyndarnas verksamhet bör för närvarande inte vara en del av den officiella statistiken.

Vissa åtgärder som kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare

Vi har i olika sammanhang uppmärksammat på även andra områden inom vilka det kan finnas skäl att vidta åtgärder för att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Inom dessa områden lämnar vi dock inga förslag till förändringar, men vi gör bedömningen att det till viss del kan vidtas åtgärder inom ramen för nu gällande ordning.

Det är viktigt att överförmyndaren ser till att handläggningen av frågan om ersättning till gode män och förvaltare sker effektivt och att beslut fattas så skyndsamt som möjligt.

Vidare finns det ett visst behov av att närmare precisera vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som god man, särskilt vid godmanskap för ensamkommande barn, samt för förvaltare. Eftersom det kan vara problematiskt att göra en sådan precisering, bör kunskapen om vad ett uppdrag som ställföreträdare innebär i stället förbättras genom ökade utbildningsinsatser och genom att överförmyndaren i större utsträckning informerar om detta.

Utökade möjligheter till utbildning för gode män och förvaltare bör enligt vår mening kunna ge bättre förutsättningar för dem att utöva sina uppdrag samt bidra till att säkerställa tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. För att uppnå och bibehålla en tillfredsställande kunskaps- och utbildningsnivå för överförmyndarna är länsstyrelsens tillsyn av betydelse.

Ett sätt att höja kompetensen hos överförmyndarna kan vara att överförmyndarnämnd görs obligatorisk som organisationsform.

Kostnader och konsekvenser

Vårt förslag om att överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare bedöms leda till en merkostnad om cirka 5 mnkr per år för kommunerna, medan domstolarna torde göra motsvarande besparing. Kommunernas kostnadsökning bör täckas genom att denna summa förs över från domstolarna till kommunerna. Om man har som utgångspunkt att förslaget rör sig om helt nya uppgifter för överförmyndarna, och inte tar hänsyn till att det är uppgifter som i praktiken till stor del redan utförs av dem, kommer kommunernas kostnader att vara betydligt högre än 5 mnkr.

Anslaget för de sju länsstyrelser som ska ha till uppgift att framställa statistik över överförmyndarnas verksamhet bör ökas med 5,6 mnkr avseende första året efter genomförandet och därefter med 600 000 kr per år. Överförmyndarens skyldighet att lämna uppgifter till länsstyrelsen bedöms medföra endast marginella kostnadsökningar för kommunerna.

Övriga förslag bedöms inte få några nämnvärda ekonomiska konsekvenser.

Vårt förslag om sekretess hos överförmyndare respektive domstol för uppgifter i ärenden om god man för ensamkommande barn innebär att skyddet av dessa barns integritet förstärks. Barnens intressen beaktas också särskilt genom att vårt förslag om entledigande av gode män inte omfattar en god man för ensamkommande barn.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Av oss föreslagna lagändringar bör kunna träda i kraft den 1 juli 2014.

När det gäller skyldigheten för överförmyndare att hämta in utredning till tingsrätten i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap föreslås vissa övergångsbestämmelser.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 19 kap. 18 § ska betecknas 19 kap. 20 §,
dels att 11 kap. 16, 17 och 19 §§, 14 kap. 24 §, och den nya 19 kap. 20 § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas nio nya paragrafer, 11 kap. 16 a, 16 b, 17 a–c §§ och 19 a §, 14 kap. 25 § samt 19 kap. 18 och 19 §§ av följande lydelse samt närmast före 14 kap. 25 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap. 16 §

I ärenden om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år *skall* rätten eller överförmyndaren ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap skall, om det inte är obehövt, rätten också inhämta yttrande från den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning. Yttrandet skall också, om det behövs,

I ärenden om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år *ska* rätten eller överförmyndaren ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

---

¹ Balken omtryckt 1995:974.

inhämtas från andra närstående samt från den eller de kommunala nämnder som fullgör uppgifter inom socialtjänsten och den eller de nämnder som utövar landstingets ledning av omsorgsverksamheten. Den som ansöknings avser skall höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock avstå från att höra den enskilde muntligen om han eller hon själv har gjort ansökan eller medgivit det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

Bestämmelserna i andra stycket gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare.

Myndigheter och inrättningar som anges i andra stycket är skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.

16 a §

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap ska, om det inte är obehövt, ingå utredning i form av yttranden från den enskildes make eller sambo, den enskildes barn, överförmyndaren och vårdinrättning.

Om det behövs ska det i sådana ärenden också ingå utredning i form av yttranden från andra närstående samt från den eller de kommunala nämnder som

fullgör uppgifter inom socialtjänsten och den eller de nämnder som utövar landstingets ledning av omsorgsverksamheten.

Myndigheter och inrättningar som anges i första och andra stycket är skyldiga att lämna sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.

16 b §

Bestämmelserna i 16 a § gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare.

17 §

Innan rätten anordnar förvaltare skall den inhämta läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Detta gäller även i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 §, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

I ett ärende om anordnande av förvaltare ska det ingå utredning i form av läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Detta gäller även i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 §, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om sådan utredning som avses i första stycket.

17 a §

Utredning enligt 16 a eller 17 § hämtas in av överförmyndaren eller rätten.

I de fall det är överförmyndaren som ansöker om ett godmanskap enligt 4 § eller förvaltare ska nödvändig utredning i ärendet hämtas in av överförmyndaren och ges in till rätten tillsammans med ansökan.

Om det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan får rätten uppdra åt överförmyndaren att hämta in utredningen. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara inhämtad. Om det behövs får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

17 b §

Överförmyndaren ska i samband med att utredning ges in till rätten enligt 17 a § andra eller tredje stycket eller på uppdrag av rätten lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

17 c §

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap ska den som ansökanen avser höras muntligen vid rätten, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock avstå från att höra den enskilde muntligen om han eller hon själv har gjort ansökan eller medgett det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

Bestämmelserna i första stycket gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare.

19 §

Om en god man eller förvaltare inte längre behövs, *skall* godmanskapet eller förvaltarens upphöra. Beslut om att godmanskap enligt 4 § eller förvaltarens *skall* upphöra fattas av rätten. I övriga fall fattas beslutet av överförmyndaren. Har god man förordnats enligt 3 § 1–5, *skall* överförmyndaren entlediga den gode mannen så snart den som förordnandet avser begär det. När en god man eller förvaltare har slutfört sitt uppdrag, *skall* han genast anmäla det till överförmyndaren.

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren. *Skall godmanskapet eller förvaltarens fortsätta*, är den gode mannen eller förvaltaren dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts.

Om en god man eller förvaltare inte längre behövs, *ska* godmanskapet eller förvaltarens upphöra. Beslut om att godmanskap enligt 4 § eller förvaltarens *ska* upphöra fattas av rätten. I övriga fall fattas beslutet av överförmyndaren. Har god man förordnats enligt 3 § 1–5, *ska* överförmyndaren entlediga den gode mannen så snart den som förordnandet avser begär det. När en god man eller förvaltare har slutfört sitt uppdrag, *ska* han *eller hon* genast anmäla det till överförmyndaren.

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren. *Finns det fortfarande behov av ett godmanskap eller ett förvaltarens*, är den gode mannen eller förvaltaren dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts, *om inte annat sägs i 19 a §*.

19 a §

En god man eller förvaltare är inte skyldig att kvarstå i sitt uppdrag till dess att en ny ställföreträdare har utsetts om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan.

När en god man eller förvaltare entledigas enligt första stycket eller när ett uppdrag som god man eller förvaltare upphör av någon annan orsak ska ställföreträdar-

skapet upphöra om en ny ställföreträdare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Beslut om entledigande av ställföreträdaren enligt första stycket och om upphörande av ställföreträdarskapet enligt andra stycket fattas av rätten.

14 kap.

24 §

Om en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare dör, *skall* dödsboet svara för att den enskildes egendom redovisas och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel. Försätts ställföreträdaren i konkurs, *skall* konkursförvaltaren fullgöra dessa uppgifter.

Om en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare dör, *ska* dödsboet svara för att den enskildes egendom redovisas och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel. Försätts ställföreträdaren i konkurs, *ska* konkursförvaltaren fullgöra dessa uppgifter.

Överförmyndaren får befria ett dödsbo från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att den får lämnas i förenklad form om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl.

Ersättning för dödsboets utgifter vid ställföreträdarens död

25 §

Dödsboet efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare har rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen på-

kallade för att fullgöra de uppgifter som anges i 24 §. Överförmyndaren fattar beslut om sådan ersättning och i vad mån ersättningen ska betalas med medel som tillhör den enskilde.

Om det inte finns särskilda skäl för något annat, ska ersättning för utgifter, inklusive de avgifter och skatter som utgår på dem, betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs överstiger 2,65 gånger prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger prisbasbeloppet.

Ersättning för utgifter som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen.

19 kap.

18 §

Länsstyrelsen ska framställa statistik om överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet på regional och nationell nivå.

19 §

Överförmyndaren eller överförmyndarnämnden ska till länsstyrelsen lämna sådana uppgifter om verksamheten som behövs för framställning av statistik.

20 §²

Regeringen meddelar föreskrifter om vilka länsstyrelser som ansvarar för uppgifter enligt detta kapitel.

Regeringen meddelar föreskrifter om

1. *vilken eller vilka länsstyrelser som ansvarar för uppgifter enligt detta kapitel,*

2. *vilken statistik länsstyrelsen ska framställa, och*

3. *överförmyndarens eller överförmyndarnämndens uppgiftsskyldighet enligt 19 §.*

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.
  2. Äldre föreskrifter i fråga om skyldighet att hämta in utredning med anledning av en ansökan om godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap, ska gälla för ärenden som har kommit in till tingsrätten före ikraftträdandet.

---

² Senaste lydelse 2012:77.

2 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 32 kap. 4 och 5 §§ samt 36 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 kap.

4 §

Sekretess gäller hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd i ärende enligt föräldrabalken för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men.

Sekretess gäller hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd i ärende enligt föräldrabalken *eller enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn* för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst tjugo år.

5 §

Sekretessen enligt 4 § hindrar inte att uppgift lämnas till en enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken.

Sekretessen enligt 4 § hindrar inte att uppgift lämnas till en enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken *eller i lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn*.

36 kap.

1 §³

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

³ Senaste lydelse 2012:324.

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken, *eller*
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken,
4. ärende om förvaltarskap. *eller*
4. ärende om förvaltarskap, *eller*
5. ärende enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. äktenskapsmål,
2. mål eller ärende enligt föräldrabalken i annat fall än som anges i första stycket,
3. ärende enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
4. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 eller ärende enligt 8 § lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen,
5. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, eller
6. mål eller ärende enligt lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Uppdraget

Enligt direktiven ska utredaren föreslå åtgärder som skapar bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Syftet är att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. Utredaren ska föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som det finns anledning till.

Det har enligt direktiven riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Något som särskilt har framhållits är att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

I direktiven konstateras att utgångspunkten, med hänsyn till den enskildes behov av hjälp, naturligtvis bör vara att en god man eller förvaltare ska vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare har utsetts. Samtidigt ifrågasätts det om en ställföreträdare under alla förhållanden bör vara skyldig att fullgöra uppdraget, i vart fall på oförändrat sätt.

Utredaren har till uppgift att kartlägga hur regleringen om entledigande av en god man eller en förvaltare fungerar i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag. Utifrån kartläggningen ska utredaren ta ställning till i vilka situationer det är lämpligt att en god man eller förvaltare inte ska behöva fullgöra uppdraget på oförändrat sätt till dess att en ersättare utsetts. Utredaren ska överväga om en lösning kan vara att uppdraget under mellantiden begränsas till ett minimum av åtgärder.

Ett alternativ som utredaren ska överväga är om en god man eller förvaltare ska få entledigas trots att en ersättare inte kan utses. Om det ska vara möjligt ska utredaren bedöma om entledigandet

innebär att godmanskapet eller förvaltarskapet upphör. I direktiven framhålls att den enskildes behov alltid måste garanteras. Det ska därför utredas vilka andra former av stöd den enskilde i stället kan få tillgång till. Om det behövs, ska utredaren föreslå förbättringar av det existerande stödet. Enligt direktiven gör sig särskilda hänsyn gällande vid förvaltarskap och det kan därför behöva övervägas olika lösningar för förvaltare respektive gode män. Frågan om under vilka förutsättningar en förvaltare har rätt att bli entledigad har tagits upp av HD i ett beslut den 9 november 2012 (mål Ö 91-12). De förutsättningar som låg till grund för direktiven i denna del har därför till viss del ändrats.

Det finns möjligheter för ställföreträdare att via godmansföreningar teckna ansvars- och olycksfallsförsäkringar. Från olika håll har det riktats kritik mot att gode män och förvaltare själva får stå för kostnaderna för dessa försäkringar. Utredaren har till uppgift att undersöka i vilken utsträckning gode män och förvaltare omfattas av försäkringar och vilket skydd försäkringarna ger. Vidare ska utredaren analysera om nuvarande reglering ger möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader. Saknas det en sådan möjlighet, ska utredaren överväga om det bör införas. Ett alternativ som möjligen kan övervägas är att kommunen i vissa fall ska stå för kostnaden. Utredaren ska även bedöma behovet av andra åtgärder för att säkerställa att gode män och förvaltare omfattas av lämpligt försäkringsskydd.

Om en god man eller förvaltare dör, svarar dödsboet för att huvudmannens egendom redovisas. I regel sker detta genom en sluträkning som avges på heder och samvete. Det har riktats kritik mot att det är dödsboet som ska upprätta sluträkningen och skyldigheten har ansetts betungande för de efterlevande. Det har framförts att dödsboet i vart fall bör kunna få hjälp med upprättandet. I direktiven konstateras att det finns goda skäl till att det är dödsboet som avger sluträkning och att reglerna inte bör ändras i detta avseende. Utredarens uppgift är att överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom.

I ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap har tingsrätten utredningsansvaret. Domstolen ska ta in det underlag som behövs för att ta ställning i ärendet, bl.a. från överförmyndaren. I praktiken har det under lång tid varit överförmyndaren som har gjort den utredning som har behövts och först när ärendet varit färdigutrett överlämnat det till tingsrätten. En del överför-

myndare har sedan några år tillbaka ändrat sina rutiner och det förekommer att ansökningar om t.ex. god man som ges in till överförmyndaren lämnas över till tingsrätten utan yttrande eller utredning. Utredaren har till uppgift att kartlägga hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut. Utifrån vad kartläggningen visar ska utredaren överväga om det är lämpligt att överförmyndaren åläggs att bistå tingsrätten med att göra utredningen. Utredaren ska också ta ställning till om överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten bör framgå av lagen.

I ärenden enligt föräldrabalken gäller sekretess hos överförmyndaren för en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider men. Någon motsvarande sekretess gäller inte i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Det framgår av direktiven att det torde saknas skäl för denna skillnad och att det finns mycket som talar för att sekretess ska gälla hos överförmyndaren i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn i samma utsträckning som i motsvarande ärenden enligt föräldrabalken. Utredaren ska, efter en avvägning mellan intresset av insyn och enskildas behov av skydd för den personliga integriteten, utarbeta författningsförslag med den innebörden.

Det har inletts ett projekt mellan överförmyndare i ett antal större kommuner som syftar till att göra det möjligt att jämföra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet. Någon rikstäckande statistik om t.ex. antalet gode män och förvaltare samt storleken på förvaltad kapital finns dock inte. I direktiven konstateras att det är viktigt att det finns tillgång till statistik för att man ska kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet och för att underlätta länsstyrelsernas tillsyn. Utredaren ska därför ta ställning till vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerställa att det finns tillgång till relevant statistik över överförmyndarnas verksamhet.

Utredaren får även föreslå andra praktiska åtgärder som bidrar till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Uppdraget skulle enligt de ursprungliga direktiven redovisas senast den 31 december 2012. Genom tilläggsdirektiv har utredningstiden förlängts till den 30 april 2013.

Direktiven återges i sin helhet i bilaga 1 och 2.

1.2 Utredningsarbetet

Vi har inhämtat underlag för vårt arbete genom studier av relevant lagstiftning, lagförarbeten, tidigare lagförslag, rättspraxis och litteratur.

Det första utredningssammanträdet hade vi i april 2012 och vi har därefter haft tio sammanträden, varav ett har skett i form av ett internatsammanträde. Till ett av våra sammanträden har vi bjudit in universitetslektorn Torbjörn Odlöw, Göteborgs universitet, för att diskutera de frågor som ingår i vårt uppdrag. I anslutning till ett annat sammanträde har vi träffat en arbetsgrupp som förbereder förstatligandet av överförmyndarverksamheten i Norge.

Vi har genomfört en enkätundersökning i syfte att kartlägga bl.a. hur regleringen om entledigande av gode män och förvaltare fungerar i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag och hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut. En närmare redogörelse för genomförandet av enkätundersökningen och vilka frågor som ingick i den finns i bilaga 3 och 4.

För att diskutera hela eller delar av utredningsuppdraget har vi träffat företrädare för Barnombudsmannen och branschorganisationen Tidningsutgivarna samt haft telefonmöten med bl.a. doktoranden Therése Fridström Montoya och Peter Sporrstedt. I den del av uppdraget som gäller en förvaltares skyldighet att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts, har vi hämtat in synpunkter från förbundsjuristen Helena Linde, Sveriges Kommuner och Landsting.

Vidare har vi på olika sätt och i olika sammanhang fått synpunkter från bl.a. gode män, förvaltare, överförmyndare och anhöriga till huvudmän.

Sekreteraren har närvarat vid en konferens för överförmyndare och överförmyndarnämnder som arrangerades av Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Vi har samrått med Utredningen om beslutsoförmögna personers ställning i hälso- och sjukvård, socialtjänst och forskning (dir. 2012:72).

1.3 Betänkandets disposition

En sammanfattning och ett författningsförslag inleder betänkandet. I avsnitt 1 redovisas innehållet i våra direktiv och hur vi har bedrivit vårt arbete. Under avsnitt 2 finns en översikt av rättsläget inom de områden vi har att behandla. I avsnitt 3 redogörs det för förslagen från utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare.

I avsnitt 4 behandlas frågan om entledigande av gode män och förvaltare. I avsnitt 5 finns våra överväganden när det gäller frågan om kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar. Under avsnitt 6 behandlas frågan om möjligheten för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom. I avsnitt 7 behandlas frågan om överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning i de ärenden om godmanskap och förvalterskap i vilka tingsrätten beslutar. Avsnitt 8 behandlar frågan om sekretess för uppgifter om ensamkommande barn och i avsnitt 9 finns våra överväganden och förslag i fråga om statistik över överförmyndarnas verksamhet. I avsnitt 10 redogör vi för vissa åtgärder som kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

I avsnitt 11 finns våra kostnadsberäkningar och en konsekvensanalys. Av avsnitt 12 framgår våra förslag till ikraftträdande- och övergångsbestämmelser. I avsnitt 13 finns en författningskommentar.

Till betänkandet bilägs utredningens direktiv, en redogörelse för genomförandet av vår enkätundersökning, de enkätfrågor som vi har skickat ut och en förteckning över uppgifter som ligger till grund för beräkningar av nyckeltal för statistik över överförmyndarnas verksamhet.

2 Översikt över rättsläget

2.1 Godmanskap

Förordnande av god man enligt FB

Det finns i 11 kap. FB bestämmelser om att rätten eller överförmyndaren¹ i olika situationer ska förordna en god man för att företräda personer som av en eller annan anledning inte kan företräda sig själva.

I 11 kap. 1 § FB regleras det fallet att en god man ska förordnas eftersom en förmyndare för en underårig person inte kan utöva förmynderskapet på grund av sjukdom eller av någon annan orsak. Enligt bestämmelsen kan en god man även förordnas då förmyndaren enligt 10 kap. 17 § FB blir skild från utövningen av förmynderskapet. I dessa båda fall ska överförmyndaren förordna en god man att i förmyndarens ställe vårda den underåriges angelägenheter. Detta innebär att den gode mannens förordnande avser alla förmyndarens uppgifter beträffande den underåriges förmögenhet och person och inte vissa på förhand bestämda angelägenheter.

Även rätten har möjlighet att förordna den gode mannen när den enligt 10 kap. 17 § FB skiljer förmyndaren från utövningen av förmynderskapet.

Enligt 11 kap. 2 § FB ska god man förordnas i situationer då förmyndaren och den underåriga har motstående intressen. Av bestämmelsens första stycke framgår att god man ska förordnas om en förmyndare eller förmyndarens make eller sambo och den underåriga har del i ett oskiftat dödsbo. Den gode mannens uppgift är att vårda den underåriges rätt i boet. Godmanskapet omfattar en rätt att på den underåriges vägnar delta i bodelning och skifte eller sluta

---

¹ En överförmyndare ska väljas för varje kommun. En kommun kan besluta att det i stället för överförmyndare ska finnas en överförmyndarnämnd. Det är också möjligt för kommuner att besluta att de ska ha en gemensam överförmyndarnämnd. Se 19 kap. 1 §, 2 § och 16 § andra stycket FB.

avtal om sammanlevnad i oskiftat bo. Det innebär också en rätt (och en plikt) att ta del i boets förvaltning och utredning.

Överförmyndaren ska enligt 11 kap. 2 § andra stycket FB också förordna en god man när den som har en förmyndare, god man eller förvaltare ska företa en rättshandling eller vara part i en rättegång och behöver hjälp men enligt 12 kap. 8 § FB inte kan företrädas av ställföreträdaren. Av 12 kap. 8 § FB framgår att den som är omyndig inte får företrädas av förmyndaren då det rör sig om en rättshandling eller en rättegång mellan den omyndige och förmyndaren, förmyndarens make eller sambo eller någon som förmyndaren företräder. Vidare har en god man eller förvaltare inte rätt att företräda den enskilde om det uppstår en fråga om en rättshandling eller en rättegång mellan den enskilde å ena sidan och den gode mannen eller förvaltaren, hans eller hennes make eller sambo eller någon som han eller hon företräder å den andra sidan.

Enligt 11 kap. 2 § tredje stycket FB ska överförmyndaren också i andra fall än de som avses i första eller andra stycket förordna god man för den som har vårdnadshavare, förmyndare, god man eller förvaltare, i angelägenheter där den enskilde har ett intresse som strider mot en sådan företrädares eller dennes makes eller sambos intressen. Det kan t.ex. röra sig om en faderskapstalan (negativ eller positiv) där ett barn och dess far båda är parter. Motstående intressen kan också finnas då den enskilde och företrädaren (eller hans eller hennes make eller sambo) har del i samma dödsbo. Överförmyndaren ska i dessa fall meddela ett förordnande om god man, om det begärs av vårdnadshavaren, förmyndaren, den gode mannen eller förvaltaren eller den som han eller hon i sådan egenskap företräder eller om det annars är lämpligt.

Av 11 kap. 3 § FB framgår att överförmyndaren i ett antal olika situationer ska förordna god man för att bevaka en bortavarandes rätt eller hans eller hennes egendom. Ett exempel på detta är då det vid ett dödsfall finns en till namnet känd arvinge som vistas på okänd eller avlägsen ort och därför inte kan bevaka sin rätt i boet och förvalta sin lott i det.

Enligt 11 kap. 3 a § FB ska rätten i vissa fall förordna en god man i mål enligt ÄktB eller FB.²

I 11 kap. 4 § FB anges att rätten, om det behövs, ska besluta att anordna godmanskap för den som på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.³ Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap ska anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas. Kravet på samtycke har fortsatt betydelse även sedan ett beslut om anordnande av godmanskap har fattats. Om en god man har förordnats med den enskildes samtycke och den enskilde, med bibehållen förmåga att ange sin mening, begär att godmanskapet ska upphöra, saknas det grund för att godmanskapet ska bestå. I vissa fall kan det då bli aktuellt att i stället anordna förvaltarskap. Det får dock inte bli så att den enskildes vägran att ge samtycke till förvaltningsåtgärder som den gode mannen väcker fråga om, utlöser ett förvaltarskap utan att det finns förutsättningarna för det i övrigt.⁴

När rätten meddelar ett beslut om anordnande av godmanskap ska rätten samtidigt förordna en god man att utföra uppdraget. Om en god man i något annat fall ska förordnas på grund av ett beslut om godmanskap ska förordnandet meddelas av överförmyndaren.

En rättshandling som en god man har företagit utanför sitt förordnande är enligt 11 kap. 5 § första stycket FB inte bindande för den som förordnandet avser. En rättshandling som utan den enskildes samtycke har företagits inom ramen för förordnandet är inte heller bindande, såvida inte han eller hon har varit ur stånd att ge uttryck för sin mening eller denna av annan orsak inte har kunnat inhämtas.

Har den gode mannen inom ramen för förordnandet ingått en rättshandling som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen ska enligt 11 kap. 5 § andra stycket FB samtycke från den som han eller hon företräder anses föreligga, om denne inte före rättshand-

---

² Detta ska ske om den som en talan enligt ÄktB riktar sig mot saknar känt hemvist och det inte heller kan klarläggas var den parten uppehåller sig. En god man ska även förordnas i de fall en talan enligt FB riktar sig mot någon på okänd ort. Rätten ska i mål enligt ÄktB eller FB dessutom förordna en god man om parten har känt hemvist utom riket men inte kan nås för delgivning eller om han eller hon underlåter att utse ombud för sig och det finns särskilda skäl att förordna god man (se 18 kap. 1 § första stycket ÄktB och 20 kap. 2 § första stycket FB). En god man har i dessa fall efter rättens prövning rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt, se 18 kap. 1 § andra stycket ÄktB och 20 kap. 2 b § FB.

³ I de flesta fall innehåller ett godmanskap samtliga dessa tre delar, dvs. att bevaka huvudmannens rätt, förvalta hans eller hennes egendom och att sörja för hans eller hennes person.

⁴ Jfr prop. 1987/88:124, Om god man och förvaltare, s. 179 och s. 231.

lingen har gett uttryck för annat till den mot vilken rättshandlingen riktade sig.

Förordnande av god man för ensamkommande barn

En god man kan även förordnas för den som är underårig och utländsk medborgare eller statslös om han eller hon vid ankomsten till Sverige är skild från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe. Överförmyndaren ska i sådana fall förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter, se lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Med stöd av den lagen ska god man också förordnas om barnets föräldrar eller en annan vuxen person, som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, efter barnets ankomst till Sverige men innan barnet har fått uppehållstillstånd här på grund av dödsfall eller sjukdom eller av någon annan orsak upphör att kunna utöva förmynderskapet eller vårdnaden.

Om det är uppenbart obehövt ska god man dock inte förordnas. Ett förordnande kan vara uppenbart obehövt t.ex. då ett utländskt barn utan sina föräldrar (eller motsvarande) vistas här i landet under en resa eller som utbytesstudent. Det kan också finnas skäl att inte förordna en god man för ett barn som inom en kortare tid kommer att fylla 18 år och inte i övrigt är i behov av någon som kan träda i hans eller hennes förmyndares eller vårdnadshavares ställe. I det senast nämnda fallet torde det vara tillräckligt att barnet förses med ett offentligt biträde enligt utlänningslagen (2005:716).⁵

Förordnande av god man enligt viss annan lagstiftning

Det finns också möjlighet att i vissa andra fall förordna en god man för underåriga utländska medborgare. Av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap framgår att god man får förordnas för en underårig utländsk medborgare som vistas här i landet om det finns ett förmynderskap anordnat enligt lagen i en annan stat. God man ska då förordnas enligt 11 kap. 1 § första stycket FB, vilket

---

⁵ Prop. 2004/05:136, Stärkt skydd för ensamkommande barn, s. 49.

innebär att den gode mannen i förmyndarens ställe ska vårda den underåriges angelägenheter. I trängande fall får god man förordnas även enligt 11 kap. 2 § FB. Detta innebär att den gode mannen ska ha till uppgift att vårda den underåriges rätt i ett oskiftat dödsbo vid bl.a. en boutredning om även den underåriges förmyndare eller förmyndarens make eller sambo har del i dödsboet.

2.2 Förvaltarskap

Enligt 11 kap. 7 § FB får rätten besluta att anordna förvaltarskap om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande är ur stånd att vårda sig eller sin egendom. Förvaltarskap får dock inte anordnas om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde på något annat mindre ingripande sätt får hjälp. Förvaltaruppdraget ska anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall och får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet eller egendom överstigande ett visst värde.

Något krav ställs inte på att den enskildes tillstånd är permanent för att rätten ska kunna besluta om ett förvaltarskap. Det är dock inte avsikten att ett förvaltarskap ska anordnas vid övergående fysisk sjukdom. Till dem vars psykiska svaghetstillstånd kan motivera ett förvaltarskap hör enligt förarbetena framför allt vuxna utvecklingsstörda, personer med åldersbetingade psykiska störningar och sådana som lider av vissa psykiska sjukdomar, bl.a. manodepressiva. Även för den som på grund av allvarligt alkohol- eller narkotikamissbruk inte kan sköta sina angelägenheter på ett tillfredsställande sätt kan förvaltarskap behövas.⁶

Rätten får överlåta åt överförmyndaren att närmare bestämma förvaltaruppdragets omfattning. När rätten meddelar beslut om förvaltarskap ska rätten samtidigt förordna en förvaltare att utföra uppdraget. Om en förvaltare i något annat fall ska förordnas på grund av ett beslut om förvaltarskap, ska förordnandet meddelas av överförmyndaren.

Alla angelägenheter av ekonomisk eller personlig natur omfattas inte av ett förvaltarskap. Huvudregeln är att den som har förvaltare trots förvaltarförordnandet ska ha rätt att själv sluta avtal om tjänst eller annat arbete samt förfoga över vad han eller hon genom eget arbete har förvärvat efter det att förvaltare har förordnats, se 11 kap.

⁶ Prop. 1987/88:124, s. 145 och 168.

8 § FB. Den enskilde får också förfoga över vad han eller hon efter det att förvaltare har förordnats får bl.a. genom gåva och testamente. Om det finns särskilda skäl för det, får rätten dock föreskriva att förvaltaruppdraget ska omfatta även sådana förhållanden. Sådana särskilda skäl är enligt förarbetena främst att den enskilde skulle lida skada av att ha egen rådighet. Däremot är det inte tillräckligt att den enskilde är mindre sparsam än normalt eller konsumerar till övermått. Vid fall av t.ex. mera uttalat alkoholmissbruk eller förödelse av egendomen kan en inskränkning dock komma i fråga.⁷

Av 11 kap. 9 § första stycket FB följer att förvaltaren inom ramen för förvaltaruppdraget har ensam rådighet över den enskildes egendom och företräder honom eller henne i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget. Genom detta markeras skillnaden mellan förvaltare och god man, nämligen att förvaltare inte är beroende av den enskildes samtycke för sina åtgärder utan har att handla på eget ansvar i den enskildes intresse och för dennes räkning. En konsekvens av detta är att fullmakter utfärdade före ett anordnande av förvaltarskap förlorar sin verkan i den mån de avser rättshandlingar som omfattas av uppdraget.⁸ Av 11 kap. 9 § andra stycket FB framgår att en person under förvaltarskap inte heller får företa rättshandlingar för annans räkning.

Med förvaltarens samtycke får den enskilde enligt 11 kap. 10 § FB själv företa rättshandlingar även i en angelägenhet som omfattas av förvaltaruppdraget. Den enskilde är enligt 11 kap. 11 § FB inte bunden av en rättshandling som en förvaltare har företagit utanför sitt förordnande.

2.3 Handläggning av ärenden om godmanskap och förvaltarskap

Ansökan om anordnande av godmanskap enligt FB eller förvaltarskap

Enligt 11 kap. 15 § FB får en ansökan om förordnande av god man enligt 11 kap. 1–4 §§ FB eller förvaltare göras av förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, samt

---

⁷ Prop. 1987/88:124, s. 170 f.

⁸ Se 22 § lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar⁹. Ansökan om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap får även göras av överförmyndaren. En ansökan om förvaltarskap får också göras av en god man som avses i 11 kap. 4 § FB.

Rätten ska, när det finns anledning till det, självmant ta upp frågor om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap. Det kan t.ex. bli aktuellt om det i en rättegång visar sig att en part är i ett sådant psykiskt tillstånd att han eller hon inte själv kan föra sin talan.

Om överförmyndaren får reda på att godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap antingen behövs eller inte längre behövs, ska överförmyndaren, enligt 5 § första stycket förmynderskapsförordningen (1995:379), hos rätten ansöka om anordnande eller upphörande av ställföreträdarskapet.

Det finns i ett antal författningar reglerat en skyldighet att i olika situationer göra en anmälan till överförmyndaren om att god man eller förvaltare kan behövas.

Socialnämnden har en skyldighet att till överförmyndaren anmäla om den finner att god man eller förvaltare enligt FB bör förordnas för någon eller att någon inte längre bör ha förvaltare (se 5 kap. 3 § socialtjänstförordningen [2001:937]).

Kommunen har enligt 15 § sjätte punkten LSS till uppgift att anmäla till överförmyndaren dels när en person som omfattas av lagen kan antas behöva förvaltare eller god man, dels när ett förvaltarskap eller godmanskap bör kunna upphöra.

Enligt 3 § förordningen (2001:423) om vissa frågor rörande Skatteverkets handläggning enligt 20 kap. ÄB¹⁰ ska Skatteverket, om det framgår av en bouppteckning att det i ett dödsbo finns en delägare för vilken en god man ska förordnas, snarast sända under rättelse om detta och en kopia av bouppteckningen till överförmyndaren.

Av 2 § tredje punkten förordningen (1996:933) om verksamhetschef inom hälso- och sjukvården framgår att verksamhetschefen ansvarar för att överförmyndaren underrättas när en intagen person kan antas behöva god man eller förvaltare samt när ett förvaltaruppdrag bör upphöra.

⁹ Till släktingar kan hänföras bröstarvingar, föräldrar och syskon. Det är inte nödvändigt att den som ansöker är den som i släktskapshänseende står den hjälpbehövande allra närmast. Se prop. 1987/88:124, s. 175.

¹⁰ I 20 kap. ÄB finns bestämmelser om bouppteckning och dödsboanmälan.

Handläggning av ärenden om god man eller förvaltare enligt FB

Till god man eller förvaltare ska det enligt 11 kap. 12 § FB utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. Den som är underårig eller som själv har förvaltare får inte vara god man eller förvaltare. När omständigheterna motiverar det, kan flera gode män eller förvaltare förordnas för den enskilde (11 kap. 13 § FB). En sådan ordning torde dock endast undantagsvis kunna komma i fråga.¹¹ Ett exempel på en situation då flera gode män kan vara förordnade för samma huvudman är då en förälder eller någon annan anhörig är god man med uppgift att sörja för huvudmannens person och någon annan är förordnad som god man med uppgift att förvalta huvudmannens egendom.

Rätten eller överförmyndaren ska i ärenden om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske (11 kap. 16 § första stycket FB). Rätten kan låta bli att hämta in yttrande om den enskilde är bortavarande eller ur stånd att uttrycka en vilja. Har den enskilde själv ansökt om god man eller förvaltare ska han eller hon beredas tillfälle att yttra sig över sådant som har tillförts ärendet av andra, t.ex. förslag på god man eller förvaltare.¹²

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvalterskap ska rätten också, om det inte är obehövligt, hämta in yttrande från den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning. Yttrande ska också, om det behövs, hämtas in från andra närstående¹³ samt från den eller de kommunala nämnder som fullgör uppgifter inom socialtjänsten och den eller de nämnder som utövar landstingets ledning över omsorgsverksamheten (11 kap. 16 § andra stycket FB).

Eftersom det ofta är av vikt att ett ärende om anordnande eller upphörande av godmanskap eller förvalterskap avgörs snabbt bör avgörandet inte försenas väsentligt därför att en utredning om släktförhållandena tar långt tid att utföra. Om inte överförmyndarens handlingar innehåller en utredning om släktskap har rätten ett visst ansvar för att frågan utreds. Utredningen måste dock inte ge fullständig klarhet i släktförhållandena, om det är förenat med beaktansvärda svårigheter att nå dit. Även vid avgörande av hur stora resurser som ska läggas ned på efterforskningar måste hänsyn tas

¹¹ Walin m.fl., Föräldrabalken, En kommentar, s. 11:42.

¹² Se prop. 1987/88:124, s. 176.

¹³ Med närstående avses främst bröstarvingar, föräldrar och syskon men även andra än släktingar kan komma i fråga, se prop. 1987/88:124, s. 176.

till att syftet är att skaffa ett tillräckligt beslutsunderlag för att avgöra ärendet.¹⁴

Myndigheter och inrättningar är enligt 11 kap. 16 § fjärde stycket FB skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet. Detta innebär att t.ex. myndigheter inom hälso- och sjukvården eller socialtjänsten inte med hänvisning till sekretesslagstiftningen kan låta bli att lämna vissa upplysningar i ett begärt yttrande, se 10 kap. 28 § OSL. Också överförmyndaren är skyldig att lämna ett yttrande till domstolen enligt denna bestämmelse.¹⁵

Den som ansökningen om förordnande av god man eller förvaltare avser ska höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan avstå från att höra den enskilde muntligen om han eller hon själv har gjort ansökan eller medgett det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl. Syftet med den muntliga handläggningen är främst att rätten själv ska få bilda sig en uppfattning om den enskildes hälsotillstånd m.m. Den enskilde bör också yttra sig över behovet och omfattningen av ett godmanskap eller förvaltarskap. En skyldighet att hämta in yttrande och att höra den enskilde muntligen gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare.

Rätten ska enligt 11 kap. 17 § FB hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd innan den anordnar förvaltarskap. Detsamma gäller i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke. Det är inte obligatoriskt för rätten att hämta in ett läkarintyg. I de fall det görs ska det vara en legitimerad läkare som utfärdar intyget.¹⁶ Det behöver dock inte vara en läkare med specialistkompetens inom t.ex. psykiatri. Läkarintyget behöver inte ha utfärdats i det aktuella ärendet. Ett färskt uttalande från en läkare som har gjorts för ett annat ändamål kan ibland godtas. Om en person sedan länge har vårdats på en vårdinrättning kan det vara

¹⁴ Prop. 1993/94:251, Förmynderskapslagstiftningen, s. 203.

¹⁵ JO har tidigare uttalat att överförmyndarens skyldighet att lämna yttrande måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare, se JO 2008/09 s. 476. I ett senare JO-beslut uttalas att överförmyndaren inte har någon laglig skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten, men att det är lämpligt att överförmyndaren hjälper tingsrätten med detta. Se JO:s beslut den 13 februari 2013, dnr 1811-2012.

¹⁶ Se 5 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2005:29) om utfärdande av intyg inom hälso- och sjukvården m.m.

tillräckligt att hälsotillståndet styrks genom journaluppgifter och utlåtande från en kompetent befattningshavare.¹⁷

Enligt 11 kap. 18 § FB har rätten möjlighet att i ett ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap fatta ett interimistiskt beslut. Detta får ske om den enskildes angelägenheter kräver omedelbar vård eller om ett dröjsmål uppenbarligen skulle medföra fara för den enskildes person eller egendom. Av dessa anledningar har överförmyndaren också möjlighet att fatta ett interimistiskt beslut i fråga om förordnande av god man eller förvaltare. Den som ansökningen avser ska ges tillfälle att yttra sig innan rätten respektive överförmyndaren fattar ett interimistiskt beslut. Skyldigheten att ge den enskilde tillfälle att yttra sig gäller dock endast om det kan ske utan större tidsförlust och utan skada för honom eller henne.

Innan rätten eller överförmyndaren förordnar någon till god man eller förvaltare eller entledigar någon från ett sådant uppdrag ska han eller hon ges tillfälle att yttra sig (11 kap. 24 § FB).

Av 11 kap 25 § FB framgår att det är tingsrätten i den ort där den enskilde är folkbokförd som är behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap. Om den enskilde inte är folkbokförd i Sverige, är tingsrätten i den ort där den enskilde vistas behörig domstol.

Det är överförmyndaren för den kommun där den enskilde är folkbokförd som är behörig överförmyndare i frågor om godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 eller 4 § FB. Om den enskilde inte är folkbokförd i Sverige, är överförmyndaren för den kommun där den enskilde vistas behörig överförmyndare.

Om det inte finns någon behörig domstol eller överförmyndare är Stockholms tingsrätt och överförmyndaren för Stockholms kommun behörig domstol respektive behörig överförmyndare.

Ansökan om och handläggning av ärenden om god man för ensamkommande barn

Ansökan om god man för ensamkommande barn får enligt 3 § lagen om god man för ensamkommande barn göras av Migrationsverket och av socialnämnden i den kommun där barnet vistas. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan.

---

¹⁷ Prop. 1987/88:124, s. 178.

Till god man ska det utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna.¹⁸ Överförmyndaren ska vid bedömningen av om den som utses är lämplig för uppdraget fästa särskild vikt vid den utsatta situation som barnet befinner sig i (4 § lagen om god man för ensamkommande barn). Flera gode män kan förordnas när omständigheterna motiverar det.¹⁹

God man ska förordnas så snart det är möjligt. I ett ärende om förordnande av god man ska överförmyndaren som huvudregel ge barnet tillfälle att yttra sig. Det får dock utifrån barnets ålder och mognad bedömas om ett sådant yttrande ska begäras in.²⁰

2.4 Bestämmelser om handläggning av ärenden i domstol

I ÄL finns bestämmelser om handläggningen i allmän domstol av sådana rättsvårdsärenden som ska tas upp av en tingsrätt och som inte ska handläggas enligt RB. Dock ska bestämmelser i andra lagar än förvaltningslagen (1986:223) gälla om de avviker från ÄL. Detta innebär att de bestämmelser om handläggning som finns i FB ska gälla före ÄL i de fall de avviker från denna.

Av 4–7 §§ i ÄL framgår bl.a. att ett ärende vid tingsrätten kan inledas genom anmälan, ansökan, överklagande eller på annat sätt samt vilka uppgifter som ska ingå i den första skrivelsen till tingsrätten.

Har ett överklagande getts in till tingsrätten i stället för till den förvaltningsmyndighet som har meddelat det överklagade beslutet, ska tingsrätten, enligt 8 § första stycket ÄL, överlämna det överklagade beslutet till myndigheten. Överklagandet ska anses ha kommit in till myndigheten den dag det kom in till tingsrätten. Om tingsrätten i samband med att ett ärende inleds finner att den saknar behörighet att handlägga ärendet, ska den överlämna det till en annan domstol som är behörig (8 § andra stycket ÄL).

Om en skrivelse genom vilken ett ärende inleds innehåller brister får domstolen förelägga parten att avhjälpa dem inom en viss tid. Om ett sådant föreläggande inte följs ska tingsrätten avvisa anmälan, ansökan eller överklagandet, se 9 och 10 §§ ÄL.

¹⁸ Detta motsvarar de allmänna lämplighetskrav som FB ställer på en god man, se 11 kap. 12 § FB.

¹⁹ Jfr 11 kap. 13 § FB.

²⁰ Prop. 2004/05:136, s. 49.

Om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets beslut, är förvaltningsmyndigheten motpart till den enskilde sedan handlingarna i ärendet har överlämnats till domstolen (se 11 § ÄL).

Domstolen ska enligt 12 § ÄL se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i ärendet. Genom frågor och påpekanden ska domstolen försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar.

Enligt 13 § ÄL är förfarandet hos domstolen skriftligt vid handläggning av ärenden. Det bör i förfarandet dock ingå sammanträde när detta kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av ärendet.

Av 14 § ÄL framgår att domstolen ska hålla sammanträde om det begärs av en enskild part. Ett sammanträde behöver dock inte hållas om ärendet inte ska prövas i sak, om avgörandet inte går parten emot eller om ett sammanträde på grund av någon annan särskild omständighet inte behövs.

Om det i ärendet finns en motpart, ska domstolen enligt 15 § ÄL som huvudregel ge denne tillfälle att svara inom en viss tid. Domstolen ska samtidigt lämna en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något svar till domstolen. Motparten behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om det saknas anledning att anta att ärendet till någon del kommer att avgöras till motpartens nackdel eller om motparten är en sådan förvaltningsmyndighet som avses i 11 § ÄL (dvs. motpart till en enskild som har överklagat myndighetens beslut) och det är onödigt att myndigheten ges tillfälle att svara.

Den som har getts tillfälle att svara ska enligt 16 § ÄL göra det skriftligen, om inte domstolen bestämmer att svaret får lämnas muntligen. Domstolen får enligt 17 § ÄL förelägga en part att inom en viss tid yttra sig skriftligen. I föreläggandet ska det tas in en upplysning om att ärendet kan komma att avgöras även om det inte kommer in något sådant yttrande till domstolen.

Att en part uteblir från ett sammanträde hindrar enligt 20 § ÄL inte att domstolen handlägger och avgör ärendet. Om det i tingsrätt är den som har inlett ärendet eller i högre domstol klaganden som uteblir, får ärendet avskrivas från vidare handläggning.

Ett ärende får enligt 22 § ÄL inte avgöras utan att den som är part har fått kännedom om en uppgift som har tillförts ärendet genom någon annan än parten och har fått tillfälle att yttra sig över uppgiften. Domstolen får dock avgöra ärendet utan att så har skett om avgörandet inte går parten emot, om uppgiften saknar betyd-

else eller om det av någon annan anledning är uppenbart obehövligt att parten får kännedom om uppgiften. Skriftlig och muntlig bevisning kan åberopas i ett domstolsärende, se 23–25 §§ ÄL.

Domstolen får enligt 26 § ÄL för tiden intill dess att ärendet har avgjorts besluta om sådana åtgärder som säkerställer det som ärendet gäller. Det är också möjligt för en domstol som ska pröva ett överklagande att besluta att det överklagade beslutet tills vidare inte får verkställas och även i övrigt besluta tills vidare rörande saken.

Domstolens beslut ska enligt 27 § ÄL grundas på det som handlingarna innehåller och det som i övrigt har förekommit i ärendet. Om ärendet har inletts genom en ansökan eller ett överklagande, får det beslut genom vilket ärendet avgörs inte gå utöver det som yrkats. När det finns särskilda skäl får dock domstolen även utan yrkande besluta till det bättre för en enskild part, om det inte är till nackdel för något motstående enskilt intresse. Av ett beslut genom vilket domstolen avgör ärendet ska de skäl som bestämt utgången framgå, om beslutet går någon part emot (28 § ÄL).

2.5 Gode mäns och förvaltares skyldigheter

Gode män och förvaltare ska, i den mån det följer av deras förordnanden, bevaka rätten för de personer som de företräder, förvalta deras tillgångar och sörja för deras person, se 12 kap. 2 § första stycket FB. De ska enligt 12 kap. 3 § FB omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde.

Den enskildes medel ska enligt 12 kap. 4 § FB i skälig omfattning användas för hans eller hennes uppehälle, utbildning och nytta i övrigt. De medel som inte används för sådana ändamål ska placeras så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning.

Gode män och förvaltare ska föra räkenskaper över sin förvaltning och göra anteckningar om sina åtgärder i övrigt (12 kap. 5 § FB)²¹. De ska enligt 12 kap. 6 § FB också se till att pengar och värdepapper som tillhör den enskilde förvaras så att de inte sammanblandas med tillgångar som ställföreträdaren annars förvaltar. Om den enskilde äger värdehandlingar eller annars har rättigheter på

---

²¹ Den gode mannen eller förvaltaren ska enligt 14 kap. 15 § FB i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under hans eller hennes förvaltning.

grund av sådana handlingar svarar den gode mannen eller förvaltaren för att behövliga registreringar eller anmälningar görs.

I viktiga frågor ska gode män och förvaltare höra den enskilde samt hans eller hennes make eller sambo (12 kap. 7 § andra stycket FB). Den enskilde ska höras om det lämpligen kan ske, vilket bl.a. innebär att det kan underlåtas med hänsyn till den enskildes hälsotillstånd.²²

En god man eller förvaltare har enligt 12 kap. 8 § andra stycket FB inte rätt att företräda den enskilde, om det uppstår en fråga om rättshandling eller rättegång mellan den enskilde å ena sidan och den gode mannen eller förvaltaren, hans eller hennes make eller sambo eller någon som han eller hon företräder å den andra sidan.

Bestämmelserna i 12 kap. FB om gode mäns skyldigheter gäller även för gode män som förordnas för ensamkommande barn.²³

2.6 Skadeståndsskyldighet

Gode män och förvaltare kan enligt 12 kap. 14 § FB bli skyldiga att ersätta den skada som de har orsakat den enskilde. För att skadeståndsskyldighet ska bli aktuell krävs det att skadan har orsakats uppsåtligen eller av oaktsamhet. För skadeståndsskyldighet krävs det inte att det är en för den gode mannen eller förvaltaren lagreglerad förpliktelse som åsidosätts. Skyldigheten att betala skadestånd kan avse såväl ett straffbart som ett inte straffbart förfarande. Ersättningskyldigheten kan grunda sig såväl på underlåtenhet som på en aktiv handling.

En talan om skadestånd ska enligt 12 kap. 15 § FB väckas inom tre år från det att sluträkning m.m.²⁴ har lämnats över till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen. Talerätten är förlorad om talan inte väcks inom den tiden. Rätten att väcka talan är dock inte förlorad om den gode mannen eller förvaltaren har gjort sig skyldig till ett brottsligt förfarande.

Bestämmelserna om skadestånd i 12 kap. 14 och 15 §§ FB är tillämpliga även för den som är god man för ensamkommande barn.²⁵

Det finns inte någon skyldighet för gode män eller förvaltare att teckna en ansvarsförsäkring.

---

²² Prop. 1993/94:251, s. 215 f.

²³ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

²⁴ Se 16 kap. 8 § FB.

²⁵ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

2.7 Arvode och ersättning för utgifter

Gode män och förvaltare har enligt 12 kap. 16 § FB rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter²⁶ som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Vad som utgör skälig ersättning till god man har i praxis bedömts utifrån uppdragets art och omfattning med utgångspunkt i att ett uppdrag som god man har ett betydande ideellt inslag.²⁷

Det är överförmyndaren som fattar beslut om arvode och ersättning för utgifter. Myndigheten bestämmer dessutom i vad mån arvode och ersättning för utgifter ska betalas med medel som tillhör den enskilde.

Arvode och ersättning för utgifter (inklusive de avgifter och skatter som utgår på dem) ska, om det inte finns särskilda skäl för något annat, betalas med den enskildes medel. Skyldigheten att betala arvode och ersättning för utgifter (inklusive de avgifter och skatter som utgår på dem) gäller dock endast i den mån den enskildes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs överstiger 2,65 gånger prisbasbeloppet²⁸ eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger prisbasbeloppet²⁹.

I förarbetena till en tidigare lydelse av bestämmelsen i 12 kap. 16 § FB uttalades att arvode till en god man ska utgå med ett belopp som kan anses skäligt med hänsyn till förvaltningens omfattning.³⁰ Av förarbeten framgår också att överförmyndaren har full frihet att bestämma hur ofta och för vilken tid såväl arvode som ersättning för utgifter ska betalas. Dock framgår det av förarbetena att det naturliga torde vara att arvode betalas årligen beträffande de mer långvariga ställföreträdarskapen, om det inte finns några speciella omständigheter. I praktiken betalas arvode till gode män i de allra flesta fall ut en gång per år. I de fall den gode mannen är förordnad för ett ensamkommande barn betalas arvodet i de flesta fall ut med kortare intervaller, kvartals- eller månadsvis. Anledningen

²⁶ Det är fråga om utgifter som ställföreträdaren har för att kunna fullgöra uppgiften, t.ex. utgifter för resor, telefon, porto osv., se prop. 1974:142, Kung. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m., s. 176.

²⁷ Se RH 2010:87 som avsåg ersättning till god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

²⁸ Se 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken. Prisbasbeloppet är 44 500 kr för inkomståret 2013.

²⁹ Bedömningen ska utgå ifrån vad som återstår sedan medgivna avdrag enligt skattelagstiftningen har gjorts, dvs. det som allmänt benämns inkomst före skatt. Se prop. 1993/94:251, s. 221.

³⁰ Prop. 1974:142, s. 148.

till detta är att ett uppdrag som god man i de fallen är mer begränsade i tid och normalt sett en del av en asylprocess.

Det framgår av förarbetena att överförmyndaren ska sträva efter en rättvis och likformig bedömning och att riktlinjer och rekommendationer utfärdade av Svenska kommunförbundet (numera Sveriges Kommuner och Landsting) kan vara ett stöd vid tillämpningen.³¹

Sveriges Kommuner och Landsting har gett ut ett cirkulär (07:74) med rekommendationer om ersättning till bl.a. gode män och förvaltare. Överförmyndaren är dock inte formellt bunden av dessa rekommendationer. I cirkuläret rekommenderar Sveriges Kommuner och Landsting överförmyndaren att ersätta ställföreträdaren för de mindre utgifter som han eller hon kan uppvisa underlag för. Avsikten är att denna rekommendation ska ersätta den praxis som finns hos överförmyndare om att ställföreträdarna får ersättning för utgifter med två procent av prisbasbeloppet utan att visa upp kvitto.

Bakgrunden till denna praxis hos överförmyndare finns i Svenska Kommunförbundets cirkulär nr 75.129, i vilket det angavs att ställföreträdaren skulle ha rätt att få ersättning motsvarande två procent av basbeloppet utan ett särskilt förhandsmedgivande från överförmyndaren och att de kostnader som ställföreträdaren hade haft sedan borde redovisas i årsräkningen eller i en annan handling. Ersättningen skulle täcka kostnader för kortare resor, telefon, porto m.m. I cirkulär (07:74) anges dock att överförmyndaren sällan eller aldrig begär underlag för de två procent som ges i kostnadsersättning, vilket inte överensstämmer med rekommendationen i cirkuläret från 1975. Sveriges Kommuner och Landsting rekommenderar därför överförmyndarna att frångå den generella kostnadsersättningen om två procent av prisbasbeloppet och, som nyss nämnts, i stället ersätta ställföreträdarna för de utgifter de faktiskt kan visa upp underlag för.

När det gäller större kostnader, t.ex. för längre resor med bil och biljettkostnad för längre resor, anges i Sveriges Kommuner och Landstings cirkulär 07:74 att det är en kostnad som huvudmannen ska stå för. Enligt cirkuläret ska ställföreträdaren därför – om kostnaden kan förutses och inte ryms inom behållning på det öppna kontot – ansöka om överförmyndarens medgivande till uttag på ett spärrat konto vid den tidpunkt då kostnaden uppstår. Av cirkuläret framgår också att det bör övervägas om det är lämpligare att utse en

---

³¹ Prop. 1993/94:251, Förmynderskapslagstiftningen, s. 220 ff.

ny god man eller förvaltare på den plats där huvudmannen vistas i de fall ställföreträdaren är medveten om att huvudmannen inte har ekonomiska förutsättningar att betala för längre resor. Det framgår vidare att det inte är Sveriges Kommuner och Landstings mening att kommunen ska stå för sådana kostnader.

En ställföreträdare ersättning beräknas vanligtvis utifrån bestämda procentsatser av prisbasbeloppet för det år uppdraget genomfördes. Om det i en god mans uppdrag ingår samtliga de uppgifter som framgår av 11 kap. 4 § FB³² uppgår vanligtvis en årlig ersättning till tio procent av prisbasbeloppet för att förvalta huvudmannens egendom, tio procent av prisbasbeloppet för att sörja för hans eller hennes person samt två procent av prisbasbeloppet som en schablonersättning för kostnader. Med denna beräkningsmetod uppgår ersättningen till en god man för år 2013 till 9 790 kr.³³ Samma beräkningsmetod används också ofta vid bestämmandet av arvode till förvaltare. Enligt beräkningar som Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare har gjort ägnar en god man eller förvaltare i genomsnitt 2,5 timmar per vecka åt sitt uppdrag.³⁴

I de fall ett uppdrag som god man är mer omfattande eller krävande än normalt kan ersättningen för att förvalta huvudmannens egendom eller sörja för hans eller hennes person, vid löpande uppdrag, uppgå till femton–tjugo procent av prisbasbeloppet i stället för tio procent.

Om uppdraget som god man avser en enstaka händelse, t.ex. att företräda en omyndig person i samband med en dödsboförvaltning (jfr 11 kap. 2 § andra stycket FB) utgår det normalt ersättning per timme till den gode mannen. Efter det att den gode mannen har redovisat det antal timmar som uppdraget har krävt, avgör överförmyndaren utifrån en skälighetsbedömning hur stor ersättningen ska bli. Överförmyndaren bedömer då vilket behov det har funnits av de åtgärder som har utförts samt hur krävande uppgifterna har varit. Beroende på hur krävande uppdraget har varit och utifrån vilken kompetens som har varit nödvändig kan ersättning utgå med 200 kr per timme, 350 kr per timme eller 500 kr per timme.

Som vi nyss har nämnt ska arvode och ersättning för utgifter betalas med den enskildes medel om hans eller hennes beräknade

³² I ett uppdrag som god man kan det enligt 11 kap. 4 § FB ingå att bevaka huvudmannens rätt, förvalta hans eller hennes egendom samt att sörja för hans eller hennes person.

³³ Prisbasbeloppet för inkomståret 2013 är 44 500 kr, se 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken. 22 procent (10+10+2) av prisbasbeloppet är 9 790 kr.

³⁴ RFS frivilliga samhällsinsatser värda 463 miljoner kronor, en studie om värdet av de laganknutna frivilliguppdragen, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, 2009.

inkomst eller tillgångar överstiger vissa angivna nivåer. Det kan finnas särskilda skäl för att frångå denna regel t.ex. om den enskilde har stora vårdkostnader som tar hans eller hennes inkomst i anspråk eller att de tillgångar som det är fråga om utgörs av en fastighet som han eller hon själv behöver eller som är mycket svår att sälja på rimliga villkor.

Regeln kan i undantagsfall frångås även till nackdel för den enskilde. Det kan bli aktuellt när kommunen genom att stå för arvudet bidrar till en kapitalbildning hos den enskilde som inte kan komma den enskilde till godo. En sådan situation kan uppkomma t.ex. vid vården av egendom tillhörig en svårt sjuk person som inte själv kan dra nytta av sina tillgångar och som inte har några nära anhöriga.³⁵ Dödsboet efter en huvudman har i rättspraxis fått svara för arvode och ersättning till den gode mannen då det inte fanns någon nära anhörig som varit beroende av den avlidne för sin försörjning.³⁶

Arvode och ersättning för utgifter som avser vård av någons rätt i oskiftat dödsbo ska betalas av dödsboets medel, om inte särskilda skäl föranleder något annat.

Arvode och ersättning för utgifter som inte ska betalas med den enskildes eller dödsboets medel ska betalas av kommunen.

Bestämmelserna i 12 kap. 16 § FB om arvode och ersättning för utgifter till gode män gäller även för den som är god man för ensamkommande barn.³⁷

2.8 Upphörande av godmanskap och förvaltarekap

Upphörande av godmanskap enligt FB eller förvaltarekap

Godmanskapet eller förvaltarekapet ska enligt 11 kap. 19 § första stycket FB upphöra om god man eller förvaltare inte längre behövs. Det är rätten som beslutar om att godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB³⁸ eller förvaltarekap ska upphöra. I övriga fall fattas beslutet av överförmyndaren. Har god man förordnats enligt 11 kap. 3 § första stycket första–femte punkten FB, dvs. för en bortavarende person, ska överförmyndaren entlediga den gode mannen så snart den som

³⁵ Prop. 1993/94:251, s. 221.

³⁶ RH 2012:22.

³⁷ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

³⁸ Godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB avser de fall då någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

förordnandet avser begär det. När en god man eller förvaltare har slutfört sitt uppdrag ska han eller hon genast anmäla det till överförmyndaren.

En god man eller förvaltare har enligt 11 kap. 19 § andra stycket FB rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren. När det gäller upphörande av godmanskaps enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap är det rätten som fattar beslut både om upphörandet och om att ställföreträdaren ska entledigas. Ska godmanskaps eller förvaltarskaps fortsätta, är den gode mannen eller förvaltaren dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts.

Av 11 kap. 20 § FB framgår att överförmyndaren ska entlediga en god man eller förvaltare om han eller hon gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag. Vidare ska en god man eller förvaltare entledigas om han eller hon kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller om han eller hon av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget.

En ansökan om entledigande av en god man eller förvaltare och om upphörande av godmanskaps eller förvaltarskaps får göras av den som godmanskaps eller förvaltarskaps avser, hans eller hennes make eller sambo, hans eller hennes närmaste släktingar samt av den gode mannen eller förvaltaren. Det är även möjligt för rätten eller överförmyndaren att självmant ta upp dessa frågor om de är behöriga att avgöra dem. Om det kan ske ska rätten respektive överförmyndaren ge den enskilde tillfälle att yttra sig.³⁹

Dör en god man eller förvaltare ska den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskaps eller förvaltarskaps.

Särskilt om upphörande av godmanskaps för ensamkommande barn

Överförmyndaren ska besluta att ett godmanskaps enligt lagen om godmanskaps för ensamkommande barn ska upphöra om någon av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmyndarskaps och vårdnads (se 5 § i lagen). Ett sådant godmanskaps ska också upphöra om barnet varaktigt lämnar Sverige, om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt FB utses för barnet

³⁹ 11 kap. 21 § första stycket FB.

eller om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs. När barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.⁴⁰

Enligt 6 § lagen om godmanskap för ensamkommande barn har en god man rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Ska godmanskapet fortsätta är den gode mannen dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man har utsetts. En god man som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget ska entledigas. Det är överförmyndaren som beslutar om entledigande. Överförmyndaren har möjlighet att besluta att den gode mannen ska skiljas från sitt uppdrag för tiden till dess ärendet avgörs, om ett dröjsmål skulle medföra fara för barnet.⁴¹

En ansökan om upphörande av godmanskap eller entledigande av en god man får enligt 7 § lagen om godmanskap för ensamkommande barn göras av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe samt av den gode mannen. Frågan kan också tas upp självmant av överförmyndaren. Barnet ska ges tillfälle att yttra sig om det kan ske och det inte är obehövligt.

Innan överförmyndaren förordnar någon till god man eller entledigar någon från ett sådant uppdrag, ska han eller hon ges tillfälle att yttra sig. Den gode mannen ska ges tillfälle att yttra sig i fråga om entledigande till följd av missbruk eller försummelse vid utövandet av uppdraget endast om det inte är fara i dröjsmål.

Dör en god man ska den som har boet i sin vård utan dröjsmål anmäla förhållandet till den överförmyndare som har tillsyn över godmanskapet (se 8 § lagen om godmanskap för ensamkommande barn).

---

⁴⁰ Beviljas barnet uppehållstillstånd ska socialnämnden hos rätten väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt FB, om inte särskilda skäl talar emot det. Överförmyndaren ska underrätta socialnämnden om att förutsättningar för en sådan talan eller anmälan föreligger.

⁴¹ Bestämmelsen motsvarar vad sägs i 11 kap. 19 § andra stycket och 20 § FB.

2.9 Gode mäns och förvaltares redovisning av huvudmannens egendom

Av 14 kap. FB framgår bl.a. hur förordnade gode män och förvaltare ska (och får) förvalta den enskildes egendom. I kapitlet anges bl.a. att gode män och förvaltare ska lämna en förteckning över den egendom de förvaltar samt i vilka fall gode män eller förvaltare behöver överförmyndarens samtycke för en åtgärd. Vidare framgår det att förordnade gode män och förvaltare varje år ska ge in en årsräkning till överförmyndaren. I årsräkningen ska det redogöras för förvaltningen under föregående år av egendom som har stått under ställföreträdarens förvaltning. Årsräkningen ska avges på heder och samvete.⁴²

När en god mans eller en förvaltares uppdrag upphör ska han eller hon enligt 14 kap. 22 § FB genast lämna över de förvaltade tillgångarna till den enskilde eller, om någon annan ska överta förvaltningen, till denna person. Av 14 kap. 23 § FB framgår att en förordnad god man eller förvaltare som frånträder sitt uppdrag ska hålla sina räkenskaper och övriga handlingar som rör förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs ska överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning. När det inte längre är möjligt att väcka en skadeståndstalan mot den gode mannen eller förvaltaren⁴³ eller, om talan har väckts, om det finns en lagakraftvunnen dom i ersättningsfrågan, ska räkenskaper och övriga handlingar som rör förvaltningen lämnas över till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.

Om en förordnad god man eller förvaltare dör ska dödsboet svara för att den enskildes egendom redovisas och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt 14 kap. FB (se 14 kap. 24 § FB). Om ställföreträdaren försätts i konkurs är det konkursförvaltaren som ska fullgöra dessa uppgifter.

Bestämmelserna i 14 kap. FB om redovisning av huvudmannens egendom gäller även för den som är god man för ensamkommande barn.⁴⁴

⁴² En osann uppgift kan leda till straffrättsligt ansvar för brottet osann försäkran, se 15 kap. 10 § BrB.

⁴³ En talan om skadestånd ska väckas inom tre år från det att sluträkning m.m. har lämnats över till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen, se 12 kap. 15 § FB.

⁴⁴ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

2.10 Överförmyndarens register

Varje överförmyndare har en skyldighet att föra ett register över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare och de föräldraförvaltningar där kontrollåtgärder enligt 13 eller 15 kap. FB förekommer. Registret får även innehålla uppgifter om andra föräldraförvaltningar som står under överförmyndarens tillsyn.⁴⁵ I registret ska varje godmanskap och förvaltarskap redovisas var för sig. Registret får föras med hjälp av automatisk databehandling. Varje överförmyndare är registeransvarig för sitt register.

Överförmyndaren får använda registret i sina besluts- och tillsynsuppgifter enligt FB och i sin skyldighet att underrätta andra myndigheter om vidtagna åtgärder. Registret får användas även för framställning av avidentifierad statistik och av registerutdrag som begärs samt för planering och uppföljning av verksamheten.⁴⁶

Registret får innehålla ett antal personuppgifter, t.ex. den enskildes personnummer, namn, adress och telefonnummer. Det får också innehålla andra personuppgifter, bl.a. anledningen till att ställföreträdare har förordnats och den enskildes ekonomiska förhållanden.⁴⁷

Bestämmelserna i 16 kap. FB om överförmyndarens register gäller även för den som är förordnad som god man för ensamkommande barn.⁴⁸

2.11 Länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarverksamheten

Enligt 19 kap. 17 § FB ska länsstyrelsen⁴⁹ utöva tillsyn över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet. Länsstyrelsen ska med råd stödja överförmyndarna och överförmyndarnämnderna i deras verksamhet och främja en enhetlig rättstillämpning. Vidare ska länsstyrelsen se till att utbildningen av överförmyndarna, ledamöterna i överförmyndarnämnderna och ersättare är tillfredsställande.

⁴⁵ 16 kap. 12 § FB och 9 § förmynderskapsförordningen.

⁴⁶ 14 § förmynderskapsförordningen.

⁴⁷ 15 § första stycket förmynderskapsförordningen och bilaga 2 till förordningen.

⁴⁸ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

⁴⁹ Sedan den 1 juli 2012 är det länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län som ansvarar för tillsynen över överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet. Se 19 kap. 18 § FB och 20 § förmynderskapsförordningen.

Som huvudregel ska länsstyrelserna enligt 21 § första stycket förmynderskapsförordningen genomföra årliga inspektioner hos överförmyndaren. Om det är uppenbart att en inspektion är obehövlig, får länsstyrelserna dock avstå från en inspektion ett visst år. Det är i sådana fall obligatoriskt att genomföra en inspektion året därpå.

Vid sin inspektion ska länsstyrelsen granska om överförmyndarens handläggning följer reglerna i FB och förmynderskapsförordningen och även i övrigt sker på ett rättssäkert och lämpligt sätt. Länsstyrelsen ska alltid kontrollera dels det av överförmyndaren förda registret, dels stickprovsvis utvalda akter (21 § andra stycket förmynderskapsförordningen).

Länsstyrelsen ska enligt 21 § tredje stycket förmynderskapsförordningen också inspektera överförmyndaren, om det genom information som lämnas till länsstyrelsen eller på något annat sätt framkommer att det finns särskilt behov av en inspektion.

Överförmyndaren ska lämna länsstyrelsen de upplysningar som den behöver för att kunna utöva sin tillsyn (22 § förmynderskapsförordningen).

Bestämmelserna i 19 kap. FB om länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarverksamheten gäller även för godmanskap för ensamkommande barn.⁵⁰

---

⁵⁰ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

3 Förslagen från utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare

3.1 Utredningens uppdrag

Regeringen gav i april 2002 en särskild utredare i uppdrag bl.a. att utvärdera 1995 års förmyndarskapsreform, särskilt de delar av reformen som behandlade avregleringen av föräldrars förmyndarförvaltning och de nya arbetsuppgifter som överförmyndarna och länsstyrelserna hade fått.

En annan uppgift var att se över regelverket om ställföreträdare för hjälpbehövande vuxna, i vilken utredningen särskilt undersökte behovet av en legal ställföreträdare som kan företräda den enskilde i frågor om hälso- och sjukvård, socialtjänst och forskning.

Vidare hade utredningen i uppgift att generellt se över de stödformer som erbjuds i FB och att undersöka vilka åtgärder som är möjliga att vidta för att garantera tillgången på kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare.

I uppdraget ingick också att undersöka om fullmakter som den enskilde utfärdar för en framtida situation kan vara ett gångbart alternativ till FB:s stödformer.

Genom tilläggsdirektiv i februari 2003 beslutade regeringen att utredningen också skulle behandla frågan om det rättsliga skyddet för ensamkommande barn från utlandet.

Utredningen överlämnade i juni 2003 delbetänkandet God man för ensamkommande flyktingbarn (SOU 2003:51) och i november 2004 överlämnades slutbetänkandet Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna (SOU 2004:112). Betänkandena har remitterats.

Sedan den 1 juli 2005 gäller en ny lag om god man för ensamkommande barn¹, se avsnitt 2.1.

Också vissa av förslagen i utredningens betänkande *Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna* (SOU 2004:112) har genomförts. Detta gäller t.ex. vissa åtgärder för att skydda barn mot betalningsskyldighet för bl.a. felparkeringsavgift och fordonsskatt och den gräns för vid vilken inkomst den enskilde som har en förordnad ställföreträdare själv ska betala företrädarens arvode.²

Vidare har det utifrån utredningens förslag genomförts ändringar avseende föräldrars förmyndarförvaltning och anknytande frågor om förvaltning och tillsyn, skydd för den enskilde mot företrädarens obehöriga dispositioner, överförmyndarverksamheten och länsstyrelsernas tillsyn och roll i övrigt.³

Regeringen beslutade den 20 juni 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att lämna förslag till en enkel och ändamålsenlig reglering avseende personer som på grund av att de är beslutsförmögna helt eller delvis saknar möjlighet att fullt ut vara delaktiga eller på annat sätt utöva sitt självbestämmande i situationer då detta förutsätts inom hälso- och sjukvård, tandvård eller forskning (dir. 2012:72).

För närvarande bereds inom regeringskansliet de delar av förslagen i betänkandet SOU 2004:112 som inte har genomförts.

I det följande redovisas en sammanfattning av förslagen i SOU 2004:112. Om ett förslag har genomförts anmärks detta särskilt.

3.2 Föräldrars förmyndarförvaltning och anknytande frågor om förvaltning och tillsyn

Föräldrars förmyndarförvaltning m.m.

Utredningen föreslog vissa åtgärder för att skärpa kontrollen av föräldrars förvaltning av sina barns egendom.

Enligt utredningens förslag ska arvs- och testamentsavståenden, utbetalningar från Brottsoffermyndigheten och skadestånd från staten, om det utbetalda beloppet överstiger ett prisbasbelopp, betalas ut till ett spärrat konto när mottagaren är underårig eller har god man eller förvaltare med uppgift att förvalta egendom. Den som om-

¹ Prop. 2004/05:136, Stärkt skydd för ensamkommande barn.

² Prop. 2005/06:117, Skydd för barn genom registrering av förmyndare i vägtrafikregistret, m.m.

³ Prop. 2007/08:150, Förmynderskapsrättsliga frågor.

besörjer utbetalningen ska i samband med den göra en anmälan till förmyndaren och överförmyndaren.⁴

Utredningen föreslog vidare att överförmyndaren ska ges möjlighet att själv spärra VP-konton, fondkonton och depåer om det av någon särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen av den enskildes egendom.

I syfte att förbättra informationsflödet till överförmyndaren föreslog utredningen att skyldigheten för socialnämnden att anmäla behov av god man eller förvaltare ska omarbetas och flyttas från socialtjänstförordningen till socialtjänstlagen. Vidare föreslog utredningen att överförmyndaren ska ges större möjligheter att för tillsynsändamål begära information från banker och andra finansiella institut. Det föreslogs också att verksamhetschefer inom hälso- och sjukvården och Skatteverket ska ha en utökad anmälningsplikt gentemot överförmyndaren.⁵

För att förhindra att barn sätts i skuld på grund av deras föräldrars fordonsinnehav föreslog utredningen att det skulle införas bestämmelser som innebär att den underåriges förmyndare görs betalningsskyldig för dessa kostnader trots att fordonet i fråga är registrerat på barnet.⁶ Det föreslogs också att det ska krävas överförmyndarens samtycke för att en förälder ska kunna ingå ett avtal om kredit i sitt barns namn, om det inte rör sig om en kortvarig kredit till ett ringa belopp.

Det föreslogs vidare att föräldrars gåvor till barn ska fullbordas och få skydd mot anspråk från givarens borgenärer först när föräldern har överlämnat pengarna t.ex. till en bank utan att förbehålla sig rätt att förfoga över pengarna.⁷

---

⁴ Förslaget i huvudsak genomförts, dock med den skillnaden att skyldigheten att sätta in medel på ett spärrat konto även ska omfatta skolhuvudmän som betalat ut skadestånd enligt skollagen, se prop. 2007/08:150.

⁵ Regeringen har uttalat att socialnämndens skyldighet att lämna information till överförmyndaren inte bör föras över till SoL. Vidare har det införts en skyldighet för Kronofogdemyndigheten att underrätta överförmyndaren om myndigheten uppmärksammar en större förmögenhetsöverföring från förälder till barn. Se prop. 2007/08:150.

⁶ Förslaget har i huvudsak genomförts, se prop. 2005/06:117.

⁷ Regeringen har gjort bedömningen att förslaget inte bör genomföras, se prop. 2007/08:150.

Skydd för den enskilde mot ställföreträdarens obehöriga dispositioner med huvudmannens medel

Utredningen föreslog att preskriptionstiden ska ändras från ett år till tre år när det gäller en fordran på skadestånd för försumlig förvaltning riktad mot en förordnad ställföreträdare. Preskriptionen ska enligt förslaget omfatta endast sådana omständigheter som framgår av redovisningen. En preskriptionstid på tre år föreslås gälla också för fordran på skadestånd vid föräldrars fria förvaltning av sina barns tillgångar, under förutsättning att föräldrarna kan presteras en redogörelse för sin förvaltning.⁸

Enligt utredningens förslag ska överförmyndaren ges befogenhet att begära utdrag ur belastningsregistret beträffande en föreslagen ställföreträdare.⁹ Vidare föreslår utredningen att kommunerna upp till ett belopp som motsvarar fem prisbasbelopp ska vara skyldiga att solidariskt med den förordnade ställföreträdaren svara för ren förmögenhetsskada som den enskilde har drabbats av till följd av ställföreträdarens förmögenhetsbrott.¹⁰

3.3 Överförmyndarverksamheten

Resultaten av 1995 års reform

Utredningen drog slutsatsen att den överflyttning av förmynderskapsärenden som hade skett från tingsrätten till överförmyndarna i mitten av 1990-talet i allt väsentligt hade lett till ett positivt resultat. Utredningen föreslog dock vissa begränsade åtgärder för att åstadkomma förbättringar i organisationen och för att säkerställa kompetensen hos överförmyndarna.

---

⁸ Förslaget har genomförts på så sätt att fristen för att väcka talan om skadestånd mot en förmyndare, god man eller förvaltare har förlängts från ett till tre år, se prop. 2007/08:150.

⁹ Förslaget har genomförts, se 11 § första stycket p. 14 förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

¹⁰ Regeringen har tagit ställning till att det inte bör införas någon bestämmelse om skadeståndsansvar för kommuner för skador som orsakas av förordnade ställföreträdare, se prop. 2007/08:150, s. 54 ff.

Åtgärder inom kommunerna m.m.

Enligt utredningen fanns det fog för att inom kommunerna överväga en prioritering av överförmyndarsysslorna, bl.a. till undvikande av utgiftsökningar inom den sociala sektorn. Länsstyrelserna föreslogs därför få i uppgift att i sin tillsynsverksamhet verka för att kommunerna anordnar överförmyndarverksamheten på ett ändamålsenligt sätt.

Utredningen bedömde att kravet på överförmyndarnas och tjänstemännens utbildningsnivå skulle komma att öka till följd av förslagen. Länsstyrelserna föreslogs få till uppgift att se till att utbildningen av överförmyndare, ledamöter i överförmyndarnämnd och ersättare är tillfredsställande.¹¹ Möjligheterna att delegera överförmyndaruppgifter bör finnas kvar och i viss utsträckning vidgas.

Förslaget innebar också att det av FB klart ska framgå att kommunerna kan tillsätta gemensam överförmyndarnämnd och bilda kommunalförbund för att fullgöra överförmyndaruppgifter.¹²

Nya uppgifter för överförmyndarna

Överförmyndarna ska enligt förslaget ges befogenhet att interimsistiskt anordna godmanskap för hjälpbehövande vuxna respektive utvidga omfattningen av ett redan beslutat godmanskap. Ett sådant beslut ska omedelbart anmälas till rätten, som ex officio ska kunna häva det, om det anses obefogat. Detta skulle ställa vissa krav på jourhållning hos överförmyndarna.

3.4 Länsstyrelsernas tillsyn och roll i övrigt

Förstärkning av länsstyrelsernas roll

Enligt utredningen bör länsstyrelsernas rådgivningsverksamhet gentemot landets överförmyndare innebära att länsstyrelserna på eget initiativ sprider information till överförmyndarna om t.ex. ny lagstiftning, rättsfall, JO-uttalanden m.m. Det ska också kunna röra sig om generella råd om tillämpningen av mera allmänt hållna bestämmelser, till främjande av en enhetlig rättstillämpning. Råden ska

¹¹ Förslaget har genomförts, se prop. 2007/08:150.

¹² Förslaget har genomförts när det gäller möjligheten att tillsätta gemensamma överförmyndarnämnder för att fullgöra överförmyndaruppgifter. Se prop. 2005/06:117, s. 27 ff.

dessutom kunna gälla administrativa rutiner samt den utbildning av förmyndare, gode män och förvaltare för vilken överförmyndaren svarar. För att effektivisera särskilt den riktgivande, generella rådgivningen bör länsstyrelserna enligt förslaget inleda ett samarbete på riksnivå. Länsstyrelses verksamhet ska också kunna främjas ytterligare genom ett samarbete mellan länsstyrelser i angränsande län. För att ett långtgående samarbete över länsgränserna ska möjliggöras föreslog utredningen att bestämmelsen i 19 kap. 18 § FB ska utformas så att en länsstyrelse kan utöva tillsyn över en överförmyndare i ett annat län.¹³

3.5 Företrädare för vuxna hjälpbehövande

Utgångspunkter för en reglering

Utredningen föreslog att godmanskap och förvaltarskap ska kompletteras med nya, mindre formella stödformer i särskild lagstiftning. Målgruppen för de nya stödformerna ska vara vuxna personer som saknar mental förmåga att ta ställning i en viss rättslig angelägenhet (bristande beslutskompetens).

Reglerna om gode män och förvaltare i FB föreslogs bilda basen i ett samordnat system om regler för ställföreträdarskap. Det bedömdes dock finnas skäl för att låta människor själva föranstalta om ställföreträdarskapet inför tider då de kan tänkas vara i behov av hjälp.

Gode män och förvaltare enligt FB

Utredningen föreslog att överförmyndaren ska kunna besluta att hämta in läkarintyg som utvisar om och i vilken utsträckning den som har god man har egen beslutsförmåga. Ett sådant intyg ska kunna ge underlag för en bedömning av om den enskilde befinner sig i ett sådant tillstånd som ger den gode mannen friare svängrum att agera i de situationer han eller hon inom förordnandet – men utan den enskildes samtycke – vidtar en rättshandling. En sådan rättshandling anses bindande för den enskilde, om han eller hon uppenbart har saknat förmåga att själv ta ställning eller att meddela sin mening.

---

¹³ Förslaget har genomfört på så sätt att länsstyrelsernas tillsynsverksamhet har stärkts och att länsstyrelsernas rådgivande funktion i förhållande till överförmyndarna har betonats, se prop. 2007/08:150.

Enligt utredningens förslag ska den enskildes samtycke också kunna presumeras i fler fall än för närvarande.

Enligt utredningens förslag ska uppdragen för ställföreträdarna enligt 11 kap. FB, till skillnad mot vad som gäller för närvarande, avgränsas med hjälp av begreppen ekonomiska och personliga angelägenheter. Uppgifterna att bevaka den enskildes rätt och företräda denne i de angelägenheter som omfattas av uppdraget ska vara att se som självklara inslag i respektive uppdrag (jfr nuvarande 11 kap. 4 § FB).

Utredningen föreslog att möjligheterna att förordna förvaltarskap i ekonomiska angelägenheter ska finnas kvar på väsentligen oförändrade premisser. Dock ska ett tillkommande uttryckligt villkor för anordnande av förvaltarskap vara att ett sådant ställföreträdarskap är nödvändigt för att hindra att den enskildes ekonomi utsätts för väsentliga risker eller att han eller hon utnyttjas ekonomiskt på ett otillbörligt sätt. Däremot ska förvaltarskap inte kunna avse personliga angelägenheter. Detta skulle leda till att det i vissa fall kan bli aktuellt att anordna både godmanskap och förvaltarskap för en och samma hjälpbehövande.

En god man med behörighet i personliga angelägenheter ska enligt förslaget kunna representera en hjälpbehövande inom hälso- och sjukvård och andra närbesläktade områden. Enligt förslaget måste det anges särskilt i förordnandet om representantskap i vårdangelägenheter ska bli aktuellt.

Ställföreträdarnas personliga engagemang och relation till andra stödpersoner

Utredningen föreslog att det i FB ska införas uttryckliga regler som betonar vikten av att den hjälpbehövande görs delaktig i beslut som rör honom eller henne. Den enskildes medel ska kunna användas till den enskildes välbefinnande, inte bara till hans eller hennes nytta.

En ställföreträdare enligt FB bör samråda med eventuella andra stödpersoner som den enskilde har, även om ställföreträdarens uppdrag begränsar sig till ekonomiska angelägenheter.

3.6 Ställföreträderskap genom fullmakter och andra direktiv

Framtidsfullmakter

Utredningen föreslog att ett nytt fullmaktsinstitut med framtidsfullmakter ska införas för situationer i vilka en fullmaktsgivare inte längre själv kan råda över det som fullmakten är avsedd att omfatta. En framtidsfullmäktig ska anses vara fullmaktsgivarens ställföreträdare. Fullmakterna ska kunna avse både ekonomiska och personliga angelägenheter. För att fullmäktigen ska kunna företräda fullmaktsgivaren i hälso- och sjukvårdsfrågor måste detta uttryckas särskilt i fullmakten. En fullmaktsgivare ska ges stort utrymme för individuella lösningar. Överförmyndarna ska dock ha vissa möjligheter till insyn och kontroll.

En framtidsfullmakt ska enligt utredningens förslag träda i kraft när fullmaktsgivaren varaktigt och i huvudsak är ur stånd att ha hand om de angelägenheter som framtidsfullmakten avser. Den ska vara skriftlig och i övrigt i princip underkastas samma formkrav som testamenten. Formkraven bör vara sådana att fullmaktsgivaren förmås att begrunda att fullmakten ska träda i funktion vid en tidpunkt då han eller hon har stora svårigheter att själv råda över dess existens.

Det ska vara fullmäktigen som tar ställning till om fullmakten har trätt i kraft, vilket innebär att han eller hon måste ha rätt att ta del av annars sekretessbelagda uppgifter om den enskildes hälsotillstånd. Om en framtidsfullmakt används på ett sätt som inte har varit förutsatt, ska fullmäktigen efter domstolsprövning kunna ersättas med god man eller förvaltare. Detta kan också bli nödvändigt, om fullmäktigen av olika skäl inte kan ta sig an uppdraget. Vidare ska en ställföreträdare kunna utses i sådana angelägenheter som inte täcks av förordnandena i framtidsfullmakten.

Fullmaktens verkan vid beslutsoförmåga hos fullmaktsgivaren

Som en konsekvens av att regler om framtidsfullmakter införs ska det enligt utredningens förslag i lag slås fast att en rättshandling som en fullmäktig har företagit med stöd av en sådan fullmakt inte har större verkan än den skulle ha haft, om fullmaktsgivaren själv hade företagit rättshandlingen. Detta ska dock inte gälla skriftliga

fullmakter som avser uppbärande av medel för periodiskt återkommande, sedvanliga betalningar eller andra penningöverföringar med anknytning till den enskildes dagliga livsföring.

3.7 Anhöriga ställföreträdare i vissa ekonomiska angelägenheter

Mot bakgrund av att det hade visat sig svårt att rekrytera tillräckligt många gode män och förvaltare ansåg utredningen att det fanns skäl att föreslå även andra ställföreträdarkategorier än framtidsfullmäktige för vuxna personer.

Utredningen föreslog därför att anhöriga ska ges legal behörighet i vissa ekonomiska angelägenheter för personer som har fyllt 18 år men som på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande uppenbarligen varaktigt saknar förmåga att ha hand om sina ekonomiska angelägenheter. Lagen ska inte omfatta personer som lider av en bestående funktionsnedsättning när de fyller 18 år.

I praktiken ska det enligt utredningens förslag röra sig om ställföreträdarskap för personer som har svårigheter att klara t.o.m. de mest elementära ekonomiska angelägenheter. Behörigheten ska inskränka sig till sedvanliga rättshandlingar med anknytning till den enskildes dagliga livsföring. De anhöriga ska bl.a. kunna sköta betalningar och träffa vissa avtal för den enskildes räkning samt upprätta eller återkalla autogirofullmakter.

Företrädarskap genom anhöriga i ekonomiska angelägenheter ska enligt förslaget ses som en subsidiär lösning; behörigheten ska inträda först om det kan konstateras att den enskilde varken har utsett framtidsfullmäktig eller har god man eller förvaltare på området. Det ska vara möjligt för överförmyndaren att utöva viss tillsyn.

3.8 Ställföreträdarskap inom hälso- och sjukvård m.m.

Utredningen föreslog att det ska införas en ny lag om ställföreträdare för vuxna med bristande beslutsförmåga inom hälso- och sjukvården m.m.

Beslut om att en patient ska anses sakna beslutsförmåga ska kunna fattas, om patienten p.g.a. psykisk störning, sjukdom, skada eller

liknande förhållande uppenbarligen inte förmår att tillgodogöra sig information i en fråga rörande vården, att självständigt överväga konsekvenserna av beslut i frågan eller att meddela sin mening. Ett sådant beslut ska grunda sig på den uppkomna angelägenhetens karaktär och förhållandena när patientens ställningstagande aktualiseras och bör endast fattas om det har betydelse för patientens vård. Det ska enligt förslaget ankomma på hälso- och sjukvårdspersonal att fatta beslutet. Patienten ska ha möjlighet att överklaga beslutet till förvaltningsdomstol.

Förslaget innebär att en patient alltså ska representeras av en ställföreträdare i de fall han eller hon saknar beslutsförmåga. Det är patientens ställföreträdare som tar ställning i frågor om samtycke till åtgärder inom vården. Trots att patienten har en ställföreträdare, är det patientens egen mening som ska fälla avgörandet, om han eller hon själv kan ta ställning.

Utöver framtidsfullmäktig, som alltså ska kunna utses i en framtidsfullmakt när den enskilde har kvar sin beslutsförmåga, ska patienten kunna utnämna ett "vårdbud". Ett vårdbud ska kunna utses i anslutning till viss vård eller vistelse i t.ex. ett särskilt boende för äldre. Även för sådana utpekanden ska det krävas att den enskilde/patienten har tillräcklig beslutsförmåga.

Om inte en framtidsfullmäktig eller ett vårdbud har utsetts, ska patienten representeras av en anhörig. Om en framtidsfullmäktig, ett vårdbud eller anhöriga inte ska eller kan representera den beslutsinkompetente patienten måste en god man förordnas.

Enligt förslaget ska en ställföreträdare inte med bindande verkan kunna godta att patienten utsätts för tvång eller förleddes att acceptera medicinering eller någon annan åtgärd. Patientens ställföreträdare ska som huvudregel inte ha rätt att motsätta sig direkt livräddande eller livsuppehållande behandling.

Ställföreträdaren ska inte behöva kopplas in när det gäller åtgärder som kan hänföras till löpande omvårdnad eller som med hänsyn till omständigheterna kan anses vara mindre ingripande. Inte heller ska samtycke från ställföreträdaren behöva inhämtas när uppskov med en åtgärd skulle medföra risk för patientens liv eller för icke obetydlig skada på hälsan.

Ställföreträdaren ska till grund för sitt ställningstagande i princip lägga patientens inställning så som denna skulle ha varit, om patienten hade haft sin beslutsförmåga i behåll och utövat denna under gynnsamma betingelser.

3.9 Ställföreträdare beträffande forskning på person

I utredningens betänkande lämnades förslag till en lagstiftning som ska ta sikte på vuxna beslutsförmögna personers medverkan vid forskning, när samtycke från forskningspersonen krävs enligt gällande lagstiftning, särskilt frågan om det ställföreträdande samtycket. Förslaget innebar att bestämmelser om beslutsinkompetenta forsknings- och försökspersoner m.fl. och deras ställföreträdare ska ges i anslutning till respektive lags bestämmelser om samtycke.

Även en person som egentligen saknar förmåga att själv ta ställning till deltagande i forskning bör med bindande verkan kunna avsäga sig medverkan, vilket innebär att den enskilde har vetorätt. De ställföreträdarregler som gäller i fråga om hälso- och sjukvård av patienter utan beslutsförmåga föreslås i huvudsak bli tillämpliga även inom forskning, läkemedelsprövning och hantering av vävnadsprover, både när verksamheten bedrivs i samband med hälso- och sjukvård av patienten och när det saknas ett sådant samband.

Utredningen föreslog att särskilt utsedda företrädare ska få pröva om samtycke ska lämnas, när det gäller forskning i samband med hälso- och sjukvård och klinisk läkemedelsprövning som är inriktad på akuta situationer. Motsvarande ska gälla ingrepp enligt transplantationslagen och hanteringen av vävnadsprover enligt biobankslagen. Samtycke ska därefter snarast inhämtas från den enskilde eller hans eller hennes vanliga ställföreträdare.

3.10 Företrädarskap inom området för social välfärd

Utredningen föreslog att det ska införas en ny lag om ställföreträdare för vuxna med bristande beslutsförmåga inom den sociala välfärden (LSV). Lagen ska gälla angelägenheter som rör bl.a. insatser som avses i SoL, insatser för särskilt stöd och särskild service som avses i LSS, ersättning för personlig assistans enligt lagen (1993:389) om assistansersättning¹⁴ samt förmåner genom socialförsäkring och bidragssystem som anges i 3 kap. socialförsäkringslagen (1999:799)¹⁵.

---

¹⁴ Bestämmelserna i lagen (1993:389) om assistansersättning finns numera i socialförsäkringsbalken (2010:110).

¹⁵ Bestämmelserna i socialförsäkringslagen (1999:799) finns numera i socialförsäkringsbalken (2010:110).

Beslut om att en person ska anses sakna beslutsförmåga ska enligt förslaget kunna fattas, om den enskilde på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande uppenbarligen inte förmår att tillgodogöra sig information i en fråga rörande angelägenheter inom den sociala välfärden, att självständigt överväga konsekvenserna av beslut i frågan eller att meddela sin mening. Ett sådant beslut ska, liksom när det gäller företräderskap i hälso- och sjukvårdsfrågor, grunda sig på den uppkomna angelägenhetens karaktär och förhållandena när den enskildes ställningstagande aktualiseras. Det bör endast fattas beslut om det har betydelse för ställningstaganden till sociala förmåner eller omvårdnadsåtgärder.

Ställföreträdare föreslogs i lagen ges behörighet att ansöka om sociala förmåner och att ta ställning i frågor om samtycke till hjälp- och stödåtgärder. Den som har åtagit sig uppgiften att företräda den enskilde ska även bära ett visst ansvar för att uppgifter lämnas och att anmälningar görs enligt berörd lagstiftning.

3.11 Ställföreträdare för vuxna i domstolsprocess

Enligt utredningens förslag ska det i RB slås fast att en god man enligt FB ska kunna verka som ställföreträdare i en rättegång, oavsett om den enskilde har eller saknar processbehörighet.

Den gode mannens processhandlingar ska enligt förslaget som utgångspunkt kräva den enskildes samtycke för att vara bindande. En god man, förvaltare eller framtidsfullmäktig i ekonomiska angelägenheter ska ha angivelse- och åtalsrätt beträffande brott som rör i förordnandet berörd egendom. En god man eller framtidsfullmäktig med behörighet i personliga angelägenheter ska ha motsvarande rätt beträffande brott mot den enskildes person.

I fråga om förvaltningsprocessen föreslogs att en beslutsinkompetent person ska kunna företrädas av ställföreträdare som pekats ut i den särskilda lagstiftning som är tillämplig.

Rättegångsfullmaktens verkan efter den tidpunkt då den enskilde mister förmågan att själv föra sin talan påverkas av förslaget. En rättshandling som ett rättegångsombud företar efter den tidpunkt då fullmaktsgivaren på grund av psykisk störning, sjukdom, skada eller liknande förhållande varaktigt och i huvudsak är ur stånd att ha hand om de angelägenheter som rättegången gäller ska enligt utredningens förslag inte ha större verkan än den skulle ha haft, om fullmaktsgivaren själv hade företagit rättshandlingen.

3.12 Ställföreträdarens möjlighet att sätta någon annan i sitt ställe, m.m.

Utredningen föreslog att en god man eller förvaltare vid eget, tillfälligt förhinder eller vid behov av hjälp i en viss, särskilt angiven angelägenhet ska få ge fullmakt till någon annan att företräda den hjälpbehövande.

I de fall det rör sig om en fullmakt vid tillfälligt förhinder för den gode mannen eller förvaltaren, ska ställföreträdaren endast få låta den utomstående personen företa sedvanliga rättshandlingar som har anknytning till den hjälpbehövandes dagliga livsföring. Den gode mannen eller förvaltaren ska enligt förslaget aldrig få bemyndiga någon utomstående att företa rättshandlingar som ställföreträdaren inte själv får företa. En god man ska inte heller få överlåta åt annan att besluta i frågor som rör hälso- och sjukvård eller forskning.

Framtidsfullmäktige, vårdombud och anhöriga ställföreträdare ska enligt förslaget under vissa förhållanden ges rätt att på motsvarande sätt som gode män och förvaltare sätta någon annan i sitt ställe.

Utredningen föreslog att det ska kunna utses en tillfällig särskilt förordnad vårdnadshavare för en underårig som i likhet med särskilt förordnade vårdnadshavare ska kunna fatta beslut i både ekonomiska och personliga frågor.

3.13 Gode mäns och förvaltares lämplighet, kvalifikationer och utbildning. Den enskildes inflytande i frågor rörande ställföreträdarskapet, m.m.

Gode mäns och förvaltares lämplighet och kvalifikationer

Utredningen föreslog att det av lagtexten ska framgå att överförmyndaren ska kontrollera den tilltänkte ställföreträdarens lämplighet i erforderlig utsträckning innan denne förordnas till god man eller förvaltare. Det kan röra sig om att begära referenser, ta in uppgifter från kronofogdemyndigheten för att förvissa sig om att den tilltänkte ställföreträdaren inte är registrerad där för några skulder eller att begära ett utdrag ur belastningsregistret.

Utbildningsfrågor

Enligt utredningens förslag ska det i FB införas en bestämmelse i vilken det föreskrivs att det är överförmyndaren som ska se till att gode män och förvaltare får erforderlig utbildning. Utredningen menade att en sådan bestämmelse i viss mån kunde sägas vara en kodifiering av en redan gällande ordning men ansåg att regleringen utgjorde ett viktigt avstamp i frågan om vem som ska ta initiativ till och samordna utbildningsinsatserna.

Utbildningen av gode män och förvaltare ska enligt förslaget delas in i en grundutbildning som ska behandla grundläggande och praktiska frågor om ställföreträdarskap och en specialutbildning som ska syfta till att ge kunskaper inom ett smalare område, t.ex. demenssjukdomar.

Länsstyrelserna ska enligt förslaget utarbeta riktlinjer för vilka moment som utbildningen av gode män och förvaltare ska innehålla. Det ska av 19 kap. FB framgå att länsstyrelsen ska se till att utbildningen av överförmyndare är tillfredsställande.¹⁶

Den enskildes inflytande vid valet av god man och förvaltare

Utredningen föreslog att det i FB ska införas en bestämmelse i vilken det föreskrivs att den person som den enskilde föreslår ska utses till ställföreträdare under förutsättning att den som föreslås uppfyller lämplighetskraven och är villig att åta sig uppdraget.

Den enskildes rätt till muntlig förhandling

För att ytterligare stärka den enskildes rätt föreslog utredningen att den hjälpbehövande ska ges en ovillkorlig rätt till muntlig förhandling, om han eller hon själv begär det.

---

¹⁶ Den senare delen av förslaget är genomförd, se prop. 2007/08:150, s. 58 ff.

3.14 Frågor om ersättning till förordnade förmyndare, gode män, förvaltare och särskilt förordnade vårdnadshavare m.fl.

Ersättningens bestämmande och storlek

Enligt utredningens uppfattning ska det även i framtiden vara överförmyndaren som inom ramen för en tämligen allmänt hållen lagregel avgör hur ersättningen till förordnade ställföreträdare ska bestämmas, med möjlighet till domstolsprövning.

De riktlinjer som finns i fråga om lämpliga ersättningsnivåer till gode män och förvaltare (och som utarbetades av Svenska kommunförbundet år 1990) ska enligt utredningen, som allmänna råd, omarbetas under länsstyrelsernas ledning och göras mer utförliga.

Utredningen föreslog vidare att det i 12 kap. 16 § FB ska införas en bestämmelse om att överförmyndaren bör ha fattat beslut om ersättning till förordnade ställföreträdare senast fyra månader efter det att en årsräkning eller sluträkning har getts in till överförmyndaren.

Tidpunkten för ingivande av årsräkning

Enligt utredningens förslag ska det, för att göra det möjligt för överförmyndarna att sprida ut granskningen av årsräkningar över hela året, vara möjligt att tillämpa ”brutna räkenskapsår”, dvs. besluta att en förordnad ställföreträdare ska redovisa t.ex. tidsperioden den 1 juni till den 31 maj varje år.

Den enskildes skyldighet att betala sin ställföreträdares arvode m.m.

I dag gäller enligt 12 kap. 16 § FB att arvode och ersättning för utgifter till den förordnade ställföreträdaren ska, om inte särskilda skäl föranleder något annat, betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger prisbasbeloppet.

Utredningen föreslog att den nuvarande beloppsgränsen om två prisbasbelopp ska behållas, men att denna beloppsgräns ska ta sikte på den enskildes inkomst efter skatt. På detta sätt tillåts den enskilde att behålla ett större disponibelt belopp än i dag innan skyl-

digheten att ersätta ställföreträdaren inträder. Samtidigt undviker man de negativa tröskeeffekterna och oönskade effekter av det nya pensionssystemet. Enligt utredningens förslag bör det också klargöras i 12 kap. 16 § FB att den socialavgift som belöper på den förordnade ställföreträdarens arvode inte ska inkräkta på det inkomstbelopp som den enskilde ska få behålla.¹⁷

3.15 Några speciella frågor angående arv och testamente, avveckling av bostad med hyresrätt, tystnadsplikt, m.m.

Möjlighet för god man och förvaltare att avstå från arv eller testamente

I nuvarande 15 kap. 6 § FB finns ett förbud för en god man eller förvaltare att avstå från arv eller testamente. Utredningen konstaterade att förbudet mot att avstå från arv inte hindrar en god man eller en förvaltare från att godkänna ett testamente till förmån för någon annan än huvudmannen under förutsättning att testamentet är giltigt. Godkänner ställföreträdaren ett testamente som är ogiltigt rör det sig däremot om ett avstående från arv, vilket inte är tillåtet. Det kan enligt utredningen ibland vara svårt för en god man eller förvaltare att avgöra om ett testamente som avskär huvudmannen från arv kommer att stå sig i en klanderprocess. Utredningen konstaterade att testators vilja samtidigt kan te sig högst rimlig och att ställföreträdaren av den anledningen kan vilja godkänna testamentet trots att han eller hon därigenom riskerar att bryta mot förbudet mot arvsavståenden i 15 kap. 6 § FB.

Utredningen föreslog mot bakgrund av detta att det i 15 kap. 6 § FB ska föreskrivas att en god man eller förvaltare ska kunna godkänna ett testamente trots att godkännandet kan anses innefatta ett avstående från arv. Ett sådant godkännande ska få ske om det finns särskilda skäl och om överförmyndaren samtycker till det.

---

¹⁷ Förslaget har i huvudsak genomförts, dock med den skillnaden att beloppsgränsen avseende den enskildes inkomst sattes vid 2,65 prisbasbelopp utifrån inkomsten före avdrag för skatt, se prop. 2005/06:117.

Avveckling av bostad med hyresrätt

Enligt utredningens förslag ska föräldrar, förordnade förmyndare, gode män och förvaltare endast med överförmyndarens samtycke kunna säga upp eller överlåta avtal om hyresrätt för den enskildes räkning.

Upplysningskyldighet för ställföreträdare

Enligt nuvarande regler i FB kan överförmyndaren kräva att förmyndare, gode män och förvaltare lämnar uppgifter om sin verksamhet. Som en komplettering föreslogs överförmyndaren också få möjlighet att begära in handlingar om ställföreträdarens verksamhet och att besluta om vitesföreläggande för det fall skyldigheten att avge upplysningar respektive att lämna handlingar försummas.

3.16 God man för ensamkommande flyktingbarn

En särskild lagstiftning om god man för ensamkommande flyktingbarn

Genom en ändring av 4 kap. 3 § andra stycket lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap hade år 1997 möjligheten att förordna god man för ensamkommande barn utökats. Ändringen hade medfört att de flesta ensamkommande barn som därefter anlant till Sverige hade tillförsäkrats en god man under vistelsen här.

De ensamkommande barnens situation hade därefter uppmärksammat i olika avseenden och det hade framkommit att det fanns behov av att ytterligare stärka skyddet av dessa barn. Det största problemet var att gode män för ensamkommande barn endast kunde träda i barnets förmyndares ställe, dvs. att deras befogenhet främst rörde barnets ekonomiska angelägenheter. Den gode mannens möjligheter att besluta i angelägenheter som rörde barnets personliga förhållanden var således starkt begränsade.

För att komma till rätta med problemet föreslog utredningen att det inom ramen för en särskild lagstiftning som tar sikte på ensamkommande barn skulle skapas en möjlighet för överförmyndaren att förordna en god man som kan träda i såväl förmyndarens som vårdnadshavarens ställe. Genom detta skulle det säkerställas att den

gode mannen kan agera och fatta beslut i samtliga frågor som rör det ensamkommande barnet.

Utredningen föreslog att lagstiftningen även skulle omfatta de utomnordiska barn som vid inresan åtföljdes av en vuxen företrädare men som under vistelsen här på ett eller annat sätt lämnades ensamma. Anledningen var att dessa barn många gånger är lika utsatta som de ensamkommande barnen.

Enligt utredningens förslag ska de gode män som ska ha hand om ensamkommande barn vara särskilt lämpade för den uppgiften. För att överförmyndaren ska kunna försäkra sig om att det ensamkommande barnet inte anförtros åt någon olämplig person föreslog utredningen att det skulle vara möjligt för överförmyndaren att begära ett utdrag ur belastningsregistret beträffande den tilltänkte gode mannen.

Barns rätt att ansöka om uppehållstillstånd

Av FN:s Barnkonvention följer att konventionsstaterna ska säkerställa att ett barn som söker flyktingstatus eller som anses som flykting i enlighet med internationell eller nationell rätt erhåller lämpligt skydd och humanitärt bistånd. En grundläggande förutsättning är då att barnet kan få en ansökan om uppehållstillstånd prövad.

Eftersom det saknades klara regler om när ett barn på egen hand kan ansöka om uppehållstillstånd föreslog utredningen att ett barn som har fyllt 15 år självt bör få göra en sådan ansökan. För att säkerställa att även ett barn under 15 år tillförsäkras rätten att få en ansökan om uppehållstillstånd prövad föreslog utredningen att det i utlänningslagen ska införas en skyldighet för en god man, alternativt ett offentligt biträde, att ansöka om uppehållstillstånd för det ensamkommande barnets räkning om barnet har behov av ett sådant tillstånd.

Särskilt förordnad vårdnadshavare för ensamkommande barn

Enligt utredningens förslag ska den gode mannens uppgift vara att bevaka det ensamkommande barnets intressen under den första, och ofta svåraste, tiden i Sverige. Under denna tid ska barnets ansökan om uppehållstillstånd behandlas och barnet placeras i någon form av boende samt ges undervisning. Den gode mannen ska ha en

samordnande funktion och se till att barnets rätt tas tillvara i dessa olika sammanhang.

Om barnet beviljas uppehållstillstånd i Sverige och därefter får internationellt privaträttsligt hemvist här bör den gode mannen ersättas av en mer permanent företrädare. Utredningen föreslog därför att en särskilt förordnad vårdnadshavare som regel ska utses för det ensamkommande barnet när han eller hon får hemvist i Sverige.

Utredningen förslog också att en särskilt förordnad vårdnadshavare ska kunna utses för en underårig vars föräldrar är varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden. Denna möjlighet ska inte vara begränsad till situationer som rör ensamkommande barn, utan t.ex. även för ett barn vars förälder till följd av långvarig och allvarlig sjukdom inte kan ta hand om sitt barn eller försvinner under en utrikes resa.

Behörig domstol och överförmyndare i vissa frågor enligt FB

Enligt utredningens förslag ska behörigheten i mål och ärenden om förmyndarskap, godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 och 4 §§ FB samt förvaltarskap enligt 10 kap. 13 § och 11 kap. 25 § FB för domstol och överförmyndare knytas till den enskildes folkbokföringsort i stället för till hans eller hennes hemvist.¹⁸

Skälet för förslaget var att ordningen med att den enskildes hemvist ska avgöra vilken domstol respektive överförmyndare som är behörig i dessa mål hade visat sig ge upphov till praktiska problem då den ort som anses vara den enskildes hemvist inte sammanfaller med den plats på vilken han eller hon verkligen är bosatt eller uppehåller sig mera varaktigt.

---

¹⁸ Förslaget har i huvudsak genomförts, se prop. 2005/06:117.

4 Entledigande av gode män och förvaltare

4.1 Reglering och rättspraxis i fråga om entledigande av gode män eller förvaltare och upphörande av godmanskapskap eller förvaltare

4.1.1 Regleringen i FB och lagen om god man för ensamkommande barn

Av 11 kap. 19 § första stycket första meningen FB framgår att ett godmanskapskap eller förvaltare ska upphöra om en god man eller förvaltare inte längre behövs.

En god man eller förvaltare har enligt 11 kap 19 § andra stycket FB rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Beslutet om entledigande fattas av överförmyndaren. Ska godmanskapskapet eller förvaltare fortsätta, är den gode mannen eller förvaltaren skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts.

Det är rätten som fattar beslut om att ett godmanskapskap enligt 11 kap. 4 § FB eller ett förvaltare ska upphöra. I övriga fall av godmanskapskap är det överförmyndaren som beslutar om upphörande.

Har en god man förordnats enligt 11 kap. 3 § första stycket 1–5 punkten FB ska överförmyndaren entlediga den gode mannen så snart den som förordnandet avser begär det. När en god man eller förvaltare har slutfört sitt uppdrag, ska han eller hon genast anmäla det till överförmyndaren.

Ansökan om entledigande av en god man eller förvaltare och om upphörande av godmanskapskap eller förvaltare får göras av den som godmanskapskapet eller förvaltare avser, hans eller hennes make eller sambo, hans eller hennes närmaste släktingar, av den gode mannen eller förvaltaren samt av överförmyndaren. Överförmynd-

darens beslut kan överklagas till tingsrätten.¹ Ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot.²

Också en god man för ett ensamkommande barn har rätt att bli entledigad från sitt uppdrag. Även i det fallet är den gode mannen skyldig att ha kvar uppdraget till dess att en ny god man har utsetts, om godmanskapet ska fortsätta. I 5 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn finns särskilda bestämmelser om under vilka förutsättningar ett sådant godmanskap kan upphöra, se vidare avsnitt 2.8.

4.1.2 Bakgrunden till nuvarande reglering

Före år 1975 var det en medborgerlig plikt att åta sig ett uppdrag som förmyndare, vilket innebar att det som huvudregel inte var möjligt att i eget intresse neka till ett uppdrag eller att bli befriad från ett uppdrag. Det fanns i lagen³ dock angivet vissa särskilda omständigheter som kunde åberopas som skäl för att undandra sig ett sådant uppdrag. Dessa omständigheter hade motsvarande tillämpning när det gällde gode mäns möjligheter att neka till eller bli befriad från ett uppdrag.⁴

En omständighet som var ett skäl för att undandra sig plikten att åta sig ett uppdrag var att personen i fråga hade fyllt 60 år eller att han eller hon på grund av sjukdom eller försvagat hälsotillstånd inte utan avsevärd olägenhet kunde utöva förmynderskapet. Andra exempel på sådana omständigheter var att den utpekade redan var förmyndare för två andra än egna barn eller att det var fråga om ett förmynderskap av vidlyftig beskaffenhet.

Plikten att åta sig ett uppdrag som förmyndare avskaffades den 1 januari 1975. I förarbetena till denna förändring angavs att det kunde ifrågasättas om det var förenligt med den omyndiges bästa att till förmyndare för honom eller henne utse någon som inte var villig att åta sig uppdraget eller att som förmyndare behålla en person som önskade bli befriad från uppgiften. Det angavs vidare att de bestämmelser som gav möjlighet att tvinga någon att åta sig ett

¹ Behörig domstol i frågor som gäller godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap är tingsrätten i den ort där den enskilde är folkbokförd. Se 11 kap. 25 § första stycket och 20 kap. 6 § FB.

² 11 kap. 21 § första stycket FB och 22 § förvaltningslagen (1986:223).

³ Dåvarande 11 kap. 8 § FB.

⁴ Se dåvarande 18 kap. 5 § andra stycket FB.

förmyndarskap eller att vara kvar som förmyndare av dessa skäl mycket sällan torde ha tillämpats.⁵

Departementschefen ansåg det klart att bestämmelserna om skyldigheten att åta sig förmyndaruppdrag⁶ borde upphävas och att detta skulle innebära att en förordnad förmyndare alltid skulle ha rätt att bli entledigad på egen begäran.

En viktig fråga var om kretsen av personer som var villiga och lämpliga att förordnas till förmyndare kunde förväntas bli tillräckligt stor om skyldigheten att åta sig förmyndaruppdrag avskaffades. Eftersom det trots att det fanns en sådan skyldighet knappast förekom att någon mot sin vilja förordnades till förmyndare eller tvingades behålla ett sådant uppdrag, så torde ett upphävande av bestämmelsen inte ha någon betydelse när det gällde tillgången på förmyndare.⁷

Beträffande förmyndarens skyldighet att stanna kvar i sitt uppdrag till dess att en ny förmyndare hade förordnats uttalade departementschefen att även om en förmyndare hade rätt att bli entledigad på egen begäran, så kunde givetvis inte entledigandet äga rum förrän en ny förmyndare hade förordnats.

Det finns i förarbetena inga uttalanden om den situationen att en ställföreträdare begärt sig entledigad från ett uppdrag som ingen annan vill åta sig.

4.1.3 Hur har bestämmelserna om entledigande av ställföreträdare och upphörande av ställföreträdarskap tillämpats hittills?

Underrätterna har gjort olika tolkningar av bestämmelserna

Av beslut från olika underrätter framgår att tillämpningen av regleringen i fråga om entledigande av en ställföreträdare i 11 kap. 19 § andra stycket FB och bedömningen av förutsättningarna för ett upphörande av ställföreträdarskap har skiljt sig åt i till synes likartade fall.

⁵ Ds Ju 1974:7, Förmyndarskap, Promemoria med förslag till ändringar i förmyndarskapslagstiftningen m.m., s. 132.

⁶ En legal förmyndare skulle i princip också ha rätt att på begäran bli entledigad. I undantagsfall kunde det dock tänkas att barnets intresse bäst skulle främjas av att fadern eller modern stannade kvar som förmyndare. En legal förmyndare skulle därför inte ha rätt till entledigande på egen begäran om särskilda skäl talade emot entledigandet. Se prop. 1974:142, Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m., s. 127.

⁷ Prop. 1974:142, s. 126 f.

I en del fall har rätten beslutat att förvaltarskapet ska upphöra då förvaltaren har begärt sig entledigad och det inte, bl.a. på grund av huvudmannens aggressiva och hotfulla agerande gentemot förvaltaren, har varit möjligt att rekrytera en ny förvaltare. Som skäl för upphörandet av förvaltarskapet har rätten angett att förvaltaren har en ovillkorlig rätt att bli entledigad från sitt uppdrag, varför det måste förordnas en ny förvaltare för att uppdraget inom ett förvaltarskap ska kunna utföras. Eftersom det inte går att tvinga någon att åta sig ett uppdrag som förvaltare har rätten då inte funnit något annat alternativ än att upphäva förvaltarskapet och entlediga förvaltaren trots att den enskilde fortfarande hade behov av ett förvaltarskap. Domstolarna har pekat på att den enskilde i stället bör få hjälp genom psykiatrins eller socialtjänstens försorg.⁸

Det har också förekommit att rätten i liknande situationer har lämnat ansökan om upphörande utan bifall. I ett fall⁹ hade överförmyndarnämnden entledigat förvaltaren från sitt uppdrag efter det att huvudmannen hade hotat förvaltaren och dennes barn. Någon ny förvaltare hade inte förordnats och överförmyndarnämnden bedömde utsikterna att hitta en ny förvaltare som obefintliga. Ansökan om upphörande av förvaltarskapet lämnades då utan bifall eftersom överförmyndarnämnden inte hade påstått att den enskildes behov av förvaltare skulle ha minskat eller upphört och att det inte var möjligt att låta förvaltarskapet upphöra på grund av andra omständigheter än sådana som är hänförliga till den enskildes behov av hjälp.

Hur har regleringen fungerat i praktiken?

Vi har genom att skicka ut enkäter till tingsrätter, överförmyndare, gode män och förvaltare samt rättspsykiatriska regionkliniker undersökt hur regleringen om entledigande har fungerat i praktiken.¹⁰

Av vår undersökning framgår att ärenden om entledigande av en ställföreträdare normalt prioriteras av överförmyndaren för att ett byte av ställföreträdare ska kunna ske så fort som möjligt. Det synes dock vara så att det inom olika kommuner tar olika lång tid att

⁸ Se t.ex. Södertälje tingsrätts beslut 2009-11-12 i Å 1499-09, Uppsala tingsrätts beslut 2007-07-13 i Å 1707-07 och Svea hovrätts beslut 2012-09-19 i ÖÅ 5638-12.

⁹ Västmanlands tingsrätts beslut 2010-01-13 i Å 5966-09 och Svea hovrätts beslut 2010-06-22 i ÖÅ 943-10.

¹⁰ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4. Enkäten skickades ut och svaren på den kom in före HD:s beslut i mål Ö 91-12 (se avsnitt 4.1.4).

finna en ersättare. Den gode mannen eller förvaltaren har kvar uppdraget till dess att en ny ställföreträdare har utsetts.

Gode män och förvaltare anser att det ofta tar orimligt lång tid att bli entledigad och påtalar att det i många fall tar mellan sex månader och ett år från det att begäran om entledigande gjordes. Detta kan leda till att vissa känner sig tveksamma till att åta sig ett mer komplicerat uppdrag, eftersom de inte vill vänta under en lång tid på att bli entledigade om något skulle inträffa.

I de fall det är svårt att finna en ny ställföreträdare måste den gode mannen eller förvaltaren ofta ha kvar uppdraget under en lång tid. Anledningen till att det är svårt att rekrytera en ny ställföreträdare kan t.ex. bero på att huvudmannen har utsatt ställföreträdaren för hot eller våld. Det är emellertid förhållandevis ovanligt att en ställföreträdare begär att bli entledigad av den anledningen.

Det är vanligt att ställföreträdaren i sådana fall i praktiken begränsar sitt uppdrag i avvaktan på att bli entledigad, främst för att inte behöva besöka huvudmannen eller på annat sätt ha kontakt med honom eller henne. I många fall innebär en sådan begränsning att ställföreträdaren endast sköter huvudmannens ekonomi.

4.1.4 HD:s avgörande i mål Ö 91-12

Bakgrund i målet

HD meddelade den 9 november 2012 beslut i ett mål angående upphörande av förvaltarskap. Omständigheterna i målet var följande.

En förvaltare, som hade varit förordnad sedan i juli 2008, begärde sig i februari 2011 entledigad från sitt uppdrag. Som skäl för det angav förvaltaren att huvudmannen i januari 2009 hade hotat honom till livet och att förvaltaren med anledning av hotet hade anlitat ett bevakningsföretag för att bevaka sin bostad. Vidare hade huvudmannen år 2010 dömts för brott mot knivlagen, hot mot tjänsteman, våld mot tjänsteman och narkotikabrott och huvudmannen hade också tidigare dömts för liknande brottslighet. Som skäl för sin begäran om entledigande angav förvaltaren även att huvudmannen i trängt läge kunde bli aggressiv och gå till attack, att huvudmannen var föremål för avhysning från sin bostad på grund av skadegörelse och saneringsbehov samt att ärendet tidvis hade varit betungande.

Efter det att förvaltaren hade begärt sitt entledigande hade överförmyndarförvaltningen gjort en förfrågan till samtliga de 90 personer som till förvaltningen hade anmält sitt intresse för förvaltaruppdrag, men ingen av dessa hade velat åta sig uppdraget. Inte heller någon av tjänstemännen på Göteborgs stads förvaltarenhet – vilkas arbetsuppgifter består i att ha de uppdrag som har bedömts olämpliga för andra utanför förvaltningen stående personer – hade accepterat att åta sig uppdraget.

Överförmyndarförvaltningen yrkade att förvaltarskapet skulle upphöra och att förvaltaren skulle entledigas. Både tingsrätten och hovrätten lämnade begäran om upphörande av förvaltarskapet utan bifall. Skälen för detta var att det kvarstod ett behov av förvaltarskap, att det inte var möjligt att låta förvaltarskapet upphöra av de skäl som överförmyndarförvaltningen i Göteborg hade anfört samt att förvaltaren var skyldig att ha kvar uppdraget till dess att en annan förvaltare hade förordnats.¹¹

Kan ett förvaltarskap som behövs upphöra?

HD konstaterar att det krävs att det finns någon som är beredd att åta sig uppdraget som förvaltare för att rätten ska kunna meddela ett beslut om förvaltarskap. Om det inte finns någon som är beredd att åta sig uppdraget kan således förvaltarskapet inte komma till stånd fastän det behövs.

Det kan inträffa att man måste godta att ett förvaltarskap fortsätter någon tid utan förvaltare, t.ex. när en förvaltare avlider eller när en olämplig förvaltare entledigas. För att det inte ska uppstå rättsförluster på grund av att det inte finns någon som har rådighet över den egendom som omfattas av förvaltarskapet, men också av andra skäl, ska en förvaltare utses så skyndsamt som möjligt.

Även för ett redan beslutat förvaltarskap kan det inträffa att en ny förvaltare inte står att finna när den tidigare förvaltaren inte bör, kan eller vill utföra uppdraget. Det kan i ett sådant fall inte komma i fråga att utan tidsbegränsning låta ett förvaltarskap fortgå utan förvaltare, utan i stället kan det bli nödvändigt att avsluta förvaltarskapet. Bestämmelsen i 11 kap. 19 § första stycket första meningen FB, enligt vilken förvaltarskapet ska upphöra om något behov av förvaltare inte finns, bör alltså inte genom ett motsatsslut förstås

¹¹ Göteborgs tingsrätts beslut 2011-09-01 i Ä 5092-11 och Hovrättens för Västra Sveriges beslut 2011-12-14 i ÖÅ 3983-11.

så, att ett upphörande av förvaltarskapet undantagslöst förutsätter att ett sådant behov saknas. Detta innebär att ett förvaltarskap måste upphöra fastän det finns behov av ett fortsatt förvaltarskap om det av någon anledning saknas förvaltare beträffande ett pågående förvaltarskap och någon ny förvaltare inte kan utses.

Har förvaltaren rätt att frånträda sitt uppdrag trots att en ny förvaltare inte har utsetts?

Det är en allmän syssломannarättslig princip att ett uppdrag som gäller under en viss bestämd tid eller avser att en viss fråga ska drivas till slut, normalt kan frånträdas av syssломannen bara om han eller hon har skälig orsak att bringa syssломannaförhållandet till upphörande. Syssломannen måste dock iaktta skälig uppsägnings-tid, där främst ska beaktas huvudmannens intresse av att inte stå utan det biträde som uppdraget går ut på.

Denna syssломannarättsliga princip bör enligt HD vara tillämplig också för förvaltare, eftersom det rör sig om en form av frivilligt syssломannauppdrag, låt vara grundat på rättens beslut och särskilt lagreglerat. Principen får därför anses komplettera bestämmelsen i 11 kap. 19 § andra stycket tredje meningen FB, eftersom den bestämmelsen inte reglerar situationen att förvaltaren har skälig orsak att avsluta uppdraget trots att någon ny förvaltare inte har utsetts.

Detta innebär att en förvaltare, trots att ett behov av förvaltarskap fortfarande föreligger och fastän någon ersättare inte har utsetts, har rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det.

I vilka fall kan förvaltaren ha skälig orsak att frånträda sitt uppdrag?

Enligt HD får det vid bedömningen av vad som är en skälig orsak göras en avvägning mellan förvaltarens bevekelsegrunder för att avsluta uppdraget och behovet av att det kontinuerligt finns en förvaltare.

Omständigheterna kan i vissa fall vara sådana att förvaltaren ska anses ha en rätt att omedelbart frånträda sitt uppdrag. Detta kan t.ex. vara fallet när förvaltarens sjukdomstillstånd ger anledning till antagande av en begränsad återstående livstid. Vidare kan det förhålla sig så att det finns en sista tidpunkt efter vilken förvaltaren

inte bör stå kvar, som när han eller hon tillträder en tjänst som omöjliggör ett fortsatt uppdrag. I vissa fall kan agerandet hos den som är satt under förvaltarskap också vara så allvarligt att en omedelbar rätt att frånträda uppdraget bör föreligga.

Av HD:s beslut framgår att förvaltaren i regel dock har att godta vissa och kanske inte helt obetydliga olägenheter för att behovet av förvaltarskap ska tillgodoses i avvaktan på att en ny förvaltare utses. Att beakta vid bedömningen av vad som skäligen kan begäras av förvaltaren är då bl.a. hur svårt det är för överförmyndaren att hitta en ersättare.

Vid intresseavvägningen är också den tid det tar för överförmyndaren att finna en ersättare av betydelse. Ju längre tid det tar att utse en ny förvaltare, desto lägre krav bör gälla för de skäl som ska anses vara tillräckliga för att förvaltaren ska ha rätt att bli entledigad.

Finns det tillräckliga skäl för att förvaltarskapet ska upphöra?

HD ansåg i det aktuella fallet att de skäl som förvaltaren hade åberopat var sådana att de sammantaget med tidsutdräkten gjorde att han nu hade rätt att frånträda uppdraget trots att någon ny förvaltare inte hade utsetts. Frågan blev då om omständigheterna i övrigt var sådana att förvaltarskapet skulle upphöra.

Det vilar ett tungt ansvar på överförmyndaren att se till att ett behov av förvaltarskap tillgodoses. För att ett förvaltarskap som behövs ska kunna upphöra av det skälet att det inte finns någon som är beredd att fullgöra uppdraget, måste överförmyndaren därför ha vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig förvaltaruppdraget.

Enligt HD saknades det anledning att ifrågasätta överförmyndarförvaltningens beskrivning av de svårigheter som förvaltningen hade att finna någon som ville ta över uppdraget som förvaltare. Det fanns inte stöd för antagandet att de uppgivna förhållandena skulle komma att förändras under överskådlig tid. Överförmyndarförvaltningen fick mot den bakgrunden anses ha gjort vad som kunde begäras för att finna en ny förvaltare. Förvaltarskapet skulle därför upphöra trots att huvudmannen behövde en förvaltare.

4.2 Rättsläget efter HD:s avgörande

HD:s avgörande i mål Ö 91-12 innebär att rättsläget i fråga om rätten för en förvaltare att frånträda sitt uppdrag och om upphörande av förvaltarskap är i huvudsak följande.

En förvaltare har rätt att frånträda sitt uppdrag, trots att det fortfarande finns ett behov av förvaltarskap och fastän någon ersättare inte har utsetts, om han eller hon har skälig orsak att göra det. Vid bedömningen av vad som är en skälig orsak får en avvägning göras mellan förvaltarens bevekelsegrunder för att avsluta uppdraget och behovet av att det kontinuerligt finns en förvaltare. Agerandet hos den som är satt under förvaltarskap kan i vissa fall vara så allvarligt att det bör finnas en omedelbar rätt att frånträda uppdraget. I regel har dock förvaltaren att godta vissa och kanske inte helt obetydliga olägenheter för att behovet av förvaltarskap ska tillgodoses i avvaktan på att en ny förvaltare utses.

Att beaktas vid bedömningen av vad som skäligen kan begäras av förvaltaren är då bl.a. hur svårt det är och hur lång tid det tar för överförmyndaren att finna en ersättare. Ju längre tid det tar att utse en ny förvaltare, desto lägre krav bör gälla för de skäl som ska anses vara tillräckliga för att förvaltaren ska ha rätt att bli entledigad.

Det kan inträffa att man måste godta att ett förvaltarskap fortsätter någon tid utan förvaltare, t.ex. när någon avlider och när en olämplig förvaltare entledigas med stöd av 11 kap. 20 § FB. En förvaltare ska då utses så skyndsamt som möjligt bl.a. för att rättsförluster inte ska uppstå därför att det inte finns någon som har rådighet över den egendom som omfattas av förvaltarskapet.

Om förvaltare av någon anledning saknas beträffande ett pågående förvaltarskap och någon ny förvaltare inte kan utses, måste förvaltarskapet upphöra fastän det finns ett behov av ett fortsatt förvaltarskap.

Det vilar ett tungt ansvar på överförmyndaren att se till att ett behov av förvaltarskap tillgodoses. För att ett förvaltarskap som behövs ska kunna upphöra av det skälet att det inte finns någon som är beredd att fullgöra uppdraget, måste överförmyndaren ha vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig förvaltaruppdraget.

HD:s avgörande är fortfarande relativt nytt och det är därför ännu inte möjligt att närmare bedöma hur rättstillämpningen kommer att se ut på området. De uttalanden som görs i rättsfallet talar dock för att förvaltarskap ska kunna upphöra (trots att det finns ett

behov av ett sådant) endast under speciella förhållanden och som regel efter en förhållandevis lång tid. Det torde därför endast i ett fåtal fall per år kunna bli aktuellt att låta ett förvaltarskap som behövs upphöra.

Ett uppdrag som god man är i och för sig av samma karaktär som ett förvaltaruppdrag så till vida att det rör sig om ett frivilligt ställföreträdaruppdrag som är grundat på överförmyndarens eller rättens beslut och särskilt lagreglerat. Kriterierna för att kunna besluta om ett förvaltarskap respektive ett godmanskap skiljer sig dock åt. Dessutom kan godmanskap vara av olika karaktär och ha olika syften beroende på enligt vilken bestämmelse det är beslutat. Det är därför inte möjligt att utifrån HD:s avgörande dra några mer långtgående slutsatser beträffande möjligheterna till entledigande av en god man och upphörande av ett godmanskap.

Vi kommer i avsnitt 4.9 att ta ställning till om även gode män bör ha rätt att frånträda ett uppdrag fastän någon ersättare inte har utsetts, i de fall det fortfarande finns ett behov av god man.

4.3 Vilka andra former av stöd kan den enskilde få tillgång till enligt nuvarande reglering?

4.3.1 Insatser enligt SoL

Av SoL¹² framgår att varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

Socialnämnden¹³ har bl.a. till uppgift att genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden samt att svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det.¹⁴ Nämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.¹⁵

---

¹² 2 kap. 1 § första stycket.

¹³ Kommunens uppgifter inom socialtjänsten ska fullgöras av den eller de nämnder som kommunfullmäktige bestämmer. I SoL benämns en sådan nämnd för socialnämnd, se 2 kap. 4 § SoL.

¹⁴ 3 kap. 1 § SoL.

¹⁵ 3 kap. 5 § SoL.

Genom hemtjänst, dagverksamheter eller annan liknande social tjänst bör socialnämnden underlätta för den enskilde att bo hemma och ha kontakt med andra. Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och likande, social jour eller annan därmed jämförlig verksamhet.¹⁶

Socialnämnden får utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa den enskilde och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. För barn som inte har fyllt 15 år får en kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. Har barnet fyllt 15 år får en kontaktperson utses endast om barnet självt begär eller samtycker till det.¹⁷

Nämnden har också möjlighet att utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för den som inte har fyllt 21 år och har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Även i det här fallet krävs det att det är den unge som begär det eller att han eller hon samtycker till det. Om barnet inte har fyllt 15 år krävs det också att barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det.¹⁸

Som vi nyss har nämnt kan en kontaktperson utses endast om den enskilde (eller i vissa fall hans eller hennes vårdnadshavare) själv begär eller samtycker till det. Socialtjänsten har dock att pröva om det finns ett sådant behov. I förarbetena nämns emellertid att den som begär kontaktperson också torde behöva en sådan.¹⁹

Möjligheten att utse en kontaktperson infördes genom socialtjänstlagen (1980:620) och var avsedd för situationer då den enskilde har behov av att få stöd, råd eller hjälp. Som exempel nämndes att det kunde vara fråga om en vårdnadshavare som behövde hjälp i vårdnaden men också missbrukare som behöver personligt stöd. Av förarbetena²⁰ framgår att kontaktpersonens väsentligaste uppgift ska vara att fungera som ett personligt stöd och att hjälpa till på olika sätt. I de fall den enskilde t.ex. missbrukar alkohol eller narkotika kan kontaktpersonen förmedla läkarbesök, besök på alkohol- eller narkomanvårds klinik etc. En kontaktperson kan kanske i vissa fall även hjälpa den enskilde att bryta sig loss ur en i sammanhanget olämplig miljö. Kontaktpersonen ska även kunna underlätta för den

¹⁶ 3 kap. 6 § första och andra stycket SoL.

¹⁷ 3 kap. 6 b § första stycket SoL.

¹⁸ 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

¹⁹ Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten, s. 229.

²⁰ Prop. 1979/80:1, s. 227 f.

enskilde att ordna utbildning, att söka arbete och att skaffa bostad. Han eller hon ska också försöka hjälpa den enskilde till en meningsfull fritidssysselsättning. Det är samtidigt viktigt att kontaktpersonen inte "tar över" vad den enskilde kan göra själv utan i stället söker aktivera honom.

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.²¹

Inom ramen för sådant bistånd kan den enskilde också ansöka om hjälp med att hantera sin ekonomi när han eller hon av olika anledningar inte klarar av att sköta den på egen hand. Om en sådan ansökan beviljas lämnar den enskilde en fullmakt till socialtjänsten avseende sin inkomst och i samråd med den enskilde gör socialtjänsten en plan över vilka räkningar den enskilde behöver socialtjänstens hjälp med att betala. Fullmakten kan när som helst sägas upp av den som har lämnat den. I kommunerna används olika begrepp för denna typ av bistånd, t.ex. egnamedelsförvaltning, förmedlingsmedel eller servicekonto.

Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.²²

Vidare ska nämnden verka för att äldre människor får goda bostäder och ska ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.²³

Socialnämnden ska verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra. Nämnden ska medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och får bo på ett sätt som är anpassat efter hans eller hennes behov av särskilt stöd. Kommunen ska in-

---

²¹ 4 kap. 1 § första och tredje stycket SoL.

²² 5 kap. 4 § SoL.

²³ 5 kap. 5 § första och andra stycket SoL.

rätta bostäder med särskild service för dem som på grund av de svårigheter som nyss har nämnts behöver ett sådant boende.²⁴

Det finns också en skyldighet för socialnämnden att aktivt sörja för att missbrukare får den hjälp och vård som de behöver för att komma ifrån missbruket. Nämnden ska i samförstånd med den enskilde planera hjälpen och vården och noga bevaka att planen fullföljs.²⁵

Socialnämnden har vidare till uppgift att se till att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende. Kommunen ska se till att det finns tillgång till sådana hem.²⁶

Ett familjehem är ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt. Med hem för vård eller boende avses ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende.²⁷

Det finns en skyldighet för socialnämnden att inleda en utredning av vad som genom en ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd från nämndens sida. Utredningen ska inledas utan dröjsmål.²⁸

4.3.2 Insatser enligt LSS

I LSS finns bestämmelser om insatser för särskilt stöd och särskild service åt personer inom tre grupper. Den *första gruppen* är personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd. I den *andra gruppen* ingår personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom. Den *tredje gruppen* består av personer med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den

---

²⁴ 5 kap. 7 § SoL.

²⁵ 5 kap. 9 § SoL.

²⁶ 6 kap. 1 § första stycket och 2 § SoL. Behovet av sådana hem som avses i 12 § LVU eller 22 och 23 §§ LVM tillgodoses av staten. SiS leder verksamheten vid de hemmen. Se 6 kap. 3 § SoL.

²⁷ 3 kap. 1 och 2 §§ socialtjänstförordningen (2001:937).

²⁸ 11 kap. 1 § första stycket SoL.

dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.²⁹

De som ingår i någon av dessa grupper har rätt till ett antal olika insatser om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Insatserna ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det. Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare eller förvaltare begära insatser för honom eller henne.³⁰

En insats som kan ges enligt LSS är rådgivning och annat personligt stöd som ställer krav på särskild kunskap om problem och livsbetingelser för människor med stora och varaktiga funktionshinder. Det är landstinget som svarar för denna insats som rör sig om expertstöd där såväl medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska aspekter av funktionshindret ska beaktas. Insatserna kan ges av bl.a. kurator, psykolog, dietist och sjukgymnast.³¹

Den enskilde har också rätt till biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäligen kostnader för sådan assistans.³² Med personlig assistans avses personligt utformat stöd som ges av ett begränsat antal personer åt den som på grund av stora och varaktiga funktionshinder behöver hjälp med sin personliga hygien, måltider, att klä av och på sig, att kommunicera med andra eller annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade (grundläggande behov). Insatser enligt LSS kan vidare bestå av ledsagarservice och av biträde av kontaktperson. Det är kommunen som ansvarar för dessa insatser. Begränsningar finns i rätten att få personlig assistans sedan personen har fyllt 65 år.³³

Andra former av insatser är avlösarservice i hemmet samt korttidsvistelse utanför det egna hemmet. Skolungdom över 12 år har dessutom rätt till korttidstillsyn utanför det egna hemmet i anslutning till skoldagen samt under lov. Andra insatser som kan ges är boende i familjehem³⁴ eller bostad med särskild service för barn

---

²⁹ 1 § LSS.

³⁰ 7 § första stycket och 8 § första stycket LSS.

³¹ 2 § första stycket, 7 § första stycket och 9 § 1 punkten LSS.

³² Kommunen kan besluta att ersättningen ska betalas ut till någon annan person om den enskilde till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller någon annan liknande orsak är ur stånd att själv ta hand om sådant ekonomiskt stöd, se 11 § LSS.

³³ 2 § andra stycket, 9 § 2–4 punkten, 9 a § och 9 b § LSS.

³⁴ Med familjehem avses detsamma som i 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937), dvs. ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.

eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet. I dessa insatser ingår också omvårdnad. Det är kommunen som ansvarar även för dessa insatser.³⁵

En annan insats enligt LSS är bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna.³⁶ De personer som ingår i den första eller andra gruppen³⁷ som är berättigade till insatser enligt LSS kan även ges en insats i form av daglig verksamhet om de är i yrkesverksam ålder och saknar förvärvsarbete och inte heller utbildar sig. I sådan daglig verksamhet samt i insatsen bostad med särskild service för vuxna ingår också omvårdnad. I insatserna bostad med särskild service för barn och ungdomar samt bostad med särskild service för vuxna ingår också fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter. Kommunen ansvarar även för dessa insatser.³⁸

Kommunen har till uppgift att fortlöpande följa upp vilka som omfattas av LSS och vilka deras behov av stöd och service är. Vidare har kommunen till uppgift att verka för att de personer som omfattas av LSS får sina behov tillgodosedda. Kommunen ska också medverka till att personer som omfattas av lagen får tillgång till arbete eller studier samt verka för att det allmänna fritids- och kulturutbudet blir tillgängligt för dessa personer.³⁹

4.3.3 Personliga ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar

Verksamheten med personliga ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar inleddes på försök i ett antal kommuner under tre år i samband med psykiatrireformen.⁴⁰ Verksamheten blev därefter permanent och landsomfattande i början av 2000-talet.⁴¹ Personligt ombud är emellertid en för kommunerna frivillig verksamhet och verksamhetens form är inte reglerad på nationell nivå. Den enskilde har alltså inte någon laglig rätt till personligt ombud.

---

³⁵ 2 § andra stycket och 9 c § LSS.

³⁶ 9 § 9 punkten LSS.

³⁷ I den första gruppen ingår personer med utvecklingsstörning, autism eller autismsliknande tillstånd och i den andra gruppen personer med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.

³⁸ 2 § andra stycket, 9 § 10 punkten och 9 c § LSS.

³⁹ 15 § LSS.

⁴⁰ Prop. 1993/94:218, Psykiskt stördas villkor.

⁴¹ Se budgetpropositionen 1999/2000:1.

Verksamheter med personligt ombud grundas på ett kommunalt ansvar och huvudmannaskap.⁴² Länsstyrelserna fördelar (efter ansökan) statsbidrag till de kommuner som bedriver verksamhet med personliga ombud. Hur kommunens verksamhet med personliga ombud ska bedrivas är angivet i ett meddelandeblad från Socialstyrelsen (Nr 5/2011).

Ett personligt ombud ska vara ett personligt stöd baserat på expertkunskap. Ombudet arbetar på den enskildes uppdrag. Detta innebär att även om kommunen i de flesta fall är arbetsgivare så ska verksamheten vara skild från kommunens socialtjänst. Den fristående ställningen gör att personligt ombud bättre ska kunna ställa krav på myndigheter.

Målgruppen för personligt ombud är personer med psykiska funktionsnedsättningar, 18 år och äldre, som har betydande och väsentliga svårigheter med att utföra aktiviteter på viktiga livsområden och dessa begränsningar ska ha funnits eller kunna antas komma att bestå under en längre tid. Svårigheterna ska vara en konsekvens av en (allvarlig) psykisk störning eller en psykisk sjukdom. Vidare ska personerna ha sammansatta och omfattande behov av vård, stöd, service, rehabilitering och sysselsättning samt behov av långvarig kontakt med socialtjänst, primärvård eller den specialiserade psykiatrin (utan krav på diagnos) och andra myndigheter.

Det ska också vara möjligt med en kontakt med ett personligt ombud för bl.a. personer med psykiska funktionsnedsättningar och samtidigt missbruk, för personer med psykiska funktionsnedsättningar som är hemlösa samt för personer som riskerar att utveckla svåra psykiska funktionsnedsättningar.

Ett personligt ombud har till uppgift att tillsammans med klienten identifiera och formulera hans eller hennes behov av vård, stöd, service, rehabilitering och sysselsättning samt att tillsammans med honom eller henne se till att olika huvudmäns insatser planeras, samordnas och genomförs.

Vidare ska det personliga ombudet bistå klienten i kontakterna med olika myndigheter och se till att klienten får vård, stöd och service, rehabilitering och sysselsättning utifrån egna önskemål, behov och lagliga rättigheter.

Det personliga ombudet ska också verka för att klienten får tillgång till rehabilitering, sysselsättning eller arbete. Ombudsarbetet ska bedrivas långsiktigt och det personliga ombudet bör se

---

⁴² Prop. 1993/94:218.

till att kontakterna med olika myndigheter är goda. Arbetet ska inriktas på att klientens omständigheter och sociala situation ska bli så bra som möjligt på sikt.

Eftersom det råder sekretess mellan olika myndigheter är klientens medverkan en förutsättning för det personliga ombudets arbete. Bara i yttersta undantagsfall bör ombudet arbeta med fullmakt från klienten och i sådana fall bör arbetet vara begränsat i både tid och innehåll.

4.3.4 Hälsa- och sjukvården

Varje landsting ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom landstinget.⁴³ Som hälso- och sjukvård räknas åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador. Vården och behandlingen ska så långt det är möjligt utformas och genomföras i samråd med patienten. Olika insatser för patienten ska samordnas på ett ändamålsenligt sätt.⁴⁴

Hälso- och sjukvården ska arbeta för att förebygga ohälsa. Den som vänder sig till hälso- och sjukvården ska när det är lämpligt ges upplysningar om metoder för att förebygga sjukdom eller skada. Varje patient som vänder sig till hälso- och sjukvården ska, om det inte är uppenbart obehövligt, snarast ges en medicinsk bedömning av sitt hälsotillstånd.⁴⁵

Det är dock kommunen som ska erbjuda hälso- och sjukvård åt dem som bor i ett särskilt boende för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd och åt dem som bor i ett boende med särskild service för människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring.⁴⁶ Kommunen ska också i samband med dagverksamhet erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som vistas där. En kommun får även i övrigt erbjuda dem som vistas i kommunen hälso- och sjukvård i hemmet (hemsjukvård). Kommunens ansvar omfattar inte sådan hälso- och sjukvård som meddelas av läkare, utan landstingen ska till kommunerna avsätta de läkarresurser som behövs i dessa delar.⁴⁷

⁴³ Det finns dock inget hinder för annan än landstinget att bedriva hälso- och sjukvård.

⁴⁴ 1 § första stycket, 2 a § andra och tredje stycket och 3 § första stycket första meningen HSL.

⁴⁵ 2 c § HSL.

⁴⁶ Jfr 18 § första stycket HSL och 5 kap. 5 § andra stycket och 7 § tredje stycket SoL.

⁴⁷ 18 § första och andra stycket och 26 d § HSL.

4.3.5 Viss tvångsvårdslagstiftning

Insatser inom socialtjänsten ska som huvudregel göras i samförstånd med den det rör. I vissa situationer kan åtgärder dock vidtas utan ett sådant samförstånd.

En missbrukare kan i vissa situationer oberoende av eget samtycke beredas tvångsvård enligt LVM. Tvångsvården ska syfta till att genom behövliga insatser motivera missbrukaren så att han eller hon kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk.⁴⁸

För att tvångsvård enligt LVM ska kunna beslutas krävs det att den enskilde till följd av ett fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk. Det krävs också att vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt SoL eller på något annat sätt samt att den enskilde till följd av missbruket utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara, löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv, eller kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.⁴⁹

Den som är under 18 år ska i vissa situationer beredas vård enligt LVU om det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

En situation när vård enligt LVU ska beslutas är om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.⁵⁰

Vård enligt LVU ska också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.⁵¹

Inom hälso- och sjukvården är huvudregeln att vården och behandlingen så långt det är möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten. Under vissa förutsättningar kan dock en patient ges psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång (tvångsvård). Psykiatrisk tvångsvård får ges endast

---

⁴⁸ 3 § LVM

⁴⁹ 4 § LVM.

⁵⁰ 2 § LVU.

⁵¹ 3 § LVU. Vård kan i det fallet även beredas den som har fyllt 18 år men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

om patienten lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård (sluten psykiatrisk tvångsvård), eller behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård (öppen psykiatrisk tvångsvård).

En förutsättning för att psykiatrisk tvångsvård ska få ges är att patienten motsätter sig nödvändig psykiatrisk vård eller att det till följd av patientens psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.⁵²

Psykiatrisk tvångsvård kan under vissa förutsättningar även ges den som är dömd för brott eller frihetsberövad med anledning av misstanke om brott (rättspsykiatrisk vård).⁵³

Den som är föremål för psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård har rätt att få en stödperson som ska bistå patienten i personliga frågor. Biståndet ska ges så länge patienten ges psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård och, om patienten och stödpersonen samtycker till det, även under fyra veckor efter det att tvångsvården har upphört. Om patienten önskar att stödpersonens uppdrag ska övergå till ett uppdrag som kontaktperson enligt SoL⁵⁴ när tvångsvården har upphört och stödpersonen samtycker till det, ska socialnämnden underrättas om patientens önskemål.⁵⁵

4.3.6 Representation av make

Kan den ena maken på grund av sjukdom eller bortavaro inte själv sköta sina angelägenheter och fattas det medel för familjens underhåll, får den andra maken i behövlig omfattning lyfta den sjuka eller bortavarande makens inkomst och avkastning av dennes egendom samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel.⁵⁶ Bestämmelsen ger dock inte någon generell rätt att företräda maken. Rätten att agera är starkt begränsad och torde kunna tillämpas främst i akuta och ofta oväntade situationer.

Rätten att lyfta bankmedel m.m. gäller dock inte, om samlevnaden mellan makarna har upphört eller om det finns fullmäktig,

⁵² 3 § LPT.

⁵³ Se LRV.

⁵⁴ Se 3 kap. 6 § SoL.

⁵⁵ 30 § första–tredje stycket och 31 a § LPT och 26 § tredje stycket LRV.

⁵⁶ 6 kap. 4 § första stycket första meningen ÅktB.

förmyndare, god man eller förvaltare som har rätt att företräda den sjuka eller bortavarande maken i dessa angelägenheter.⁵⁷

De rättshandlingar som vi nyss har nämnt är bindande för den sjuka eller bortavarande maken även om medlen inte behövdes för familjens underhåll, såvida tredje man varken insåg eller borde ha insett att behovet inte förelåg.⁵⁸

4.4 Inom en del kommuner finns det s.k. förvaltarenheter

4.4.1 Verksamheten vid förvaltarenheter

En del kommuner⁵⁹ har valt att inrätta s.k. förvaltarenheter för att kunna tillgodose enskildas behov av hjälp. Detta innebär att den enskilde får hjälp inom ramen för ett ställföreträdarskap av kommunala tjänstemän som har till uppgift att vara gode män eller förvaltare för hjälpbehövande kommuninvånare.

Vi har genom att skicka ut en enkät till fyra av landets förvaltarenheter ställt frågor bl.a. om hur många uppdrag och vilken typ av uppdrag som hanteras av enheten och enheternas organisatoriska placering i kommunen.⁶⁰ Av enkätsvaren framgår i huvudsak följande.

Förvaltarenheterna inrättades i slutet av 1990-talet eller under början av 2000-talet. Anledningen till detta var att det fanns ett antal krävande ärenden i vilka det inte var möjligt att finna lämpliga ställföreträdare. Ärendena avsåg bl.a. den grupp av personer som omfattades av den s.k. psykiatrireformen.

De som arbetar vid förvaltarenheterna är anställda av kommunen och uppstår lön därifrån men har personliga förordnanden som god man eller förvaltare. Arvodet för ställföreträdaruppdraget tillfaller kommunen. Flera av de anställda är utbildade till ekonom, jurist, socionom, beteendevetare eller samhällsvetare. Det är även vanligt att de har erfarenhet inom socialt arbete.

---

⁵⁷ 6 kap. 4 § första stycket andra meningen ÄktB.

⁵⁸ 6 kap. 4 § andra stycket ÄktB.

⁵⁹ Enligt Riksrevisionens granskningsrapport Tillsynen av överförmyndarna – uppföljningsgranskning, RiR 2009:31, är den totala förekomsten av förvaltarenheter inte närmare känd. Riksrevisionen identifierade dock sju kommuner med förvaltarenheter; Göteborg, Jönköping, Sollentuna, Umeå, Skellefteå, Hulstafred och Västervik.

⁶⁰ Vilka förvaltarenheter som har besvarat enkäten och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

I tre av de kommuner som har besvarat vår enkät finns det vid förvaltarenheten omkring 20 ställföreträdaruppdrag per heltidsanställd, medan det i den fjärde kommunen finns 35–40 uppdrag per heltidsanställd. Uppdragen avser både godmanskap och förvaltarskap.⁶¹ De ställföreträdaruppdrag som handläggs vid förvaltarenheterna utgör mellan drygt fem och tio procent⁶² av det totala antalet godmanskap och förvaltarskap i kommunerna.

För att det ska utses en anställd vid en förvaltarenhet som ställföreträdare krävs det att uppdraget är av sådan svårighetsgrad att det inte bedöms kunna utföras av en privatperson. Ofta rör det sig om huvudmän med stora skulder, psykiska problem eller missbruk. I de flesta fall har huvudmannen haft en privatperson som ställföreträdare innan en anställd vid förvaltarenheten tar över uppdraget, men det förekommer också att den anställde får uppdraget i samband med anordnandet av ställföreträdarskapet.

Det är överförmyndaren som gör bedömningen att någon i personalen vid förvaltarenheten bör ha hand om ett uppdrag och därefter tar enheten ställning till om det är möjligt att åta sig uppdraget. Inom kommunerna finns det exempel på att de anställda vid förvaltarenheten inte får åta sig uppdrag där det finns en grov och tydlig hotbild eller där det finns risk för en jävsituation.

Det rör sig endast om något enstaka fall där den enskilde inte har kunnat få hjälp av någon av de anställda vid respektive förvaltarenhet. Ibland kan det dock ta någon eller några månader innan ett förordnande kommer till stånd. Det är sällan som huvudmannen i sådana fall därefter åter kan ha en privatperson som ställföreträdare. Detta beror på att den enskilde ofta har mycket allvarliga problem som han eller hon behöver hjälp med.

Inom kommunerna är förvaltarenheterna organisatoriskt placerade på olika sätt. Det vanligaste torde vara att de sorterar under socialförvaltningen, antingen som en egen enhet eller inom en enhet som även hanterar andra frågor. Kommunerna upplever inte att det finns problem med jävssituationer. Det synes vara så att kommunerna har försökt att undvika att förvaltarenheten organisatoriskt ska tillhöra den enhet där t.ex. ärenden om ekonomiskt bistånd handläggs.

⁶¹ Två av kommunerna har angett att ungefär hälften av uppdragen avser godmanskap och hälften förvaltarskap.

⁶² Den kommun som angav att andelen var tio procent grundade detta på en uppföljning som gjordes under år 2006 eller 2007.

Det har framförts att nuvarande lagstiftning inte är anpassad för verksamheten vid en förvaltarenhet eftersom det rör sig om personliga förordnanden och att det skulle vara värdefullt om de anställda vid förvaltarenheten i större utsträckning kunde hjälpas åt med uppdragen. Det framförs dock att fördelarna med förvaltarenheter är stora, bl.a. eftersom ställföreträdaren och huvudmannen kan träffas på en skyddad plats, där det bl.a. finns överfallsalarm. För huvudmannen är det också en trygghet att veta att det under kontorstid alltid finns någon vid förvaltarenheten att få tag på.

I de fall huvudmannen flyttar till en annan kommun, har den anställde kvar uppdraget till dess den nya kommunen finner en ny god man eller förvaltare.

4.4.2 Uttalanden om förvaltarenheter från utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare⁶³ menade att det mot förvaltarenheter möjligen kunde anföras att det innebär en önskad professionalisering av ställföreträdaruppdraget samt att ställföreträdaren är tillgänglig endast under kontorstid.

Enligt utredningens bedömning skulle förvaltarenheterna dock kunna vara en värdefull tillgång på flera sätt. Dessa enheter kan innebära en viss garanti för att ställföreträdaruppdragen utförs av erfaren och kompetent personal. Dessutom torde det enligt utredningen finnas effektivitetsvinster att göra med personal som på heltid arbetar med att vara ställföreträdare, vilket är positivt ur kostnadssynpunkt. Vidare innebär enheterna en avlastning för överförmyndarna som kan vända sig dit vid behov av personal till särskilt svåra uppdrag.

Enligt utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare måste vissa förutsättningar vara uppfyllda för att förvaltarenheterna ska få allmänhetens förtroende och fungera på ett ändamålsenligt sätt. För det första får personalen vid förvaltarenheterna inte tas i anspråk för ett så stort antal ställföreträdarskap att kvaliteten på arbetet blir lidande. För det andra måste enheterna organisatoriskt vara skilda från överförmyndaren eller överförmyndarnämnden. Detta beror på att en nämnd inte får utöva tillsyn över sådan verksamhet som nämnden själv bedriver⁶⁴. För det tredje måste för-

⁶³ Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna, SOU 2004:112, s. 796 ff.

⁶⁴ Se 3 kap. 5 § andra stycket kommunallagen (1991:900).

valtarenheten arbeta skilt från socialtjänsten, eftersom det ofta uppkommer situationer då det ankommer på ställföreträdaren att ansöka om olika former av stöd från just socialtjänsten. För det fjärde bör det kunna förutsättas att en anställd vid en förvaltarenhets inte utan tungt vägande skäl avböjer ett uppdrag som erbjuds honom eller henne.

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare ansåg inte att det behövdes några särskilda regler såvitt gäller de gode män och förvaltare som arbetar på förvaltarenheter. Enligt utredningen krävs det inte heller någon särskild lagstiftning som tar sikte på organisationen av förvaltarenheter.

4.4.3 Övriga uttalanden om förvaltarenheter

Av en granskningsrapport från Riksrevisionens år 2009 avseende tillsynen över överförmyndarna⁶⁵ framgår att det genomsnittliga antalet huvudmän per ställföreträdare som var knutna till förvaltarenheter⁶⁶ varierade från 18 till cirka 40 huvudmän per heltidsanställd förvaltare.

Riksrevisionen pekade i sin rapport på att förvaltarna i dessa fall inte längre – som FB föreskriver – är frivilligarbetare. Vidare är det så att tingsrätten förordnar förvaltarna på vanligt sätt i många fall – av allt att döma – utan vetskap om att de förordnade förvaltarna ska anställas av kommunen.⁶⁷

Av Riksrevisionens granskningsrapport framgår att kritiken mot förvaltarenheter bl.a. handlar om i vilken mån inrättandet av enheterna är i överensstämmelse med främst kommunallagen (1991:900) och FB. Det finns emellertid kritik även av mer principiellt slag om enheternas ändamålsenlighet. Förvaltaren kan hamna i en jävslänkande situation om han eller hon ska företräda sin huvudman gentemot sin egen arbetsgivare, till exempel socialförvaltningen. Riksrevisionen såg förekomsten av förvaltarenheter som en indikation på problem inom överförmyndarnas verksamhet.⁶⁸

JÖ har i ett ärende uttryckt sig positiv till förvaltarenheter och pekar på att de kommunala tjänstemän som inom ramen för sin anställning åtar sig ställföreträdaruppdrag får – på samma sätt som

⁶⁵ Tillsynen av överförmyndarna – uppföljningsgranskning, RiR 2009:31.

⁶⁶ Se not 59.

⁶⁷ RiR 2009:31, s. 47 f.

⁶⁸ RiR 2009:31, s. 47 f., s. 56 och bilaga 7. Kritiken har uttalats av bl.a. Föreningen Sveriges Överförmyndare och Sveriges Kommuner och Landsting.

andra ställföreträdare – sitt uppdrag personligen enligt FB:s bestämmelser. Enligt JO:s mening utgör de kommuner, som försökt lösa ställföreträdarfrågan i särskilt komplicerade ärenden genom att inrätta förvaltarenheter, efterföljansvärda exempel.⁶⁹

Frågan om förvaltarenheter har även berörts av en utredning år 2006, Nationell psykiatrisamordning, se nästa avsnitt.

4.5 Tidigare överväganden på området

Nationell psykiatrisamordning uppmärksammade i sitt slutbetänkande år 2006⁷⁰ en begränsad grupp personer⁷¹ med psykiska sjukdomar eller funktionshinder för vilka det i praktiken inte gick att anordna ett godmanskap eller förvaltarskap. Det rörde sig huvudsakligen om personer som hade dömts för våldsbrott till rättspsykiatrisk vård eller fängelse.

Anledningen till att det inte var möjligt att anordna ett ställföreträdarskap för dessa personer var, enligt Nationell psykiatrisamordning, att det var svårt att rekrytera en ställföreträdare eftersom det var möjligt att avsäga sig uppdraget endast om huvudmannens behov av stöd upphörde eller om en annan person tog över uppdraget. Många frivilliga lekmän ville med andra ord inte åta sig dessa komplicerade uppdrag eftersom de inte var möjliga att avsluta om något skulle riskera att gå fel.

Nationell psykiatrisamordning ansåg att det fanns skäl att se över alternativa lösningar som skulle möjliggöra för personer med psykiska funktionshinder och behov av förvaltare eller god man att få tillgång till en sådan insats, utan att detta skulle medföra risker för de lekmän som åtog sig uppdragen.

En sådan lösning skulle, enligt Nationell psykiatrisamordning, vara att socialtjänsten skulle förvalta den enskildes medel som ett bistånd enligt SoL, t.ex. för att se till att hyran skulle bli betald. Detta innebar att de ekonomiska frågorna, vilka ofta ledde till konflikt mellan huvudmannen och ställföreträdaren, skulle hanteras av socialförvaltningen, av personal med utbildning och kompetens att hantera sådana konflikter och i lokaler med högre säkerhet.

---

⁶⁹ JO 2009/10, s. 431 ff.

⁷⁰ Ambition och ansvar, Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder (SOU 2006:100), s. 344 f.

⁷¹ Antalet personer uppskattas i betänkandet till maximalt ettusen.

Nationell psykiatrisamordning ansåg också att en juridisk person skulle kunna fungera som förvaltare för denna kategori av personer. Det pekades också på att det inom vissa kommuner finns förvaltarenheter, där personal är anställd för att tjänstgöra som ställföreträdare, i allmänhet förvaltare, för personer som har en problematik som allvarligt komplicerar uppdraget. En fördel med en sådan lösning var, enligt Nationell psykiatrisamordning, att ställföreträdarskapen kunde utövas med det mått av säkerhet som ibland kan vara nödvändigt. Det framfördes dock som en nackdel att personalen på enheterna i grunden hade ett personligt förvaltaruppdrag och att det därmed inte kunde avslutas. Vidare framfördes det kritik mot att förvaltarna blev mindre tillgängliga genom att de bara kunde nås på kontorstid samt att den viktiga funktion som fanns genom att en lekman var förordnad gick förlorad.

4.6 Enkät svar angående den enskildes behov av hjälp och stöd

4.6.1 Enkätundersökning

Vi har genom att skicka ut enkäter till överförmyndare, gode män och förvaltare, socialchefer samt rättspsykiatriska regionkliniker undersökt hur den enskildes behov av hjälp ska tillgodoses om den gode mannens eller förvaltarens uppdrag begränsas eller om ställföreträdaren entledigas utan att en ersättare utses.⁷²

4.6.2 Svar från överförmyndare

Överförmyndarna pekar på att de hjälpbehov som den enskilde har måste tillgodoses även om det sker en begränsning av ställföreträdarens uppdrag eller om den gode mannen eller förvaltaren entledigas utan att en ny ställföreträdare förordnas.

Enligt överförmyndarna bör huvudmannens behov till viss del kunna tillgodoses via bistånd av socialtjänsten enligt SoL eller LSS, t.ex. i form av egnamedelsförvaltning, hemtjänst, kontaktperson, budgetrådgivning samt stöd av socialsekreterare, omsorgshandläggare eller LSS-handläggare. De insatser som anges i SoL och LSS

---

⁷² Hur enkäten har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

är emellertid frivilliga, vilket innebär att de inte kan bli aktuella utan att den enskilde samtycker till dem.

Den enskilde bör enligt överförmyndarna också kunna få hjälp via hälso- och sjukvården, t.ex. från psykiatrin, samt av olika myndigheter, vilka har en viss serviceskyldighet som ska beaktas enligt förvaltningslagen (1986:223). Vidare bör den enskilde kunna få hjälp via sitt boende, t.ex. en kurator, en boendestödare eller personalen på ett härbärge. Den enskilde bör också kunna få hjälp av anhöriga, vänner eller av ett personligt ombud. Om den enskilde är dömd till skyddstillsyn eller är villkorligt frigiven från ett fängelsestraff bör den enskildes behov av hjälp också till viss del kunna tillgodoses av en av Kriminalvården förordnad övervakare.

En del överförmyndare framhåller att det kan krävas en lagstadgad skyldighet för socialtjänsten att tillfälligt eller mer stadigtvarande gå in med nödvändiga insatser, t.ex. kan det övervägas om det åter bör finnas en möjlighet att tvångsförvalta den enskildes medel. Någon överförmyndare anser att det i vissa fall skulle vara en tillräcklig hjälp för den enskilde om hans eller hennes pension i stället kunde betalas ut varje vecka. En annan synpunkt är att det borde vara möjligt med transfereringar för kostnader för t.ex. boende, vård och mediciner i de fall den enskildes försörjning helt består av offentliga medel.

En del överförmyndare har tillgång till en grupp av erfarna ställföreträdare som kan ställa upp och åta sig de svåraste uppdragen i avvaktan på att en annan ställföreträdare ska utses. I en del fall går dessa uppdrag endast ut på att ta hand om huvudmannens pension, betala nödvändiga räkningar och att portionera ut återstoden som fickpengar en gång per vecka. Det är vanligt att huvudmannen i dessa fall inte är motiverad att acceptera andra insatser från samhället.

Ett antal överförmyndare framhåller att det inte är hållbart med lekmän som ställföreträdare för hotfulla eller våldsamma huvudmän och att man i dessa fall i stället bör överväga hjälp av personer med specialistkompetens på området. Med tanke på den arbetsinsats och den risk som ett sådant uppdrag innebär bör det bli fråga om företrädare i form av anställda vid förvaltarenheter eller andra professionella ställföreträdare. Detsamma bör gälla t.ex. i ärenden där den ekonomiska situationen är besvärlig med omfattande skulder eller om det finns påtagliga konflikter i huvudmannens kontaktnät. Det bör övervägas om även godmanskap för ensamkommande barn bör skötas av professionella ställföreträdare. I de fall en god man

eller förvaltare entledigas på grund av hot eller våld bör tingsrätten kunna utse en professionell ställföreträdare i stället.

Några överförmyndare pekar på att den grundläggande tanken med god man och förvaltare är att den enskilde ska företrädas av en oberoende person, en medmänniska. Inte sällan består hjälpen i att den enskildes rätt gentemot myndigheter behöver bevakas. Det kan då vara olämpligt att hjälpen till den enskilde kommer från en annan myndighet. Flera av de andra former av stöd som kan ges den enskilde, t.ex. genom socialtjänsten, kan inte ersätta ett behov av en god man eller förvaltare eftersom det genom dessa inte ges möjlighet att bevaka den enskildes rätt.

4.6.3 Svar från gode män och förvaltare

Gode män och förvaltare anser att den enskildes behov bör tillgodoses av socialtjänsten och sjukvården, bl.a. kan betalningar så långt som möjligt läggas över på autogiro eller skötas av kommunernas förmedlingstjänst. För människor med psykiska funktionshinder kan ett personligt ombud vara ett alternativ till ställföreträdare.

Många anser att stödet från psykiatrin och socialtjänsten behöver förbättras och att överförmyndaren och socialtjänsten skulle behöva ha ett bättre samarbete.

Det finns bland gode män och förvaltare också förslag om att ett godmans- eller förvaltarförordnande tillfälligt ska kunna lämnas över till en förvaltarenhet eller resurspool i väntan på att en ny ställföreträdare ska utses.

4.6.4 Svar från socialchefer

En del socialchefer pekar på att en ställföreträdares behov av att under trygga former få utöva sitt uppdrag bör väga lika tungt som en aggressiv huvudmans behov av hjälp. I de fall huvudmannen är aggressiv bör han eller hon i stället få hjälp av personer med specialistkompetens på området. Med hänsyn till den arbetsinsats och de risker ett sådant uppdrag kräver, bör det då bli fråga om en anställning i stället för ett uppdrag på ideell basis. I ett sådant fall bör även socialförvaltningen ta ett större ansvar.

Man kan också överväga om det för dessa fall bör införas ett system som liknar Kriminalvårdens frivård. Inom frivården har man lekmanövervakare, men det är en tjänsteman som har huvudansvaret. Detta innebär att ingen kan "hota sig fri" från sin övervakning, samtidigt som det finns en garanti för att den enskilde inte blir lämnad utan stöd.

En del socialchefer har angett att det förekommer ganska ofta att en person är utan god man eller förvaltare trots att socialnämnden bedömer att det med hänsyn till den enskildes situation finns behov för det. Andra socialchefer har dock angett att detta inte är vanligt förekommande.

Att det är svårt att finna någon som är beredd att åta sig ett uppdrag som god man eller förvaltare kan vara en indikation på att god man eller förvaltare inte är rätt hjälpinsats för våldsamma personer med svåra psykiska störningar eller stora missbruksproblem. Hjälpbehovet bör då, i avvaktan på att en ställföreträdare utses, tillgodoses t.ex. genom anhöriga eller en kontaktperson, boendestöd, kontakt med en socialsekreterare eller genom s.k. egnamedelsförvaltning. Ofta ses sådan förvaltning dock som en kortsiktig hjälpinsats, men ett sätt att förstärka stödet för den enskilde skulle vara att använda den mer långsiktigt.

Ett sätt att ge huvudmannen ytterligare stöd och hjälp skulle vara att man utökar ansvaret för personliga ombud till att även kunna hjälpa den enskilde med att betala räkningar, ansöka om bostadsbidrag eller bostadstillägg etc. Ett annat alternativ skulle vara att det inrättas förvaltarenheter i kommunerna.

4.6.5 Svar från rättspsykiatriska regionkliniker

Många av patienterna vid de rättspsykiatriska regionklinikerna får inget stöd alls trots att det ibland har konstaterats att det finns ett behov av god man eller förvaltare. Ofta försöker sjukhusets kuratorer och den avdelningspersonal som arbetar nära patienten att hjälpa honom eller henne, främst med ekonomin. Ofta är denna hjälp emellertid inte tillräcklig, vilket t.ex. kan leda till att patientens skuldbörda ökar under vårdtiden.

Några få patienter får hjälp via socialtjänsten med att se till att räkningar blir betalda. Denna tjänst verkar dock bara finnas inom ett fåtal kommuner. En del patienter har anhöriga eller andra närstående som hjälper patienten med ekonomin och sörjer för att han

eller hon får stöd. Denna form av hjälp kan ibland vara bristfällig eftersom de anhöriga inte orkar ta det ansvaret.

I en del kommuner finns det förvaltarenheter och därigenom kan patienten få en god man eller förvaltare som är anställd av kommunen.

4.7 Medför HD:s avgörande att förvaltare i tillräcklig utsträckning kan bli entledigade?

Vår bedömning: Möjligheterna för förvaltare att bli entledigade och förutsättningarna för att ett förvaltarskap ska kunna upphöra bör inte utvidgas i förhållande till vad som framgår av HD:s avgörande i mål Ö 91-12.

4.7.1 Förvaltare kan i en del fall fortfarande behöva vänta länge på att bli entledigade

Vårt uppdrag är att föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Ur förvaltarnas synvinkel torde det vara tillfredsställande att det numera (genom HD:s avgörande) är klarlagt att det är möjligt att frånträda ett uppdrag, trots att det fortfarande finns ett behov av förvaltarskap och fastän någon ersättare inte har utsetts, om förvaltaren har skälig orsak att göra detta.

Enligt vår mening bör uppsägningstiden för en ställföreträdare i de fall det inte finns förhållanden som gör att det är svårt att finna en ersättare normalt uppgå till högst tre månader. Det synes dock, utifrån de omständigheter som förelåg i HD:s avgörande, vara så att ett entledigande kommer att kunna bli aktuellt endast i speciella situationer eller om det tar lång tid att finna en ersättare. Den tid som en förvaltare i dessa undantagsfall kommer att behöva vänta på att bli entledigad kan därmed fortfarande bli förhållandevis lång och överstiga vad som ur ett ställföreträdarperspektiv kan anses vara en skälig uppsägningstid. Detta kan även medföra att huvudmannens intressen blir lidande eftersom förvaltarens förmåga eller möjlighet att genomföra uppdraget kan begränsas, t.ex. i de situationer då han eller hon har utsatts för hot eller våld.

Att det är på detta vis kan avhålla personer från att åta sig uppdrag som förvaltare, vilket i sin tur kan leda till att det blir svårigheter att säkerställa tillgången till kvalificerade och lämpliga förvaltare. Sammantaget talar dessa omständigheter för att det finns skäl att undersöka om möjligheten för en förvaltare att bli entledigad bör utvidgas.

4.7.2 Det är tveksamt om den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses fullt ut med stöd av nuvarande reglering

Vi har i avsnitt 4.3 redogjort för vilka former av stöd den enskilde kan få tillgång till enligt nuvarande reglering. Det framgår där att de insatser som kommunen kan erbjuda, främst inom socialtjänsten, som huvudregel är frivilliga och därför inte kan bli aktuella om den enskilde inte samtycker till dem. Detta innebär att kommunen med nuvarande lagstiftning inte kan hjälpa den enskilde med sådana uppgifter som ryms inom ett förvaltaruppdrag om han eller hon inte går med på detta.

Man torde kunna utgå ifrån att en person som har haft förvaltare men där förvaltarskapet har upphört trots att den enskilde fortfarande har behov av ett sådant, i de flesta fall inte kommer att samtycka till frivillig hjälp från kommunen och att den enskildes hjälpbehov därför inte kan tillgodoses på detta sätt.

I de fall ett förvaltarskap upphör har kommunen (genom socialtjänsten) dock det yttersta ansvaret för att den enskilde ska få det stöd och den hjälp som han eller hon behöver. Det kan i de fall en person ställs utan förvaltare (trots att det finns behov av ett förvaltarskap) komma att krävas stora ansträngningar från socialtjänstens sida bl.a. med att motivera dessa personer till att ta emot nödvändig hjälp samt att tillgodose deras behov av en lämplig bostad.

I vissa situationer kan kommunen dock vidta åtgärder utan samtycke från den enskilde, t.ex. när det finns förutsättningar för tvångsvård av missbrukare eller unga med stöd av LVM respektive LVU.⁷³ Åtgärder enligt LVM kan emellertid vidtas endast i vissa speciella situationer och har till syfte att få en missbrukare att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att

---

⁷³ Det är socialnämnden som beslutar om ett omedelbart omhändertagande av missbrukaren respektive den unge. Förvaltningsrätten kan därefter på ansökan av socialnämnden besluta att vård enligt LVM eller LVU ska beredas. Se 5 och 13 §§ LVM och 6–8 §§ LVU.

komma ifrån sitt missbruk. Även vård enligt LVU kan beredas endast under vissa särskilda förutsättningar, bl.a. ska den som vården avser som huvudregel vara under 18 år.⁷⁴ Tvångsvård enligt LVM eller LVU ger inte heller någon möjlighet att mot den enskildes vilja vidta åtgärder som ryms inom ett förvaltaruppdrag. De åtgärder som vidtas för den enskilde inom ramen för ett förvaltarskap kan därför inte tillgodoses med stöd av dessa lagar.

Den enskilde kan också få stöd, vård och behandling genom hälso- och sjukvården. Det kan t.ex. röra sig om psykiatrisk vård eller annan lämplig behandling. Det krävs dock enligt HSL att vård och behandling så långt det är möjligt utformas och genomförs i samråd med patienten. Psykiatrisk vård kan dock ges utan den enskildes samtycke om förutsättningarna för psykiatrisk tvångsvård är uppfyllda. Inom hälso- och sjukvårdens uppdrag ingår det dock inte primärt att ha hand om sådana uppgifter som ryms inom ett förvaltaruppdrag, i vart fall inte att rättshandla för den enskildes räkning utan dennes samtycke. Detta innebär att den funktion som tillgodoses genom ett förvaltarskap inte heller kan tillgodoses inom hälso- och sjukvårdens ram.

Under vissa begränsade förutsättningar har en make möjlighet att lyfta sin sjuka eller bortavarande makes bankmedel, inkomst eller avkastning. Denna möjlighet ges om det fattas medel för familjens underhåll och den sjuka eller bortavarande maken inte själv kan sköta sina angelägenheter. Rätten att företräda sin make på detta sätt är emellertid begränsad till främst akuta och oväntade situationer och kan därför inte tillgodose den enskildes hjälpbehov om ett förvaltarskap upphör.

Vi anser sammanfattningsvis att det är tveksamt om den enskildes behov av hjälp och stöd kan tillgodoses fullt ut genom de insatser som är möjliga enligt nuvarande reglering om ett förvaltarskap för honom eller henne upphör. Den främsta anledningen till detta är att nuvarande stödinsatser kräver att huvudmannen samtycker till dem samt att de inte ger någon möjlighet eller befogenhet att utan den enskildes samtycke rättshandla för huvudmannens räkning.

---

⁷⁴ Vård enligt LVU kan i vissa fall beredas den som har fyllt 18 år men inte 20 år. Se 1 § tredje stycket LVU.

4.7.3 Vilka förändringar krävs för att den enskildes hjälpbehov ska kunna tillgodoses när ett förvaltarskap upphör?

Nya former av stöd utanför förvaltarskapet

Det fanns tidigare bestämmelser som innebar att t.ex. Försäkringskassan helt eller delvis kunde betala ut en persons förmåner till en kommunal myndighet⁷⁵ för att användas till den berättigades och hans eller hennes familjs nytta (s.k. tvångsfullmakt). Denna typ av utbetalningar kunde ske om den förmånsberättigade var ur stånd⁷⁶ att själv ta hand om t.ex. sin pension.

Möjligheten till sådana utbetalningar avskaffades i samband med reformeringen av ålderspensionssystemet i slutet av 1990-talet.⁷⁷ Skälen för detta var bl.a. att behovet av sådana bestämmelser ifrågasattes och att de ansågs återspegla en äldre tids förhållanden och värderingar. Bestämmelserna ansågs inte heller fylla någon nyttig funktion vid sidan om de allmänna bestämmelserna om förvaltarskap och godmanskap i den familjerättsliga lagstiftningen. Det anfördes också att den som inte kan ta hand om sin pension själv sannolikt behöver hjälp med att förvalta sin egendom och bevaka sin rätt även i andra avseenden, och att det till och med kunde vara så att sådana utbetalningar kunde medföra att godmanskap eller förvaltarskap inte kommer till stånd trots att det är påkallat.⁷⁸

Det har i olika sammanhang framförts till oss att socialförvaltningen åter bör ha en sådan möjlighet till tvångsförvaltning i de fall ett förvaltarskap upphör utan att en ny förvaltare utses och det fortfarande finns ett behov av förvaltarskap.

En möjlighet att betala ut en persons förmåner till kommunen skulle möjligen för en liten grupp av personer kunna ersätta den funktion som ett förvaltarskap har. Det rör sig om de personer som enbart har behov av hjälp med att disponera t.ex. sin pension på ett sätt så att hyra och andra utgifter blir betalda varje månad och att resterande del därefter delas upp och betalas ut till den enskilde t.ex. en gång i veckan.

De allra flesta som har en förvaltare är emellertid även på annat sätt ur stånd att vårda sig eller sin egendom, t.ex. genom att de

⁷⁵ Utbetalning kunde även ske till den berättigades make eller till någon annan person.

⁷⁶ Till följd av ålderdomssvaghet, sjuklighet, långvarigt missbruk av beroendeframkallande medel eller därmed jämförlig orsak.

⁷⁷ S.k. tvångsfullmakter finns dock kvar i fråga om bl.a. utbetalning av assistansersättning. Se 51 kap. 17 och 18 §§ socialförsäkringsbalken (2010:110) och 11 § LSS.

⁷⁸ Se t.ex. prop. 1997/98:151, Inkomstgrundad ålderspension, m.m., s. 463 f.

behöver hjälp med att bevaka sin rätt eller sörja för sin person. I en del fall har den enskilde också en förmögenhet som behöver förvaltas. En möjlighet att utan den enskildes samtycke göra vissa utbetalningar till t.ex. kommunen skulle då inte vara en tillräcklig insats för att tillgodose den enskildes behov om ett förvaltarskap upphör. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till de uttalanden som regeringen gjorde vid avskaffandet av systemet med tvångsfullmakter vid utbetalning av pensioner, anser vi att det inte framstår som lämpligt att återinföra denna möjlighet.

Förändringar inom ramen för förvaltarskapsinstitutet

Historiskt sett innebar ett förvaltarskap⁷⁹ endast att den enskildes tillgångar skulle förvaltas. Inte sällan befann sig den enskilde på någon typ av institution, där han eller hon fick behovet av övrig omsorg tillgodosett. Senare fick förvaltaren även till uppgift att sörja för den enskildes person. Detta innebar bl.a. att egendomsförvaltningen skulle komma den enskilde till godo.

En del förändringar som har skett i samhället under de senaste årtiondena har lett till att ett uppdrag som förvaltare ofta ser annorlunda ut än tidigare. Detsamma gäller uppdrag som god man enligt 11 kap. 4 § FB. En sådan förändring är att det, till följd av den s.k. psykiatireformen i mitten av 1990-talet, finns fler psykiskt sjuka personer med ställföreträdare som bor i en egen bostad i stället för på en psykiatrisk vårdinrättning. Det är numera vanligare att den som har god man eller förvaltare är en aktiv person som har flera diagnoser och ofta även ett missbruk. Detta har medfört att det ställs helt andra krav på ställföreträdaren, t.ex. att sörja för att den enskilde har tillgång till bostad och sociala förmåner samt att bevaka den enskildes rätt mot myndigheter.

Den förändring som har skett i och med att användningen av bl.a. internet och sociala medier har ökat i samhället har också påverkat ställföreträdarskapens karaktär. Genom denna förändring har personer som har god man eller förvaltare fått större "möjligheter" att t.ex. göra av med sina tillgångar. Detta innebär att det krävs fler och mer tidskrävande insatser från ställföreträdarens sida för att förhindra att den enskilde försätter sig i en besvärlig situa-

---

⁷⁹ Möjligheten att anordna ett förvaltarskap infördes år 1989. Dessförinnan fanns institutet omyndigförklaring. Se prop. 1987/88:124, Om god man och förvaltare.

tion. I en del fall kan det vara nästintill omöjligt att sköta ett sådant uppdrag på sin fritid.

Det har till oss framförts, bl.a. genom svaren på våra enkäter, att det i vissa fall inte är hållbart med lekmän som ställföreträdare och att det finns skäl att överväga om det bör vara möjligt att ha personer med specialistkompetens på området som ställföreträdare. Exempel på när detta kan vara motiverat är då huvudmannen är hotfull eller våldsam, då hans eller hennes ekonomiska situation är besvärlig med omfattande skulder eller om det finns påtagliga konflikter i huvudmannens kontaktnät.

I vissa kommuner förekommer det att t.ex. en advokat utses till ställföreträdare i sådana fall. Andra kommuner har valt att inrätta förvaltarenheter, vid vilka det finns anställda med särskild kompetens som utses till ställföreträdare. Gemensamt för dessa lösningar är dock att det fortfarande är en enskild person som utses till ställföreträdare.

Vi har övervägt om det som ett komplement till nuvarande stödinsatser och inom ramen för den ordning som i dag gäller för ett förvaltarskap skulle vara möjligt att kommunen genom socialnämnden eller en annan nämnd förordnas att (helt eller delvis) ta över förvaltarens uppdrag, i de fall det inte är lämpligt (eller möjligt) för en enskild person att ha uppdraget. Vid våra överväganden har vi dock funnit att frågan är av sådan karaktär att det krävs en djupare analys om hur en sådan uppgift kan hanteras organisatoriskt inom kommunerna, bl.a. hur det ska undvikas att det uppkommer en jävssituation. Det finns också behov av juridiska överväganden på ett antal områden, bl.a. inom kommunalrättens område. Vidare finns det skäl att närmare utreda en rad andra frågor, bl.a. om en sådan ordning skulle vara rättssäker för den enskilde, särskilt i mindre kommuner. Vi menar därför att det inte är möjligt att se frågan om förordnande av kommunen (genom socialnämnd eller annan nämnd) som ställföreträdare enbart som en komplettering av det existerande stödet, utan den frågan bör övervägas i ett större sammanhang. Utgångspunkten för sådana överväganden bör med andra ord inte vara de undantagsfall då en förvaltare (eller en god man) vill frånträda ett uppdrag och det inte går att finna en ersättare för honom eller henne.

Om det ska ske en förändring av de grundläggande förutsättningarna för vem som kan utses till förvaltare (eller god man) bör det enligt vår mening till att börja med göras en närmare kartläggning av vilket behov det finns av en sådan förändring. Det är tvek-

samt om enbart de få fall som anknyter till frågan om entledigande och som omfattas av vårt uppdrag utgör tillräckliga skäl för en sådan ordning. Av våra enkätsvar från de rättspsykiatriska regionklinikerna har det emellertid framkommit att många av patienterna där inte får något stöd alls, trots att det ibland har konstaterats att det finns ett behov av god man eller förvaltare. Även från annat håll, bl.a. från vissa överförmyndare, har det framförts att behovet av kvalificerade ställföreträdare inte kan tillgodoses inom ramen för dagens system. Förekomsten av förvaltarenheter i vissa kommuner kan möjligen vara en indikation i denna riktning. Det är dock oklart hur många personer det rör sig om som i dag inte kan få ställföreträdare trots att de har behov av en sådan.

Bedöms det vara nödvändigt med en större reform på området bör det även göras överväganden i fråga om andra tänkbara sätt att tillgodose den enskildes behov av ställföreträdarskap än genom att utse kommunen (genom socialnämnd eller annan nämnd) som ställföreträdare. Ett annat alternativ som då bör övervägas är om det ska vara möjligt att förordna andra juridiska personer (än kommunen) som ställföreträdare, vilken i sin tur har anställda som har till uppgift att tillgodose den enskildes behov i de avseenden som ställföreträdarskapet avser.⁸⁰ Det bör i så fall närmare analyseras vilka juridiska personer som bör kunna bli aktuella för ett sådant förordnande. Vidare kan det finnas skäl att överväga hur sådan verksamhet bör vara organiserad i de fall det inom den juridiska personen också bedrivs andra former av verksamhet.

Även andra alternativ än att en juridisk person utses som ställföreträdare kan rimligen också behöva utredas, om det bedöms finnas behov av en större reform. Bland annat kan det finnas skäl att överväga andra organisatoriska lösningar för godmanskaps- och förvaltarskapsinstitutet. En eventuell utredning bör också omfatta för- och nackdelar med förvaltarenheter och verksamhetens förenlighet med nuvarande lagstiftning.

Det bör även framhållas att en möjlighet att utse en juridisk person till ställföreträdare skulle innebära att man frångår den grundläggande tanken med ställföreträdarskapet, nämligen att det ska utföras av en oberoende person, en medmänniska. Detta kan möjligen tala för att den enskildes behov av hjälp och stöd i de fall

---

⁸⁰ Det finns redan i dag i vart fall ett privat bolag inom vars verksamhet det ingår personer som åtar sig svåra ställföreträdaruppdrag. De som åtar sig dessa uppdrag har dock personliga förordnanden som god man eller förvaltare. Verksamheten torde fortfarande vara i ett uppstartsskede.

detta inte är möjligt i stället bör tillgodoses på annat sätt än inom ramen för ett ställföreträderskap. Detta skulle innebära att ett godmanskap eller förvaltarskap ska vara förbehållet de fall då det i princip är möjligt för en lekman att vara ställföreträdare.

Slutligen kan det tilläggas att vi i avsnitt 9.5 har gjort bedömningen att det bör finnas statistiska uppgifter i fråga om överförmyndarnas verksamhet och de ställföreträderskap som omfattas av överförmyndarens tillsyn. Det kan t.ex. röra sig om uppgifter om antalet godmanskap respektive förvaltarskap som har upphört på grund av att det har saknats ställföreträdare och en ny inte har kunnat utses. Sådana uppgifter kan ge ett bättre underlag för att bedöma vilka behov av förändringar som finns.

Möjligheterna att entlediga förvaltare bör inte utvidgas

Det bör framhållas att det endast i undantagsfall torde bli aktuellt att låta ett förvaltarskap som behövs upphöra. För att detta ska undvikas läggs det (genom HD:s avgörande) ett stort ansvar på överförmyndaren att finna en förvaltare. Ansvaret kan t.ex. komma att kräva att kommunerna i större utsträckning behöver skapa nya samverkansformer i dessa frågor.

Att det genom HD:s avgörande nu även är klarlagt att det är möjligt för en förvaltare att frånträda ett uppdrag även om det inte finns en ersättare, bör kunna leda till att det blir lättare för överförmyndaren att finna ställföreträdare för ”svåra” förvaltarskap.

Som vi har anført ovan finns det vissa möjligheter till stöd för den enskilde om ett förvaltarskap som behövs upphör. Det är dock tveksamt om den enskildes behov av hjälp och stöd i alla fall kan tillgodoses fullt ut genom de insatser som är möjliga enligt nuvarande reglering. Det kommer emellertid endast i undantagsfall att bli aktuellt att låta ett förvaltarskap upphöra så länge det behövs. Att ge förvaltare möjlighet att bli entledigade i större omfattning, skulle leda till att antalet personer (huvudmän) med hjälpbehov skulle öka. Detta skulle förutsätta att den enskildes behov av hjälp och stöd kan tillgodoses i större utsträckning än för närvarande. Som vi nyss har anført kan det finnas skäl att överväga vissa förändringar inom ramen för godmanskaps- och förvaltarskapsinstitutet. Sådana överväganden bör dock ske utifrån ett vidare perspektiv än den fråga om entledigande som omfattas av våra direktiv. Med

beaktande härav och då vi inte heller föreslår förbättringar av andra former av stöd anser vi att det för närvarande inte är lämpligt att utvidga möjligheterna för förvaltare att kunna bli entledigade. Den lösning som frågorna om entledigande av förvaltare respektive upphörande av förvaltarskap har fått genom HD:s avgörande får mot bakgrund av detta anses vara lämplig.

4.8 Bör lagstiftningen förtydligas med utgångspunkt i HD:s avgörande?

4.8.1 Förvaltares rätt att frånträda sitt uppdrag utan att en ersättare har utsetts vid skälig orsak

Vårt förslag: Det ska framgå av FB att en förvaltare inte är skyldig att ha kvar sitt uppdrag till dess en ny förvaltare har utsetts, om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan.

Av 11 kap. 19 § andra stycket första meningen FB framgår att en god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad. Enligt tredje meningen i samma stycke är den gode mannen eller förvaltaren dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts, om ställföreträderskapet ska fortsätta.

Det framgår av HD:s avgörande i mål Ö 91-12⁸¹ att en syssломannarättslig princip ska tillämpas när det gäller en förvaltares rätt att frånträda sitt uppdrag. Denna princip innebär att förvaltaren ska ha rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns behov av förvaltarskap och fastän någon ersättare inte har utsetts. Enligt HD får principen anses komplettera bestämmelsen i 11 kap. 19 § andra stycket tredje meningen FB.

Den princip som HD har slagit fast medför att det är klarlagt att förvaltare under vissa förutsättningar har en rätt att frånträda sitt uppdrag trots att en ny förvaltare inte har utsetts. Det innebär att förvaltaren, genom att veta att det går att frånträda uppdraget om något skulle inträffa, kan känna en trygghet vid utövandet av det. Att det finns en rätt för en förvaltare att frånträda sitt uppdrag kan också medföra att möjligheterna att rekrytera lämpliga personer till

⁸¹ En redogörelse för avgörandet finns i avsnitt 4.1.4.

förvaltaruppdrag förbättras. Sammantaget leder detta till att förutsättningarna för förvaltare blir bättre, vilket i förlängningen också torde kunna öka tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

Det går av 11 kap. 19 § andra stycket tredje meningen FB inte att utläsa att det finns den nyss nämnda rätten för förvaltare att frånträda ett uppdrag. Lydelsen av bestämmelsen kan i stället tolkas som att det inte finns en sådan rätt. Vi anser att den rättspraxis som HD har lagt fast tydligt bör komma till uttryck även i lagtexten. En sådan justering av nuvarande reglering är av betydelse dels för förvaltare, dels för andra som berörs av denna lagstiftning, t.ex. överförmyndare, huvudmän och anhöriga.

Vi har vid utformningen av lagtexten övervägt om uttrycket ”skäl原因 orsak” bör användas i detta sammanhang eller om ett annat uttryck, t.ex. rimlig orsak alternativt särskilda eller synnerliga skäl, skulle vara lämpligare. Något som talar emot att använda uttrycket ”skäl原因 orsak” kan möjligen vara att det är ett uttryck som förekommer relativt sällan i lagstiftningssammanhang. Dessutom är de författningar där uttrycket förekommer i huvudsak av äldre datum.

Något som talar för att uttrycket bör användas i lagtexten är emellertid att HD i sitt avgörande uttalar att det är den syssломannarättsliga princip där uttrycket ingår som ska tillämpas. Att då använda ett annat uttryck i lagtexten kan uppfattas som att vi anser att rättsläget bör tolkas annorlunda än vad som anges i HD:s avgörande, vilket inte är avsikten. Dessutom torde inte uttrycket ”skäl原因 orsak” (även om det möjligen är ovanligt) allmänt sett betraktas som ålderdomligt, utan i stället kunna vara förhållandevis enkelt att förstå innebörden av.

Sammantaget anser vi därför att uttrycket ”skäl原因 orsak” bör användas i den av oss föreslagna lagtexten. Vi föreslår således att det av FB ska framgå att en förvaltare inte är skyldig att ha kvar sitt uppdrag till dess en ny förvaltare har utsetts, om han eller hon har skäl原因 orsak att lämna uppdraget dessförinnan. Regleringen bör finnas i en ny 19 a § i 11 kap. FB.

4.8.2 Upphörande av förvaltarskap även vid behov av fortsatt förvaltarskap

Vårt förslag: Det ska framgå av FB att förvaltarskapet ska upphöra, när en förvaltare som har skäligen orsak att lämna sitt uppdrag entledigas, om en ny förvaltare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Beslut om entledigande av förvaltaren och om upphörande av förvaltarskapet ska fattas av rätten.

Av 11 kap. 19 § första stycket första meningen FB framgår att ett godmanskap eller ett förvaltarskap ska upphöra om en god man eller förvaltare inte längre behövs. Det fanns före HD:s avgörande i mål Ö 91-12 en oklarhet i fråga om tolkningen av bestämmelsen. Det förekom att den tolkades så, att ett upphörande av ett förvaltarskap förutsatte att det saknades behov av förvaltarskap.

Genom HD:s avgörande är det emellertid klarlagt att bestämmelsen inte genom ett motsatsslut bör förstås så att ett upphörande av förvaltarskapet undantagslöst förutsätter att det saknas behov av förvaltarskap. Av avgörandet framgår att ett förvaltarskap måste upphöra fastän det finns ett behov av fortsatt förvaltarskap, om det av någon anledning saknas förvaltare och någon ny förvaltare inte kan utses. För att förvaltarskapet ska upphöra krävs det även att överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.⁸²

Som vi nyss har nämnt går det av nuvarande lydelse av bestämmelsen i 11 kap. 19 § första stycket första meningen FB inte att utläsa att ett förvaltarskap kan upphöra även om det finns behov av sådant ställföreträdarskap.

För att undvika missuppfattningar i denna fråga föreslår vi att det av FB ska framgå att så är fallet. Denna reglering bör tas in i en ny 19 a § i 11 kap FB.

Det är överförmyndaren som enligt nuvarande reglering beslutar om entledigande av en förvaltare, se 11 kap. 19 § andra stycket FB. Enligt vår mening kan det dock ifrågasättas om det är lämpligt att överförmyndaren fattar beslut om entledigande i de fall förvaltaren inte är skyldig att kvarstå i sitt uppdrag till dess att en ny förvaltare

⁸² I avsnitt 7.8 föreslår vi att överförmyndaren i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap ska ha en skyldighet att till tingsrätten lämna förslag på en ställföreträdare som är lämplig för uppdraget.

har utsetts men det fortfarande finns behov av förvaltare (dvs. när förvaltaren har skälig orsak att frånträda sitt uppdrag). Anledningen till detta är att det vid bedömningen av om förvaltaren har skälig orsak att frånträda sitt uppdrag ska göras en avvägning mellan förvaltarens bevekelsegrunder att avsluta uppdraget och behovet av att det kontinuerligt finns en förvaltare. Vid en sådan bedömning är det också av betydelse den tid det tar för överförmyndaren att utse en ny förvaltare. Ju längre tid det tar att utse en ny förvaltare, desto lägre krav bör gälla för de skäl som ska anses vara tillräckliga för att förvaltaren ska ha rätt att bli entledigad. Att överförmyndaren i detta fall skulle besluta om entledigandet skulle innebära att myndigheten också gör en bedömning av sin egen förmåga att utse en ny förvaltare och om vilken betydelse den tid detta har tagit ska ha vid intresseavvägningen. Vi anser att detta inte är lämpligt och att det därför i stället bör vara rätten som beslutar om entledigande i detta fall.

Dessutom bör frågan om upphörande av förvaltarskapet, i vilken rätten fattar beslut, tas upp i samband med frågan om entledigande av förvaltaren. Ett upphörande ska nämligen ske om förvaltaren entledigas och en ny förvaltare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

4.8.3 När det av annan orsak saknas förvaltare i ett pågående förvaltarskap

Vårt förslag: Ett förvaltarskap ska kunna upphöra om en ny förvaltare inte kan utses, även i de situationer då förvaltarens uppdrag har upphört av någon annan orsak än att förvaltaren har skälig orsak att lämna sitt uppdrag, t.ex. om förvaltaren har avlidit. Förvaltarskapet ska kunna upphöra trots att det finns behov av ett förvaltarskap, om överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

I HD:s mål Ö 91-12 nämns att det i vissa situationer kan inträffa att man måste godta att ett förvaltarskap fortsätter någon tid utan förvaltare. Som exempel på när en sådan situation uppkommer anges när en förvaltare avlider (jfr 11 kap. 22 § FB) och när en olämp-

lig förvaltare entledigas med stöd av 11 kap. 20 § FB. HD uttalar att en förvaltare i sådana situationer ska utses så skyndsamt som möjligt, för att rättsförluster inte ska uppstå därför att det inte finns någon som har rådighet över den egendom som omfattas av förvaltarskapet.

Vi föreslår i avsnitt 4.8.2 att det av FB ska framgå att ett förvaltarskap ska upphöra, när en förvaltare som har skälig orsak att lämna sitt uppdrag entledigas, om det inte kan utses en ny förvaltare och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Det kan i undantagsfall inträffa att en ny förvaltare inte heller kan utses i de fall som vi nyss har nämnt, dvs. när ett förvaltarskap står utan förvaltare sedan denne har avlidit eller entledigats. Vi anser att förvaltarskapet måste upphöra även i ett sådant fall, trots att det finns ett behov av fortsatt förvaltarskap. Också i det fallet ska det för ett upphörande krävas att överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget. Vi föreslår att även denna situation ska regleras i den av oss föreslagna nya bestämmelsen i 11 kap. 19 a § FB.

4.9 Entledigande av gode män och upphörande av godmanskap

Vårt förslag: En god man som har förordnats med stöd av 11 kap. 1, 2, 3 eller 4 § FB ska ha rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns ett behov av godmanskap och fastän någon ersättare inte har utsetts.

Om den gode mannen entledigas i ett sådant fall eller när ett uppdrag som god man upphör av någon annan orsak, ska godmanskapet upphöra fastän det finns ett behov av fortsatt godmanskap, om någon ersättare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Vår bedömning: En god man för ett ensamkommande barn bör inte få entledigas utan att en ersättare har utsetts.

4.9.1 Allmänna utgångspunkter

Vi har i avsnitt 4.8.1 föreslagit att det av FB ska framgå att en förvaltare inte är skyldig att ha kvar sitt uppdrag till dess att en ny förvaltare har utsetts, om han eller hon har skäligen orsak att frånträda uppdraget dessförinnan. Syftet med förslaget är att den rättspraxis som HD har lagt fast i mål Ö 91-12 tydligt ska komma till uttryck även i lagstiftningen.

Som framgår av avsnitt 4.2 anser vi att det utifrån HD:s avgörande i mål Ö 91-12 (som avser frågor rörande förvaltarskap) inte kan dras några mer långtgående slutsatser beträffande möjligheterna till entledigande av en god man och upphörande av ett godmanskap. Den rätt som en förvaltare har att frånträda ett uppdrag motiveras av HD med att ett uppdrag som förvaltare är en form av frivilligt sysslomannauppdrag, även om uppdraget är grundat på rättsens beslut och särskilt lagreglerat.

Ett uppdrag som god man är av samma karaktär som ett förvaltaruppdrag så till vida att det rör sig om ett frivilligt ställföreträdaruppdrag som är grundat på rättsens beslut och särskilt lagreglerat. Även ett godmansuppdrag bör därför anses vara en form av frivilligt sysslomannauppdrag. Detta talar för att den allmänna sysslomannarättsliga principen om rätten att frånträda ett uppdrag, som gäller vid ett förvaltaruppdrag, också bör gälla för ett uppdrag som god man.

Att ge en god man rätt att frånträda ett uppdrag i berörda fall skulle innebära att han eller hon, genom att veta att det går att frånträda uppdraget om något skulle inträffa trots att en ny ställföreträdare inte har utsetts, kan känna en trygghet vid uppdragets utövande. Rätten att frånträda ett uppdrag kan också medföra att möjligheterna att rekrytera lämpliga personer till ställföreträdaruppdrag förbättras, vilket i förlängningen också bör kunna öka tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

Syftet med ett godmanskap kan emellertid till viss del skilja sig åt beroende på enligt vilken bestämmelse det är anordnat. Det finns därför anledning att särskilt överväga vad som bör gälla för olika typer godmanskap i fråga om rätten till entledigande och godmanskapets upphörande.

4.9.2 Godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB

Det är relativt ovanligt att det vid godmanskap som har anordnats enligt 11 kap. 4 § FB uppkommer motsvarande problematik som vid förvaltarskap, dvs. att en god man vill frånträda sitt uppdrag och det finns behov av fortsatt godmanskap men någon ny ställföreträdare inte kan utses.

För att behov av ett godmanskap fortfarande ska anses föreligga krävs bl.a. att de grundläggande förutsättningarna för ett godmanskap är uppfyllda. I de fall en huvudman har samtyckt till ett godmanskap bör detta enligt vår mening rimligen också innefatta att den enskilde, utifrån sina förutsättningar, har för avsikt att medverka till att den gode mannen ska kunna utföra uppdraget på ett ändamålsenligt sätt. Om den enskilde själv agerar på ett sätt som inte ger den gode mannen möjlighet till detta bör det i många fall finnas skäl för att låta godmanskapet upphöra, eftersom den enskilde inte längre kan anses samtycka till det. Om godmanskapet upphör av det skälet kommer även den gode mannens uppdrag att upphöra.

Det finns emellertid också fall då den nyss nämnda situationen kan tänkas uppkomma. Ett exempel på detta är när andra än huvudmannen, t.ex. anhöriga, agerar på ett sätt som försvårar för den gode mannen att utföra sitt uppdrag, samtidigt som huvudmannen fortfarande samtycker till godmanskapet.

Situationen kan även uppkomma om den enskilde t.ex. agerar hotfullt i ett fall då godmanskap har anordnats utan den enskildes samtycke.⁸³ Godmanskapet kan då inte upphöra av den anledningen att den enskilde inte längre kan anses samtycka till det.

Vi anser att den gode mannen i sådana fall, på samma sätt som gäller för förvaltare, bör ha en rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns behov av godmanskap och fastän någon ersättare inte har utsetts. Den skillnad som finns mellan ett förvaltarskap och ett godmanskap när det gäller den enskildes rättshandlingsförmåga torde dock innebära att det ofta bör kunna ställas lägre krav för att en god man ska anses ha skälig orsak att frånträda sitt uppdrag jämfört med när en förvaltare ska få göra detsamma. Under alla förhållanden bör en god man kunna bli entledigad i samma utsträckning som en förvaltare.

---

⁸³ Samtycke krävs inte när den enskildes tillstånd har hindrat att hans eller hennes mening inhämtas. Se 11 kap. 4 § första stycket andra meningen FB.

Ett godmanskap i vilket det inte finns någon god man förordnad får inte lika stora konsekvenser för huvudmannen som om det hade varit ett förvaltarskap, eftersom den enskilde fortfarande kan rättshandla. Ett sådant godmanskap kan emellertid inte anses fylla någon funktion och bör därför, i likhet med förvaltarskap, upphöra. Det bör då eventuellt övervägas om frågan om ett förvaltarskap bör väckas. Det ska för att godmanskapet ska kunna upphöra, på samma sätt som vid upphörande av förvaltarskap, krävas att överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Vi har i avsnitt 4.8.3 förslagit att ett förvaltarskap ska kunna upphöra om en ny förvaltare inte kan utses även i de situationer då förvaltarens uppdrag har upphört av något annat skäl än att förvaltaren har skälig orsak att lämna sitt uppdrag. En anledning till att ett uppdrag upphör kan vara att förvaltaren har avlidit eller att en olämplig förvaltare entledigas med stöd av 11 kap. 20 § FB. Även ett godmanskap bör upphöra i dessa situationer fastän det finns behov av fortsatt godmanskap, om en ny god man inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Även när ett godmanskap upphör har kommunen (genom socialtjänsten) det yttersta ansvaret för att den enskilde får det stöd och den hjälp som han eller hon behöver.

4.9.3 Godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 eller 3 § FB

I praktiken torde det vara sällsynt att den gode mannen begär sig entledigad på grund av att den enskilde agerar på ett olämpligt sätt vid godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 eller 3 §§ FB⁸⁴. Dessa godmansuppdrag är dessutom som regel av en mer tillfällig karaktär. Det torde därför inte vara några problem att finna en ersättare om den gode mannen vill bli entledigad från ett sådant uppdrag.

Även uppdrag som god man enligt 11 kap. 1, 2 eller 3 § FB är emellertid att betrakta som en form av frivilligt sysslomannauppdrag. Det framstår därför som rimligt att även en god man som har förordnats med stöd av dessa bestämmelser har en principiell rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, i de fall det fortfarande finns ett behov av godmanskap och

---

⁸⁴ En närmare redogörelse för i vilka situationer det kan bli aktuellt med dessa typer av godmanskap finns i avsnitt 2.1.

någon ersättare inte har utsetts. Detta skulle även innebära att ett sådant godmanskap ska upphöra i dessa situationer.

Beträffande en särskild kategori av godmanskap kan det dock ifrågasättas om det är lämpligt att den gode mannen kan entledigas utan att en ny god man utses, nämligen när en god man har utsetts att i en förmyndares ställe vårda en underårigs angelägenheter (se 11 kap. 1 § första eller andra stycket FB). Detta skulle innebära att den underårige skulle komma att stå utan ställföreträdare samtidigt som det inte finns någon möjlighet för den underårige att själv rättshandla.

Som vi nyss har nämnt torde det emellertid inte vara några problem att finna en ersättare om den gode mannen i dessa fall vill bli entledigad. Den underårige kommer därmed inte heller att stå utan god man. Enligt vår mening finns det därför inte tillräckliga skäl att särskilt undanta denna kategori av gode män från rätten att frånträda sitt uppdrag i berörda situationer.

Vi föreslår således att även en god man som har förordnats med stöd av 11 kap. 1, 2 eller 3 § FB ska ha rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, i de fall det fortfarande finns ett behov av godmanskap och någon ersättare inte har utsetts. Även i dessa fall ska det, för att godmanskapet ska kunna upphöra, krävas att överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

På samma sätt som vid godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB ska även ett godmanskap enligt 11 kap. 1, 2 eller 3 § FB kunna upphöra i de situationer då den gode mannens uppdrag har upphört av någon annan orsak än att den gode mannen har skälig orsak att lämna sitt uppdrag, t.ex. då den gode mannen har avlidit.

4.9.4 Godmanskap för ensamkommande barn

På samma sätt som gäller för en god man enligt FB har en god man för ett ensamkommande barn enligt nuvarande lagstiftning rätt att bli entledigad från sitt uppdrag. Även i dessa fall är den gode mannen dock skyldig att ha kvar uppdraget till dess att en ny god man har utsetts, om godmanskapet ska fortsätta.⁸⁵

Ett godmanskap för ett ensamkommande barn ska upphöra när det framgår att det inte längre behövs. Enligt lagen om god man för

---

⁸⁵ Se 6 § första stycket lagen om god man för ensamkommande barn.

ensamkommande barn ska detta ske när någon annan, t.ex. barnets föräldrar eller en särskilt förordnad vårdnadshavare, tar över den gode mannens ansvar, när barnet varaktigt lämnar Sverige eller när det av någon annan anledning är uppenbart att god man inte längre behövs. När barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut.⁸⁶

Godmanskap för ensamkommande barn är av en annan karaktär än godmanskap enligt FB. I de ensamkommande barnens situation ligger att de vid sin ankomst hit saknar föräldrar eller andra för dem kända vuxna företrädare som kan ge dem trygghet, tillvarata deras intressen och hävda deras behov här i landet. Barnen är därmed beroende av att en företrädare är förordnad för dem. Den gode mannens uppgift är därför att träda i både barnets förmyndares och vårdnadshavares ställe och ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter. Det krävs inte att barnet samtycker till att det anordnas ett godmanskap.

Att ge en god man för ett ensamkommande barn möjlighet att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns behov av godmanskap och fastän någon ersättare inte har utsetts, skulle innebära att barnet riskerar att stå utan företrädare. Eftersom barnet själv inte har rättshandlingsförmåga bör det inte vara möjligt att entlediga den gode mannen i en sådan situation. En god man för ett ensamkommande barn bör med andra ord inte kunna bli entledigad utan att det finns en ersättare.

Det bör framhållas att det vid denna typ av godmanskap inte torde uppkomma samma problematik som vid förvaltarskap och godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB. Man kan därför utgå från att det finns ersättare för en god man för ett ensamkommande barn som vill bli entledigad.

4.10 Vissa möjligheter att undvika att den enskilde ställs utan god man eller förvaltare

Vår bedömning: Det bör genom att tillgodose den gode mannens eller förvaltarens säkerhet och trygghet i större utsträckning eller genom att utse flera ställföreträdare för en huvudman, i en

⁸⁶ Se 5 § lagen om god man för ensamkommande barn.

del fall kunna undvikas att ett ställföreträdarskap måste upphöra.

I utbildningen av gode män och förvaltare bör det ingå hur svåra och krävande uppdrag kan utövas.

Vid bestämmandet av arvode till gode män och förvaltare bör det fästas ytterligare vikt vid om det är ett svårt eller krävande uppdrag och om det finns en risk för att ställföreträdarskapet annars kan komma att upphöra på grund av huvudmannens agerande.

4.10.1 Ställföreträdarens säkerhet och trygghet

En omständighet som kan ha betydelse för möjligheten att ha kvar ett ställföreträdarskap i stället för att låta det upphöra är vilka möjligheter det finns för ställföreträdaren att utöva sitt uppdrag på ett säkert och tryggt sätt. Detta kan ske på olika sätt.

Man bör vid ”svåra” ställföreträdarskap väga ställföreträdarens säkerhet och trygghet mot den enskildes behov och nytta av att få besök av ställföreträdaren. I en del fall kan ställföreträdarskapet möjligen bestå om ställföreträdaren inte behöver besöka huvudmannen eller om besök förekommer mer sällan. Ytterligare ett sätt att bidra till trygghet och säkerhet i uppdraget kan vara att det till ställföreträdare utses någon som är bosatt på ett längre avstånd från huvudmannen.

En annan åtgärd som kan bidra till ställföreträdarnas säkerhet är om det ges möjlighet att ha möten med t.ex. våldsamma eller hotfulla huvudmän i kommunens lokaler. Detta kan t.ex. innebära att sådana möten hålls i en lokal där det finns tillgång till överfallsalarm eller där kommunens personal finns i närheten.

4.10.2 Möjligheten att utse flera gode män eller förvaltare för den enskilde

Det är, när omständigheterna motiverar det, möjligt att förordna flera gode män eller förvaltare för den enskilde.⁸⁷ Det torde dock vara förhållandevis ovanligt att detta sker.

Möjligheten att förordna mer än en (oftast två) ställföreträdare bör enligt vår mening övervägas då det föreligger svårigheter att

⁸⁷ Jfr 11 kap. 13 § FB.

finna en ersättare till en ställföreträdare som vill bli entledigad. Uppdelningen av ett uppdrag som ställföreträdare kan ske genom att det finns en god man förordnad för en viss angelägenhet och förvaltare för en annan. Det är även möjligt att utse två ställföreträdare för samma uppdrag.

Genom att utse flera ställföreträdare för en huvudman bör det i en del fall kunna undvikas att ett ställföreträdarskap upphör på grund av att det inte går att utse någon ny ställföreträdare. En fördel med en sådan lösning är att den enskildes behov bättre kan tillgodoses genom att den samlade kompetensen breddas. I de fall det rör sig om en våldsam eller hotfull huvudman kan det ur säkerhetssynpunkt även vara en fördel att vid möten med huvudmannen vara mer än en ställföreträdare närvarande.

4.10.3 Utbildningsinsatser för gode män och förvaltare

Som vi framhåller i avsnitt 10.4 är det av stor vikt att gode män och förvaltare får tillräcklig utbildning. Syftet med utbildningen bör vara att ge ställföreträdarna förutsättningar att utöva uppdraget på bästa sätt och bidra till att säkerställa tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

Enligt vår mening är det av stor vikt att det i utbildningen för gode män och förvaltare ingår hur de på bästa sätt ska kunna utöva svåra och krävande uppdrag.

Frågan om utbildning för gode män och förvaltare bereds för närvarande inom regeringskansliet.

4.10.4 Arvoderingen av gode män och förvaltare

Gode män och förvaltare har enligt 12 kap. 16 § FB rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Det är överförmyndaren som fattar beslut om arvode och ersättning.⁸⁸

I förarbetena till en tidigare lydelse av bestämmelsen i 12 kap. 16 § FB uttalades att arvode till en god man ska utgå med ett belopp som kan anses skäligt med hänsyn till förvaltningens omfattning.⁸⁹ Det framgår vidare av förarbetena att överförmyndaren ska

---

⁸⁸ En närmare redogörelse för arvode och ersättning för utgifter finns i avsnitt 2.7.

⁸⁹ Prop. 1974:142, s. 148.

sträva efter en rättvis och likformig bedömning och att riktlinjer och rekommendationer utfärdade av Svenska kommunförbundet (numera Sveriges Kommuner och Landsting) kan vara ett stöd vid tillämpningen.⁹⁰ I praxis finns det uttalanden om att skälig ersättning till en god man ska bedömas utifrån uppdragets art och omfattning med utgångspunkt i att ett uppdrag som god man har ett betydande ideellt inslag.⁹¹

En ställföreträdarens ersättning beräknas vanligtvis utifrån bestämda procentsatser av prisbasbeloppet för det år uppdraget genomfördes. I de fall ett uppdrag som god man eller förvaltare är mer omfattande eller krävande än normalt kan ersättningen för att förvalta huvudmannens egendom eller sörja för hans eller hennes person, vid löpande uppdrag, uppgå till en högre procentsats av prisbasbeloppet.

Som vi har redogjort för ovan ska det vid bestämmandet av ställföreträdarens arvode göras en skälighetsbedömning. Vi anser att det vid en sådan bedömning bör fästas ytterligare vikt vid om det är ett svårt eller krävande uppdrag. Att ställföreträdaren t.ex. riskerar att bli utsatt för hot eller andra övergrepp från huvudmannens sida bör kunna leda till att överförmyndaren beslutar om ett högre arvode än vad som annars skulle vara fallet.

---

⁹⁰ Prop. 1993/94:251, Förmyndarskapslagstiftningen, s. 220 ff.

⁹¹ Se RH 2010:87 som avsåg ersättning till god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

5 Kostnaden för gode män och förvaltares försäkringar

5.1 I vilken utsträckning omfattas gode män och förvaltare av försäkringar?

5.1.1 Det finns möjlighet att teckna försäkring genom förbunden för gode män och förvaltare

Vi har genom att skicka ut en enkät till gode män och förvaltare bl.a. undersökt i vilken utsträckning de omfattas av försäkringar samt vilket skydd försäkringarna ger.¹ Av de svar som gode män och förvaltare har lämnat på frågorna i vår enkät har i huvudsak följande framkommit.

Via godmansföreningar² kan gode män och förvaltare ansluta sig till förbundens gruppförsäkringar.

Den gruppförsäkring som *Riksförbundet Gode Män och Förvaltare* erbjuder (genom ett försäkringsbolag) omfattar ansvar för ren förmögenhetsskada, rättsskyddsförsäkring samt olycksfalls- och krisförsäkring.

Den del av försäkringen som avser ren förmögenhetsskada gäller för ekonomisk skada som en ställföreträdare kan orsaka sin klient genom att vara vårdslös. Rättsskyddsförsäkringen ersätter de ombudskostnader som kan uppstå när en ställföreträdare behöver juridisk hjälp om en tvist uppstår. Olycksfalls- och krisförsäkringen, som gäller under verksamhet anordnad av organisationer samt under lekmanuppdrag, ersätter olycksfall med kroppsskada som ofrivilligt drabbar den försäkrade genom en plötslig yttre händelse (ett uti-

---

¹ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

² Företrädesvis genom föreningar anslutna till Riksförbundet Gode Män och Förvaltare eller Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare.

från kommande våld mot kroppen). Försäkringen ersätter krishjälp med upp till tio behandlingstillfällen hos legitimerad psykolog.

Det är medlemsföreningarna inom Riksförbundet Gode Män och Förvaltare som väljer till vilka högsta belopp (antal prisbasbelopp³) ersättning ska kunna utgå till medlemmarna vid ansvar för ren förmögenhetsskada. Det finns möjlighet att välja mellan två, fem, tio eller tjugo prisbasbelopp. Flertalet av föreningarna har valt alternativet med ersättning upp till som högst två prisbasbelopp.

Kostnaden för en försäkring omfattande ersättning för ren förmögenhetsskada (upp till två prisbasbelopp), rättsskydd samt olycksfall och krishjälp är 125 kr per medlem och år. Motsvarande försäkring men med ersättning för ren förmögenhetsskada upp till fem, tio respektive tjugo prisbasbelopp kostar 205 kr, 375 kr respektive 715 kr per år.

Det finns ingen uppgift om hur många av medlemmarna i Riksförbundet Gode Män och Förvaltare som har valt att teckna en försäkring genom förbundet.

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare erbjuder (genom ett försäkringsbolag) sina medlemmar två försäkringar.

Den ena försäkringen är en ansvars- och rättsskyddsförsäkring. Ansvarsförsäkringen gäller vid ansvar för ren förmögenhetsskada samt för person- och sakskada som har orsakats av ställföreträdarens handlande (eller underlåtenhet att handla) i sitt uppdrag som god man eller förvaltare. Försäkringen gäller för skadeståndsanspråk som framställs mot ställföreträdaren. Den gäller enligt villkoren inte för böter, viten, skadestånd på grund av brott eller skatter eller kostnad för rättegång i den mån den avser talan om straff. Vidare gäller inte försäkringen för skada som har orsakats med uppsåt eller grov vårdslöshet. Den gäller således endast när skadan har orsakats av oaktsamhet.

Försäkringen har ett försäkringsbelopp på en miljon kronor och självriskan är tvåtusen kronor. Försäkringen gäller för ställföreträdaren oavsett om han eller hon har ett eller flera uppdrag.

Rättsskyddsförsäkringen täcker ombuds- och rättegångskostnader i tvistemål och skattemål. Högsta ersättning vid varje tvistemål eller skattemål är fem prisbasbelopp.

---

³ Prisbasbeloppet är 44 500 kr för inkomståret 2013.

Det är 2 056⁴ av förbundets medlemmar⁵ som har tecknat ansvars- och rättsskyddsförsäkring genom Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare. Försäkringen kostar 130 kronor per medlem och år.

Den andra försäkringen är en olycksfalls- och krisförsäkring som ingår i den medlemsavgift som medlemmarna i förbundets lokal-föreningar betalar.⁶ Försäkringen gäller när ställföreträdaren utför sitt uppdrag samt på väg till och från uppdraget.

I försäkringen ingår ersättning för medicinsk invaliditet (den fysiska och psykiska funktionsnedsättning som fastställs oberoende av den försäkrades yrke, arbetsförhållanden eller fritidsintressen), ersättning för ekonomisk invaliditet (nedsatt arbetsförmåga) samt vanprydande ärr. Vidare omfattar den läke-, rese- och tandskadekostnader (till dess definitiv medicinsk invaliditetsersättning har fastställts första gången) samt merkostnader (kostnader under akut behandlingstid och för kläder, glasögon etc.). I försäkringen ingår även dödsfallsersättning, krisförsäkring (behandling i korttidsterapi hos psykolog) samt ersättning för sveda och värk.

5.1.2 Kommunens försäkringar

En del kommuner har tecknat ansvars- eller olycksfallsförsäkring för gode män och förvaltare inom kommunens verksamhetsområde. Kommunen står för kostnaden för dessa försäkringar.

Vi har dock uppmärksammat på att det finns exempel på att det i villkoren till kommuners ansvarsförsäkringar anges att de som omfattas av försäkringen är anställda eller förtroendevalda samt personer som inte är anställda, men som kommunen har ett arbetsgivaransvar för. Gode män och förvaltare är emellertid inte anställda av kommunen och omfattas inte heller på annat sätt av kommunens arbetsgivaransvar. Det kan därför befaras att en ansvarsförsäkring som innehåller sådana villkor inte kommer att gälla vid en eventuell skada, eftersom gode män och förvaltare inte uttryckligen omfattas av försäkringen.

---

⁴ Uppgiften avser antalet medlemmar som per den 31 december 2012 hade tecknat försäkring. Antalet medlemmar som hade tecknat försäkringar ökade under 2012 (den 31 december 2011 var siffran 1 724). De flesta gode män och förvaltare har mer än ett ställföreträdaruppdrag.

⁵ Antalet medlemmar i förbundet är cirka 7 000. Många av medlemmarna har mer än ett frivilliguppdrag. Medlemmarna kan ha uppdrag som, förutom god man eller förvaltare, kontaktperson, kontaktfamilj, stödperson inom psykiatrin, häktes- och anstaltsbesökare eller lekmanövervakare.

⁶ Försäkringen kostar för närvarande 8,72 kr per person och år.

Det finns även exempel på att det i villkor till kommuners olycksfallsförsäkring framgår att gode män är försäkrade under verksamhetstid. Av villkoren⁷ framgår dock inte närmare vad som avses med verksamhetstid för gode män, vilket kan medföra en oklarhet i fråga om försäkringens tillämpningsområde. En annan brist med dessa försäkringar är att de inte uttryckligen omfattar de personer som har uppdrag som förvaltare.

Till detta kommer att försäkringar som kommunen tecknar för gode män och förvaltare kan stå i strid med kommunallagens (1991:900) bestämmelser, bl.a. genom att de gynnar enskilda kommunmedlemmar.

5.1.3 Hur många gode män och förvaltare har valt att teckna försäkring?

Vi har genom att kontakta branschorganisationen Svensk Försäkring försökt få uppgifter om i vilken utsträckning gode män och förvaltare omfattas av försäkringar. Det har trots flera försök från Svensk Försäkrings sida inte varit möjligt att från försäkringsbolagen få fram en uppgift om detta.

Som vi redan har nämnt är det enligt uppgift från Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare drygt 2 000 av förbundets cirka 7 000 medlemmar som har tecknat en ansvars- och rättsskyddsförsäkring genom förbundet. Bland medlemmarna i Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare ingår emellertid även personer som har andra typer av uppdrag än som god man eller förvaltare.

Det är mot bakgrund av denna uppgift inte möjligt att närmare bedöma i vilken utsträckning gode män och förvaltare har valt att teckna försäkring. Mycket tyder dock på att det är en förhållandevis liten andel av ställföreträdarna som har valt att teckna en försäkring.

---

⁷ Försäkringen gällde ursprungligen för bl.a. elever i grundskola, personer placerade i familjehem, frivilliga medarbetare och personer med insatser enligt LSS. Efter ett tillägg år 2012 omfattar den även gode män.

5.2 Ger nuvarande reglering möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader?

Vår bedömning: Nuvarande reglering ger inte möjlighet för en god man eller förvaltare att få ersättning för försäkringskostnader från huvudmannen.

5.2.1 Nuvarande reglering om ersättning för ställföreträdarens utgifter

Gode män och förvaltare har enligt 12 kap. 16 § FB rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Sådan ersättning ska betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes inkomst eller tillgångar överstiger vissa till prisbasbeloppet kopplade gränser⁸. Ersättning som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen. Det är överförmyndaren som beslutar om att ersättning ska utgå.

Av förarbeten framgår att det är fråga om ersättning för utgifter som ställföreträdaren har för att kunna fullgöra sin uppgift, t.ex. utgifter för resor, telefon, porto osv.⁹ Även i de riktlinjer som Sveriges Kommuner och Landsting har gett ut på området ges dessa exempel på utgifter som ställföreträdaren har rätt till ersättning för.¹⁰

5.2.2 Försäkringar har olika syften och tillgodoser olika intressen

Försäkringar skiljer sig åt på så sätt att de kan ha olika syften och tillgodose olika intressen. En ansvarsförsäkring betalas som regel av den gode mannen eller förvaltaren och täcker hans eller hennes skadeståndsansvar mot huvudmannen. Har den gode mannen eller förvaltaren en ansvarsförsäkring finns det med andra ord möjlighet för huvudmannen att få ut sitt skadestånd från ställföreträdaren

⁸ Gränsen går för inkomst vid 2,65 gånger prisbasbeloppet och för tillgångar vid två gånger prisbasbeloppet.

⁹ Prop. 1974:142, Kung. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m., s. 176.

¹⁰ Sveriges Kommuner och Landsting, Förslag till ersättningsregler, cirkulär 07.74, som till viss del hänvisar till Svenska kommunförbundet, Riktlinjer för kommunala beslut om grunder för ersättning till förmyndare, cirkulär 75.129.

(genom att denne utnyttjar sin försäkring). Det finns dock ingen möjlighet för huvudmannen att vända sig direkt till försäkringsbolaget för att få ut ersättning.

Att ställföreträdaren har en ansvarsförsäkring bör kunna anses vara till nytta även för huvudmannen, eftersom den tryggar hans eller hennes möjlighet till ersättning om ställföreträdaren inte kan betala ett eventuellt skadestånd. En ansvarsförsäkring bör således, åtminstone till viss del, kunna anses vara även i huvudmannens intresse. Beroende på försäkringens utformning kan rätten till ersättning dock vara begränsad, t.ex. genom att den inte täcker skadestånd på grund av brott.

En olycksfalls- och krisförsäkring ger den försäkrade (den gode mannen eller förvaltaren) ersättning till följd av en plötslig händelse som vållar någon form av personskada. En god mans eller en förvaltares olycksfallsförsäkring kan inte anses vara till nytta för huvudmannen på det sätt som en ansvarsförsäkring kan, eftersom den inte skyddar huvudmannens anspråk på ersättning mot ställföreträdaren. I det här fallet är det inte huvudmannen som lider någon skada utan ställföreträdaren.

5.2.3 En ställföreträdare kan enligt nuvarande reglering inte få ersättning för försäkringskostnader av huvudmannen

Själva lydelsen av bestämmelsen i 12 kap. 16 § FB talar, tillsammans med de uttalanden som har gjort i förarbetena och i utfärdade riktlinjer, för att det endast bör utgå ersättning för sådana utgifter som uppstår för att uppdraget rent praktiskt ska kunna utföras. Det handlar om utgifter bl.a. i samband med resor och telefonsamtal till huvudmannen och i kontakten med myndigheter etc. Kostnaden för en ansvarsförsäkring kan inte anses vara en sådan utgift som är nödvändig för att uppdraget rent praktiskt ska kunna utföras, eftersom den snarare tar sikte på något som kan bli en konsekvens av uppdraget, nämligen skadeståndsskyldighet. En olycksfallsförsäkring kan överhuvudtaget inte anses vara till nytta för huvudmannen, eftersom en sådan försäkring inte skyddar huvudmannens anspråk på ersättning mot ställföreträdaren.

Vi gör därför bedömningen att en kostnad för försäkringar inte kan ersättas enligt nuvarande reglering.¹¹

5.3 Bör huvudmannen ersätta den gode mannen eller förvaltare för försäkringskostnader?

Vår bedömning: Det bör inte införas en möjlighet för gode män eller förvaltare att få ersättning för försäkringskostnader från huvudmannen.

5.3.1 Ställföreträdarens skadeståndsskyldighet

Uppdrag som god man eller förvaltare kan vara av mycket skiftande karaktär. Vid en del uppdrag har den enskilde endast ett mindre kapital (eller inget kapital alls) som ska förvaltas. På ställföreträdaren ligger närmast att sörja för den enskildes person och bevaka hans eller hennes rätt. I andra fall har den enskilde stora tillgångar och uppdraget kan bl.a. kräva att ställföreträdaren både aktivt och professionellt fattar beslut om placeringen av tillgångarna. Dessa ställföreträdarskap torde dock vara betydligt mer ovanliga än de förstnämnda.

Gode män och förvaltare är enligt 12 kap. 14 § FB skyldiga att ersätta skada som de uppsåtligen eller av vårdslöshet har orsakat den enskilde.¹² Skadan kan drabba den enskilde både genom rent brottsliga förfaranden, t.ex. förskingring, eller genom oskicklig förvaltning. För att ställföreträdaren ska bli skadeståndsskyldig vid en domstolsprövning krävs det till en början att det kan bevisas att den enskilde har lidit en viss skada. Därefter krävs det att det blir visat att det är den gode mannen eller förvaltaren som genom sitt handlande har orsakat den enskilde skadan, dvs. att det finns ett orsakssamband mellan ställföreträdarens handlande och den skada som den enskilde har lidit. Därutöver krävs det att det visas att ställföreträdaren har orsakat den enskilde skadan uppsåtligen eller av vårdslöshet. Det är ovanligt att en god man eller förvaltare

¹¹ Överförmyndarna synes också tolka bestämmelsen på detta sätt eftersom det, enligt vad vi har erfarit, inte förekommer att gode män och förvaltare får ersättning för utgifter för försäkringar.

¹² En närmare redogörelse för bestämmelsen om ställföreträdarens skadeståndsskyldighet finns i avsnitt 2.6.

genom en dom bedöms vara skadeståndsskyldig gentemot sin huvudman. I de fall detta sker ska ställföreträdaren ersätta sin huvudman för skadan.

En god man eller förvaltare kan också i vissa situationer bli skadeståndsskyldig gentemot en godtroende tredje man. Det kan bli aktuellt om ställföreträdaren har företagit en rättshandling utanför sitt förordnande. I dessa situationer blir rättshandlingen som huvudregel inte bindande för huvudmannen.¹³

5.3.2 Huvudmannen bör inte vara skyldig att ersätta ställföreträdarens kostnader för försäkringar

Vi har i avsnitt 5.2 gjort bedömningen att nuvarande reglering inte ger möjlighet för en god man eller förvaltare att få ersättning för försäkringskostnader från huvudmannen. Frågan är då om det bör införas en möjlighet för ställföreträdaren att få ersättning från huvudmannen för kostnader för försäkringar.

Som vi har redogjort för i avsnitt 5.2.2 kan en olycksfallsförsäkring inte anses vara till nytta för huvudmannen och han eller hon bör därför inte ha någon skyldighet att ersätta ställföreträdaren för kostnaden för en sådan försäkring.

När det gäller ansvarsförsäkringar kan det till en början övervägas om det bör vara obligatoriskt för ställföreträdare att ha en sådan försäkring. Något som möjligen kan tala för en sådan lösning är att den skulle kunna trygga huvudmannens möjlighet till ersättning om ställföreträdaren inte kan betala ett eventuellt skadestånd. Ofta rör det sig om fall då ställföreträdaren förvaltar stora belopp eller då förvaltningen annars är av komplicerad karaktär. Det finns emellertid enstaka fall då skadeståndsskyldighet har uppkommit även i andra situationer. Ett exempel på detta är då det efter en brand i huvudmannens bostad upptäcktes att den gode mannen hade försummat att betala huvudmannens hemförsäkring. Den gode mannen blev då skyldig att betala ersättning för de skador som hade uppkommit till följd av branden.

Uppdrag som god man eller förvaltare kan dock vara av mycket skiftande karaktär dels beroende på hur stora tillgångar den enskilde har, dels vilka behov av hjälp den enskilde har i övrigt. Vi anser att en ställföreträdarens uppdrag typiskt sett inte rör så stora belopp eller annars är av så komplicerad karaktär att det bör vara

---

¹³ Se 11 kap. 5, 6 och 11 §§ FB.

obligatoriskt för dem att ha en ansvarsförsäkring. Inte heller de enstaka andra fall då skadeståndsskyldighet har uppkommit kan motivera att det ska vara obligatoriskt med ansvarsförsäkring.

Nästa fråga blir då om det ska införas en allmän skyldighet för huvudmannen att stå för kostnaden då ställföreträdaren frivilligt har valt att teckna en ansvarsförsäkring. Något som talar emot en sådan skyldighet är att en sådan försäkring i normalfallet bekostas av den vars skadeståndsskyldighet täcks av försäkringen, dvs. i detta fall ställföreträdaren. En risk med en sådan skyldighet är även att en huvudman kan få stå för kostnaden trots att det inte har funnits behov av att teckna en ansvarsförsäkring. Å andra sidan kan även den situationen uppkomma att ställföreträdaren inte har tecknat en ansvarsförsäkring trots att det finns ett behov av det.

Dessutom har flertalet huvudmän inte tillgångar av den omfattning eller karaktär att en ansvarsförsäkring kan anses vara av tillräcklig nytta för dem. Vi anser således att det inte bör införas en allmän regel om att huvudmännen ska stå för kostnaden för ansvarsförsäkringar. I de fall det i ställföreträdaruppdraget ingår att förvalta mer omfattande egendom får arvodet, som är baserat på uppdragets svårighetsgrad, till viss del anses ge utrymme för ställföreträdaren att vid behov teckna försäkring.

Det står naturligtvis alltid en ställföreträdare fritt att avgöra om han eller hon på egen bekostnad vill teckna en ansvarsförsäkring, bl.a. med utgångspunkt från sina personliga förhållanden eller sin ekonomi. Som vi har redogjort för i avsnitt 5.1.1 finns det en möjlighet att teckna försäkring till en förhållandevis låg kostnad för den som är medlem i en godmansförening. I en del fall kan det även vara så att en god man eller förvaltare redan har en ansvarsförsäkring inom ramen för sin yrkesverksamhet som t.ex. advokat eller revisor.

5.4 Bör kommunen stå för kostnader för ställföreträdarens försäkringar?

Vår bedömning: Kommunen bör inte stå för kostnader för gode mäns och förvaltares försäkringar.

Som vi har redogjort för i avsnitt 5.2.1 ska ersättning för ställföreträdarens utgifter som huvudregel betalas med den enskildes medel, nämligen om hans eller hennes inkomst eller tillgångar överstiger vissa till prisbasbeloppet kopplade gränser. Ersättning som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen.¹⁴ Denna reglering ger emellertid inte någon möjlighet för en god man eller förvaltare att få ersättning för försäkringskostnader från den enskilde. Detta innebär att inte heller kommunen blir ersättningskyldig för sådana kostnader med stöd av denna bestämmelse.

Riksförbundet Gode Män och Förvaltare har i sitt svar på vår enkät anført dels att kommunen bör svara för att alla gode män och förvaltare inom kommunens verksamhetsområde är betryggande försäkrade (ansvars- och rättsskydds försäkring samt olycksfalls- och krisförsäkring), dels att kommunen ska stå för kostnaden för detta försäkringsskydd.¹⁵

En övervägande majoritet av de gode män och förvaltare som genom Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare har svarat på våra enkätfrågor anser att kommunen bör stå för försäkringskostnaderna.¹⁶

För att kunna ta ställning till frågan om kommunen bör stå för kostnaden för ställföreträdarens försäkringar bör det till en början övervägas om en sådan ordning skulle vara förenlig med kommunallagens (1991:900) bestämmelser, dvs. om en sådan uppgift ligger inom kommunens kompetens.

Enligt 2 kap. 1 § kommunallagen får kommuner själva ha hand om sådana angelägenheter av allmänt intresse som har anknytning till kommunens eller landstingets område eller deras medlemmar och som inte ska handhas enbart av staten, en annan kommun, ett annat landsting eller någon annan. Frågan om kommunens kompetens ska enligt lagmotiven bedömas från synpunkten, om det är

¹⁴ Se 12 kap. 16 § FB.

¹⁵ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

¹⁶ Se not 15.

lämpligt, ändamålsenligt, skäligt osv. att kommunen befattar sig med angelägenheten.¹⁷

För att en beslutad kommunal åtgärd ska anses kompetensenlig är det emellertid inte tillräckligt att den inte strider mot ett allmänt intresse, utan det krävs att åtgärden ”uppbärs av ett allmänt till (landstings) kommunen knutet intresse”.¹⁸

Det framgår av rättspraxis att bestämmelsen i 2 kap. 1 § kommunallagen innebär att en kommun inte får lämna understöd åt enskilda kommunmedlemmar om det inte finns stöd i författning. Anledningen till detta är att ett understödjande av enskilda inte betraktas som en ”angelägenhet av allmänt intresse”.¹⁹

Att låta kommunen stå för ställföreträdarens försäkringskostnader torde innebära att ställföreträdare (om de är bosatta i kommunen) som enskilda kommunmedlemmar lämnas understöd. Ett sådant kostnadsansvar är därmed en angelägenhet som inte är av allmänt intresse och torde därför inte omfattas av den kommunala kompetensen. Att ersätta en ställföreträdare som inte är bosatt i kommunen för försäkringskostnader omfattas naturligtvis inte heller av den kommunala kompetensen.

Om det finns tillräckligt starka skäl att låta kommunen stå för försäkringskostnaderna kan emellertid nämnda kommunalrättsliga principer frångås. Det krävs i så fall författningsstöd.

Det bör framhållas att ett uppdrag som god man eller förvaltare är ett privaträttsligt uppdrag mellan ställföreträdaren och den enskilde. Kommunens roll i sammanhanget är att (genom överförmyndaren) förordna ställföreträdare eller (i vissa fall) att hos tingsrätten ansöka om anordnande av ställföreträdarskap samt att utöva tillsyn över ställföreträdarna. Kommunen är inte arbetsgivare eller uppdragsgivare för ställföreträdarna och har därför inte heller något skadeståndsansvar för de skador som ställföreträdare vållar i sina uppdrag.²⁰ Att kommunen under dessa omständigheter skulle ha en skyldighet att stå för kostnaden för ställföreträdarnas försäkringar framstår inte som lämpligt.

Det förhållandet att kommunen (genom överförmyndaren) har tillsynsansvaret över ställföreträdarna talar i sig också för att det inte är lämpligt att kommunen ska stå för kostnaden för ställföre-

¹⁷ Se SOU 1947:53, s. 68 och prop. 1948:140, s. 71 f.

¹⁸ Se RÅ 1993 ref. 25.

¹⁹ Se t.ex. RÅ 1930 ref. 1, RÅ 1985 2:79 och RÅ 1991 ref. 64.

²⁰ Däremot har det förekommit att kommunen har blivit skadeståndsskyldig gentemot huvudmannen efter att ha brustit i sin prövning vid förordnandet av en god man. Se t.ex. Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 1 juli 2010 i mål T 2665-09.

trädarnas försäkringar. Detta skulle nämligen innebära att kommunen skulle betala för en ansvarsförsäkring som täcker den skada en ställföreträdare orsakar sin huvudman inom det område som överförmyndaren har tillsyn.

Enligt vår mening bör kommunerna således inte stå för ställföreträdarnas försäkringskostnader.

6 Möjligheten för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom

6.1 Regleringen av skyldigheten för dödsboet efter en ställföreträdare att redovisa huvudmannens egendom

Om en förordnad god mans eller förvaltares uppdrag har upphört, ska den som frånträder uppdraget inom en månad därefter lämna en sluträkning till överförmyndaren beträffande egendom som har stått under hans eller hennes förvaltning. Sluträkningen ska innehålla en redogörelse för förvaltningen under det löpande året fram till dess att ställföreträdarskapet upphörde. Det ska i sluträkningen också anges den enskildes tillgångar och skulder vid början och slutet av den tid som räkningen avser. Vidare ska en sammanställning göras av inkomster och utgifter under nämnda tid. Av sluträkningen ska det särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle eller nytta i övrigt. Räkningen ska avges på heder och samvete.¹ Överförmyndaren granskar inom ramen för sin tillsyn ställföreträdarens verksamhet med ledning av bl.a. sluträkningen.

Överförmyndaren får befria ställföreträdaren från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att en sådan räkning får lämnas i förenklad form om det med hänsyn till ställföreträdarens och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl.²

Befrielse eller lättnad i redovisningsskyldigheten bör i första hand kunna medges om tillgångarna inte är av större omfattning. Det krävs

---

¹ 14 kap. 18 § FB.

² 14 kap. 19 § FB.

emellertid också att överförmyndaren inte har anledning att anta annat än att ställföreträdaren kommer att förvalta tillgångarna på ett tillfredställande sätt.

Även när det gäller fast egendom kan det finnas skäl att pröva om det är möjligt att befria från redovisningsskyldigheten. En befrielse kan vara motiverad, om det exempelvis är fråga om en fastighet som bebos eller brukas av huvudmannen eller hans eller hennes anhöriga och som inte lämnar någon avkastning. Beslut om förenklad redovisning torde ibland, oberoende av tillgångarnas omfattning, också kunna meddelas om tillgångarna på ställföreträdarens uppdrag förvaltas av exempelvis en banks notariatavdelning eller något annat värdepappersinstitut. Ställföreträdaren bör då i sin årsräkning eller sluträkning kunna göra en enkel hänvisning till bankens eller motsvarande förvaltares redovisning.³

När en god mans eller en förvaltares uppdrag upphör ska han eller hon genast lämna över de förvaltade tillgångarna till den enskilde eller, om någon annan ska överta förvaltningen, till denna person. En förordnad god man eller förvaltare som frånträder sitt uppdrag ska hålla sina räkenskaper och övriga handlingar som rör förvaltningen tillgängliga för granskning. Om det behövs ska överförmyndaren bestämma tid och plats för en sådan granskning.⁴

När det inte längre är möjligt att väcka en skadeståndstalan⁵ mot den gode mannen eller förvaltaren eller, om talan har väckts, om det finns en lagakraftvunnen dom i ersättningsfrågan, ska räkenskaper och övriga handlingar som rör förvaltningen lämnas över till den som är behörig att ta emot redovisning över förvaltningen.⁶

Om en god man eller förvaltare anmäler att han eller hon är förhindrad att inom föreskriven tid (inom en månad) lämna sluträkning till överförmyndaren, kan överförmyndaren bestämma en ny tid för avlämnandet.⁷ Omständigheter som bör kunna utgöra hinder för att lämna sluträkningen inom föreskriven tid är ställföreträdarens sjukdom samt förvaltningens omfattning. Överförmyndaren kan, om det behövs, sätta ut flera frister efter varandra. Om det å andra sidan inte kan anses finnas något hinder mot att avlämna handlingarna,

---

³ NJA II 1995, s. 83 f.

⁴ 14 kap. 23 § första stycket FB.

⁵ En talan om skadestånd ska väckas inom tre år från det att sluträkning m.m. har lämnats över till den som är behörig att ta emot redovisning för förvaltningen, se 12 kap. 15 § FB.

⁶ 14 kap. 22 § och 23 § andra stycket FB.

⁷ 14 kap. 20 § FB.

kan överförmyndaren besluta om vitesföreläggande enligt 16 kap. 13 § FB.⁸

Om en förordnad god man eller förvaltare dör är det i stället dödsboet som ska svara för att den enskildes egendom redovisas. Dödsboet har också till uppgift att vidta de åtgärder vid förvaltningens upphörande som vi nyss har nämnt.⁹ Detta innebär att dödsboet ska vidta åtgärder för att uppdraget ska kunna avslutas. Uppdraget fortsätter inte efter det att ställföreträdaren har avlidit och dödsboet har alltså inte till uppgift att sköta förvaltningen inom uppdraget.

Överförmyndaren kan inte vid vite förelägga dödsboet att fullgöra skyldigheten att lämna in en sluträkning, eftersom det enligt bestämmelsen i 16 kap. 13 § FB endast är möjligt att utfärda förelägganden vid vite gentemot förmyndare, gode män och förvaltare.

6.2 Hur vanligt är det att dödsboet behöver hjälp med redovisningen och hur hanteras dessa situationer för närvarande?

6.2.1 Enkät svar från överförmyndare

Vi har genom att skicka ut en enkät till ett antal överförmyndare undersökt hur vanligt det är att dödsboet behöver hjälp med att upprätta en sluträkning samt vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom. Vi har dessutom frågat överförmyndarna om de begär in en sluträkning från ställföreträdarens dödsbo i de fall ställföreträdaren har avlidit.¹⁰

I de svar som överförmyndarna har lämnat på frågorna i vår enkät har i huvudsak följande framkommit.

De flesta överförmyndare har uppgett att det är sällan som en god man eller förvaltare avlider under tiden ett uppdrag pågår och att det därför är ovanligt att ett dödsbo ska upprätta en sluträkning. I de allra flesta fall begär överförmyndaren in en sluträkning från ställföreträdarens dödsbo. Det förekommer emellertid också att överförmyndaren befriar dödsboet från skyldigheten att ge in en sluträkning eller beslutar att den ska ges in i förenklad form. I något av

⁸ NJA II 1995, s. 66 f. och s. 84.

⁹ 14 kap. 24 § FB.

¹⁰ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

dessa fall har överförmyndaren begärt in huvudmannens underlag (kontoutdrag från räkningsskontot, årsbesked, fakturor och kvitenser) för tiden fram tills att en ny ställföreträdare har tagit över. I andra fall har den nye ställföreträdaren ålagts att göra en förteckning över huvudmannens tillgångar per tillträdesdagen samt att granska egendomsförvaltningen bakåt i tiden. Någon överförmyndare försöker få in sluträkningen men framhärdar inte om det bedöms vara omöjligt.

Enligt flera överförmyndare är det vanligt att dödsboet behöver hjälp med att upprätta en sluträkning. Andra överförmyndare menar dock att behovet av hjälp är litet. Vissa överförmyndare pekar på att anhöriga kan behöva hjälp även i de fall då ställföreträdaren på grund av sjukdom inte kan fortsätta sitt uppdrag som ställföreträdare, t.ex. då han eller hon drabbas av en kraftig stroke.

Det är relativt vanligt förekommande att överförmyndaren förordnar en ny ställföreträdare som hjälper dödsboet med att upprätta sluträkningen. Det finns i ett antal kommuner erfarna ställföreträdare som har förklarat sig villiga att ta sådana uppdrag. Dessa ställföreträdare förordnas ibland som en tillfällig ställföreträdare till dess att en ny ställföreträdare förordnas och ibland som en permanent ställföreträdare. I vissa fall kan en tillfällig ställföreträdare också förordnas för att granska den sluträkning som har upprättats av en ny ställföreträdare. Detta medför dock en tyngre arbetsbörda för överförmyndaren men har den fördelen att den nye gode mannen inte kommer att granska "sin egen" sluträkning.

I en del fall anlitar dödsboet t.ex. en redovisningsbyrå eller en juridisk byrå för att få hjälp med att upprätta en sluträkning. Någon överförmyndare menar att dödsbon bör kunna få hjälp via godmansföreningarna. Det pekas dock på att verksamheten inom dessa föreningar bör utvecklas och att det kan krävas ökade resurser i form av statliga ekonomiska bidrag för att kunna höja kompetensen inom föreningarna.

Vissa överförmyndare ger de efterlevande information om vart de kan vända sig för att få hjälp. Någon överförmyndare menar att det i FB bör understrykas ställföreträdarens skyldighet att föra en löpande redovisning, eftersom sluträkningen då inte skulle bli så komplicerad för dödsboet.

Några överförmyndare uppger att de är beredda att bistå dödsboet med hjälp och råd om hur sluträkningen ska fyllas i. I något fall hjälper överförmyndaren dödsboet genom att upprätta ett förslag till sluträkning efter det att dödsbodelägarna har lämnat in uppgifterna för redovisningsperioden. Dödsbodelägarna kan därefter välja

att skriva under slutredovisningen. Någon överförmyndare är i dessa situationer mer generös än vanligt med att bevilja anstånd.

Det pekas också på att ställföreträdare bör informeras om att ett dödsbo har skyldighet att upprätta sluträkning och att det är lämpligt att informera sina anhöriga t.ex. om var de dokument som rör ställföreträdarskapet förvaras.

En del överförmyndare menar att det inte bör finnas någon skyldighet för överförmyndaren att bistå dödsboet, eftersom det är överförmyndaren som har tillsynsansvaret och därmed kommer att granska sluträkningen.

Några överförmyndare anser att ett dödsbo, oavsett närhet i släktskap, inte borde ha någon skyldighet att upprätta en sluträkning. Det kan anses stötande att de efterlevande har detta betungande ansvar för något som de aldrig har åtagit sig.

En del överförmyndare pekar på att det kan medföra extra kostnader om dödsboet måste anlita sakkunnig hjälp med att upprätta sluträkningen och menar att sådana kostnader skulle kunna åläggas kommunen om begreppet särskilda skäl i 12 kap. 16 § FB utvidgas. Andra överförmyndare menar att kostnaderna för detta bör betalas av dödsboet.

6.2.2 Enkätvar från gode män och förvaltare

Vi har genom att skicka ut en enkät till gode män och förvaltare¹¹ undersökt hur vanligt det är att dödsboet behöver hjälp med att upprätta en sluträkning samt vilka åtgärder som kan behöva vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom. I de svar som gode män och förvaltare har lämnat på frågorna i vår enkät har i huvudsak följande framkommit.

Det anses bland gode män och förvaltare som ytterst olämpligt att dödsboet ska lämna in en sluträkning eftersom det inte är möjligt för de efterlevande att avge en sluträkning på heder och samvete beträffande ett uppdrag som de inte har varit delaktiga i. Dessutom kan dödsboet inte få ut kontoutdrag för huvudmannens konton, eftersom dödsboet inte har fullmakt för detta. I en del fall är dödsbodelägarna inte heller lämpade att upprätta en slutredovisning. En

---

¹¹ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

anhörig kan vara dement, sjuk eller sakna tillräcklig kunskap för att kunna upprätta en slutredovisning.

Det är mycket vanligt att ett dödsbo efter en god man eller förvaltare behöver hjälp med att upprätta en sluträkning. I vissa kommuner förordnar överförmyndaren alltid en ny ställföreträdare som hjälper dödsboet med att upprätta en sluträkning.

Det finns också exempel på att överförmyndaren och en grupp ställföreträdare i en lokalförening (till Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare) har kommit överens om att skapa en ”stödgrupp” som har till uppgift att erbjuda stöd till ställföreträdarens dödsbon. Dödsboet anmäler då sitt behov av stöd till överförmyndaren, som i sin tur underrättar stödgruppen, vilken utser en medlem som hjälper dödsboet. Som ersättning får denne ett arvode av dödsboet. Dödsboet är i dessa fall fortfarande ansvarigt för upprättade sluträkningar, redogörelser och förteckningar.

För att ge efterlevande till en ställföreträdare lämpligt stöd föreslår flera av de gode män och förvaltare som har besvarat enkäten att dödsboet endast ska ha till uppgift att lämna in ställföreträdarens handlingar till överförmyndaren. Därefter ska överförmyndaren förordna en ny ställföreträdare som ska slutföra uppdraget för dödsboets räkning samt upprätta en slutredovisning. Den nye ställföreträdaren kan förordnas för att endast ha dessa uppgifter eller för att ha ställföreträdaruppdraget även därefter. Ett alternativ är att överförmyndaren erbjuder dödsboet lämpligt stöd med att upprätta en sluträkning.

6.3 Vilka åtgärder behöver vidtas för att ge de efterlevande lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom?

6.3.1 Dödsboets skyldighet att upprätta en sluträkning bör enligt direktiven finnas kvar

Det har i en del av svaren på vår enkät framförts att dödsboet efter en ställföreträdare inte bör ha någon skyldighet att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom, eftersom det inte är möjligt för de efterlevande att avge en sluträkning på heder och samvete beträffande ett uppdrag som de inte har varit delaktiga i.

Av våra direktiv framgår dock att reglerna om dödsboets skyldighet att avge sluträkning inte bör ändras. Vi har därför inte gjort

några överväganden i den frågan. Detta innebär att vi utgår ifrån dels att dödsboets skyldighet att avge en sluträkning ska finnas kvar, dels att dödsboet även framöver ska avge sluträkningen på heder och samvete.

Vi kommer nu att överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att de efterlevande ska få lämpligt stöd vid sin redovisning av huvudmannens egendom.

6.3.2 Hur vanligt är det att dödsboet efter en ställföreträdare behöver hjälp med att upprätta sluträkningen?

Av svaren på vår enkät framgår att det är sällan som en ställföreträdare avlider under tiden ett uppdrag pågår och att det därför är ovanligt att hans eller hennes dödsbo ska upprätta en sluträkning. Det är dock i de fall det förekommer relativt vanligt att dödsboet behöver hjälp med att upprätta sluträkningen.

Vi har genom svaren på vår enkät uppfattat det som att dödsboets behov av hjälp i de flesta fall tillgodoses genom att överförmyndaren, ställföreträdarens efterlevande och, i vissa fall, godmansföreningar finner praktiska lösningar. Vi menar dock att vissa av dessa lösningar är att föredra framför andra och att det också finns ytterligare åtgärder som behöver vidtas för att de efterlevande ska få tillräckligt stöd i dessa situationer.

6.3.3 Vilket stöd bör dödsboet kunna få med att upprätta sluträkningen?

Vår bedömning: En god man eller förvaltare som ska ta över uppdraget som ställföreträdare bör inte hjälpa dödsboet med att upprätta en sluträkning. Det bör inte heller vara möjligt att förordna en god man eller förvaltare som enbart har till uppgift att hjälpa dödsboet med denna uppgift. Personer som har erfarenhet av uppdrag som god man eller förvaltare bör däremot kunna bistå dödsboet vid upprättandet av sluträkningen.

Det finns också möjlighet för dödsboet att vid behov anlita t.ex. en redovisningsbyrå eller en juridisk byrå för att fullgöra sin skyldighet att upprätta en sluträkning.

Överförmyndaren bör inte hjälpa dödsboet med att upprätta en sluträkning eftersom myndigheten i sin tillsyn ska granska

den. Överförmyndaren kan däremot upplysa dödsboet bl.a. om vilka uppgifter som ska tas upp i sluträkningen och om möjligheten att anlita extern hjälp för att upprätta den.

Bör den gode mannen eller förvaltaren som ska ta över ställföreträdaruppdraget hjälpa dödsboet med att upprätta en sluträkning?

Av svaren på vår enkät framgår att det är relativt vanligt att överförmyndaren förordnar en ny ställföreträdare som hjälper dödsboet med att upprätta sluträkningen. Dessa ställföreträdare förordnas i en del fall tillfälligt enbart med uppgift att hjälpa dödsboet med denna uppgift. I andra fall är det den ställföreträdare som ska ta över uppdraget som ger dödsboet hjälp.

Det finns enligt vår mening fördelar med att en person som har uppdrag som god man eller förvaltare hjälper dödsboet med att upprätta sluträkningen. En sådan person har ofta erfarenhet av hur en sluträkning ska upprättas. Om det är den ställföreträdare som ska ta över uppdraget som god man eller förvaltare som ger sådan hjälp, får han eller hon dessutom omgående inblick i vilken egendom huvudmannen har och hur den hittills har förvaltats. En annan fördel är att ställföreträdaren, till skillnad från dödsboet, genom sitt uppdrag normalt har möjlighet att begära ut kontoutdrag etc., att använda som underlag vid upprättandet av sluträkningen, från banker och andra värdepappersinstitut.¹²

Vi ser dock vissa problem med att det är den ställföreträdare som ska ta över uppdraget som hjälper dödsboet med att upprätta sluträkningen. Till en början kan det ifrågasättas i vilken egenskap den nye ställföreträdaren bistår dödsboet. Med nuvarande reglering bör en sådan uppgift inte rimligen kunna inrymmas i ställföreträdarens uppdrag som god man eller förvaltare. Det finns emellertid en möjlighet för ställföreträdaren att hjälpa dödsboet även om det inte formellt ingår i uppdraget. Det bör dock observeras att de åtgärder som ställföreträdaren vidtar då inte står under överförmyndarens tillsyn. Inte heller kan ställföreträdaren bli skadeståndsskyldig gentemot huvudmannen enligt de bestämmelser som finns i FB.

Ett annat problem som kan uppkomma då en ny ställföreträdare hjälper dödsboet med att upprätta en sluträkning är att ställföreträ-

¹² Det är dock bara förvaltare som har den rättsliga behörigheten att få ut kontoutdrag. Gode män brukar emellertid också få ut kontoutdrag, då dessa krävs för att de ska kunna fullgöra sina uppdrag.

daren (även om det formellt är dödsboet som avger sluträkningen) kan komma att påverka sluträkningens utformning och innehåll i sådan omfattning att han eller hon senare inte på ett objektivt sätt kan granska den tidigare ställföreträdarens förvaltning.

Vi anser därför att den ställföreträdare som ska ta över uppdraget som god man eller förvaltare inte bör hjälpa dödsboet med att upprätta sluträkningen. Detta framstår enligt vår mening som olämpligt både om en sådan uppgift skulle ingå i ett uppdrag som god man eller förvaltare eller om ställföreträdaren skulle bistå dödsboet utan att uppgiften ingår i ett sådant uppdrag.

Det förhållandet att det inte är en förordnad ny ställföreträdare som bistår dödsboet med upprättandet av sluträkningen medför att dödsboet inte har möjlighet att få ut kontoutdrag etc. från banker och andra värdepappersinstitut. Vi menar dock att detta blir en konsekvens av att det i ett ställföreträdaruppdrag inte bör ingå att bistå dödsboet med att upprätta sluträkningen. Att sådant material därmed inte kommer att ingå som underlag vid dödsboets upprättande av sluträkningen får kompenseras av att överförmyndaren vid sin granskning av sluträkningen kan begära ut detta material i syfte att kunna utöva sin tillsyn.¹³

Bör dödsboet kunna få hjälp av en person som har erfarenhet av uppdrag som god man eller förvaltare men som inte ska ta över uppdraget som ställföreträdare?

Bland de personer som har uppdrag som god man eller förvaltare finns det en kompetens och erfarenhet som bör kunna användas i de fall ett dödsbo behöver hjälp med att upprätta en sluträkning. Man kan dock fråga sig om en person som redan har andra uppdrag som god man eller förvaltare särskilt bör förordnas som ställföreträdare med uppgift att hjälpa dödsboet eller om sådan hjälp kan ges utan ett sådant förordnande.

Att bistå ett dödsbo med att upprätta en sluträkning är en uppgift som är av en helt annan karaktär än de uppgifter som ingår i ett uppdrag som god man eller förvaltare. Den främsta skillnaden är att uppdraget som ställföreträdare har till syfte att ta till vara huvudmannens intressen i olika sammanhang. Att bistå ett dödsbo att upprätta en sluträkning har inte detta syfte utan ska i stället underlätta för ett dödsbo att fullgöra plikten att upprätta en sluträkning. Det

---

¹³ Se 16 kap. 10 a § FB.

framstår enligt vår mening inte som lämpligt att utvidga godmanskaps- och förvaltarekapsinstitutionen till att även kunna omfatta en uppgift att hjälpa ett dödsbo.

Ett dödsbo bör dock på andra sätt kunna få hjälp av personer som har erfarenhet av uppdrag som god man eller förvaltare. En sådan kontakt bör lämpligen kunna förmedlas av överförmyndaren eller av godmansföreningar. Det framgår av svaren på vår enkät att detta redan sker på vissa ställen i landet genom att det finns en överenskommelse mellan överförmyndaren och en lokal godmansförening om att skapa en grupp av ställföreträdare som har till uppgift att erbjuda stöd till ställföreträdarens dödsbon.

I vilken utsträckning bör överförmyndaren hjälpa dödsboet?

Överförmyndaren har bl.a. till uppgift att utöva tillsyn över gode mäns och förvaltares verksamhet. I sin tillsyn ska överförmyndaren granska sluträkningar samt andra handlingar och uppgifter angående förvaltningen som ställföreträdarna har lämnat. I de fall ställföreträdaren avlider ska överförmyndarens granskning i stället avse dödsboets sluträkning. Överförmyndaren kan i sin granskning göra anmärkningar mot förvaltningen.

Det förhållandet att överförmyndaren utövar tillsyn på nämnda sätt gör det olämpligt för överförmyndaren att själv i någon vidare bemärkelse befatta sig med dödsboets upprättande av sluträkningen. Detta skulle i så fall innebära att överförmyndaren kan komma att granska en sluträkning som myndigheten själv har upprättat. Även om det ju formellt skulle vara dödsboet som ger in sluträkningen anser vi att en sådan hjälp från överförmyndarens sida på ett negativt sätt kan påverka överförmyndarens objektivitet i samband med granskningen.

Det finns däremot inte något hinder mot att överförmyndaren upplyser de efterlevande om vilken typ av uppgifter som ska tas upp i en sluträkning eller om möjligheten att anlita extern hjälp för att upprätta den.

I de fall det är ett dödsbo som ger in en sluträkning kan överförmyndaren i vissa fall få vidta andra åtgärder med anledning av den jämfört med när en sådan räkning ges in av en ställföreträdare. Ett exempel på detta är att överförmyndaren i sin tillsyn vid granskningen av sluträkningen kan behöva hämta in kontoutdrag etc. från banker och andra värdepappersinstitut, eftersom dödsboet inte har

haft möjlighet att göra det. Detta innebär naturligtvis inte att överförmyndaren hjälper dödsboet, utan endast att myndigheten vidtar en särskild åtgärd för att kunna utöva sin tillsyn.

Kan dödsboet få hjälp på annat sätt?

Det bör även finnas andra sätt för ett dödsbo att få hjälp med att upprätta en sluträkning. Detta kan ske genom att dödsboet vid behov anlitar t.ex. en redovisningsbyrå eller en juridisk byrå för uppgiften. Det framgår av svaren på vår enkät att detta redan förekommer i en del fall.

6.3.4 Bör överförmyndaren kunna befria ett dödsbo från skyldigheten att lämna en sluträkning eller tillåta att den lämnas i förenklad form?

Vårt förslag: Överförmyndaren ska få befria ett dödsbo efter en god man eller förvaltare från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att den får lämnas i förenklad form om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl. Detsamma ska gälla för ett dödsbo efter en förordnad förmyndare.

Nuvarande möjligheter till befrielse eller lättnad i skyldigheten att lämna sluträkning gäller endast för ställföreträdare

Överförmyndaren får enligt 14 kap. 19 § FB befria en ställföreträdare från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att en sådan räkning får lämnas i förenklad form om det med hänsyn till ställföreträdarens och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl. Det finns ingen motsvarande möjlighet att befria ett dödsbo från skyldigheten att lämna en sluträkning eller att besluta att en sådan räkning får lämnas i förenklad form.

Av uttalanden i förarbeten framgår att en befrielse från eller en lättnad i skyldigheten för en ställföreträdare att lämna sluträkning i första hand bör kunna ske med hänsyn till omständigheter som tar

sikte på den enskildes tillgångar. Som vi har redogjort för i avsnitt 6.1 kan det bl.a. röra sig om fall då tillgångarna inte är av större omfattning eller om tillgångarna på ställföreträdarens uppdrag förvaltas av en bank eller ett annat värdepappersinstitut.

Bör det vara möjligt att besluta om befrielse eller lättnad i skyldigheten att lämna en sluträkning även för ett dödsbo?

Av svaren på vår enkät framgår att överförmyndaren i en del fall i praktiken befriar dödsboet från skyldigheten att ge in en sluträkning. Det finns också exempel på att överförmyndaren godtar att sluträkningen ges in i förenklad form.

Som vi har redogjort för i avsnitt 6.3.2 är det ovanligt att det blir aktuellt för ett dödsbo att upprätta en sluträkning, eftersom det är sällan en ställföreträdare avlider under tiden ett uppdrag pågår. Att det torde röra sig om ett begränsat antal dödsbon som får en sådan skyldighet, kan i någon mån tala emot att det bör införas en möjlighet att besluta om befrielse från eller lättnad i skyldigheten att upprätta en sluträkning.

Det har emellertid framkommit att det synes vara relativt vanligt att dessa dödsbon behöver hjälp med att upprätta sluträkningen. Vidare kan det antas att den skyldighet som finns för dödsbon att upprätta en sluträkning kan påverka möjligheterna att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare, eftersom den som är intresserad av sådana uppdrag inte vill att anhöriga ska behöva upprätta en sluträkning vid ett eventuellt dödsfall.

Vi anser därför att det även beträffande ett dödsbo bör vara möjligt att befria från skyldigheten att lämna sluträkning eller att besluta att en sådan räkning får lämnas i förenklad form. De situationer då det finns förutsättningar för befrielse eller lättnad för en sådan ställföreträdare torde rimligen i huvudsak kunna bli aktuella även i de fall det är ett dödsbo som har en sådan skyldighet. Det kan t.ex. röra sig om fall då de efterlevande till ställföreträdaren på grund av hög ålder eller sjukdom inte har möjlighet eller förmåga att ta sig an uppgiften.

Man bör dock beakta att ett godmanskap eller ett förvalterskap som regel innebär att ställföreträdaren förvaltar (och därmed har tillgång till) den enskildes egendom. En garanti för att systemet med dessa ställföreträdarskap ska fungera är bl.a. att det enligt FB finns bestämmelser om hur förvaltningen av tillgångarna ska gå till,

hur de ska redovisas samt att överförmyndaren ska kunna kontrollera ställföreträdarens åtgärder. Det är med hänsyn till huvudmannens intresse av stor vikt att överförmyndaren ges goda möjligheter att kontrollera ställföreträdarens förvaltning. Befrielse eller lättnad i redovisningsskyldigheten för ett dödsbo bör därför, i enlighet med vad som gäller beträffande ställföreträdare, kunna beslutas endast under vissa förutsättningar.

Vi menar att överförmyndaren även i det här fallet måste göra en bedömning av om det finns särskilda skäl för befrielse eller lättnad i den gode mannens eller förvaltarens skyldighet att lämna en sluträkning. Bedömningen bör i stora delar kunna motsvara den som görs i fråga om en ställföreträdarens befrielse eller lättnad. Det bör vid bedömningen beaktas, förutom dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde. Att tillgångarna inte är av större omfattning eller om de förvaltas av en bank eller ett annat värdepappersinstitut, kan tala för att en befrielse eller lättnad bör vara möjlig. Det bör vid bedömningen dock finnas möjlighet att beakta även andra omständigheter.

Enligt våra direktiv ska vi ta ställning till om dödsboet efter en god man eller förvaltare bör få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom. Skyldigheten att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom gäller emellertid, förutom för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare, även för ett dödsbo efter en förordnad förmyndare (se 14 kap. 24 § FB). Det måste antas att det även beträffande dessa dödsbon uppkommer situationer då det är rimligt att kunna ge befrielse eller lättnad i skyldigheten att lämna en sluträkning. Det bör därför finnas möjlighet till detta även i dessa fall.

Vi föreslår därför att överförmyndaren ska kunna befria ett dödsbo efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att en sådan räkning ska lämnas i förenklad form om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl.

Möjligheten att ge ett dödsbo befrielse eller lättnad i skyldigheten att lämna sluträkning bör regleras genom en ny bestämmelse i 14 kap. FB. Vi anser att den bör tas in som ett nytt andra stycke i kapitlets 24 §. Närmare uttalanden om regleringen i denna del görs i författningskommentaren.

6.3.5 Bör dödsboet kunna få ersättning för kostnaden att anlita hjälp för att upprätta sluträkningen?

Vårt förslag: Dödsboet efter en god man eller förvaltare ska ha rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra skyldigheten att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom. Detsamma ska gälla för ett dödsbo efter en förordnad förmyndare.

Överförmyndaren ska fatta beslut om sådan ersättning och i vad mån den ska betalas med medel som tillhör den enskilde. Den enskilde ska ersätta dödsboet för utgiften i den mån hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år när uppdraget utförs överstiger de basbeloppsgränser som gäller för att han eller hon ska ersätta en god man eller förvaltare för utgifter.

Ersättning för dödsboets utgifter som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen.

Dödsboet ska kunna få ersättning för kostnaden att anlita hjälp

En god man eller förvaltare har en skyldighet att lämna en sluträkning beträffande egendom som har stått under hans eller hennes förvaltning till överförmyndaren i samband med att han eller hon frånträder sitt uppdrag.

Gode män och förvaltare har enligt 12 kap. 16 § FB rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Det är överförmyndaren som fattar beslut om ersättning. Överförmyndaren bestämmer dessutom i vad mån ersättning ska betalas av medel som tillhör den enskilde.

I sitt uppdrag hade den avlidne ställföreträdaren rätt till ersättning för utgifter som var skäligen påkallade för uppdragets fullgörande. Eftersom det i ställföreträdarens uppdrag normalt ingår att upprätta årsräkningar och, i förekommande fall, en sluträkning bör det i de flesta fall inte uppstå någon ersättningsgill kostnad för detta. Däremot har ställföreträdaren rätt till ett arvode för uppdraget.

För de efterlevande (dödsboet) är förhållandena emellertid annorlunda. De har inte frivilligt åtagit sig ett uppdrag som det råder redovisningsplikt för. Enda anledningen till att de får denna skyldighet är att de är efterlevande till en god man eller en förvaltare.

Det kan antas att dödsboets skyldighet i detta avseende i en del fall kan få negativ inverkan på möjligheterna att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare, eftersom man som ställföreträdare inte vill riskera att efterlevande vid ett eventuellt dödsfall ska få denna uppgift.

Det är relativt vanligt att ett dödsbo behöver hjälp med att upprätta en sluträkning. Att anlita sådan hjälp leder oftast till en kostnad för dödsboet. Det finns inte någon möjlighet för dödsboet att med stöd av 12 kap. 16 § FB begära ersättning för kostnaden.

Enligt vår mening är det mot bakgrund av vad vi nyss har anfört inte rimligt att dödsboet efter en god man eller förvaltare under alla förhållanden ska behöva stå för den kostnad som uppstår för att anlita hjälp med att upprätta sluträkningen. Eftersom det krävs en sluträkning för att uppdraget ska anses avslutat är det också rimligt att en kostnad för detta bör kunna ersättas. Vi föreslår därför att dödsboet efter en god man eller förvaltare ska kunna få ersättning för en utgift för att fullgöra skyldigheten att upprätta sluträkningen. Det bör vara en uppgift för överförmyndaren att besluta om sådan ersättning.

Enligt våra direktiv ska vi ta ställning till om dödsboet efter en god man eller förvaltare bör få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom. Skyldigheten att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom gäller emellertid, förutom för ett dödsbo efter en god man eller förvaltare, även för ett dödsbo efter en förordnad förmyndare (se 14 kap. 24 § FB). Det framstår som rimligt att även dessa dödsbon ska kunna få ersättning för en utgift för att kunna upprätta en sluträkning. Vi föreslår därför att även dödsbon efter en förordnad förmyndare ska kunna få ersättning för en sådan utgift. Det bör även i dessa fall vara en uppgift för överförmyndaren att besluta om ersättningen.

På samma sätt som gäller för att en ställföreträdare ska få ersättning för utgifter bör kostnaden för ett dödsbo ha varit skäligen påkallad för att sluträkningen ska kunna upprättas. Detta innebär att överförmyndaren i varje enskilt fall ska bedöma om utgiften har varit nödvändig för att dödsboet skulle kunna fullgöra sin skyldighet att upprätta sluträkningen.

Förhållanden som i det sammanhanget bör beaktas är dels de efterlevandes förmåga att klara av uppgiften, dels hur omfattande eller komplicerad uppgiften är. Att en efterlevande är sjuk eller gammal eller att sluträkningen rör omfattande tillgångar eller skulder

kan tala för att det kan vara påkallat att anlita hjälp som dödsboet kan få ersättning för.

Möjligheten för ett dödsbo att få ersättning för en utgift för att kunna fullgöra sin skyldighet att upprätta sluträkningen bör regleras genom en ny bestämmelse i 14 kap. FB. Denna bör placeras efter den bestämmelse, i vilken dödsboets redovisningsskyldighet respektive möjligheten till befrielse eller lättnad i denna skyldighet är reglerad, se avsnitt 13.1.

Dödsboets kostnader ska ersättas av den enskilde eller av kommunen

Ersättning för en god mans eller förvaltares utgifter ska betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes inkomst respektive tillgångar överstiger vissa (till prisbasbeloppet relaterade) gränser.¹⁴ Kommunen ska betala ersättning som inte ska betalas av den enskilde.

Som vi tidigare har redovisat ska dödsboet genom att upprätta en sluträkning slutföra ställföreträdaruppdraget. Om det i stället hade varit den gode mannen eller förvaltaren som (t.ex. efter att ha begärt sitt entledigande) hade haft skyldighet att upprätta en sluträkning skulle ställföreträdarens arvode för tiden fram till uppdragets upphörande ha betalats med huvudmannens medel om hans eller hennes inkomst eller tillgångar hade överstigit nyss nämnda gränser.

Eftersom dödsboets skyldighet att upprätta en sluträkning får anses vara en del av slutförandet av uppdraget är det enligt vår mening rimligt att den enskilde ska få stå även för dödsboets kostnader, under förutsättning att hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar överstiger de nivåer som gäller för att ersättning till en god man eller förvaltare ska utges av den enskildes medel.

I de fall den enskildes inkomst respektive tillgångar inte överstiger de basbeloppsrelaterade gränserna bör ersättning för dödsboets utgifter betalas av kommunen. Den föreslagna ordningen bör gälla även för dödsbo efter en förordnad förmyndare.

Också i denna del krävs det en ny reglering i 14 kap. FB. Vi gör även beträffande denna del närmare uttalanden i författningskommentaren.

---

¹⁴ Se 12 kap. 16 § tredje stycket FB.

7 Utredningen i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap

7.1 Regleringen om utredningen i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap

7.1.1 Tingsrättens beslut i fråga om godmanskap eller förvaltarskap

Det är tingsrätten¹ som beslutar i fråga om anordnande och upphörande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap.² Tingsrätten har också till uppgift att pröva om omfattningen av ett sådant ställföreträderskap ska jämkas.³

Överförmyndaren har till uppgift att förordna god man i ett antal andra situationer, t.ex. då en förmyndare för en underårig person inte kan utöva förmynderskapet på grund av sjukdom eller av någon annan orsak eller i situationer då förmyndaren och den underårige har motstående intressen.⁴

När rätten meddelar ett beslut om anordnande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltarskap ska rätten samtidigt förordna en god man respektive förvaltare att utföra uppdraget. Om en god man eller förvaltare i något annat fall under pågående godmanskap eller förvaltarskap ska entledigas eller förordnas ska beslutet meddelas av överförmyndaren.

---

¹ Det är tingsrätten i den ort där den enskilde är folkbokförd som är behörig domstol, se 11 kap. 25 § första stycket FB.

² En närmare redogörelse för i vilka fall sådana beslut ska fattas finns i avsnitt 2.1 och 2.2.

³ Se 11 kap. 4, 7 och 23 §§ FB.

⁴ Enligt bl.a. 11 kap. 1–3 §§ FB och lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Se vidare i avsnitt 2.1.

7.1.2 Hur inleds ett ärende om godmanskap eller förvaltarskap vid tingsrätten?

En ansökan om anordnande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltarskap eller en ansökan om att ett sådant ställföreträdarskap ska upphöra får göras av förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar⁵ samt av överförmyndaren. En ansökan om förvaltarskap får också göras av en god man som avses i 11 kap. 4 § FB.⁶ Dessutom får den gode mannen eller förvaltaren ansöka om att godmanskapet respektive förvaltarskapet ska jämkas eller upphöra.

Rätten har också vissa möjligheter att självmant ta upp frågor om anordnande, upphörande eller jämkning av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltarskap.⁷

Om överförmyndaren får reda på att ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller ett förvaltarskap antingen behövs eller inte längre behövs, ska överförmyndaren hos tingsrätten ansöka om anordnande eller upphörande av ställföreträdarskapet.⁸ Sådan information kan överförmyndaren få t.ex. från socialnämnden eller från en verksamhetschef inom hälso- och sjukvården. Om överförmyndaren i ett sådant fall ger in en ansökan till tingsrätten blir myndigheten part i tingsrättens ärende.

7.1.3 Utredningen i ett ärende om godmanskap eller förvaltarskap

Tingsrätten (eller överförmyndaren) ska i ärenden om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske (11 kap. 16 § första stycket FB). Rätten kan låta bli att hämta in yttrande om den enskilde är bortavarande eller ur stånd att uttrycka en vilja. Har den enskilde själv ansökt om god man eller förvaltare ska han eller hon beredas tillfälle att yttra sig över sådant som har tillförts ärendet av andra, t.ex. förslag på god man eller förvaltare.⁹

⁵ Till släktingar kan hänföras bröstarvingar, föräldrar och syskon. Det är inte nödvändigt att den som ansöker är den som i släktskapshänseende står den hjälpbehövande allra närmast. Se prop. 1987/88:124, Om god man och förvaltare, s. 175.

⁶ 11 kap. 15 § FB.

⁷ 11 kap. 15 § tredje stycket, 21 § andra stycket och 23 § första stycket FB.

⁸ 5 § första stycket förmyndarskapsförordningen (1995:379).

⁹ Se prop. 1987/88:124, s. 176.

Tingsrätten ska i ärenden om anordnande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltarskap också, om det inte är obehövligt, hämta in yttrande från den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning.

Yttrande ska också, om det behövs, hämtas in från andra närstående¹⁰ samt från den eller de kommunala nämnder som fullgör uppgifter inom socialtjänsten och den eller de nämnder som utövar landstingets ledning över omsorgsverksamheten (11 kap. 16 § andra stycket FB). Det finns som regel behov av sådan utredning om det inte finns en sådan anhörig som nyss har nämnts.¹¹

Myndigheter och inrättningar är enligt 11 kap. 16 § fjärde stycket FB skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet. Också överförmyndaren är skyldig att lämna ett yttrande till domstolen enligt denna bestämmelse. I förarbetena anges att denna skyldighet innebär att en myndighet som har tillgång till uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet inte med hänvisning till sekretesslagstiftningen kan underlåta att lämna vissa upplysningar i ett infordrat yttrande.¹²

I förarbetena till ändringar av FB år 1974 anfördes att det var viktigt att kommunerna skulle ges inflytande över personvalet vid förordnande av förmyndare¹³ då det i övervägande antalet förmyndarskap med särskilt förordnad förmyndare kunde antas vara den personliga omvårdnaden om myndlingen som utgjorde den väsentliga delen av uppdraget och då tillvaratagandet av någons person också var en kommunal uppgift. Departementschefen menade att detta talade för att domstolarna i ärenden om förordnande av förmyndare alltid skulle bereda kommunen tillfälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget. Det framgår vidare att departementschefen utgick från att överförmyndarna i behövlig utsträckning skulle komma att utnyttja möjligheten att lämna domstolarna förslag på lämpliga personer och att det därför inte var nödvändigt att komplettera bestämmelsen om inhämtande av yttrande med en föreskrift om skyldighet att utse presumtiva förmyndare.¹⁴

¹⁰ Med närstående avses främst bröstarvingar, föräldrar och syskon men även andra än släktingar kan komma i fråga, se prop. 1987/88:124, s. 176.

¹¹ Se prop. 1993/94:251, Förmyndarskapslagstiftningen, s. 203.

¹² Prop. 1987/88:124, s. 177.

¹³ Förmyndare kunde då förordnas både för den som inte hade fyllt 18 år och för den som var över 18 år och hade omyndigförklarats. Omyndigförklaring kan liknas vid förvaltarskap.

¹⁴ Prop. 1974:142, Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m., s. 127 f.

Den som ansöknings om anordnande av god man eller förvaltare avser ska höras muntligen, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan avstå från att höra den enskilde muntligen om han eller hon själv har gjort ansökan eller medgett det ifrågasatta förordnandet eller om det annars finns särskilda skäl.

Syftet med den muntliga handläggningen är främst att rätten själv ska få bilda sig en uppfattning om den enskildes hälsotillstånd m.m. Den enskilde bör också yttra sig över behovet och omfattningen av ett godmanskap eller förvaltare. En skyldighet att hämta in yttrande och att höra den enskilde muntligen gäller även i ärenden hos överförmyndaren om entledigande och förordnande av god man enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare.

Rätten ska enligt 11 kap. 17 § FB hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd innan den anordnar ett förvaltare. Detsamma gäller i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

Enligt 11 kap. 19 § första stycket FB ska ett godmanskap eller förvaltare upphöra om det inte längre behövs. Det är rätten som beslutar om upphörande i de fall det är ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller ett förvaltare. För att kunna besluta att ett förvaltare ska upphöra kan rätten behöva tillgång till läkarintyg eller annan utredning som avses i 11 kap. 17 § FB. Rätten kan också behöva hämta in yttrande från anhöriga m.fl., liksom naturligtvis från den enskilde själv, om det inte är han eller hon som har begärt att förvaltare ska upphöra. Detsamma gäller i de fall ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB har anordnats utan samtycke av den enskilde, eftersom hans eller hennes mening (på grund av dennes tillstånd) inte har kunnat inhämtas.¹⁵

Rätten har enligt 11 kap. 23 § första stycket FB även en skyldighet att pröva om omfattningen av sådana ställföreträdarskap bör jämkas. Av andra stycket i bestämmelsen framgår att rätten ska ge den gode mannen eller förvaltaren samt överförmyndaren tillfälle att yttra sig innan ett beslut om jämkning fattas. En sådan prövning kan också leda till att ett förvaltare upphör och ersätts med förordnande av god man eller vice versa. Innan ett sådant beslut fattas, måste rätten beakta utredningskraven enligt 11 kap. 16 och 17 §§ FB. Även vid en mera ingripande förändring inom ramen för

---

¹⁵ Prop. 1987/88:124, s. 178 f.

t.ex. ett förvaltarförordnande bör dessa paragrafer vara vägledande för utredningen. Det kan gälla exempelvis en utvidgning av ett förordnande att bevaka huvudmannens rätt i en viss rättegång till att omfatta även uppgiften att företräda honom eller henne i alla ekonomiska angelägenheter. Det kan inte uteslutas att rätten i vissa fall får ett stort antal omprövningsärenden t.ex. genom att huvudmannen själv påkallar prövning. Skulle huvudmannen återkomma gång på gång med en uppenbart ogrundad ansökan, kan emellertid rättens prövning bli summarisk.¹⁶

Innan rätten eller överförmyndaren förordnar någon till god man eller förvaltare ska han eller hon ges tillfälle att yttra sig (11 kap. 24 § FB).

Överförmyndaren har i de ärenden i vilka myndigheten ska förordna en god man (enligt 11 kap. 4 § FB)¹⁷ eller en förvaltare, dvs. vid byte av god man eller förvaltare, på samma sätt som tingsrätten skyldighet att, om det behövs, hämta in yttrande från bl.a. den enskildes make eller sambo och barn, överförmyndaren och vårdinrättning (jfr 11 kap. 16 § andra och tredje stycket FB). Överförmyndaren har dock ingen skyldighet eller behörighet att, på det sätt som tingsrätten har, hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd (jfr 11 kap. 17 § första stycket FB).

7.2 Ärendeutredningens förslag

En särskild utredare¹⁸ föreslog år 2007 att handläggningen av ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB skulle flyttas från allmän domstol till överförmyndaren. Enligt förslaget skulle överförmyndaren pröva ärenden när den enskilde ansökte om anordnande av godmanskap eller samtyckte till att godmanskap anordnades för honom eller henne. Överförmyndaren skulle vidare pröva ärenden när den enskilde begärde att godmanskapet skulle upphöra.

Enligt förslaget skulle överförmyndaren överlämna ärendet till allmän domstol om någon annan än den som ansökan avsåg motsatte sig att godmanskap anordnades, omprövades eller upphörde. Detsamma skulle gälla om den enskildes tillstånd hindrade att hans eller hennes mening hämtades in i frågan.

¹⁶ Prop. 1987/88:124, s. 181.

¹⁷ Här avses endast de fall då den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

¹⁸ Domstolarnas handläggning av ärenden, SOU 2007:65, s. 305 ff.

Av utredarens förslag framgår vidare att överförmyndaren i sin handläggning skulle ha en skyldighet att hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Enligt utredarens förslag skulle överförmyndarens beslut kunna överklagas till allmän domstol.

Regeringen har emellertid gjort bedömningen att det för närvarande inte är lämpligt att flytta handläggningen av ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap från domstol till överförmyndaren. Skälen för detta var att behovet av kompetenshöjande åtgärder hos överförmyndaren hade aktualiserats i olika sammanhang och även om ett antal viktiga åtgärder hade vidtagits för att säkerställa en hög grad av kompetens hos överförmyndaren, så hade huvuddelen av dessa genomförts förhållandevis nyligen. Dessutom hade Riksrevisionen utfört en (uppföljande) granskning av länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare som visade att det fortfarande fanns brister i tillsynen. Av dessa skäl ansåg regeringen att det inte var lämpligt att flytta handläggningen av de aktuella ärendena från domstol.¹⁹

Som en allmän utgångspunkt angav regeringen dock att renodlingen av domstolarnas verksamhet ska fortsätta. För att domstolarna ska kunna leva upp till medborgarnas krav på hög kvalitet, snabb och effektiv handläggning samt god service bör domstolarnas verksamhet därför i möjligaste mån renodlas till dömande uppgifter. Utgångspunkten är att domstolarna som första instans endast ska handlägga ärendetyper som kräver domstolsprövning.²⁰

7.3 Överförmyndarnämnd obligatorisk som organisationsform?

Överförmyndarverksamheten kan bedrivas antingen med överförmyndare eller i överförmyndarnämnd.²¹ Regeringen uttalade år 2008 att en ordning med överförmyndarnämnd är att föredra framför en enskild överförmyndare. Enligt regeringen är anledningen till detta att en kontinuerlig sakkunskap lättare kan upprätthållas med en sådan organisationsform, eftersom förtroendevalda med skilda erfarenheter då kan engageras för överförmyndaruppgifterna. Sköts uppgifterna

¹⁹ Prop. 2010/11:119, Domstolarnas handläggning av ärenden, s. 65 ff.

²⁰ Prop. 2010/11:119, s. 36 f.

²¹ Det finns också en möjlighet för kommuner att tillsammans inrätta en gemensam överförmyndarnämnd, se 19 kap. 16 § andra stycket FB.

av en enda person, en överförmyndare, riskerar man kompetensförluster när majoritetsförhållandena i kommunen ändras vid val och leder till byte på posten. Enligt regeringen finns det mycket som talar för att överförmyndarnämnd bör göras obligatorisk som organisationsform. Eftersom regeringen inte hade något fullständigt underlag för ett ställningstagande i frågan lämnades emellertid inte något förslag, utan regeringen avsåg att återkomma i frågan.²²

7.4 JO-uttalanden angående utredningsansvaret

Det förekommer att personer som är berättigade att ansöka om anordnande eller upphörande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltarskap vid tingsrätten lämnar in sin ansökan till överförmyndaren.²³

JO har framhållit att en överförmyndare som får in en sådan ansökan snarast bör sända över ansökan, eventuellt med ett eget yttrande i saken, till tingsrätten. Enligt JO ålägger reglerna i FB inte överförmyndaren någon annan skyldighet i detta avseende än att i enlighet med vad som kommer till uttryck i 4 § förvaltningslagen (1986:223) hjälpa sökanden till rätta.²⁴

En överförmyndare som väljer att lämna över en ansökan om ställföreträdare till tingsrätten med hänvisning till att den får anses vara felsänd utan att bifoga något yttrande, kan enligt JO:s mening inte kritiseras. Däremot får överförmyndaren i ett sådant fall räkna med att tingsrätten kommer att begära in ett yttrande i saken enligt 11 kap. 16 § andra stycket FB. Överförmyndaren är enligt fjärde stycket i denna bestämmelse skyldig att yttra sig till domstolen.²⁵

JO har vidare uttalat²⁶ att överförmyndarens skyldighet (enligt 11 kap. 16 § fjärde stycket FB) att yttra sig till tingsrätten måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare. JO ansåg att överförmyndaren, med sin kommunala förankring och lokalkännedom, rimligen bör ha betydligt större möjligheter än tingsrätten att hitta lämpliga ställföreträdare och göra den referenstagning och annan kontroll som bör föregå ett förordnande. Det

²² Prop. 2007/08:150, Förmyndarskapsrättsliga frågor, s. 57.

²³ Ansökan får enligt 11 kap. 15 § FB bl.a. göras av den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar samt av överförmyndaren.

²⁴ JO 2005/06, s. 424 f. och JO:s beslut den 14 februari 2013, dnr 4083-2012.

²⁵ JO 2008/09, s. 486.

²⁶ JO 2008/09, s. 476 ff.

var enligt JO viktigt att hålla i minnet att överförmyndaren förordnar ett stort antal ställföreträdare, särskilt gode män, utan att tingsrätten över huvud taget involveras, se 11 kap. 1–3 §§, 4 § sista stycket och 7 § sista stycket FB. Vidare ansvarar överförmyndaren för tillsynen över samtliga ställföreträdare, se 16 kap. 1 § FB. JO menade att det inte är lyckat att tingsrätten i det läget bygger upp en separat rekryteringsorganisation för vissa av dessa ärenden, och att något sådant inte heller skulle ligga i linje med det pågående reformarbetet inom domstolarna.

Enligt JO talade det mesta för den i praktiken förhärskande ordningen, där överförmyndaren normalt gör den utredning som behövs i aktuella ärenden och först när ett ärende är färdigutrett lämnar över det till tingsrätten för avgörande.²⁷

I ett senare under år 2013 meddelat JO-beslut²⁸ konstateras att det är domstolen som vid anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltare som ska förordna en god man eller förvaltare att utföra uppdraget. JO konstaterade vidare att det formella utredningsansvaret ligger hos domstolen och att det inte finns någon uttrycklig skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på lämplig person för uppdraget. Enligt JO:s uppfattning i detta beslut kan en skyldighet att lämna förslag på lämplig person för uppdraget inte heller anses följa av 11 kap. 16 § FB.

Av detta senare JO-beslut framgår dock att det är lämpligt att överförmyndarna bistår tingsrätterna med att lämna förslag på lämpliga ställföreträdare. Anledningen till detta är (vilket också framfördes av JO år 2008) att det inte vore helt ändamålsenligt om tingsrätterna skulle behöva bygga upp en separat rekryteringsorganisation för de ärenden som handläggs där. JO anser att det vore lämpligt med lagreglering på området.

---

²⁷ JO 2008/09, s. 476.

²⁸ JO:s beslut den 13 februari 2013, dnr 1811-2012.

7.5 Kartläggning av hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut

7.5.1 Kartläggning genom utskick av enkäter

Vi har genom att skicka ut enkäter till ett antal tingsrätter och överförmyndare undersökt hur bestämmelserna om utredningsansvaret tillämpas i ärenden där tingsrätten fattar beslut.

I dessa enkäter har vi frågat om överförmyndaren bör åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen samt om överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten bör framgå av lagen.²⁹ Vad som har framkommit av de svar som tingsrätterna och överförmyndarna har lämnat på frågorna i vår enkät redovisas sammanfattningsvis i avsnitt 7.5.2 och 7.5.3.

7.5.2 Enkät svar från tingsrätter

Hur tillämpar tingsrätten bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut?

Av enkät svaren från tingsrätterna framgår att bestämmelserna om utredningsansvar tillämpas på olika sätt bland olika överförmyndare. Detta leder också till att tingsrätternas handläggning skiljer sig åt beroende på i vilken omfattning överförmyndaren har hämtat in utredning i ärendena.

Det är varierande kvalitet på det underlag som olika överförmyndare ger in till tingsrätten. I en del fall lämnar överförmyndaren över ärendena med en så komplett utredning som möjligt och tingsrätten begär vid behov in eventuella kompletteringar från överförmyndaren. Det förekommer också att överförmyndaren skickar över ärendena utan att ha hämtat in någon utredning.

I de fall det endast kommer in en anmälan från t.ex. socialnämnden till överförmyndaren, gör många överförmyndare viss utredning i fråga om det finns ett behov av ett ställföreträdarskap och tar därefter ställning till om de ska lämna in en ansökan hos tingsrätten eller inte.

---

²⁹ Hur enkätundersökningarna har genomförts och vilka övriga frågor som ingick i den finns angivet i bilaga 3 och 4.

Någon överförmyndare bistår emellertid inte med utredning i de fall överförmyndaren inte själv är part i ärendet. Ansökningarna kommer då direkt till tingsrätten som handlägger dessa från början till slut, dvs. begär in eventuell komplettering gällande ansökan och utredning såsom läkarintyg eller liknande samt begär in yttranden från anhöriga, överförmyndaren m.fl. Om det behövs kallas det till ett sammanträde. En komplettering kan ibland ske med bistånd av överförmyndaren. Det upplevs av någon tingsrätt som i princip omöjligt att förelägga huvudmännen att komma in med läkarintyg.

Nästan lika svårt är det att förelägga vårdcentralerna. Det drar ut på tiden och det är i det närmaste omöjligt att få telefonkontakt. Tingsrätten skickar i regel en begäran om läkarintyg till den vårdcentral som den enskilde geografiskt hör till. I en del fall kan en läkare vid vårdcentralen, efter att ha kallat den enskilde till en läkarundersökning, i läkarintyget endast ange att patienten inte tidigare är känd på vårdcentralen och att det därför inte kan göras någon bedömning av behovet av god man eller förvaltare. I intyget hänvisas det då till att ett läkarintyg i stället bör hämtas in från en annan vårdinrättning, t.ex. en psykiatrisk klinik. Tingsrätten tvingas i dessa fall att betala för flera läkarintyg.

Det händer också att endast anmälan från t.ex. socialnämnden sänds över till tingsrätten som om det var en ansökan. Socialnämnden är dock inte behörig att ansöka om ställföreträdarskap. Rent teoretiskt kan tingsrätten avvisa socialnämndens talan, men då tingsrätten har en skyldighet att ex officio ta upp frågor om anordnande av ställföreträdarskap utreder tingsrätten i praktiken även dessa ärenden.

Om det är en enskild som själv ansöker om god man och överförmyndaren bestrider bifall till ansökan ger tingsrätten den enskilde möjlighet att komma in med utredning, t.ex. ett läkarintyg, som utvisar att han eller hon är i behov av god man på grund av sjukdom etc. Ett antal tingsrätter uppger att de, när ärendet bedöms som färdigutrett, skickar utredningen till överförmyndaren för yttrande och eventuellt förslag på ställföreträdare. Ärendet kan därefter komma att utredas ytterligare beroende på om tingsrätten bedömer att det finns skäl för det med anledning av vad som har framkommit av överförmyndarens yttrande.

Det förekommer också att överförmyndare skickar ansökningar om god man direkt till tingsrätten och ser dem som "felsända" till överförmyndaren.

Det upplevs bland tingsrätterna som att ansökningarna numera i fler fall än tidigare är ofullständiga när de kommer till tingsrätten och att det blir vanligare att tingsrätten på egen hand sköter nödvändiga kompletteringar. Det förekommer att överförmyndaren varken lämnar yttranden i samband med överlämnandet av ärendet eller efter ett föreläggande från tingsrätten, om det inte finns ett läkarintyg eller dylikt.

Enligt tingsrätterna känns det naturligt att överförmyndaren utför en större del av utredningen i praktiken än tingsrätten, eftersom överförmyndaren ofta har en närmare kontakt med t.ex. socialtjänsten som ofta bistår med social utredning. Om tingsrätten ska begära in utredning från olika håll finns det risk för att handläggningen tar längre tid, vilket drabbar personen som har ansökt om god man. Att överförmyndaren bistår tingsrätten med utredningen bidrar till en snabb och rättssäker handläggning av ärenden. Där emot bör det övergripande ansvaret att se till att ärendet utreds tillräckligt samt kommunikering åligga tingsrätten.

Bör överförmyndaren åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen?

Samtliga de tingsrätter som har besvarat vår enkät anser att överförmyndaren bör bistå tingsrätten med utredning i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap. Det framförs också att det är nödvändigt med ett klarläggande när det gäller frågan om överförmyndaren eller tingsrätten ska svara för utredningen och att ansvarsfördelningen i så stor utsträckning som möjligt tydligt bör framgå av lag.

En del tingsrätter menar att det inte bör vara domstolens uppgift att handlägga de delar av godmanskaps- eller förvaltarskapsärendena som inte kräver domstolsprövning, eftersom domstolarnas roll i samhället sedan lång tid har renodlats till dömande verksamhet.

Det anförs också att ärenden om godmanskap och förvaltarskap, eller i vart fall ärenden om godmanskap som inte är tvistiga, bör flyttas över till överförmyndaren med möjlighet att överklaga till domstol i enlighet med Ärendeutredningens förslag (SOU 2007:65). Särskilt tillsättande av gode män bör kunna jämföras med annan kommunal hjälp till en behövande grupp i samhället.

I dagsläget skiljer sig överförmyndarnas uppfattning åt i fråga om vad tingsrätt respektive överförmyndare ska utföra. Någon tingsrätt beskriver situationen så att domstolarna har blivit en del av kommunens biståndsverksamhet genom att domstolen utreder människors hjälpbehov och försöker leta reda på lämpliga ställföreträdare. Det framförs att det finns risk för att den svagaste gruppen, dvs. de som behöver god man eller förvaltare, drabbas av rättsförluster genom att systemet med att tillsätta ställföreträdare inte fungerar på ett bra sätt.

Den utredning som överförmyndaren bör bistå med är enligt tingsrätterna läkarutlåtande, social utredning, yttranden från anhöriga m.m. samt den praktiska lämplighetsprövningen av ställföreträdare. Någon tingsrätt anser att det också bör åligga överförmyndaren att utreda förutsättningarna för ställföreträdarskap när socialnämnden eller någon annan som inte tillhör behörig krets att ansöka om ställföreträdarskap gör en anmälan till överförmyndaren. I de fall det är socialnämnden som gör anmälan bör en social utredning bifogas till den utredning som ska ges in till tingsrätten. Det framförs också att det skulle vara mer effektivt om överförmyndaren skickar in ett eget yttrande samt övrig tillgänglig utredning kring en ansökan direkt tillsammans med att ansökan överlämnas till tingsrätten i stället för att tingsrätten ska behöva förelägga överförmyndaren att komma in med yttrande. Om tingsrätten får in ett yttrande från överförmyndaren i samband med ansökan kan ärendet i många fall avgöras direkt. Då behövs ingen ytterligare kommunikering, vilket skulle förenkla även för överförmyndaren. För att kunna bistå med utredning bör överförmyndaren ges rätt att hämta in t.ex. läkarintyg.

De nu nämnda förändringarna skulle dock inte innebära att tingsrätten frånhänder sig ansvaret för utredningens slutförande genom eventuell ytterligare kommunikation och sammanträde.

Som ett skäl för att överförmyndaren bör bistå tingsrätten med utredning anförs vidare att överförmyndarens verksamhet är mer specialiserad än tingsrättens, vilket innebär att överförmyndaren har särskild kompetens och organisation för att göra sådana utredningar. Överförmyndaren har bättre kännedom om den enskilde genom sina kontakter med bl.a. sociala myndigheter, hemtjänst och vårdinrättningar. Dessutom är det överförmyndaren som utövar tillsynen över ställföreträdarna efter det att ställföreträdare har utsetts.

Flera tingsrätter menar att handläggningen av nu aktuella ärenden blir snabbare och mer effektiv om överförmyndaren bistår tingsrätten med utredning.

Några tingsrätter påpekar att det krävs resurstillskott till de allmänna domstolarna om tingsrätten får uppdraget att på egen hand genomföra utredningen i dess helhet.

Överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten

Samtliga tingsrätter som har besvarat vår enkät anser att överförmyndaren bör ha en lagreglerad skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten, i vart fall efter en begäran av tingsrätten. Med en lagreglerad skyldighet skulle man kunna undvika onödiga diskussioner om ansvarsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren. Några tingsrätter pekar på att ett antal överförmyndare inte följer JO:s uttalande³⁰ om att överförmyndarens skyldighet att yttra sig måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare.

Flera tingsrätter har upplyst om att det förekommer att överförmyndare inte kan, eller till och med vägrar att, lämna förslag på ställföreträdare. Några tingsrätter har uppgett att överförmyndaren lämnar över en lista på tänkbara personer, utan att peka ut någon som är särskilt lämplig. Det finns också ett antal överförmyndare som regelmässigt lämnar förslag på ställföreträdare till tingsrätten.

En tingsrätt har en överenskommelse med en överförmyndare när det gäller ansökningar i ärenden där överförmyndaren avstyrker bifall till ansökan och därför inte lämnar något förslag på ställföreträdare. Om tingsrätten anser att en god man ska förordnas förelägger tingsrätten huvudmannen att komma in med ett eget förslag på god man. Om detta sker bereds överförmyndaren tillfälle att yttra sig över den potentielle gode mannens lämplighet. Kommer huvudmannen inte in med något förslag på ställföreträdare bereds överförmyndaren tillfälle att komma in med ett förslag. Om en potentiell god man accepterar uppdraget meddelar överförmyndaren detta till tingsrätten.

I de fall överförmyndaren inte lämnar något förslag på ställföreträdare försöker tingsrätten att få fram förslag på ställföreträdare genom att ta kontakt med eventuella närstående, den som har genomfört den sociala utredningen eller personal på den enskildes boende eller liknande. Några tingsrätter förelägger överförmyndaren att yttra sig över personens lämplighet innan ett godmanskap eller

³⁰ Jfr dock senare JO-uttalanden, se avsnitt 7.4.

förvaltarskap anordnas och en ställföreträdare förordnas. I de fall överförmyndaren inte lämnar förslag på ställföreträdare fördröjs ärendena i tingsrätten och en stor del av handläggningstiden kommer att bestå i att finna en person som åtar sig uppdraget.

Om tingsrätten inte får tag på någon som kan åta sig uppdraget avslås ansökan, även om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. Sådana beslut skickas alltid till den nämnd som är ansvarig för socialtjänsten i kommunen.

En skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare bör enligt de flesta tingsrätter gälla även om överförmyndaren inte samtycker till behovet av god man alternativt förvaltare och därför har avstyrkt en begäran om ställföreträdare. Dock bör överförmyndaren i det fallet inte ha någon skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare redan i samband med ansökan till tingsrätten, utan först på tingsrättens begäran. Tingsrätten bör inte begära förslag på ställföreträdare i ärenden där det är uppenbart att ett ställföreträdarskap inte kan komma i fråga, eftersom det är arbetsbetungande för överförmyndarna att ta fram förslag på lämpliga ställföreträdare.

Tingsrätterna menar att det är svårt för dem att få tag på ställföreträdare och att kontrollera deras lämplighet för olika uppdrag. Det finns helt andra möjligheter för överförmyndaren att få fram lämpliga gode män och förvaltare eftersom överförmyndaren redan har kännedom om vilka personer som finns tillgängliga för denna typ av uppdrag, bl.a. genom överförmyndarens register över ställföreträdare, och genom att överförmyndaren ansvarar för tillsynen över dem. Överförmyndaren har därför bättre möjlighet att se till att huvudman och ställföreträdare "matchas ihop" på bästa sätt. Sannolikheten för att finna den för huvudmannen bäst lämpade företrädaren ökar om detta är en uppgift för överförmyndaren. Ska systemet med gode män och förvaltare fungera måste överförmyndarna se till att ha ställföreträdare som kan åta sig uppdrag.

7.5.3 Enkät svar från överförmyndare

Hur tillämpar överförmyndaren bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut?

Ett antal överförmyndare uppger att bestämmelserna om utredningsansvaret tillämpas olika beroende på om det till överförmyndaren kommer in en anmälan om behov av god man eller förvaltare

(t.ex. från sjukvården eller socialtjänsten) eller om det kommer in en ansökan om behov av en sådan ställföreträdare som har gjorts av en person som enligt 11 kap. 15 § FB är behörig att vid tingsrätten ansöka om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap.

Överförmyndaren utreder de ärenden som inleds genom en anmälan, t.ex. genom att hämta in yttranden från part och nära anhöriga samt, vid behov, från socialtjänsten och läkare. Vissa läkare utfärdar dock läkarintyg endast på tingsrättens begäran, vilket försvårar överförmyndarens bedömning av om det finns förutsättningar för att ansöka om godmanskap trots att den enskilde inte samtycker till detta. Avsaknaden av samtycke kan ibland bero på att den enskilde uppenbart inte förstår vad saken gäller. Därefter väljer överförmyndaren mellan att skriva av ärendet eller att som part vid tingsrätten ansöka om anordnande av godmanskap eller förvaltarskap. Till en ansökan bifogar överförmyndaren ett förslag på ställföreträdare.

I de fall en ansökan om behov av ställföreträdare (som har gjorts av en person som är behörig att ansöka) kommer in till överförmyndaren skickar vissa överförmyndare, med stöd av förvaltningslagens bestämmelser, ansökan vidare till tingsrätten för utredning. Till ansökan bifogas ett följebrev som informerar om att ansökan har kommit in till fel myndighet. Den sökande får ett meddelande om att ansökan har överlämnats till rätt myndighet. Först när det kommer ett föreläggande om yttrande från tingsrätten yttrar överförmyndaren sig över behovet av god man eller förvaltare och lämnar eventuellt också förslag på ställföreträdare alternativt yttrar sig över lämpligheten hos föreslagen ställföreträdare. Det förekommer i vissa fall att överförmyndaren avger ett sådant yttrande direkt i samband med att ansökan lämnas till tingsrätten. Detta sker om överförmyndaren har kännedom i ärendet eller om ansökan är så pass komplett att det går att lämna ett yttrande.

Andra överförmyndare bistår tingsrätten med viss utredning. Ett antal överförmyndare begär in utredning genom att skriva till parten och nära anhöriga för att höra om de vill att ett godmanskap ska anordnas och om de har förslag på god man samt yttranden från socialtjänsten och (vid behov) av läkare. En del överförmyndare hämtar in yttranden från part och anhöriga men överlämnar åt tingsrätten att begära in yttrande från socialtjänsten och från läkare. Andra överförmyndare bifogar till ansökan ett yttrande över omfattningen av ställföreträdarskapet och förslag på ställföreträdare. Det finns också exempel på överförmyndare som lämnar ett eget

yttrande och förslag på god man eller förvaltare samt tar in åtagande från den tilltänkte ställföreträdaren och personbevis beträffande den som ansökan avser.

Ett antal överförmyndare uppger att de har åtagit sig utredningsansvaret, eller i vart fall en stor del av det, både när det gäller en anmälan om behov av godmanskap eller förvalterskap och en ansökan om anordnande av ställföreträdarskap. Detta innebär att överförmyndaren gör utredningen klar och sänder den med förslag på ställföreträdare samt avstyrkande eller tillstyrkande av ställföreträdarskapet till tingsrätten för beslut. I en del fall skickas ärendet över till tingsrätten för fortsatt handläggning då endast en del av utredningen har gjorts, t.ex. då det behövs att tingsrätten förelägger en läkare att komma in med läkarintyg.

Bör överförmyndaren åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen?

Meningarna är delade bland överförmyndarna när det gäller frågan om överförmyndaren bör åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen. Flera överförmyndare pekar på att det är angeläget att rollfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren tydliggörs genom lagstiftning, eftersom det förekommer olika uppfattningar bland landets överförmyndare i denna fråga.

Som skäl för att överförmyndaren bör åläggas att bistå tingsrätten med utredningen anförs att överförmyndaren oftast har bättre förutsättningar än tingsrätten att göra utredningen. Det finns hos överförmyndaren en lokal kunskap om organisationen inom kommunen, kommunens äldreboenden och gruppboendestäder, samt personliga kontakter inom andra förvaltningar som behövs för att ett bra underlag för beslut ska kunna tas fram snabbt och effektivt. Om överförmyndaren bistår med att hämta in utredning går handläggningen vid tingsrätten snabbare. Detta är den mest effektiva hanteringen ur den enskildes perspektiv.

Vidare har överförmyndaren en god kännedom om lämpliga gode män eller förvaltare, något som kan gynna den enskilde och hans eller hennes anhöriga. Vid tingsrätten sker handläggningen av notarier som endast arbetar en kort period med denna typ av ärende, vilket innebär att kompetensen och erfarenheten kan variera över tiden.

Ett antal överförmyndare anför att det är viktigt att överförmyndaren får ”mandat” att kräva in underlag, om utredningsansvaret ska läggas på överförmyndaren. Med nuvarande reglering har överförmyndaren inte rätt att kräva in ett läkarintyg, utan kan endast be om det.

Några överförmyndare har synpunkter på att utredningen ska göras av en myndighet och att beslut ska fattas av en annan myndighet och menar att det i stället är naturligt att samma myndighet både svarar för att ta in utredning och fattar beslut. Att dela ansvaret för dessa uppgifter mellan tingsrätten och överförmyndaren kan skapa ineffektivitet och kvarstående gränsdragningsproblem. Någon överförmyndare menar att om överförmyndaren kan anses ha kompetens att utreda behovet av godmanskap, så torde det även finnas kompetens att fatta beslut om anordnande av godmanskap i fall som inte är tvistiga.

Det anføres att det kan vara svårt för överförmyndaren att veta vilket underlag tingsrätten vill ha in i ett ärende. Vidare anses det vara lämpligt att tingsrätten har utredningsansvaret eftersom det rör sig om ärenden där hjälpbehovet kan tillgodoses av en kommun på olika sätt och av olika förvaltningar inom samma kommun, vilket innebär att det inom kommunen kan finnas olika meningar om när det behövs ett ställföreträdarskap. Överförmyndarna menar också att det bör vara den som begär att det ska anordnas ett ställföreträdarskap som ska lägga fram underlag för begäran. Dessutom är det ju i praktiken inte överförmyndaren som gör den egentliga utredningen utan någon annan, t.ex. en läkare eller en socialsekreterare. Detta innebär att tingsrätten kan begära in utredningen lika väl som överförmyndaren.

Enligt någon överförmyndare torde det vara en fara för rätts säkerheten om överförmyndaren ska bistå tingsrätten med utredning eftersom regeringen i tidigare sammanhang har ansett att det (för närvarande) saknas kompetens hos överförmyndarna.

En del överförmyndare befärdar att överförmyndarens ansvar för tillsyn över ställföreträdarna samt övriga lagstadgade ansvarsområden riskerar att få stå tillbaka om överförmyndaren ska lägga resurser på att bistå tingsrätten med utredning.

Några överförmyndare menar att överförmyndarens roll bör begränsas till att utöva tillsyn över gode män och förvaltare samt att lämna förslag på lämpliga ställföreträdare. Överförmyndaren bör därför inte bistå med att göra utredningen åt den myndighet som beslutar om anordnandet av ställföreträdarskapet. En del över-

förmyndare anser att det kan finnas anledning att ompröva överförmyndarens roll i dess helhet i samband med att man överväger frågan om överförmyndaren ska bistå tingsrätten med utredning.

Det pekats också på att det behöver tillskjutas mer resurser till överförmyndarverksamheten om överförmyndarna ska ha en lagstadgad uppgift att bistå tingsrätten med utredning, eftersom detta innebär en förändring av överförmyndarnas uppdrag. Detta uppdrag torde, med tanke på utvecklingen de senaste åren, också kunna bli relativt betungande eftersom behovet av ställföreträdare sannolikt kommer att öka och då särskilt för huvudmän med missbruksproblematik, psykiska problem och våldsamt beteende.

Överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten

Meningarna är delade bland överförmyndarna när det gäller frågan om överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten bör framgå av lagen. Ett antal överförmyndare ifrågasätter att det finns en sådan skyldighet och hänvisar till att överförmyndaren enligt förarbetena endast ska "beredas tillfälle" att lämna förslag på en ställföreträdare. Några överförmyndare menar att skyldigheten, i den mån man kan hävda att det redan finns en sådan, torde vara ett utflöde av den skyldighet som framgår av 6 § förvaltningslagen rörande samverkan mellan myndigheter.

Det finns överförmyndare som anser att tingsrätten bör ha ansvaret för att utse ställföreträdare, t.ex. genom att ha en lista på mer professionella aktörer.

Enligt några överförmyndare bör en eventuell skyldighet för överförmyndaren att föreslå en ställföreträdare inte gälla i de fall överförmyndaren avstyrker ett ställföreträdarskap. Det framförs också att kommunen bör ha en rätt att organisera ställföreträdarskapen professionellt, om det ska finnas en skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på god man eller förvaltare. Det befaras vidare att det skulle komma färre förslag på ställföreträdare från annat håll (än från överförmyndaren) om det ges en skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på ställföreträdare.

Det anförs vidare att rekryteringen av gode män är det största problemet i överförmyndarens strävan att bli en professionell tillsynsmyndighet. Det kan ifrågasättas om det är lämpligt att samma

myndighet både har en skyldighet att värva de ställföreträdare som behövs och utöva tillsyn över ställföreträdarnas verksamhet.

Som skäl för att det bör framgå av lagen att överförmyndaren har en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare anges att överförmyndaren har kontakt med gode män och förvaltare och därför har en god kunskap om vilken kompetens de olika ställföreträdarna har. Överförmyndaren rekryterar och utbildar dessutom fortlöpande nya ställföreträdare. Därigenom har överförmyndaren en god möjlighet att ”matcha” ställföreträdare och huvudman på bästa sätt. Detta är av särskild vikt eftersom olika huvudmän har olika behov, utifrån t.ex. psykiatrisk diagnos och ålder. Det är svårt för tingsrätten att skapa denna kunskap om ställföreträdare.

Ett antal överförmyndare menar att det är viktigt att komma ihåg att ett uppdrag som god man eller förvaltare är frivilligt och att överförmyndaren därför inte kan påtvinga någon ett uppdrag. I en del fall kan det bli så att överförmyndaren inte kan få tag på någon ställföreträdare åt en huvudman. Det kan därför vara verkningslöst att ge överförmyndaren en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare, utan det bör snarare röra sig om en skyldighet att undersöka möjligheten att finna en ställföreträdare. Enligt några överförmyndare torde dock en sådan skyldighet kunna sägas redan ingå i en allmän skyldighet att bistå tingsrätten med utredningen (om en sådan ska lagfästas).

En del överförmyndare pekar på att det i samband med införandet av en skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på ställföreträdare också måste bedömas vilka resursmässiga konsekvenser detta får för överförmyndarens verksamhet, eftersom resurserna för närvarande är anpassade efter att det är tingsrätten som har utredningsansvaret. Med en eventuell ändring i denna fråga bör det följa ett riktat statsbidrag till kommunerna som ska täcka kommunernas merkostnader för utredning av ärenden och rekrytering av ställföreträdare.

7.6 Hur tillämpas bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden om godmanskap eller förvaltarskap där tingsrätten fattar beslut?

Vi har genom att skicka ut en enkät till ett antal tingsrätter och överförmyndare gjort en kartläggning av hur bestämmelserna om utredningsansvaret tillämpas i ärenden där tingsrätten fattar beslut.

En sammanfattning av de enkätsvar som vi har fått in finns i avsnitt 7.5.2 och 7.5.3.

Genom vår kartläggning har vi funnit att bestämmelserna om utredningsansvar, som enligt 11 kap. 16 och 17 §§ FB åvilar tingsrätten, tillämpas olika bland överförmyndarna i ärenden där tingsrätten fattar beslut. Det framgår av svaren på vår enkät att vissa överförmyndare hämtar in den utredning som behövs innan ärendet skickas över till tingsrätten samt skickar med förslag på ställföreträdare och avstyrkande eller tillstyrkande av ställföreträdarskapet.

Andra överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar olika beroende på om ärendet har inletts genom en anmälan om behov av god man eller förvaltare, t.ex. från sjukvården eller socialtjänsten, eller om det kommer in en ansökan om behov av god man eller förvaltare från en person som är behörig att ansöka vid tingsrätten. Många överförmyndare utreder ärenden som inleds genom en anmälan genom att hämta in yttranden från part och nära anhöriga samt, vid behov, från socialtjänsten och läkare. Därefter tar överförmyndaren ställning till om ärendet ska skrivas av eller om överförmyndaren som part ska ansöka om anordnande av ett ställföreträdarskap vid tingsrätten.

I de fall en person som är behörig att ansöka om ställföreträdarskap skickar in en ansökan (som egentligen skulle ha skickats till tingsrätten) till överförmyndaren skickar vissa överförmyndare ansökan vidare till tingsrätten för utredning. En del överförmyndare bifogar ett yttrande när ansökan sänds över till tingsrätten, medan andra yttrar sig över ansökan först sedan tingsrätten har förelagt dem att göra detta.

Andra överförmyndare hämtar in viss utredning innan ett ärende skickas över till tingsrätten. Det finns exempel på överförmyndare som skriver till parten och hans eller hennes nära anhöriga för att höra om de vill att ett godmanskap ska anordnas och om de har förslag på god man samt hämtar in yttranden från socialtjänsten och från läkare. Vissa överförmyndare gör en utredning i ärendet så till vida att de lämnar förslag på god man eller förvaltare, samt hämtar in åtaganden från den tilltänkte ställföreträdaren och personbevis beträffande den som ansökan avser samt lämnar ett eget yttrande i ärendet.

Det finns i vår kartläggning inget som tyder på att de olika sätten att tillämpa bestämmelserna om utredningsansvaret skulle bero på att överförmyndaren finns i en liten eller en stor kommun.

Att det bland överförmyndarna vidtas utredningsåtgärder i olika stor omfattning leder till att tingsrättens handläggning skiljer sig åt beroende på i vilken omfattning överförmyndaren har hämtat in utredning i ärendena.

7.7 Ska överförmyndaren bistå tingsrätten med att hämta in utredning?

Vårt förslag: Utredning i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare ska kunna hämtas in av överförmyndaren eller rätten.

I de fall det är överförmyndaren som ansöker om ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare ska nödvändig utredning i ärendet hämtas in av överförmyndaren och ges in till tingsrätten tillsammans med ansökan.

Om det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan får rätten uppdra åt överförmyndaren att hämta in utredningen. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara inhämtad. Om det behövs får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Vår bedömning: Överförmyndarens skyldighet att bistå tingsrätten med utredning bör ses som ett steg i riktning mot att beslutanderätten i de ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB, vilka inte är tvistiga, på sikt ska flyttas över från tingsrätten till överförmyndaren.

7.7.1 Det finns i praktiken en oklarhet i arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren

Enligt FB är det tingsrätten som har utredningsansvaret i ärenden om anordnande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) och förvaltare och som ska ta in de yttranden och det underlag som behövs för att kunna ta ställning i ärendet. Rätten ska hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd i ärenden om anordnande av godmanskap när den enskilde

inte har lämnat sitt samtycke och i ärenden om anordnande av förvaltare.

Av vår kartläggning framgår att bestämmelserna om tingsrättens utredningsansvar i praktiken tillämpas olika bland överförmyndarna, vilket också leder till att tingsrätterna vidtar utredningsåtgärder i olika omfattning i olika ärenden. I en del fall är det tingsrätten som hämtar in yttranden på det sätt som anges i FB. I andra fall är det överförmyndaren som, helt eller delvis, bistår tingsrätten med utredningen.

Vi kan utifrån kartläggningen konstatera att tillämpningen av bestämmelserna om utredningsansvaret inte är enhetlig. Det synes också vara så att det blir allt vanligare att det är tingsrätterna som på egen hand sköter utredningen i ärendena. Det framstår som nödvändigt att det sker ett klarläggande i frågan.

Syftet med godmanskap och förvaltare är att tillgodose den enskildes hjälpbehov. För att detta ska kunna ske är det väsentligt att handläggningen och avgörandet av ett godmanskaps- eller förvaltareärende kan ske på ett snabbt, effektivt och rättssäkert sätt. Avgörandet av ett ärende bör inte få försenas på grund av att det tar lång tid att hämta in utredning eller för att den hämtas in på ett ineffektivt sätt. Den oklarhet som i praktiken finns när det gäller arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren kan leda till att handläggningen av godmanskaps- och förvaltareärenden sker på ett sätt som inte är optimalt ur dessa hänseenden. Detta kan i sin tur leda till att enskilda drabbas genom att det tar längre tid innan ett ställföreträdarskap kan anordnas.

Det kan dock finnas anledning att peka på den skillnad som finns mellan den materiella processledningsskyldigheten och uppgiften att rent faktiskt hämta in utredning i ärenden om godmanskap eller förvaltare. Tingsrätten har vid handläggningen av ärenden enligt ÄL en materiell processledningsskyldighet, vilken innebär att rätten ska se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i ärendet.³¹ Detta är en övergripande skyldighet som tingsrätten har även i andra ärendetyper. Denna skyldighet bör skiljas från rättens uppgift (enligt 11 kap. 16 och 17 §§ FB) att hämta in utredning i ärenden om anordnande av godmanskap eller förvaltare. Medan den materiella processledningsskyldigheten är en övergripande skyldighet som även gäller i andra ärendetyper, så är rättens uppgift enligt FB att betrakta som ett

---

³¹ 12 § ÄL.

utpekande av vilken myndighet som rent faktiskt ska hämta in viss särskilt angiven utredning i ärenden om anordnande av godmanskap eller förvaltarskap. Den fråga vi kommer att behandla är om överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning i dessa ärenden. Den materiella processledningsskyldighet som tingsrätten har enligt ÄL bör finnas kvar oavsett vad vi kommer fram till i denna del.

Enligt vår mening är det nödvändigt att på ett tydligt sätt klargöra om det är tingsrätten eller överförmyndaren som bör hämta in utredning, när och hur den ska hämtas in samt vilken omfattning utredningen ska ha.

7.7.2 Överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredningen

Vid bedömningen av om det är lämpligt att överförmyndaren bistår tingsrätten med att hämta in utredningen bör det beaktas om en sådan ordning leder till att handläggningen kan ske på ett för den enskilde snabbt, effektivt och rättssäkert sätt.

Det finns enligt vår mening ett antal skäl som talar för att överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredningen i godmanskaps- och förvaltarskapsärenden.

Sedan ett antal år tillbaka pågår en renodling av domstolarnas verksamhet. Detta innebär att verksamheten vid domstolarna ska renodlas till dömande uppgifter i syfte att domstolarna ska kunna leva upp till medborgarnas krav på hög kvalitet, snabb och effektiv handläggning samt god service. Att tingsrätten ska ha till uppgift att hämta in utredning i godmanskaps- och förvaltarskapsärenden ligger enligt vår mening inte i linje med en sådan utveckling.

Man kan när det gäller frågan om vilka uppgifter domstolen bör ha göra en jämförelse t.ex. med vad som gäller beträffande utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge med barn (se 6 kap. 19 § FB).³² Även i det fallet har rätten till uppgift att se till att frågorna blir tillbörligt utredda. Socialnämnden ska ges tillfälle att lämna upplysningar innan målet avgörs och har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Behövs det utredning utöver detta får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. På samma sätt

³² En skillnad är dock att handläggningen i det fallet sker i ett tvistemål.

som i de ärenden om godmanskap eller förvaltare som handläggs av rätten, har rätten i denna typ av mål alltså till uppgift att se till att frågorna blir utredda. I de fall det behövs utredning åligger det emellertid inte rätten att rent faktiskt hämta in utredningen, utan detta sker genom att socialnämnden eller något annat organ får i uppdrag av rätten att göra detta.

Ett annat skäl som talar för att överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredningen är att överförmyndarnas verksamhet är specialiserad på frågor kring ställföreträdarskap. Av enkät-svaren framgår också att överförmyndaren i stor utsträckning hämtar in utredning i de fall ett ärende inleds genom en anmälan, t.ex. från socialförvaltningen. Det framstår som mer effektivt att överförmyndaren som redan bedriver denna typ av verksamhet också bistår tingsrätten med utredning.

Ytterligare ett skäl som talar för att överförmyndaren bör bistå tingsrätten med att hämta in utredningen är att överförmyndaren genom sin lokala kunskap om organisationen inom kommunen, kommunens äldreboenden och gruppboendestäder måste anses ha bättre förutsättningar än tingsrätten att snabbt och effektivt ta fram ett underlag för beslut.

Vi har i olika sammanhang uppmärksammat på att överförmyndarens olika roller till viss del kan stå i konflikt med varandra. Det har t.ex. framförts att det kan vara tveksamt om överförmyndare bör ha till uppgift att först rekrytera, informera och utbilda ställföreträdare för att därefter ha tillsyn över dem. Det kan finnas ett problem med en sådan ordning, t.ex. i fall då det inte går att hitta en ersättare för en god man eller förvaltare som vill bli entledigad. I en sådan situation kan överförmyndaren komma att avstå från att kritisera ställföreträdaren på grund av att en ersättare inte går att finna. Detta leder till att tillsynen över ställföreträdaren blir eftersatt, vilket kan vara negativt för huvudmannen. Vi anser att det kan finnas skäl att i ett annat sammanhang se över vilka uppgifter överförmyndaren bör ha för att rättssäkerheten för den enskilde ska kunna garanteras. En uppgift för överförmyndaren att bistå tingsrätten med att hämta in utredning kan emellertid inte anses ha någon väsentlig påverkan på den konflikt som finns mellan överförmyndarens olika roller.

Sammantaget anser vi att de skäl som vi har nämnt talar för att handläggningen av godmanskaps- och förvaltareärenden skulle ske på ett snabbt, effektivt och rättssäkert sätt om överförmyndaren bistår tingsrätten med att hämta in utredning i dessa ärenden. Vi

föreslår därför att överförmyndaren ska ha en skyldighet att bistå tingsrätten med att hämta utredning i ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap.

Det är av betydelse att överförmyndaren ges tillräckliga resurser för att kunna utföra den av oss föreslagna uppgiften. Vi återkommer i kapitel 11 till de ekonomiska konsekvenserna av förslaget.

7.7.3 Ett steg i riktning mot att beslutanderätten i de godmanskapsärenden som inte är tvistiga flyttas över till överförmyndaren

Regeringen gjorde år 2011 bedömningen att det inte var lämpligt att flytta ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap som inte är tvistiga från domstol till överförmyndaren.³³ Skälen för detta var bl.a. att överförmyndarens kompetens kunde ifrågasättas. Vissa kompetenshöjande åtgärder hos överförmyndaren hade dock vidtagits, men dessa hade skett förhållandevis nyligen. Vidare har regeringen uttalat att det finns mycket som talar för att överförmyndarnämnd bör göras obligatorisk som organisationsform.³⁴ Det bör anmärkas att en sådan organisationsform i praktiken vanligtvis inte innebär att det är förtroendevalda som deltar i själva handläggningen av överförmyndarens ärenden.

Några överförmyndare anför i sina svar på vår enkät att om överförmyndaren anses ha kompetens att utreda behovet av ställföreträdarskap, så torde det också finnas kompetens att fatta beslut om anordnande av godmanskap i fall som inte är tvistiga. Vi ska i vårt uppdrag inte på nytt ta ställning till om handläggningen av denna typ av ärenden bör flyttas från domstol till överförmyndaren och kommer därför inte heller att bedöma om det hos överförmyndaren finns kompetens att fatta beslut i dessa ärenden.

Att ge överförmyndaren i uppgift att bistå tingsrätten med att hämta in utredningen bör inte innebära att överförmyndaren ska ansvara för själva handläggningen av ärendet, utan endast att utredningen rent faktiskt hämtas in och sammanställs av överförmyndaren. Detta innebär att utredningen i huvudsak görs av någon annan än överförmyndaren, t.ex. en läkare eller en socialsekreterare.

Vi kan dock se att det skulle finnas ett antal fördelar med att flytta ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godman-

³³ Se vidare avsnitt 7.2.

³⁴ Se vidare avsnitt 7.3.

skap enligt 11 kap. 4 § FB från domstol till överförmyndaren, i de fall ärendena inte är tvistiga.³⁵ En fördel skulle vara att en renodling av domstolarnas verksamhet till dömande uppgifter skulle kunna ske även på detta område. Att ge överförmyndaren rätt att besluta i dessa ärenden skulle för den enskilde också innebära att handläggningen av dessa frågor skulle kunna ske mer effektivt. Sammantaget anser vi att fördelarna med en sådan ordning skulle vara större jämfört med att ge överförmyndaren en skyldighet att bistå tingsrätten med att hämta in utredning.

Som vi nyss har nämnt ska vi emellertid inte ta ställning till om dessa ärendetyper bör flyttas över till överförmyndaren. Enligt vår mening bör målet på sikt dock vara att det ska ske en sådan överflyttning. För att överförmyndaren ska kunna besluta i dessa ärenden krävs det emellertid att behovet av kompetenshöjande åtgärder hos överförmyndaren är tillgodosett och att det går att säkerställa att kompetensen hos överförmyndaren är tillräcklig.

En skyldighet för överförmyndaren att bistå tingsrätten med att hämta in utredningen kommer i viss utsträckning att kräva åtgärder för att höja kompetensen hos överförmyndaren. I vissa fall kan detta också innebära att överförmyndarverksamheten bör bedrivas i en överförmyndarnämnd i stället för av en enskild överförmyndare. Sådana åtgärder bör emellertid kunna ses som en del av den kompetenshöjning som behöver göras för att överförmyndaren på sikt ska kunna fatta beslut i nu aktuella godmanskapärenden. Att ge överförmyndaren en skyldighet att bistå tingsrätten med att hämta in utredning bör alltså kunna påskynda utvecklingen mot att på nytt kunna överväga frågan om att ge överförmyndaren rätt att fatta beslut i dessa fall.

7.7.4 När och hur ska överförmyndaren bistå tingsrätten med att hämta in utredningen?

Som vi har redogjort för i avsnitt 7.1.2 får en ansökan om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare göras till tingsrätten av förmyndare, den som ansökningen avser (om han eller hon har fyllt 16 år), hans eller hennes make eller sambo och

---

³⁵ Enligt Ärendeutredningens förslag, Domstolarnas handläggning av ärenden (SOU 2007:65), ska överförmyndaren överlämna ärendet till allmän domstol om någon annan än den som ansökan avser motsätter sig att godmanskap anordnas, omprövas eller upphör. Detsamma ska gälla om den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening hämtas in. Se vidare avsnitt 7.2.

närmaste släktingar samt av överförmyndaren. En ansökan om anordnande av förvaltare får också göras av en god man som avses i 11 kap. 4 § FB.

Om överförmyndaren får reda på att ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare behövs ska överförmyndaren hos tingsrätten ansöka om anordnande av ett sådant ställföreträdarskap. Det är således i en del fall den enskilde, någon anhörig till honom eller henne eller en god man som ansöker om anordnande av ett ställföreträdarskap och i andra fall överförmyndaren som ansöker.

I de fall det är överförmyndaren som ansöker om ett anordnande av ställföreträdarskap har överförmyndaren fått information från t.ex. socialnämnden eller en verksamhetschef inom hälso- och sjukvården om att en person kan antas behöva god man eller förvaltare. Överförmyndaren har (när ansökan ges in) redan satt sig in i omständigheterna i ärendet och gjort bedömningen att förutsättningarna för ett ställföreträdarskap är uppfyllda. Enligt vår mening ska överförmyndaren inte behöva invänta ett föreläggande från tingsrätten om att hämta in utredningen i dessa fall. Vi anser därför att överförmyndaren ska ge in utredningen tillsammans med sin ansökan till tingsrätten.

En ansökan om ställföreträdarskap som görs av den enskilde eller någon av hans eller hennes anhöriga ska, som vi nyss har nämnt, ges in till tingsrätten. I dessa fall har överförmyndaren normalt sett inte haft någon kännedom om ärendet innan tingsrätten påbörjar sin handläggning och överförmyndaren är inte heller part i dessa ärenden. På grund av detta framstår det som naturligt att överförmyndaren bör vara skyldig att hämta in utredningen först sedan tingsrätten har utfärdat ett föreläggande om detta. Det bör emellertid inte vara obligatoriskt för rätten att förelägga överförmyndaren att hämta in utredningen, utan det bör även framöver vara möjligt för rätten att på egen hand hämta in viss utredning. Detta torde kunna förekomma t.ex. i de fall det i ärendet endast saknas ett yttrande från någon person, vilket på ett snabbt och enkelt sätt kan hämtas in av rätten.

I praktiken är det vanligt förekommande att den enskilde eller hans eller hennes anhöriga (av misstag) ger in sin ansökan om anordnande av ställföreträdarskap till överförmyndaren i stället för till tingsrätten. Överförmyndaren har i de fallen, enligt 4 § förvaltningslagen, en skyldighet att hjälpa den sökande till rätta. Sådan hjälp bör i regel lämnas genom att överförmyndaren sänder hand-

lingen vidare till tingsrätten och samtidigt underrättar den sökande om att handlingen har vidarebefordrats dit.³⁶

I dessa fall finns den felsända ansökan hos överförmyndaren och det skulle möjligen kunna övervägas om en utredning bör hämtas in innan ansökan skickas vidare till tingsrätten. Vi menar dock att det inte är lämpligt att överförmyndaren behåller den felsända ansökan i avvaktan på att utredningen hämtas in. I stället bör överförmyndaren genom att skicka ansökan vidare till tingsrätten först fullgöra sin skyldighet att hjälpa den sökande till rätta och se till att ansökan kommer in till rätt myndighet. Därefter bör det förfarande gälla som vi nyss har föreslagit för de fall då den enskilde eller en anhörig har gett in ansökan tingsrätten, dvs. att överförmyndaren ska ha en skyldighet att efter ett föreläggande från tingsrätten hämta in utredning.

7.7.5 Vilken utredning ska överförmyndaren bistå tingsrätten med?

Vi har i avsnitt 7.1.3 redogjort för den utredning som kan, eller i vissa fall ska, tas in i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare. Det underlag som i dag anses behövas i dessa typer av ärenden bör finnas tillgängligt även när det är överförmyndaren som hämtar in utredningen. För att detta ska vara möjligt föreslår vi att det i FB ska införas bestämmelser som ger även överförmyndaren befogenheter att hämta in en sådan utredning. Det bör dock vara en uppgift endast för rätten att i dessa typer av ärenden muntligen höra den som ansökan avser.

I de fall det är överförmyndaren som gör ansökan till tingsrätten ska, som vi tidigare har nämnt, utredningen ges in redan tillsammans med ansökan. Vad som bör ingå i utredningen bör i det fallet rimligen avgöras av överförmyndaren utifrån omständigheterna i det enskilda ärendet. Vi föreslår därför att överförmyndaren i de fallen ska ge in nödvändig utredning till rätten.

Om överförmyndaren inte är part i ärendet ska utredningen hämtas in först sedan tingsrätten har utfärdat ett föreläggande om detta. Vi har övervägt om tingsrätten i ett sådant föreläggande uttryckligen bör ange vilken typ av utredning som överförmyndaren bör bistå med eller om det endast bör anges att överförmyndare ska komma in med den utredning som bedöms vara nödvändig i ärendet.

---

³⁶ Regeringens proposition 1985/86:80 om ny förvaltningslag, s. 60.

Vi menar att det inte är lämpligt att tingsrätten i varje enskilt fall i ett föreläggande uttryckligen ska ange vilken utredning som överförmyndaren ska hämta in. I stället föreslår vi att det även i det här fallet ska vara en uppgift för överförmyndaren att, med utnyttjande av sin kompetens på området, bedöma vilken utredning som är nödvändig i ärendet. Detta innebär att rättens föreläggande i de flesta fall bör utformas som ett uppdrag för överförmyndaren att hämta in (för det enskilda ärendet) nödvändig utredning. Vi kommer i författningskommentaren att närmare utveckla vad som bör avses med nödvändig utredning.

Det kan i vissa fall finnas anledning för rätten att ge överförmyndaren närmare riktlinjer för utredningen och vi föreslår därför att det bör finnas en sådan möjlighet. Ett fall när detta kan bli aktuellt är då rätten redan har tillgång till viss utredning i ärendet, som t.ex. har getts in av den sökande, men denna behöver kompletteras. En annan situation då det kan bli aktuellt är om överförmyndaren redan har gett in utredning till rätten, men det bedöms att denna behöver kompletteras i något avseende.

Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt. I ett föreläggande bör det som regel bestämmas en viss tid inom vilken överförmyndaren ska ha hämtat in utredningen. Om det behövs bör denna tid kunna förlängas av rätten.

Den föreslagna ordningen bör framgå av bestämmelser i 11 kap. FB, bl.a. en ny 17 a §, se avsnitt 13.1.

7.8 Bör överförmyndaren ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten?

Vårt förslag: Överförmyndaren ska i samband med att utredning ges in till rätten i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap eller på uppdrag av rätten, lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

7.8.1 Det är i praktiken oklart om överförmyndaren ska lämna förslag på ställföreträdare

Som framgår av vår redogörelse i avsnitt 7.1.3 ska rätten i ärenden om anordnande av godmanskap (enligt 11 kap. 4 § FB) eller förvaltare hämta in yttrande från överförmyndaren. Det finns en skyldighet för överförmyndaren att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.³⁷ JO har uttalat att det inte finns någon uttrycklig skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på lämplig person för uppdraget, men att det är lämpligt att överförmyndarna bistår tingsrätterna med detta.³⁸

I förarbetena till FB uttalade departementschefen att domstolarna i ärenden om förordnande av förmyndare alltid ska bereda kommunen tillfälle att lämna förslag på person som är lämplig för uppdraget. Departementschefen utgick från att överförmyndarna i behövlig utsträckning skulle komma att utnyttja möjligheten att lämna domstolarna förslag på lämpliga personer och att det därför inte fanns anledning att komplettera bestämmelsen om inhämtande av yttrande med en föreskrift om en skyldighet att utse presumtiva förmyndare.³⁹

Det finns ingen författningsreglerad skyldighet för överförmyndaren att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten. Av de svar som vi har fått på vår enkät framgår att vissa överförmyndare lämnar förslag på ställföreträdare till tingsrätten, medan andra överförmyndare inte gör det. Detta tyder på att det råder en oklarhet beträffande vad som gäller i denna del, dvs. om överförmyndaren ska (eller bör) lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten eller inte. Skillnaden i förfarandet kan leda till att handläggningen inte sker på ett snabbt och effektivt sätt, vilket i slutändan kan ge återverkningar för den som är i behov av en ställföreträdare. Vi kommer därför först att överväga om överförmyndaren bör ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten. Om det bör finnas en sådan skyldighet, kommer vi därefter att ta ställning till hur den bör vara utformad och om den bör författningsregleras.

³⁷ 11 kap. 16 § andra och fjärde stycket FB.

³⁸ JO:s beslut den 13 februari 2013, dnr 1811-2012. Detta skiljer sig dock åt från tidigare JO-uttalanden, där det ansågs finnas en sådan skyldighet. Se JO 2008/09, s. 476 ff. En redogörelse för JO-uttalanden på detta område finns i avsnitt 7.4.

³⁹ Prop. 1974:142, s. 127 f.

7.8.2 Bör överförmyndaren ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare?

Vi har i avsnitt 7.7 föreslagit att överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredningen i de ärenden om godmanskap eller förvaltare i vilka tingsrätten beslutar. Flera av de skäl som vi har anfört för en sådan ordning gör sig gällande också när det gäller frågan om överförmyndaren bör ha en skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten.

Även i denna del talar den process av renodling som pågår av domstolarnas roll för att det inte bör vara en uppgift för domstolarna att finna lämpliga gode män eller förvaltare. Vidare talar den omständigheten att överförmyndarnas verksamhet är specialiserad på frågor kring ställföreträdarskap för att det bör vara en uppgift för överförmyndaren att lämna förslag på ställföreträdare. Att överförmyndaren i vissa andra fall har till uppgift att förordna en ställföreträdare, t.ex. god man för ensamkommande barn eller i de fall det sker ett byte av god man eller förvaltare, innebär också att överförmyndaren har god kunskap om vilka ställföreträdare som finns att tillgå och deras kvalifikationer. Vid tingsrätterna saknas det oftast kännedom om lämpliga ställföreträdare.

Sammantaget menar vi att dessa skäl är av sådan karaktär att det framstår som mest ändamålsenligt att överförmyndaren lämnar förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget till rätten. Det bör dock inte kunna bli fråga om någon absolut skyldighet för överförmyndaren, eftersom det förekommer fall då det inte går att finna någon som vill åta sig ett ställföreträdaruppdrag. Det finns inte någon möjlighet för överförmyndaren att tvinga någon att åta sig ett uppdrag som god man eller förvaltare.

Vidare bör överförmyndaren inte ha någon skyldighet att lämna förslag på god man eller förvaltare i de fall myndigheten anser att det saknas förutsättningar för ett ställföreträdarskap. Situationen kan dock bli sådan att tingsrätten, till skillnad från överförmyndaren, bedömer att det finns förutsättningar för ett ställföreträdarskap. Tingsrätten ska då kunna förelägga överförmyndaren att lämna ett förslag på ställföreträdare.

Vi föreslår därför att överförmyndaren i samband med att en utredning ges in eller på uppdrag av rätten ska lämna ett förslag på en lämplig god man eller förvaltare till tingsrätten om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Det är angeläget att det inte råder någon tvekan om överförmyndarens skyldighet i detta hänseende. Enligt vår mening bör den därför författningsregleras. Eftersom skyldigheten är att betrakta som ett åliggande för kommunen ska regleringen ske genom lag (se 8 kap. 2 § första stycket 3 RF). Vi föreslår att överförmyndarens skyldighet i denna del ska framgå av en ny bestämmelse i 11 kap. 17 b § FB. Närmare uttalanden om regleringen i denna del görs i författningskommentaren, se avsnitt 13.1.

8 Sekretess för uppgifter om ensamkommande barn

8.1 Sekretess hos överförmyndare i ärende enligt FB

8.1.1 Regleringen i OSL

Enligt 32 kap. 4 § OSL gäller sekretess hos överförmyndare i ärende enligt FB för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst tjugo år.

Enligt bestämmelsen gäller ett omvänt skaderekvisit, dvs. att sekretess ställs upp som huvudregel och att den gäller om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men.

8.1.2 Särskilt om begreppet ”enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden”

Det framgår av rättspraxis¹ att det i uttrycket ”enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden” innefattas även förhållanden som avser den som är god man enligt FB.

Branschorganisationen Tidningsutgivarna² har till utredningen framfört att sekretessen i 32 kap. 4 § OSL endast bör skydda uppgifter som kan vara till men för huvudmannen och inte uppgifter som kan vara till men för ställföreträdaren. Tidningsutgivarna menar att behovet av sekretess för ställföreträdarnas personuppgifter är svagt

---

¹ Se RÅ 1992 not. 331 och RÅ 1993 not. 710.

² Tidningsutgivarna är en branschorganisation som arbetar för fria och konkurrenskraftiga medier för ett öppet och demokratiskt samhälle. Medlemmar i organisationen är de svenska morgon- och kvällstidningarna, gratistidningar, nyhetsbyråer, tryckerier, tidningsdistributionsföretag, annonsförsäljningsbolag, tv- och radiostationer samt förlag.

medan offentlighetsintresset är synnerligen starkt. Det måste enligt Tidningsutgivarna vara möjligt att granska de personer som har fått förtroendet att företräda de svagaste i samhället. För att detta ska vara möjligt krävs att det är möjligt för journalister och andra att få ut listor med ställföreträdarens namn och personnummer från överförmyndarna.

Vi har enligt våra direktiv i uppdrag att utarbeta ett förslag som innebär att den sekretess hos överförmyndaren som gäller för en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden enligt FB ska gälla i samma utsträckning i ärenden enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Någon översyn av sekretessen i 32 kap. 4 § OSL ska således inte ske. Den frågeställning som Tidningsutgivarna har pekat på får därför anses ligga utanför vårt uppdrag och vi kommer inte att göra några vidare överväganden i den delen.

8.2 Sekretess hos överförmyndare i ärenden om god man för ensamkommande barn

Vårt förslag: Sekretess ska gälla hos överförmyndare i ärende enligt lagen om god man för ensamkommande barn för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. För uppgift i en allmän handling ska sekretessen gälla i högst tjugo år.

Sekretessen ska inte hindra att den enskilde, hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar har rätt att ta del av handlingar som rör godmanskapet och som förvaras hos överförmyndaren.

8.2.1 Behovet av sekretess hos överförmyndare i ärenden om god man för ensamkommande barn

Vid handläggningen av ärenden om god man för ensamkommande barn förekommer ett antal uppgifter som rör den enskildes personliga förhållanden. Det kan t.ex. röra sig om uppgifter om hur barnet har kommit hit och om hans eller hennes förhållanden i hemlandet. Vidare kan det finnas uppgifter om barnets nuvarande situation, hans eller hennes hälsotillstånd samt vilka behov av hjälp barnet har. Det

kan också finnas uppgifter som rör barnets försörjning eller ekonomiska förhållanden i övrigt.

Detta innebär att det i ärenden om god man för ensamkommande barn finns uppgifter för vilka det kan vara påkallat med sekretess med hänsyn till skyddet för barnets personliga eller ekonomiska förhållanden.

8.2.2 Täcks sekretessbehovet av befintliga bestämmelser?

Nuvarande reglering om sekretess hos överförmyndare gäller i ärenden enligt FB, dvs. i bland annat ärenden om god man eller förvaltare. Även bestämmelserna om sekretess hos domstol är tillämpliga i ärenden enligt FB. Eftersom regleringen på dessa områden uttryckligen endast gäller ärenden enligt FB är den inte tillämplig i de fall överförmyndaren handlägger ett ärende enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

Av 21 kap. 5 § OSL framgår att det gäller sekretess för uppgift som rör utlänning, om det kan antas att röjande av uppgiften skulle medföra fara för att någon utsätts för övergrepp eller lider annat allvarligt men som föranleds av förhållandet mellan utlänningen och en utländsk stat eller myndighet eller organisation av utlänningar. För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Av förarbetena till bestämmelsen framgår att sekretessen avser att skydda mot skador som hänger samman med den enskildes särskilda förhållanden som utlänning. Typexemplet är att röjande av uppgifter om en politisk flykting här i landet leder till repressalier mot flyktingen eller hans eller hennes anhöriga i hemlandet. Sekretess gäller endast för uppgifter som kan leda till relativt allvarlig skada. Redan en beaktansvärd skaderisk är emellertid tillräcklig för sekretess. För sekretessen i bestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, dvs. det råder en presumtion för offentlighet.³

Bestämmelsen i 21 kap. 5 § OSL torde kunna vara tillämplig beträffande en del av de uppgifter som förekommer vid handläggningen av ärenden om god man för ensamkommande barn. För att sekretessen ska gälla krävs det dock att det kan antas att ett röjande av en uppgift om en utlänning leder till skada som just hänger samman med hans eller hennes särskilda förhållanden som utlänning. Vi bedömer dock att de uppgifter som förekommer i ärenden om god man för ensamkommande barn till stor del rör barnets personliga och

³ Regeringens proposition 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m., Del A, s. 208 f.

ekonomiska förhållanden i stort. Det kan alltså i dessa delar inte antas att ett röjande av uppgiften leder till sådan skada som anges i den aktuella bestämmelsen. Det behov av sekretess som finns i ärenden om god man för ensamkommande barn täcks alltså inte i tillräcklig grad av bestämmelsen i 21 kap. 5 § OSL.

Då det inte heller finns någon annan sekretessbestämmelse som är tillämplig i dessa fall bedömer vi att det sekretessbehov som finns inte täcks av befintliga sekretessbestämmelser.

8.2.3 Avvägning mellan intresset av insyn och intresset av enskildas behov av skydd för den personliga integriteten

Om det finns ett sekretessbehov som inte täcks av befintliga sekretessbestämmelser ska det göras en avvägning mellan intresset av insyn och den enskildes behov av skydd för den personliga integriteten.

Rätten att ta del av allmänna handlingar är en medborgerlig rättighet som utgör en viktig del av vårt demokratiska statsskick. Syftet med denna rätt är, som det kommer till uttryck i 2 kap. 1 § TF, att främja ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning. Genom tillgången till allmänna handlingar underlättas en fri åsiktsbildning, en fri och på fakta grundad debatt i skilda samhällsfrågor liksom den medborgerliga kontrollen av den offentliga maktutövningen.

Att ta del av allmänna handlingar är en rätt som tillkommer var och en. När det gäller handlingar i ärenden om god man för ensamkommande barn hos överförmyndare kan denna rätt bl.a. ha betydelse för möjligheten till insyn i och kontroll av denna verksamhet.

Mot detta ska ställas att det i ärenden om god man för ensamkommande barn förekommer handlingar som innehåller uppgifter som ingående tar upp barnets mest personliga förhållanden. Uppgifter som finns i denna typ av ärenden är typiskt sett mycket integritetskänsliga och bör därför inte få allmän spridning.

Vid en avvägning mellan intresset av insyn och barnets behov av skydd för den personliga integriteten anser vi att barnets krav på skydd för personliga eller ekonomiska förhållanden i dessa fall väger tyngre än allmänhetens behov av att få tillgång till uppgifter om barnet.

Vi föreslår därför att sekretess ska gälla hos överförmyndare i dessa ärenden i samma utsträckning som i ärenden om god man

enligt FB. Detta innebär att sekretess ska gälla om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men, dvs. ett omvänt skaderekvisit. Närmare uttalanden om regleringen i denna del görs i författningskommentaren, se avsnitt 13.2.

8.2.4 Sekretessbrytande bestämmelse

I 32 kap. 5 § OSL finns en sekretessbrytande bestämmelse som innebär att sekretessen inte hindrar att uppgift lämnas till en enskild enligt vad som föreskrivs i FB. Av 16 kap. 7 § FB framgår att den som har god man eller förvaltare, hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar har rätt att ta del av handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren. Bestämmelsen innebär att sekretessen hos överförmyndaren bryts i dessa fall.

Denna insyn är av stor vikt för närståendes möjligheter till uppföljning av skötseln av den enskildes intressen. Bestämmelsen i 16 kap. 7 § FB är genom en hänvisning i lagen om god man för ensamkommande barn tillämplig även i ärenden enligt den lagen.⁴

För att denna rätt att ta del av handlingar ska vara möjlig i ärenden som rör god man för ensamkommande barn krävs det att sekretessen kan brytas i de fall detta blir aktuellt. Vi föreslår därför att det ska gälla en sekretessbrytande bestämmelse även då uppgifter ska lämnas till en enskild i ärende enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Detta bör ske genom ett tillägg i 32 kap. 5 § OSL, se avsnitt 13.2.

8.3 Sekretess hos domstol i ärenden om god man för ensamkommande barn

Vårt förslag: Sekretess ska gälla hos domstol för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som förekommer i ärende enligt lagen om god man för ensamkommande barn, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs. För uppgift i en allmän handling ska sekretessen gälla i högst sjuttio år.

⁴ Se 12 § lagen om god man för ensamkommande barn, av vilken det framgår att bl.a. 16 kap. FB ska tillämpas i frågor om god man enligt lagen.

8.3.1 Det gäller sekretess hos domstol för uppgifter i ärenden enligt FB

Hos domstol gäller enligt 36 kap. 1 § första stycket 3 och 4 OSL sekretess för en uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som förekommer i ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarekap. Sekretessen gäller om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.

Enligt bestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, dvs. det råder en presumtion för offentlighet. Sekretessen gäller oavsett om en part begär det eller inte. Skälen för detta är att den som behöver god man enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltare ofta inte kan förväntas förstå att sekretessen ska begäras särskilt för att inte uppgifterna ska bli fritt tillgängliga för var och en utan en skadeprövning.⁵

Av 36 kap. 1 § andra stycket 2 OSL framgår att sekretess gäller hos domstol i mål eller ärenden enligt FB även i annat fall än som anges i första stycket. Också i det fallet gäller sekretessen för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden och med ett rakt skaderekvisit. För att sekretess ska gälla krävs det dock att en part begär det.

Enligt 36 kap. 1 § tredje stycket OSL gäller sekretessen för uppgift i en allmän handling i högst sjuttio år.

8.3.2 Det finns behov av sekretess för uppgifter om ensamkommande barn även i domstol

I vårt uppdrag ingår att utarbeta författningsförslag om sekretess hos överförmyndaren i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Behov av sekretess för sådana uppgifter finns emellertid även vid handläggning av dessa ärenden i domstol, i de fall överförmyndarens beslut överklagas dit.⁶ Barnets krav på skydd för personliga eller ekonomiska förhållanden får även i dessa fall anses väga tyngre än allmänhetens behov av att få tillgång till uppgifter om barnet.

Det framstår som lämpligt att nuvarande reglering om sekretess hos domstol i ärenden enligt FB ändras till att omfatta också ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Detta inne-

⁵ Se prop. 1993/94:251, Förmynderskapslagstiftningen, s. 174 f.

⁶ 20 kap. 6 § FB och 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.

bär att sekretessen ska gälla för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller ärende om förvaltare galler sekretessen hos domstol utan att en part begär det. Den sekretess hos domstol som vi föreslår gäller för uppgifter om barn som är utländska medborgare eller statslösa och som vid ankomsten till Sverige är skilda från båda sina föräldrar eller annan vuxen som har trätt i föräldrarnas ställe. Ett barn i denna situation kan inte förväntas förstå att sekretess ska begäras särskilt för att inte uppgifterna i ärendet ska bli fritt tillgängliga utan en skadeprovning. Vi föreslår därför att sekretessen hos domstol i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn ska gälla oavsett om en part begär det eller inte. Närmare uttalanden om regleringen i denna del görs i författningskommentaren, se avsnitt 13.2.

9 Statistik över överförmyndarnas verksamhet

9.1 Vilka uppgifter och vilken statistik finns det beträffande överförmyndarnas verksamhet?

9.1.1 Överförmyndarnas register

Det finns en skyldighet för överförmyndare att föra ett register över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare och de föräldraförvaltningar där kontrollåtgärder enligt 13 eller 15 kap. FB förekommer.¹ Överförmyndaren får använda registret i sina besluts- och tillsynsuppgifter enligt FB och i sin skyldighet att underrätta andra myndigheter om vidtagna åtgärder. Registret får användas även för framställning av avidentifierad statistik och av registerutdrag som begärs samt för planering och uppföljning av verksamheten.²

Överförmyndarens register får innehålla ett antal personuppgifter, t.ex. den enskildes personnummer, namn, adress och telefonnummer. Det får också innehålla andra personuppgifter, bl.a. anledningen till att ställföreträdare har förordnats och den enskildes ekonomiska förhållanden.³

---

¹ Se 16 kap. 12 § FB och 9 § förmyndarskapsförordningen (1995:379). Bestämmelserna om överförmyndarens register gäller även beträffande den som är förordnad som god man för ensamkommande barn, se 12 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. En mer utförlig redogörelse för överförmyndarnas register finns i avsnitt 2.10.

² 14 § förmyndarskapsförordningen.

³ 15 § första stycket förmyndarskapsförordningen och bilaga 2 till förordningen.

9.1.2 Länsstyrelsernas insamling av uppgifter om överförmyndarnas verksamhet

Vi har genom att skicka ut en enkät till länsstyrelserna fått information i fråga om vilken typ av uppgifter som länsstyrelserna samlar in om överförmyndarnas verksamhet. Hur enkäten har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

Av länsstyrelsernas svar på enkäten framgår i huvudsak följande. Överförmyndarna lämnar uppgifter om sin verksamhet till länsstyrelserna genom att lämna in en årsredogörelse. För några år sedan utarbetade en nationell arbetsgrupp (bestående av representanter för länsstyrelserna) en särskild blankett som majoriteten av länsstyrelserna begär att överförmyndarna ska använda vid sin årsredogörelse.

I årsredogörelsen lämnar överförmyndarna uppgifter om *hur överförmyndarverksamheten är organiserad*, t.ex. hur många årsarbetskrafter det finns och om den totala tjänstgöringstiden för arbetet är tillräcklig. Det ska i årsredogörelsen också finnas uppgifter om hur stor budget organisationen har och om organisationen har tillräckligt med resurser. Vidare ska det finnas uppgifter om vilka öppettider överförmyndarkansliet har och om det har skett några förändringar i organisationen under året, t.ex. i fråga om delegationsordningen.

Det ska i årsredogörelsen också finnas uppgifter om *överförmyndarverksamhetens omfattning*, t.ex. antalet kommuninvånare samt antalet aktiva godmanskaps-, förvaltarskaps- och förmynderskapsärenden. Det ska särskilt anges hur många av godmanskapen som gäller för ensamkommande barn samt i hur många aktiva ärenden det finns ett kombinerat förvaltarskap och godmanskap. I årsredogörelsen ska det anges om det är någon ärendegrupp som särskilt har ökat i omfattning. Av årsredogörelsen ska det också framgå hur många ansökningar eller anmälningar som inte har skickats till tingsrätten samt vilken sammanlagd förmögenhet som redovisas i samtliga ställföreträdarens årsräkningar.

I årsredogörelsen ska överförmyndarna ange hur de *ansökningar* om ställföreträdarskap som ges in hanteras. Det ska framgå om överförmyndarna lämnar ansökningarna direkt till tingsrätten eller om de överlämnas först sedan överförmyndarna har utrett dem.

Överförmyndarna ska i årsredogörelsen lämna uppgifter beträffande ställföreträdarnas *årsräkningar*. I den delen ska det anges hur stor del av årsräkningarna som kommer in i tid samt hur många påminnelser respektive vitesförelägganden som har gjorts för att få in årsräkningarna. Vidare ska det finnas uppgifter om hur många an-

märkningar som gjordes vid granskningen av årsräkningarna, vilka anmärkningarna var samt av vilken anledning de gjordes. Överförmyndarna ska också ange vid vilken tidpunkt granskningen av årsräkningarna blev klar samt hur ofta och på vilket sätt det kontrolleras att konton har överförmyndarspär.

I årsredogörelsen ska överförmyndarna även lämna uppgifter i fråga om *ställföreträdarna*. De uppgifter som ska anges är vilken prövning överförmyndarna gör av ställföreträdarens lämplighet samt om huvudmannen alltid träffar ställföreträdaren före förordnandet. Vidare ska det anges hur många ställföreträdare som har entledigats på grund av att uppdraget inte har skötts och om någon ställföreträdare har polisanmälts. Det ska också anges av vilken anledning entledigandet respektive polisanmälan har skett.

Överförmyndarna ska i årsredogörelsen ange vilka relevanta utbildningar som överförmyndaren, dess ersättare och övrig personal vid överförmyndarkansliet har deltagit i.

Av länsstyrelsernas svar på enkäten framgår att vissa länsstyrelser samlar in en del andra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet än de som framgår av blanketten för årsredogörelse. Exempel på sådana uppgifter är antalet uppdrag per god man eller förvaltare samt i vilken organisationsform (överförmyndare eller överförmyndarnämnd) verksamheten bedrivs. Uppgifter om verksamheten hämtas i vissa fall också in i samband med länsstyrelsens inspektion av överförmyndarverksamheten.

9.1.3 Hur hanterar länsstyrelserna de insamlade uppgifterna?

Vi har genom länsstyrelsernas svar på vår enkät fått information om hur länsstyrelserna hanterar de uppgifter som samlas in om överförmyndarnas verksamhet.

Länsstyrelserna använder uppgifterna i årsredogörelsen främst som ett underlag för sina tillsynsbesök hos överförmyndarna. Årsredogörelsen ger en bild av de enskilda överförmyndarnas verksamhet och utifrån denna planeras tillsynen, t.ex. hur ofta överförmyndaren behöver inspekteras samt hur många och vilken typ av ärenden som bör granskas. Länsstyrelserna jämför också uppgifterna i överförmyndarnas årsredogörelser i syfte att kunna bedöma om det har skett några större förändringar i någon överförmyndares verksamhet samt för att kunna se skillnader mellan olika kommuner.

De flesta länsstyrelser gör inte någon sammanställning av uppgifterna i överförmyndarnas årsredovisningar. Det förekommer dock vid några länsstyrelser att vissa uppgifter, t.ex. om överförmyndarnas organisation, antalet årsarbetskrafter, verksamhetens omfattning och öppettider sammanställs och redovisas för samtliga kommuner inom tillsynsområdet som underlag för att bedöma t.ex. resursbehov.

Någon länsstyrelse har tidigare försökt att göra sammanställningar över uppgifterna i årsredogörelserna men har funnit att det har varit svårt, bl.a. eftersom det har varierat stort mellan kommunerna vad som har ingått i posten ”budgeterat årsanslag”. I vissa kommuner har den posten omfattat alla kostnader för överförmyndarverksamheten medan den i andra kommuner inte har innefattat kostnader för lokaler, assistenter och overheadkostnader.

En länsstyrelse har försökt att göra en sammanställning av uppgifter över överförmyndarnas verksamhet för hela landet. Försöket har dock upphört eftersom många kommuner inte rapporterade in uppgifter till länsstyrelsen.

9.1.4 Pågår det något arbete vid länsstyrelserna för att utveckla insamlingen av uppgifter på området?

Vi har i vår enkät frågat länsstyrelserna om det hos dem pågår något arbete för att utveckla insamlingen av uppgifter om överförmyndarnas verksamhet.

Sedan den 1 juli 2012 är det endast sju av länsstyrelserna⁴ som har ansvar för tillsynen över överförmyndarverksamheten. De länsstyrelser som inte längre utövar tillsyn har i sina svar på vår enkät i huvudsak uppgett att det inte pågår något arbete för att utveckla insamlingen av uppgifter om överförmyndarnas verksamhet.

Av enkätsvaren framgår att det finns en nationell arbetsgrupp som för några år sedan bl.a. hade planer på att ta fram en internetbaserad årsredogörelse, vilken skulle göra arbetet med uppföljning i form av statistik mer hanterbart. Arbetsgruppen bestod tidigare av representanter från samtliga länsstyrelser, men består i dag endast av representanter för de sju länsstyrelser som numera ansvarar för

---

⁴ Länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län. Se 19 kap. 18 § FB och 20 § förmyndarskapsförordningen (1995:379).

tillsynen av överförmyndarverksamheten. En sådan lösning skulle dock givetvis kräva finansiering.

Deltagarna i arbetsgruppen är överens om att det finns ett stort behov av statistik på området. Det har dock inte funnits förutsättningar för att ta fram statistik, eftersom det saknas resurser och kompetens för att samla in och sammanställa statistik. Arbetet med att förverkliga planerna på att utveckla statistik på området har minskat i omfattning under processen kring koncentrationen av bl.a. länsstyrelsernas överförmyndartillsyn.

Ett antal länsstyrelser menar att det inte bör vara en uppgift för länsstyrelserna att samla in och sammanställa statistikuppgifter om överförmyndarnas verksamhet, utan att det i stället bör vara en uppgift för en central myndighet, t.ex. SCB.

9.2 Pågående projekt om statistik m.m.

9.2.1 Projekt bland ett antal överförmyndarnämnder

Sedan något år tillbaka finns det en arbetsgrupp bestående av cheferna vid ett antal överförmyndarnämnder i Stockholms län⁵ som arbetar med att ta fram ett förslag till statistik som ska göra det möjligt att jämföra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet. Arbetsgruppen har i sitt arbete samrått med ett informellt nätverk av chefer och jurister verksamma inom överförmyndarverksamheterna i Stockholm, Södertörn, Göteborg, Malmö, Uppsala och Västerås.

Arbetsgruppen har i sitt förslag till statistik tagit fram olika uppgifter om överförmyndarverksamheten i ett antal kommuner och utifrån dessa räknat fram nyckeltal som gör det möjligt att på olika sätt jämföra verksamheterna. I statistiken ingår uppgifter från 13 överförmyndarnämnder.⁶

Bland de uppgifter som ligger till grund för uträkningarna av nyckeltalen ingår kostnaderna för överförmyndarnämnderna (bl.a. budgetramen och personalkostnader), antalet tjänster (i årsarbets-tid och exklusive politiker) och kommunens befolkningsunderlag. Vidare finns det uppgifter om antalet ställföreträdarskap⁷, antalet räk-

⁵ Stockholm, Södertörn, Södertälje och Nacka.

⁶ Nacka, Stockholm, Södertälje, Södertörn, Uppsala, Västerås, Danderyd, Göteborg, Järfälla, Upplands-Bro, Malmö, Sundbyberg och Vallentuna.

⁷ Uppdelat på god man enligt 11 kap. 4 § FB, förvaltare enligt 11 kap. 7 § FB, kontroll av förvaltningen av omyndigs tillgångar enligt 13 kap. 2 § FB och god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

ningar⁸ och om hur stor andel av kostnaderna för ställföreträdarnas arvode som kommunen respektive huvudmannen betalar. Det framgår också till vilka sammanlagda värden ställföreträdarna i respektive kommun förvaltar inkomster och tillgångar åt sina huvudmän. En förteckning över samtliga uppgifter som ligger till grund för uträkningarna av nyckeltalen finns i bilaga 5.

Under sitt arbete har arbetsgruppen upptäckt att det är viktigt att man enas om gemensamma definitioner. Kvalitetssäkring av jämförelsetalen är avgörande för att det ska bli en tillförlitlig statistik. Vad betyder egentligen ”budgetram”? Ingår återsökta medel⁹ från Migrationsverket? Vad ingår i begreppet ”antal ställföreträdarskap”? I dessa delar har arbetsgruppen tagit fram definitioner. Begreppet ”budgetram” definieras som ram efter återsökning från Migrationsverket och begreppet ”antal ställföreträdarskap” som antalet aktiva ärenden under ett verksamhetsår.

De nyckeltal som arbetsgruppen har räknat fram är bl.a. antalet ställföreträdarskap per personal, årskostnad netto per kommuninvånare, personalens snittkostnad per person och det genomsnittliga arvode som har betalats ut (per räkning). En förteckning över de olika typer av nyckeltal som har räknats fram finns i bilaga 5.

9.2.2 Projekt om ett nationellt ställföreträdarskapsregister

På uppdrag av E-delegationen¹⁰ har Pensionsmyndigheten genomfört en förstudie, Mina fullmakter, kring nytta och förslag till utformning av en elektronisk fullmaktstjänst. Uppdraget innebar att Pensionsmyndigheten skulle ta fram beslutsunderlag till E-delegationen, försäkringsbranschen inklusive Min Pension, berörda myndigheter och organisationer för fortsatt arbete med utveckling av e-tjänst för fullmakter. I förstudien konstaterades bl.a. att Pensionsmyndigheten och Försäkringskassan i stället skulle ha nytta av ett ställföreträdarsregister, dvs. ett centralt register med uppdaterade uppgifter om förordnade förmyndare, gode män och förvaltare. Pensionsmyndigheten fick i uppdrag att driva ett arbete med ett sådant register.¹¹

---

⁸ Årsräkningar och sluträkningar.

⁹ Överförmyndarna beslutar och betalar ut arvoden till gode män för ensamkommande barn som sedan återsöks hos Migrationsverket.

¹⁰ Den statliga E-delegationen tillsattes år 2009 och har bl.a. till uppgift att utforma förslag till strategi för myndigheternas arbete med e-förvaltning, se kommittédirektiv Delegation för e-förvaltning (dir 2009:19 och 2010:32).

¹¹ Pensionsmyndigheten, Förstudierapport, Förstudie Mina fullmakter, 2012-05-21.

Pensionsmyndigheten har inom ramen för det arbetet (genom en förstudie¹²) funnit att det finns ett stort behov en förbättrad hantering hos myndigheter, kreditupplysningsföretag, banker och apotek av ställföreträdarbeslut gällande god man och förvaltare samt förordnad förmyndare.

I dag skickar ställföreträdaren information om sitt förordnande till de organisationer där han eller hon kommer att företräda huvudmannen. Alternativt tar ställföreträdaren med sig beslutet som en legitimationshandling i samband med besök vid organisationen. När beslutet kommer in till en myndighet eller ett företag registreras det ofta i ett handläggningssystem eller lagras som en bilaga i en akt. Enligt förstudien svarar denna hantering inte mot de moderna och ofta centraliserade handlägningsprocesser med hög grad av automatisering som tillämpas av många myndigheter och företag i dag. Det finns risk för att ställföreträdarbesluten inte kommer in i tid och inte sprids i tillräcklig omfattning, vilket i sin tur medför risk för att kommuniceringar, beslut och utbetalningar skickas till fel personer.

I förstudien bedömdes det finnas ett stort behov av att det inrättas ett centralt elektroniskt register med en säker och maskinell distribution av ställföreträdarbesluten. I förstudien har detta benämnts nationellt ställföreträdarregister. Registret ska innehålla aktuella uppgifter om ställföreträderskap, t.ex. information om huvudmannen, ställföreträdaren och förordnandets omfattning. Dessa uppgifter ska vara tillgängliga för behöriga myndigheter och företag. För att registret ska fungera måste rapporteringen från överförmyndarna av nya, förändrade och upphävda ställföreträderskap vara obligatorisk och ske skyndsamt.

9.3 SCB:s officiella statistik

SCB ansvarar för officiell statistik och för annan statlig statistik och har till uppgift att utveckla, framställa och sprida statlig statistik och att samordna överlämnandet av statistiska uppgifter till internationella organisationer. Vidare har SCB till uppgift att samordna det statliga statistiksystemet. Därutöver får tjänsteexport¹³ som är

¹² Pensionsmyndigheten, Förstudie kring ett nationellt ställföreträdarregister, 2013-01-31.

¹³ Med tjänsteexport avses överföring av inhemska prestationer till utländska subjekt. Se bl.a. Ekonomistyrningsverkets rapport Särredovisning av tjänsteexport – ett regeringsuppdrag, ESV 2012:29, s. 16 f.

förenlig med myndighetens uppgifter och verksamhetsområde bedrivs. I mån av resurser ska SCB utföra uppdrag inom sitt verksamhetsområde åt andra myndigheter och får även åta sig sådana uppdrag från andra uppdragsgivare.¹⁴

Officiell statistik ska finnas för allmän information, utredningsverksamhet och forskning. Den ska vara objektiv och allmänt tillgänglig. När den publiceras ska den vara försedd med beteckningen Sveriges officiella statistik eller med en särskild symbol, vilka endast får användas för officiell statistik.¹⁵

Det är regeringen som beslutar om inom vilka områden det ska finnas officiell statistik. Vilka dessa områden är framgår av en bilaga till förordningen (2001:100) om den officiella statistiken.¹⁶ De områden inom vilka det ska finnas officiell statistik är följande.¹⁷

- Arbetsmarknad
- Befolkning
- Boende, byggande och bebyggelse
- Demokrati
- Energi
- Finansmarknad
- Handel med varor och tjänster
- Hälsa- och sjukvård
- Hushållens ekonomi
- Jord- och skogsbruk, fiske
- Kultur och fritid
- Levnadsförhållanden
- Miljö
- Nationalräkenskaper
- Näringsverksamhet
- Offentlig ekonomi

---

¹⁴ 1, 2 och 4 §§ förordningen (2007:762) med instruktion för Statistiska centralbyrån.

¹⁵ 3 och 4 §§ lagen (2001:99) om den officiella statistiken.

¹⁶ Av bilagan framgår också vilken myndighet som ansvarar för den officiella statistiken på respektive område.

¹⁷ För varje område är det dessutom preciserat ett antal underkategorier. Det finns t.ex. under området Arbetsmarknad angivet två underkategorier; Löner och arbetskostnader samt Sysselsättning, förvärvsarbete och arbetstider.

- Priser och konsumtion
- Rättsväsende
- Socialförsäkring m.m.
- Socialtjänst
- Transporter och kommunikationer
- Utbildning och forskning

Ansvar för den officiella statistiken är fördelat på 27 statliga myndigheter. Vilka dessa myndigheter är framgår av bilagan till förordningen om den officiella statistiken. Detta innebär att det är regeringen som (genom att besluta om ändringar i förordningen) beslutar om vilka myndigheter som ska ha ett sådant ansvar.

En statistikansvarig myndighet beslutar om statistikens innehåll och omfattning inom sitt statistikområde om inte något annat följer av ett särskilt beslut av regeringen.¹⁸ De myndigheter som är ansvariga för officiell statistik bildar tillsammans ett nätverk. Varje myndighet publicerar sin statistik på den egna hemsidan. SCB har ansvaret för sektorsövergripande statistik.

En statlig myndighet ska till statistikansvariga myndigheter lämna de uppgifter som behövs för framställning av officiell statistik. Uppgifterna ska lämnas vid den tidpunkt och på det sätt som myndigheterna kommer överens om.¹⁹ Myndigheter som samlar in uppgifter från kommuner eller privata näringsidkare ska samråda med den organisation som företräder uppgiftslämnarna.²⁰

Det ingår inte några uppgifter om överförmyndarnas verksamhet i den officiella statistiken.

---

¹⁸ 2 § förordningen (2001:100) om den officiella statistiken och bilagan till förordningen.

¹⁹ 6 § förordningen om den officiella statistiken.

²⁰ 3 § förordningen (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner.

9.4 I vilka syften behövs det statistik över överförmyndarnas verksamhet?

Vår bedömning: Statistik över överförmyndarnas verksamhet behövs

- för att säkerställa att den som har (eller har behov av) god man eller förvaltare får sina intressen, behov och rättigheter tillgodosedda och att detta sker inom rimlig tid,
- för att ge överförmyndarna bättre möjligheter att följa upp och analysera sin verksamhet,
- som ett redskap i länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarna,
- för att nationellt kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet,
- för att ge allmänheten bättre insyn i överförmyndarnas verksamhet, och
- i olika utrednings- och forskningssammanhang samt i journalistiska sammanhang.

Statistik beträffande överförmyndarnas verksamhet (och de ställföreträdarskap som omfattas av överförmyndarnas tillsyn) kan vara av betydelse på att antal olika områden.

Till en början kan statistik vara av grundläggande betydelse för att kunna säkerställa att den som har (eller har behov av) god man eller förvaltare får sina intressen, behov och rättigheter tillgodosedda och att detta sker inom rimlig tid. Det är också av betydelse att det kan säkerställas att ställföreträdaren har den kompetens som krävs för uppdraget och att han eller hon också i övrigt är lämplig.

Också för överförmyndarnas egen del kan det vara av betydelse att ha tillgång till olika statistiska uppgifter om verksamheten. På grundval av sådana uppgifter kan överförmyndarna internt följa upp och analysera verksamheten, vilket t.ex. kan leda till organisationsförändringar eller till nya sätt att arbeta. Olika typer av statistiska uppgifter kan också möjliggöra jämförelser mellan överförmyndarverksamheterna i olika kommuner, vilket både kan ge en bild av de skillnader som kan finnas mellan kommunerna och ett mått på effektiviteten i de olika överförmyndarverksamheterna. Statistiken kan också utgöra underlag vid bedömningen av vilka resurser som krävs för överförmyndarverksamheten. Det är också av intresse att kunna

kartlägga och analysera om olika kategorier av huvudmän ökar eller minskar samt om det uppstår nya kategorier av huvudmän och i så fall varför. Statistiska uppgifter kan också vara av värde för att kunna bedöma om antalet gode män och förvaltare kan motsvara det ökade behov av ställföreträdare som kan uppstå till följd av att antalet äldre personer blir fler än i dag.

Det kan vidare vara värdefullt för överförmyndarna att känna till antalet invånare och den socioekonomiska fördelningen i olika kommuner. Jämförelser i dessa avseenden kan visa att det i vissa kommuner finns ett större behov av ställföreträdare än i andra, något som kan användas som ett instrument för att kunna planera vilken utbildning personalen i överförmyndarverksamheten bör ha och vilken kompetens som kan behövas där.

Länsstyrelsen ska vid sin tillsyn bl.a. granska om överförmyndarnas handläggning följer gällande bestämmelser och om den även i övrigt sker på ett rättssäkert och lämpligt sätt.²¹ Av de årsredogörelser som överförmyndarna lämnar in får länsstyrelserna en del värdefull information som bl.a. kan användas i tillsynsarbetet. Tillsynen bör ytterligare kunna underlättas om det dessutom finns en möjlighet att statistiskt jämföra en överförmyndares verksamhet med andra. Med detta underlag bör man kunna bedöma t.ex. om det finns tillräcklig bemanning inom en verksamhet och om handläggningen sker på ett rättssäkert sätt.

Det kan vidare vara av betydelse ur ett nationellt perspektiv att kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet. I det sammanhanget kan det vara värdefullt att känna till det sammanlagda antalet ställföreträdarskap och om dessa ökar eller minskar över tiden samt om detta kan bero på andra förändringar i samhället. En sådan uppgift kan ge underlag för en analys av orsakerna till sådana förändringar.

Det kan även vara av intresse för allmänheten att det finns uppgift om för hur många personer det finns en god man eller förvaltare förordnad eller hur många s.k. kontrollerade förmyndarskap det finns. Statistik kan också öka möjligheterna för kommuninvånare att få insyn i överförmyndarnas verksamhet, t.ex. genom att det finns uppgifter om kostnaderna för verksamheten och att dessa kan jämföras med motsvarande kostnader i andra kommuner.

Också i olika utrednings- och forskningssammanhang samt i journalistiska sammanhang kan tillgången till statistiska uppgifter

²¹ En redogörelse för reglering av länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarverksamheten finns i avsnitt 2.11.

om överförmyndarnas verksamhet vara av betydelse. Det behov av faktainsamling som är väsentlig i dessa sammanhang kan på detta vis underlättas avsevärt. Tillgången till statistiska uppgifter medför också att fakta i dessa sammanhang kan bli mer tillförlitliga.

9.5 Vilka uppgifter bör samlas in och sammanställas?

Vår bedömning: Det bör finnas tre olika kategorier av statistiska uppgifter. I ett första skede bör ett mindre antal statistiska uppgifter tas fram inom dessa kategorier och därefter bör antalet uppgifter vid behov successivt utökas.

Den första kategorin av statistiska uppgifter bör avse kvantitativa mått avseende överförmyndarnas verksamhet. Inom den andra kategorin bör det finnas statistiska uppgifter i fråga om kostnaderna för verksamheten. Den tredje kategorin av uppgifter bör ge en beskrivning av kvaliteten inom verksamheten.

Det finns redan i dag en del uppgifter om överförmyndarnas verksamhet och de ställföreträdarskap som omfattas av myndighetens tillsyn i de register som överförmyndaren har en skyldighet att föra. Vidare får länsstyrelserna del av relevant information genom de årsredogörelser som överförmyndarna lämnar till länsstyrelserna om sin verksamhet. Vi bedömer dock att dessa uppgifter inte är tillräckliga för att de av oss angivna syftena med statistiken (se avsnitt 9.4) ska kunna tillgodoses. Det bör därför definieras dels vilka uppgifter beträffande överförmyndarnas verksamhet (och de ställföreträdarskap som omfattas av överförmyndarens tillsyn) som behöver samlas in, dels vilken statistik som ska framställas utifrån dessa uppgifter.

Vi anser att det förslag på statistik som har tagits fram av den arbetsgrupp bestående av cheferna vid ett antal överförmyndarnämnder (se avsnitt 9.2.1) skulle kunna utgöra ett underlag för att arbeta vidare med frågan om statistik. I ett första skede bör endast ett mindre antal statistiska uppgifter tas fram. Efter det att statistik har tagits fram under en viss tid bör det ske en utvärdering på området. Därefter kan antalet statistiska uppgifter vid behov successivt komma att utökas.

De statistiska uppgifter som bör finnas beträffande överförmyndarnas verksamhet kan enligt vår mening delas in i tre olika kategorier.

En av dessa kategorier av uppgifter bör ge kvantitativa mått avseende nämnda verksamhet. I ett första skede bör det i denna del finnas statistiska uppgifter i fråga om antalet tjänster i årsarbetstid hos överförmyndaren, kommunens befolkningens mängd samt antalet ställföreträdarskap och fördelningen på olika kategorier av ställföreträdarskap.

Det bör också finnas en uppgift om antalet ställföreträdaruppdrag i vilka arvode inte tas ut.²² För att kunna göra relevanta jämförelser av kommunernas totalkostnader för ställföreträdarskap, bör det nämligen vara möjligt att exkludera de fall där arvode inte tas ut.

Vidare bör det finnas uppgift om till vilka sammanlagda värden ställföreträdarna i kommunen förvaltar inkomster och tillgångar åt sina huvudmän. En annan statistisk uppgift som bör finnas med redan i ett första skede är antalet registrerade förmynderskap och i hur många av dessa det förekommer kontrollåtgärder enligt 13 eller 15 kap. FB. Sådana åtgärder innebär bl.a. att överförmyndaren i en del fall har viss kontroll över föräldrars förvaltning av omyndigas tillgångar.

Vi föreslår i kapitel 4 att godmanskap respektive förvaltarskap i vissa fall ska kunna upphöra på grund av att det saknas ställföreträdare och en ny inte kan utses. Eftersom det är önskvärt att kunna följa upp hur många enskilda som på detta sätt kommer att stå utan ställföreträdare bör det finnas uppgift om i hur många fall ställföreträdarskap har upphört av denna anledning.

Senare är det lämpligt att inom denna kategori också ta fram statistiska uppgifter som kan ge en uppfattning om hur ställföreträdaruppdragen förändras över tiden. Det bör då finnas uppgifter om hur många uppdrag varje ställföreträdare har och hur länge ställföreträdaruppdragen har pågått. Andra uppgifter som också senare kan ingå är hur många av huvudmännen och ställföreträdarna som är män respektive kvinnor, deras ålder samt hur många av ställföreträdarna som är anhöriga till huvudmannen.

En andra kategori av statistiska uppgifter bör avse kostnader för överförmyndarnas verksamhet. I denna kategori bör det till en början finnas uppgifter i fråga om överförmyndarens totalkostnad per ställföreträdarskap respektive kommuninvånare samt en uppgift om för-

²² Det är ofta personer som är anhöriga till huvudmannen som väljer att inte ta ut arvode för sitt uppdrag.

delningen av kostnaderna för ställföreträdarens arvode, dvs. hur stor del som betalas av den enskilde respektive kommunen.

Den tredje kategorin av uppgifter bör ge en beskrivning av kvaliteten inom överförmyndarnas verksamhet. I den delen bör det redan inledningsvis finnas statistiska uppgifter i fråga om omfattningen av juridisk och ekonomisk kompetens inom överförmyndarverksamheten. Vidare bör det finnas uppgifter om antalet redovisningshandlingar som överförmyndaren har granskat och hur många av dessa som har varit utan anmärkning.

I ett senare skede bör det i denna kategori också finnas uppgifter som gör det möjligt att bedöma om den enskilde inom rimlig tid får tillgång till en ställföreträdare som har rätt kompetens för uppdraget och som också i övrigt är lämplig. Det bör bl.a. finnas statistik i fråga om hur lång tid det tar att (från det att en ansökan gjordes) förordna en ställföreträdare eller att genomföra ett byte av ställföreträdare. Det bör i detta skede också finnas uppgifter t.ex. om vilken utbildning ställföreträdarna har genomgått sedan uppgifter för statistik senast rapporterades och hur många ställföreträdare som har entledigats på grund av misskötsamhet.

En annan uppgift som på sikt också bör ingå i denna tredje kategori är hur många ställföreträdare som i sitt uppdrag har samtliga eller endast vissa av de uppgifter som kan ingå i ett godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller ett förvaltarskap, dvs. att bevaka den enskildes rätt, förvalta hans eller hennes egendom eller sörja för hans eller hennes person. Andra uppgifter som också kan ingå i denna del är hur många timmar per vecka som ställföreträdaren ägnar åt uppdraget.

9.6 Åtgärder för att säkerställa tillgången till relevant statistik

9.6.1 Statistik ska framställas av ett antal länsstyrelser utifrån uppgifter från överförmyndarna

Vårt förslag: De länsstyrelser som ansvarar för tillsynen över överförmyndarnas verksamhet ska framställa statistik beträffande verksamheten inom respektive tillsynsområde. Den länsstyrelse som regeringen föreskriver ska årligen framställa rikstäckande statistik på området samt göra sådan statistik tillgänglig för externa intressenter.

Överförmyndarna ska till länsstyrelsen årligen lämna sådana uppgifter om verksamheten som behövs för framställning av statistik. Regeringen meddelar föreskrifter om vilken statistik länsstyrelsen ska framställa och om överförmyndarnas uppgiftsskyldighet.

Överförmyndarna bör samla in uppgifter om sin verksamhet

För att det ska vara möjligt att göra jämförelser mellan olika överförmyndarverksamheter i landet krävs det att uppgifter samlas in, sammanställs och att statistik framställs. För att statistiken ska vara lätt att använda och bearbeta för alla intressenter är det viktigt att statistiken blir IT-baserad.

Det finns i dag projekt om statistik bland ett antal överförmyndare i landet. Det saknas dock rikstäckande statistik på området. För att göra detta möjligt föreslår vi att det ska vara en skyldighet för samtliga överförmyndare att årligen samla in de uppgifter om verksamheten som anges i avsnitt 9.5. Regeringen bör genom förordning närmare reglera denna uppgiftsskyldighet, t.ex. vilka uppgifter som ska lämnas och vid vilken tidpunkt.

Vem bör ansvara för att sammanställa uppgifter och att framställa statistik över överförmyndarnas verksamhet?

Frågan är hur de uppgifter som överförmyndarna ska samla in ska kunna sammanställas och leda till statistik på området. Det är väsentligt att dessa uppgifter hanteras på ett effektivt och kvalitetssäkert sätt. Vi menar att detta bör kunna ske genom att överförmyndarna rapporterar dem vidare till ett organ som i sin tur har till uppgift att framställa statistiken.

Ett alternativ skulle möjligen kunna vara att överförmyndarna rapporterar uppgifter om sin verksamhet till ett för kommunerna gemensamt organ som i sin tur ska sammanställa uppgifterna och framställa statistik. Ett sådant gemensamt organ skulle kunna vara Sveriges Kommuner och Landsting. Vi anser dock att den statistik som bör tas fram på området till viss del är av sådant nationellt intresse att den inte lämpligen bör vara en uppgift för en arbetsgivar- och intresseorganisation för kommuner och landsting, utan i stället

en uppgift för en statlig myndighet. Vi har samrått med Sveriges Kommuner och Landsting som delar denna bedömning.

Det är sju länsstyrelser²³ som utövar tillsyn över överförmyndarnas verksamhet. Länsstyrelserna tar redan in uppgifter som är relevanta för deras tillsyn. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till vad vi nyss har nämnt i fråga om det nationella intresset av statistik, anser vi att dessa länsstyrelser är lämpliga för uppdraget.

Det bör vara fritt för länsstyrelserna att bestämma om dessa uppgifter ska utföras inom länsstyrelsernas egen regi eller genom externt anlita personal. Vidare bör det vara möjligt för flera länsstyrelser att samarbeta kring uppgiften att framställa statistik. Statistiken bör årligen göras tillgänglig för externa intressenter.

Eftersom det är av vikt att det finns rikstäckande statistik över överförmyndarnas verksamhet framstår det som lämpligt att en av de länsstyrelser som har tillsynsansvar ska ha till uppgift att också framställa rikstäckande statistik på området. Vid framställning av sådan statistik bör det ske en samordning med ett eventuellt ställföreträdarregister, dvs. ett centralt register över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare (se avsnitt 9.2.2).

Regleringen av överförmyndarnas skyldighet att lämna uppgifter om sin verksamhet och länsstyrelsens ansvar för statistiken

Vårt förslag om att överförmyndaren årligen ska lämna uppgifter om sin verksamhet till länsstyrelsen innebär ett nytt åliggande för kommunen. Av 8 kap. 2 § första stycket 3 RF framgår att åligganden för kommunen ska regleras genom lag. Vårt förslag är därför utformat på det sättet.

Det finns inte något motsvarande krav på att ett åliggande för statliga myndigheter ska regleras i lag. Detta innebär att regleringen av den av oss föreslagna skyldigheten för vissa länsstyrelser att framställa statistik beträffande överförmyndarnas verksamhet kan ske genom lag eller förordning.

I förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion anges bl.a. vilka uppgifter länsstyrelsen har. Uppgifterna består bl.a. i att samordna och utveckla olika sakfrågor. Länsstyrelsen har också vissa myndighetsuppgifter, t.ex. att ge tillstånd och utöva tillsyn inom olika verksamheter. Vidare har länsstyrelsen till uppgift att följa och

---

²³ Länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län.

utvärdera vad som händer i länet. De uppgifter som anges i förordningen är till stor del övergripande uppgifter och mål för länsstyrelsen. Det anges emellertid i instruktionen också att länsstyrelsen ska ha de tillsynsuppgifter som riksdagen eller regeringen har ålagt den. Ett exempel på detta är att länsstyrelsen ska utöva tillsyn över överförmyndarnas verksamhet (se 19 kap. 17 § FB).

Vi menar att länsstyrelsens uppgift att framställa statistik beträffande överförmyndarnas verksamhet är av en sådan precis karaktär att den inte bör vara en del av förordningen med länsstyrelseinstruktion. I stället framstår det som lämpligt att en sådan reglering finns i FB, eftersom detta innebär att både länsstyrelsens uppgift att utöva tillsyn över överförmyndarnas verksamhet och dess uppgift att framställa statistik över denna verksamhet regleras i ett sammanhang i samma författning. Vi föreslår därför att länsstyrelsens uppgift att framställa statistik ska regleras i FB.

Det bör vara en uppgift för regeringen att meddela föreskrifter om vilka länsstyrelser som ska framställa regional statistik, vilken av dessa länsstyrelser som ska framställa rikstäckande statistik samt vilken statistik som ska framställas. Vidare bör regeringen meddela föreskrifter om överförmyndarens uppgiftsskyldighet. Bemyndigandet för regeringen bör regleras i FB.

9.6.2 Bör statistiken över överförmyndarnas verksamhet vara en del av den officiella statistiken?

Vår bedömning: Statistiken över överförmyndarnas verksamhet bör för närvarande inte vara en del av den officiella statistiken.

Det är regeringen som beslutar inom vilka områden det ska finnas officiell statistik. Det finns i författning eller förarbeten inte någon egentlig definition av begreppet officiell statistik. Det anges dock i lag att sådan statistik ska finnas för allmän information, utredningsverksamhet och forskning samt att den ska vara objektiv och allmänt tillgänglig. Man kan av förordningen om den officiella statistiken också utläsa på vilka områden det ska finnas officiell statistik och vilken myndighet som ansvarar för den.

Statistik över överförmyndarnas verksamhet ingår inte i något av de områden beträffande vilka det för närvarande ska finnas officiell statistik. Med hänsyn till de syften för vilka det behövs sådan

statistik (se avsnitt 9.4) torde den dock i och för sig kunna vara av sådan karaktär att den skulle kunna vara en del av den officiella statistiken.

Det är dock väsentligt att det inom en snar framtid kommer att inledas ett arbete med att samla in och sammanställa statistik över överförmyndarnas verksamhet. Som vi nyss har nämnt bör detta ske genom länsstyrelsernas försorg. Det framstår som lämpligt att detta arbete kommer i gång och kvalitetssäkras innan det tas ställning till om statistiken över överförmyndarnas verksamhet ska vara en del av den officiella statistiken. Vi bedömer därför att statistiken över överförmyndarnas verksamhet, i vart fall för närvarande, inte bör vara en del av den officiella statistiken.

10 Vissa åtgärder som kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare

10.1 Det kan behöva vidtas även andra åtgärder för att förbättra förutsättningarna för gode män och förvaltare

I vårt uppdrag ingår ett antal särskilt utpekade frågor som vi har till uppgift att överväga. Därutöver har vi enligt våra direktiv möjlighet att föreslå andra praktiska åtgärder som bidrar till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Vi har i olika sammanhang, bl.a. i svaren på de enkäter¹ som vi har skickat ut, uppmärksammat på ett antal frågor som rör godmanskap eller förvaltarskap i vilka det anses finnas behov av förändringar. En del av dessa frågor får (även om de är av stor betydelse) anses ligga utanför vårt uppdrag, eftersom de inte direkt rör förhållandena för gode män och förvaltare.

I detta kapitel tar vi upp ett antal områden inom vilka det har framförts att det kan finnas skäl att vidta åtgärder för att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare och därmed också säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. Vi lämnar inga förslag till förändringar på dessa områden, men bedömer att det till viss del kan vidtas åtgärder inom ramen för nu gällande ordning.

---

¹ Hur enkätundersökningen har genomförts och vilka frågor som ingick i den framgår av bilaga 3 och 4.

10.2 Utbetalning av ersättning till gode män och förvaltare

Vår bedömning: Det är viktigt att överförmyndaren ser till att handläggningen av frågan om ersättning till gode män och förvaltare sker effektivt och att beslut fattas så skyndsamt som möjligt.

Det har till oss framförts att det skulle vara lättare att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare om arvodet för sådana uppdrag hade varit högre. Vi har dock funnit att det i vårt uppdrag inte ingår att utreda om sådan ersättning även framöver ska bestämmas utifrån att uppdraget har ett betydande ideellt inslag eller om arvodet bör bestämmas utifrån andra kriterier. Däremot anser vi att det finns anledning att närmare överväga frågan om hur ofta det bör fattas beslut om ersättning.

I de allra flesta fall fattas det beslut om ersättning till gode män eller förvaltare en gång per år². Utbetalningen sker efter det att ställföreträdarens årsräkning har granskats av överförmyndaren och beslut om ersättning har fattats. Ersättningen avser då det arbete som har utförts kalenderåret dessförinnan. Eftersom det i många fall blir en arbetsanhopning hos överförmyndaren i början av året i samband med att årsräkningarna ska granskas, kan beslut om ersättning i en del fall fattas först under andra halvan av året. Detta innebär att den gode mannen eller förvaltaren först då får ersättning för det arbete som har lagts ner inom uppdraget upp till ett och ett halvt år tidigare. Det kan då också inträffa att huvudmannen inte har medel att betala arvodet. Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare lämnade i betänkandet SOU 2004:112 ett förslag om att det i 12 kap. 16 § FB ska införas en bestämmelse om att överförmyndaren bör ha fattat beslut om ersättning till förordnade ställföreträdare senast fyra månader efter det att en årsräkning eller sluträkning har getts in till överförmyndaren (se avsnitt 3.14). Frågan bereds för närvarande inom regeringskansliet.

På detta område har det också framförts att situationen för gode män och förvaltare skulle kunna förbättras om det var möjligt att ha ett ”brutet räkenskapsår” när det gäller skyldigheten att ge in årsräkning. Detta skulle innebära att skyldigheten att ge in årsräk-

² Beslut om arvode till en god man som är förordnad för ett ensamkommande barn fattas i de flesta fall med kortare intervaller.

ning skulle ske per olika datum för olika ställföreträdare, något som skulle lindra överförmyndarens arbetsanhopning i början av året och leda till att beslut om arvode kan fattas tidigare. Ett förslag om att det ska vara möjligt med ”brutna räkenskapsår” lämnades av utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare i betänkandet SOU 2004:112 (se avsnitt 3.14). Även den frågan bereds inom regeringskansliet.

Det finns i och för sig inget hinder mot att överförmyndaren beslutar om ersättning till gode män och förvaltare med tätare intervaller än för närvarande. Att beslut om ersättning oftast fattas en gång per år beror på att överförmyndaren tar ställning till arvodets storlek i samband med att årsräkningen går igenom.³ Om överförmyndaren ska besluta om ersättning oftare torde det krävas att ställföreträdaren, förutom en årsräkning, även ger in ett underlag som gör det möjligt att bedöma arvodets storlek inför övriga beslut under året. Underlaget bör också innehålla uppgifter som gör det möjligt att bedöma om det är huvudmannen eller kommunen som ska betala arvodet. En sådan förändring skulle dock kräva att överförmyndarna ägnar sig betydligt mer åt dessa arbetsuppgifter jämfört med i dag och förutsätta att det till verksamheten avsätts ytterligare resurser.

Det har till oss framförts att ett sätt att göra det möjligt för ställföreträdaren att få sin ersättning tidigare skulle vara att arvodet alltid betalas ut från kommunen och att sedan en faktura i förekommande fall skickas till huvudmannen (ofta genom ställföreträdaren) som i sin tur betalar denna. Enligt vår mening skulle detta dock röra sig om förskottsbetalningar som inte torde vara förenliga med regleringen i 12 kap. 16 § FB. Dessutom kan en sådan ordning inte anses ligga inom kommunens kompetens, vilket innebär att den strider mot kommunallagen (1991:900).

Vi anser dock att det är viktigt att överförmyndaren ser till att handläggningen av frågan om ersättning till gode män och förvaltare sker effektivt och att beslut fattas så skyndsamt som möjligt. Detta är av betydelse för att ge bättre förutsättningar för gode män och förvaltare, vilket i förlängningen kan göra det enklare att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

---

³ Detta skiljer sig åt från t.ex. uppdrag som kontaktperson, för vilka ersättningens storlek är fastställd i förväg.

10.3 Precisering av vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som ställföreträdare

Vår bedömning: Det finns ett visst behov av att närmare precisera vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som god man, särskilt när det gäller godmanskap för ensamkommande barn. Mot bakgrund av att det kan vara problematiskt att göra en sådan precisering, bör kunskapen om vad ett uppdrag som god man innebär i stället förbättras genom ökade utbildningsinsatser och genom att överförmyndaren i större utsträckning informerar om detta. Detsamma gäller förvaltare.

Ett uppdrag som god man kan se mycket olika ut beroende på vilken typ av godmanskap det rör sig om. Det har till oss framförts att det kan övervägas om det bör upprättas en beskrivning av de uppgifter som en god man ska ha i olika fall. En sådan beskrivning skulle kunna medföra ett förtydligande när det gäller fördelningen av ansvar för olika typer av omsorg kring huvudmannen, främst fördelningen av ansvar mellan den gode mannen och socialförvaltningen.

När det gäller godmanskap för ensamkommande barn har bl.a. Barnombudsmannen och Rädda Barnen bedömt det vara särskilt angeläget att precisera vilka uppgifter som ingår i uppdraget som god man. Den gode mannen kan ofta ha en central roll för dessa barn genom sina kontakter med andra aktörer, t.ex. skola, socialtjänst och Migrationsverket. Eftersom barnen även har ett antal andra personer i sin omgivning som på olika sätt tar till vara hans eller hennes intressen, t.ex. ett offentligt biträde, är det av stor vikt att barnet känner till vilken hjälp som den gode mannen ska bistå med och hur tillgänglig den gode mannen kan förväntas vara för möten etc.

Som nämnts kan en beskrivning av vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som god man vara av betydelse även för den gode mannen. Genom en sådan beskrivning blir det tydligt vilka förväntningar som finns på den gode mannen, vilket innebär att det ges bättre förutsättningar för honom eller henne att utföra sitt uppdrag.

Även godmansföreningar har framfört att det finns ett behov av att förtydliga vad som ingår i ett uppdrag som god man eller förvaltare. Ett exempel på detta är att det bland ställföreträdare finns

en osäkerhet om vad det innebär att godkänna en föregående ställföreträdarens förvaltning och vilket ansvar en sådan granskning kan medföra.⁴ Det finns även till viss del en osäkerhet när det gäller i vilken utsträckning en ställföreträdare kan begära in uppgifter och handlingar från banker, t.ex. kontoutdrag.

Det har emellertid också framförts att det kan medföra svårigheter att upprätta en mer detaljerad beskrivning av uppgifterna i ett godmanskap, eftersom huvudmän kan ha behov av hjälp på olika områden och i olika stor utsträckning.

Det finns en del omständigheter som tyder på att det finns ett visst behov av att närmare precisera vilka uppgifter som ingår i ett uppdrag som god man, särskilt när det gäller godmanskap för ensamkommande barn. Enligt vår mening kan det möjligen vara problematiskt att göra en närmare precisering av vad som ska ingå i ett uppdrag som god man, eftersom huvudmännens behov kan skilja sig åt i stor omfattning och att det därför krävs ett stort mått av flexibilitet av den som är god man. Ett alternativ till att upprätta sådana beskrivningar bör därför i stället vara att öka utbildningsinsatserna för gode män och på så sätt ge större kunskap om vad ett godmansuppdrag innebär. Detsamma gäller naturligtvis också förvaltare. Vi behandlar frågan om utbildning av gode män och förvaltare i avsnitt 10.4. En bättre kunskap om innebörden av ett ställföreträdaruppdrag kan även uppnås genom att överförmyndaren i större utsträckning informerar om detta.

10.4 Utbildning av gode män och förvaltare

Vår bedömning: Utökade möjligheter till utbildning bör kunna ge bättre förutsättningar för gode män och förvaltare att utöva sina uppdrag och bidra till att säkerställa tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

Det har till oss framförts att det är av stor vikt att gode män och förvaltare får tillräcklig utbildning. Från något håll har det gjorts gällande att ställföreträdare bör ha en obligatorisk rätt till utbildning.

Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare föreslog att överförmyndaren ska ansvara för att gode män och förvaltare

⁴ Se 16 kap. 8 § FB.

ska få tillräcklig utbildning.⁵ Enligt förslaget ska utbildningen vara utformad så att den är en rättighet för ställföreträdarna. En sådan möjlighet till utbildning ansågs kunna inverka positivt på rekryteringen av nya ställföreträdare, medan ett tvång däremot skulle kunna verka avskräckande.

Det har i ett samarbete mellan Sveriges Kommuner och Lands-ting, Migrationsverket, Socialstyrelsen och länsstyrelserna tagits fram en nationell utbildningsram när det gäller godmanskap för ensamkommande barn.

Utökade möjligheter till utbildning för gode män och förvaltare bör kunna ge bättre förutsättningar att utöva ett ställföreträdaruppdrag på bästa sätt och bidra till att säkerställa tillgången till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. Vi ställer oss därför positiva till en sådan förändring. Frågan bereds för närvarande inom regeringskansliet.

10.5 En väl fungerande överförmyndarverksamhet

Vår bedömning: Det bör inom överförmyndarverksamheten finnas tillgång till juridisk kompetens. Länsstyrelsens uppgift att inom sin tillsyn se till att utbildningen av överförmyndarna är tillfredsställande är av betydelse för att uppnå och bibehålla en tillfredsställande kunskaps- och utbildningsnivå för överförmyndarna. Ett sätt som kan övervägas för att höja kompetensen hos överförmyndarna kan vara att överförmyndarnämnd görs obligatorisk som organisationsform.

Bland de synpunkter som har lämnats till oss nämns att förutsättningarna för gode män och förvaltare att utföra sitt uppdrag påverkas av hur väl överförmyndarverksamheten fungerar. Att arbetsbelastningen hos överförmyndaren är hög eller att det där finns många nyanställda och oerfarna tjänstemän påverkar ställföreträdarnas möjligheter att utföra sina uppdrag på bästa sätt.

Det förekommer att överförmyndarens långa handläggningstid i olika ärenden också drabbar huvudmannen. Ett exempel på detta är att det har tagit så lång tid för överförmyndaren att bevilja ett uttag från huvudmannens spärrade konto att inbetalning av dennes skatt inte har kunnat göras i tid.

⁵ Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna, SOU 2004:112, s. 800 ff.

Från godmansföreningar har det framförts att det är önskvärt att det hos överförmyndaren finns tillgång till juridisk kompetens. Detta måste dock inte innebära att det finns en jurist anställd hos överförmyndaren, utan tillgången till juridisk kompetens kan även tillgodoses genom att den finns tillgänglig inom andra enheter inom kommunen eller att kommunen köper en sådan tjänst från t.ex. en grannkommun.

Regeringen har uttalat att det inte bör ställas något formellt krav på genomgången juristutbildning på vare sig överförmyndare eller ledamöter i en överförmyndarnämnd. Dock utgick regeringen samtidigt från att kommunerna i större utsträckning skulle se till att det i överförmyndarverksamheten finns tillgång till juridisk kompetens.⁶

Länsstyrelsen ska enligt 19 kap. 17 § andra stycket FB inom sin tillsyn se till att utbildningen av överförmyndarna, ledamöterna i överförmyndarnämnderna och ersättare är tillfredsställande. Detta innebär att länsstyrelsen inom ramen för tillsynsverksamheten ska verka för att kunskaps- och utbildningsnivån hos överförmyndare, nämndledamöter och ersättare är tillfredsställande. Ansvar för utbildning genomförs ligger dock på kommunen. Länsstyrelserna har till uppgift att bistå med råd om hur utbildningen läggs upp och organiseras och vid tillsyn följa upp att utbildning kommer till stånd.⁷ Det har till utredningen framförts att det finns behov av ytterligare vägledning genom centralt utfärdade föreskrifter och anvisningar, vilket saknas i dag.

Regeringen har även uttalat att det finns mycket som talar för att överförmyndarnämnd bör göras obligatorisk som organisationsform. Enligt regeringen är anledningen till detta att en kontinuerlig sakkunskap lättare kan upprätthållas med en sådan organisationsform, eftersom förtroendevalda med skilda erfarenheter då kan engageras för överförmyndaruppgifterna. Sköts uppgifterna av en enda person, en överförmyndare, riskerar man kompetensförluster när majoritetsförhållandena i kommunen ändras vid val och leder till byte på posten. Regeringen pekar på att en kontinuerlig sakkunskap lättare kan upprätthållas med överförmyndarnämnd och att en kombination av en sådan nämnd och en ganska omfattande beslutsdelegation till tjänstemän utgör en god avvägning mellan

---

⁶ Prop. 2007/08:150, Förmyndarskapsrättsliga frågor, s. 57.

⁷ Prop. 2007/08:150, s. 57.

önskemål om lekmannainflytande och ren professionell handläggning.⁸

Enligt vår mening är det ur gode mäns och förvaltares synvinkel angeläget att överförmyndarverksamheten fungerar på ett effektivt och rättssäkert sätt. Detta innebär bl.a. att personalen där ska ha kompetens på relevanta områden och att det ska finnas tillräckligt med personal. Vi delar den framförda synpunkten om att det inom överförmyndarverksamheten bör finnas tillgång till juridisk kompetens. Som regeringen har anfört menar vi dock att det inte bör ställas något formellt krav på genomgången juristutbildning på vare sig överförmyndare eller ledamöter i en överförmyndarnämnd. Det bör dock vara en uppgift för kommunerna att i största möjliga utsträckning se till att det finns juridisk kompetens.

Den uppgift länsstyrelsen har att inom sin tillsyn se till att utbildningen av överförmyndarna är tillfredsställande är också av betydelse för att uppnå och bibehålla en tillfredsställande kunskaps- och utbildningsnivå hos överförmyndarna. Ett annat sätt som kan övervägas för att höja kompetensen hos överförmyndarna kan vara, som regeringen har förordat, att överförmyndarnämnd görs obligatorisk som organisationsform.

---

⁸ Prop. 2007/08:150, s. 57.

11 Kostnadsberäkningar och konsekvensanalys

11.1 Kraven på redovisning av förslagets konsekvenser

11.1.1 Kommittéförordningen (1998:1474) och förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning

Av 14–15 §§ kommittéförordningen (1998:1474) framgår att en utredning är skyldig att redovisa vilka konsekvenser förslagen i ett betänkande kan få i en rad olika avseenden. Om förslagen påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda, ska en beräkning av dessa konsekvenser redovisas. Om förslagen innebär samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt, ska dessa redovisas. När det gäller kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, kommuner eller landsting, ska en finansiering föreslås. Förslagets betydelse för den kommunala självstyrelsen ska också redovisas. Detsamma gäller konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företags, för jämställdheten mellan män och kvinnor och för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

Enligt 15 a § kommittéförordningen ska det i ett betänkande som innehåller nya eller ändrade regler också anges förslagets kostnads- mässiga och andra konsekvenser. Dessa ska anges på ett sätt som motsvarar de krav på innehållet i konsekvensutredningar som finns i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

11.1.2 Våra direktiv

Regeringen har i våra direktiv angett att utredaren ska redovisa vilka konsekvenser de förslag som lämnas får för barn. Utredaren ska vidare redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen leder till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras. Om något av förslagen påverkar det kommunala självstyret, ska dess konsekvenser och de särskilda avvägningar som föranlett förslagen särskilt redovisas (14 kap. 3 § RF).

11.2 Ekonomiska konsekvenser av våra förslag

11.2.1 Förslagen som rör entledigande av gode män och förvaltare och upphörande av ställföreträdarskap

Vår bedömning: Förslaget om att en god man eller förvaltare i vissa fall inte behöver kvarstå i uppdraget till dess att en ny ställföreträdare har utsetts och att ställföreträdarskap i undantagsfall ska kunna upphöra trots att det finns ett behov av det, kan inte antas leda till några nämnvärda kostnadsökningar för vare sig kommunerna eller domstolarna.

Vi har i kapitel 4 föreslagit att de uttalanden som HD gör i mål Ö 91-12 ska regleras i lag. Detta innebär att det av FB ska framgå att en förvaltare inte är skyldig att ha kvar sitt uppdrag till dess att en ny förvaltare har utsetts, om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan. Vidare ska det i FB regleras att ett förvaltarskap ska upphöra i dessa situationer, om en ny förvaltare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget. Ett förvaltarskap ska under dessa förutsättningar kunna upphöra även i de situationer då förvaltarens uppdrag har upphört av någon annan orsak, t.ex. om förvaltaren har avlidit.

I kapitel 4 har vi även föreslagit att en god man som har förordnats med stöd av 11 kap. 1, 2, 3 eller 4 § FB ska ha motsvarande rätt att frånträda sitt uppdrag, dvs. om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns ett behov av godmanskap och fastän någon ersättare inte har utsetts. Godmanskapet ska upphöra om en ny god man inte kan utses och överförmyndaren har

vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget. Även ett godmanskap ska under dessa förutsättningar kunna upphöra om den gode mannens uppdrag har upphört av någon annan orsak, t.ex. om den gode mannen har avlidit.

Förslaget om att en god man eller förvaltare inte ska behöva kvarstå i uppdraget till dess att en ny ställföreträdare har utsetts innebär att det i vissa undantagsfall kommer att fattas beslut om entledigande i ett tidigare skede jämfört med i dag. Antalet beslut torde dock inte öka i antal.

Det kommer endast i undantagsfall att finnas förutsättningar för att låta ett godmanskap eller förvaltarskap som behövs upphöra. Vi bedömer att sådana beslut kommer att fattas endast i ett fåtal fall per år.

Förslagen i denna del kan därför inte antas leda till några nämnvärda kostnadsökningar för vare sig kommunerna eller domstolarna.

11.2.2 Förslagen med anledning av möjligheten för ställföreträdarens dödsbo att få hjälp med att redovisa huvudmannens egendom

Vår bedömning: Överförmyndarnas uppgift att besluta om befrielse eller lättnad i den redovisningsskyldighet som ställföreträdarens dödsbo har av huvudmannens egendom samt skyldigheten för kommunen att i enstaka fall ersätta ställföreträdarens dödsbo för kostnader för att upprätta en sluträkning, torde inte leda till några nämnvärda ekonomiska konsekvenser för kommunerna.

Det kommer i enstaka fall att uppstå en kostnad för huvudmannen i de fall dödsboet efter en ställföreträdare begär ersättning för kostnaden att upprätta en sluträkning över hans eller hennes egendom.

Vi har i kapitel 6 föreslagit att överförmyndaren i vissa fall ska få befria ett dödsbo efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att räkningen ska få lämnas i förenklad form. Detta innebär att överförmyndaren får ytterligare en uppgift. Syftet med förslaget är dels att underlätta för de dödsbon som behöver hjälp med att upprätta

sluträkningen, dels att undvika att dödsboets skyldighet att upprätta sluträkning negativt ska påverka möjligheterna att rekrytera kvalificerade gode män och förvaltare.

Eftersom det är ovanligt att ställföreträdare avlider under tiden ett uppdrag pågår är det sällan ett dödsbo får en skyldighet att upprätta en sluträkning. Detta innebär i sin tur att det bör bli ovanligt förekommande för överförmyndaren att besluta om befrielse från eller lättnad i ett dödsbos redovisningsskyldighet. I de fall det sker kommer beslutet till viss del att bli arbetsbesparande för överförmyndaren genom att dödsboets årsräkning inte behöver granskas eller att den i vart fall inte behöver granskas i samma omfattning. Sammantaget bedömer vi därför att vårt förslag inte kommer att leda till några nämnvärda ekonomiska konsekvenser för kommunerna.

Vi har i kapitel 6 även föreslagit att dödsboet efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare ska ha rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra skyldigheten att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom. Det är överförmyndaren som ska fatta beslut om sådan ersättning. Huvudmannen ska ersätta dödsboet för utgiften om hans eller hennes beräknade inkomst eller tillgångar under det år när uppdraget utförs överstiger de basbeloppsgränser¹ som gäller för att han eller hon ska ersätta en god man eller förvaltare för utgifter. Ersättning för dödsboets utgifter som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen. Bakgrunden till förslaget är att det inte är rimligt att ett dödsbo under alla förhållanden ska behöva stå för kostnaden som uppstår för att upprätta en sluträkning.

Som vi nyss har nämnt är det sällan ett dödsbo efter en ställföreträdare får en skyldighet att upprätta en sluträkning över huvudmannens egendom. Detta innebär att det också kommer att bli sällsynt att dödsbon begär ersättning för kostnaden för att fullgöra denna skyldighet. I de fall dödsboet har rätt till sådan ersättning torde det vara vanligt att redovisningen rör omfattande tillgångar, vilket innebär att det blir den enskilde som ska ersätta dödsboet för utgiften. Vi bedömer därför att förslaget inte bör få några nämnvärda ekonomiska konsekvenser för kommunerna.

Däremot kommer det i enstaka fall att uppstå en kostnad för huvudmannen i de fall dödsboet efter en ställföreträdare begär ersättning för kostnaden att upprätta en sluträkning över hans eller hennes egendom. I det sammanhanget bör det dock beaktas att huvud-

¹ 2,65 gånger prisbasbeloppet beträffande inkomst och två gånger prisbasbeloppet beträffande tillgångar.

mannen även skulle ha haft en skyldighet att betala en ställföreträdarens arvode för att avsluta ett uppdrag (vilket innefattar att göra en sluträkning), om uppdraget av någon annan anledning skulle upphöra.

11.2.3 Förslaget om att överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare

Vår bedömning: Förslaget om att överförmyndaren ska bistå tingsrätten med att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare leder till en merkostnad om cirka 5 mnkr per år för kommunerna. Domstolarna torde göra motsvarande besparing.

Kommunernas kostnadsökning bör täckas genom att denna summa förs över från domstolarna till kommunerna.

Om man har som utgångspunkt att vårt förslag rör sig om helt nya uppgifter för överförmyndarna, och inte tar hänsyn till att det är uppgifter som i praktiken till stor del redan utförs av dem, uppgår kommunernas kostnader, enligt en uppskattning från representanter för överförmyndarverksamheten, till cirka 25 mnkr per år.

Förslaget om överförmyndarens skyldighet att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare

Vi har i kapitel 7 föreslagit att överförmyndaren ska ha en skyldighet att hämta in utredning i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap och ge in den till tingsrätten. Vidare ska överförmyndaren i samband med att utredningen ges in till tingsrätten, som huvudregel lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget.

Förslaget innebär att det görs en ändring i FB, av vilken det framgår att överförmyndaren har en skyldighet att bistå tingsrätten med att hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap.

Syftet med förslaget är att den oklarhet som i praktiken finns när det gäller arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren ska undanröjas och att handläggningen och avgörandet av godmanskaps- eller förvaltarskapsärenden ska kunna ske på ett

snabbt, effektivt och rättssäkert sätt. Förslaget ska ses som ett steg i riktning mot att beslutanderätten i de ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB, vilka inte är tvistiga, på sikt ska flyttas över från tingsrätten till överförmyndaren.

Vilka förändringar innebär förslaget i praktiken?

Vårt förslag innebär att det sker en förändring av lagstiftningen på så sätt att kommunen (överförmyndaren), i stället för tingsrätten, ska ha till uppgift att hämta in utredning i de ärenden om godmanskap eller förvaltare i vilka tingsrätten beslutar. Överförmyndaren ska som regel också lämna förslag på lämplig ställföreträdare. Detta är dock i praktiken inte några nya uppgifter för överförmyndarna, eftersom de sedan lång tid tillbaka har utförts inom ramen för överförmyndarnas verksamhet.

Sedan ett antal år tillbaka har en del överförmyndare emellertid ändrat sina rutiner. Av svaren på vår enkät framgår att tillämpningen av nuvarande reglering skiljer sig åt mellan överförmyndarna så till vida att en del hämtar in en fullständig utredning till tingsrätten, medan andra inte gör det eller gör det i viss omfattning. När det gäller de ärenden som inleds genom en anmälan till överförmyndaren, t.ex. från socialtjänsten, är det dock i huvudsak så att överförmyndarna hämtar in utredning för att kunna bedöma om en ansökan om anordnande av godmanskap eller förvaltare bör ges in till tingsrätten.

En följd av dessa ändrade rutiner hos överförmyndarna är att det har blivit vanligare att de ansökningar som kommer in till tingsrätten inte är fullständiga och att tingsrätten på egen hand hämtar in utredning eller begär kompletteringar av den utredning som finns.

Av svaren på vår enkät framgår att överförmyndarnas rutiner skiljer sig åt även när det gäller att lämna förslag på god man eller förvaltare till tingsrätten. Många överförmyndare lämnar sådana förslag, dock inte alla. I de fall överförmyndaren inte lämnar förslag på god man eller förvaltare kontaktar tingsrätten t.ex. eventuella närstående, den som har genomfört den sociala utredningen eller personal på den enskildes boende för att försöka finna en lämplig ställföreträdare. Någon tingsrätt som inte får in förslag på ställföreträdare från överförmyndaren har skapat en egen rekryteringsbas av lämpliga ställföreträdare.

Vilka blir de ekonomiska konsekvenserna av förslagen?

Enligt den s.k. finansieringsprincipen får staten inte ålägga kommunerna nya uppgifter utan att det medföljer statlig finansiering.

Vi har från representanter för överförmyndarverksamheten (Föreningen Sveriges Överförmyndare och Överförmyndarnämnden i Stockholm) fått en uppskattning av hur stor kostnaden för kommunerna skulle bli om man betraktar innehållet i vårt förslag som helt nya arbetsuppgifter för överförmyndarna. Vid denna uppskattning tas det således inte hänsyn till hur arbetsfördelningen mellan överförmyndarna och tingsrätterna ser ut i praktiken.

Uppskattningen omfattar endast de fall då överförmyndarna ska hämta in utredning och lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten i ärenden där någon annan än överförmyndaren är sökande.² Antalet ärenden med annan sökande än överförmyndaren beräknas uppgå till knappt 10 000 per år.³ Vidare har man vid uppskattningen utgått ifrån att överförmyndarens genomsnittliga handläggningstid är åtta timmar per ärende⁴ och att kostnaden per timme är 320 kr.⁵ Kommunernas kostnader uppgår under dessa förutsättningar till omkring 25 mnkr per år.⁶

Utgångspunkten för uppskattningen är dock, som vi redan har nämnt, att detta skulle röra sig om helt nya uppgifter för överförmyndarna. Vid bedömningen av vilka kostnader som uppkommer för kommunerna till följd av vårt förslag bör man emellertid beakta att överförmyndarna har utfört dessa uppgifter trots att utredningsansvaret enligt FB har ålegat tingsrätterna. Den kostnad vi ska beräkna ska med andra ord grundas på de faktiska skillnader som våra

---

² Ansökan om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvalterskap får, förutom av överförmyndaren, göras av förmyndare, den som ansökningen avser, om han eller hon har fyllt sexton år, samt av hans eller hennes make eller sambo och närmaste släktingar. Ansökan om anordnande av förvalterskap får också göras av god man som avses i 11 kap. 4 § FB. Se 11 kap. 15 § FB.

³ Dessa ärenden uppskattas uppgå till ungefär hälften av de ärenden beträffande godmanskap och förvalterskap som kommer in till tingsrätten. Enligt uppgift från Domstolsverket uppgick det sammanlagda antalet sådana ärenden under år 2012 till 18 699. Detta innebär att det i knappt 10 000 ärenden var någon annan än överförmyndaren som var sökande ($0,5 \times 18\,699 = 9\,349$).

⁴ Av den tiden avser cirka 2,5 timmar arbete för att kunna lämna förslag på ställföreträdare och cirka 5,5 timmar arbete för att hämta in utredning. I handläggningstiden om 8 timmar ingår dels den faktiska tid då arbete läggs ner på ett ärende, dels tid som inom verksamheten ägnas åt utbildning, interna och externa sammanträden m.m.

⁵ Timkostnaden är beräknad utifrån de totala kostnaderna för löner och overheadkostnader delat med det sammanlagda antalet arbetstimmar inom överförmyndarverksamheten i Uppsala kommun.

⁶ $9\,349$ ärenden $\times$ 8 timmar $\times$ 320 kr = ca 23,9 mnkr.

förslag innebär jämfört med i dag. Den faktiska kostnadsökningen för kommunerna torde därför bli betydligt lägre än 25 mnkr.

Eftersom det saknas statistiskt underlag i fråga om i vilken utsträckning överförmyndarna hämtar in utredning och lämnar förslag på ställföreträdare, är det dock inte möjligt att göra annat än en grov uppskattning av hur stor kostnadsökningen blir för kommunerna.

Enligt vår uppskattning är det till en helt övervägande del överförmyndarna som lämnar förslag på ställföreträdare till tingsrätten. Att överförmyndarna enligt vårt förslag får denna uppgift innebär därför rent faktiskt inte någon nämnvärd kostnadsökning för kommunerna.

Förändringen innebär i praktiken att överförmyndarna ska hämta in utredning även i de ärenden där det för närvarande är tingsrätten som gör det.

Enligt vår uppskattning hämtar tingsrätterna in utredning i ungefär en tredjedel av ärendena (i vilka någon annan än överförmyndaren är sökande). Det kan dock vara så att tingsrätterna hämtar in utredning i något större utsträckning. Om man utgår från av överförmyndarna ovan redovisade uppgifter om handläggningstid och timkostnad kommer kostnadsökningen för kommunerna att bli omkring 5 mnkr⁷ per år. Domstolarna torde göra motsvarande besparing. Den kostnadsökning som uppstår för kommunerna bör täckas genom att det förs över 5 mnkr från domstolarna till kommunerna.

Med hänsyn till att kommunerna inte tidigare har kompenserats för de uppgifter som omfattas av vårt förslag bör det dock övervägas om staten bör tillskjuta ytterligare medel till kommunerna. Frågan om tillskott av medel bör i denna del lösas efter förhandlingar mellan staten och kommunerna.

När det gäller förslaget om att överförmyndarna ska ha en skyldighet att till tingsrätten lämna förslag på lämpliga ställföreträdare bör det även beaktas att det framöver kommer att krävas aktiva och professionella rekryteringsinsatser från överförmyndarnas sida, t.ex. genom informationsinsatser och annonsering. Det bedöms även i större utsträckning vara nödvändigt med information till och utbildning av ställföreträdare. Den senare frågan liksom vissa andra frågor som rör godmanskap och förvaltarskap bereds för närvarande inom regeringskansliet. Vi vill särskilt framhålla vikten av att kommun-

---

⁷ 0,33 x 9 349 ärenden x 5,5 timmar x 320 kr = ca 5,4 mnkr.

erna tillförs tillräckliga medel för att överförmyndarnas verksamhet ska kunna fungera på ett effektivt och rättssäkert sätt (jfr även avsnitt 10.5).

11.2.4 Förslaget om insamling av uppgifter och sammanställning av statistik

Vår bedömning: Förslaget om att överförmyndaren ska lämna uppgifter som behövs för statistik till länsstyrelsen leder endast till marginella kostnadsökningar för kommunerna.

Anslaget för de sju länsstyrelser som ska ha till uppgift att framställa statistik över överförmyndarnas verksamhet bör ökas med 5,6 mnkr avseende första året efter genomförandet och därefter med 600 000 kr per år.

I kapitel 9 har vi föreslagit att de sju länsstyrelser som ansvarar för tillsynen över överförmyndarnas verksamhet ska framställa statistik beträffande denna verksamhet och de ställföreträdarskap som omfattas av överförmyndarens tillsyn inom respektive tillsynsområde. Vidare ska en av dessa länsstyrelser årligen framställa rikstäckande statistik på området samt göra sådan statistik tillgänglig för externa intressenter. För att statistiken ska kunna framställas ska överförmyndaren årligen lämna de uppgifter som behövs till länsstyrelsen.

Syftet med vårt förslag är att säkerställa att den som har (eller har behov av) god man eller förvaltare ska få sina intressen, behov och rättigheter tillgodosedda och att detta ska ske inom rimlig tid. Vidare ska statistik på detta område ge överförmyndarna bättre möjligheter att följa upp och analysera sin verksamhet. Syftet med förslaget är även att statistiken ska kunna användas som ett redskap i länsstyrelsens tillsyn över överförmyndarna. Genom statistiken ska det dessutom bli möjligt att nationellt kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet, att ge allmänheten bättre insyn i denna verksamhet och att använda statistik i olika utrednings- och forskningssammanhang samt i journalistiska sammanhang.

Länsstyrelserna får inom ramen för sin tillsyn in ett antal uppgifter genom de årsredogörelser som överförmyndarna lämnar in dit. Det rör sig om uppgifter inom de områden i vilka det enligt vårt förslag ska framställas statistik. Genom att överförmyndaren redan i dag lämnar denna typ av uppgifter om verksamheten till länsstyr-

elsen kan vårt förslag endast anses innebära ett mindre merarbete för kommunerna i denna del och det uppkommer därför endast marginella kostnadsökningar för kommunerna.

De uppgifter som länsstyrelserna får in genom överförmyndarnas årsredogörelser används främst som ett underlag för tillsynen över överförmyndarna. Någon sammanställning av uppgifterna eller framställning av statistik sker för närvarande inte. De sju länsstyrelser som ska ha till uppgift att framställa statistik över överförmyndarnas verksamhet kommer därför att behöva förstärkta resurser för att täcka kostnader med anledning av uppgiften. Det rör sig i ett inledningsskede främst om kostnader för att bygga upp ett system för informationshanteringen. Därefter uppkommer det kostnader för drift och underhåll av systemet, personalkostnader och kostnader för publicering av statistiken. Det tillkommer ytterligare kostnader för den länsstyrelse som ska framställa rikstäckande statistik på området samt göra sådan statistik tillgänglig för externa intressenter.

Exakt vilka kostnader som kommer att uppkomma för länsstyrelserna med anledning av förslaget är dock svårt att avgöra. Vid bedömningen bör det beaktas att det i ett första skede endast bör tas fram ett mindre antal statistiska uppgifter och att antalet uppgifter därefter vid behov succesivt ska kunna utökas. Det bör också beaktas att det bör kunna bli aktuellt att flera länsstyrelser samarbetar kring uppgiften att framställa statistik.

Man bör för att få en uppfattning om storleken på länsstyrelsernas kostnader på detta område till viss del kunna jämföra med kostnaderna för de myndigheter som ansvarar för den officiella statistiken.⁸ Dessa myndigheter framställer dock statistik i olika stor omfattning och på skilda områden, vilket gör att uppgifterna om deras kostnader endast kan användas för en grov uppskattning. Det bör även beaktas att det i dessa myndigheters kostnader inte ingår någon kostnad för att bygga upp ett system för informationshantering.

Sammantaget gör vi bedömningen att 5,6 mnkr bör avsättas till länsstyrelserna för denna uppgift avseende första året och därefter 600 000 kr per år.

Vårt förslag innebär att sju länsstyrelser som en ny uppgift ska framställa statistik beträffande överförmyndarnas verksamhet och de ställföreträdarskap som omfattas av överförmyndarens tillsyn

---

⁸ Se Sveriges officiella statistik – årlig rapport för 2011, Rådet för den officiella statistiken.

inom respektive tillsynsområde. Eftersom det för närvarande inte framställs statistik på området är det inte möjligt att överföra medel från någon annan verksamhet. Länsstyrelserna bör därför tillskjutas ytterligare anslag.

11.3 Betydelsen för den kommunala självstyrelsen

Vår bedömning: Våra förslag påverkar inte den kommunala självstyrelsen.

Enligt 14 kap. 2 § RF sköter kommunerna lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Närmare bestämmelser om detta finns i lag. På samma grund sköter kommunerna även de övriga angelägenheter som bestäms i lag.

En inskränkning i den kommunala självstyrelsen bör enligt 14 kap. 3 § RF inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den.

Vi har gjort bedömningen att våra förslag inte är av den karaktären att de påverkar den kommunala självstyrelsen.

11.4 Förslagets konsekvenser för barn

Vår bedömning: Att en god man till ett ensamkommande barn inte bör kunna entledigas utan att en ersättare har utsetts medför att dessa barn tillförsäkras skydd och omvårdnad samt att deras behov av trygghet lyfts fram.

Vårt förslag om sekretess hos överförmyndare respektive domstol för uppgifter i ärenden om god man för ensamkommande barn innebär att skyddet av ensamkommande barns integritet förstärks.

11.4.1 Barns rättigheter

Det finns i FN:s konvention från 1989 om barnets rättigheter (Barnkonventionen) och dess två tilläggsprotokoll ett antal viktiga principer om barns särskilda behov och rättigheter. Konventionen

ger en universell definition av vilka rättigheter som borde gälla för alla barn i hela världen. Sverige har ratificerat dessa traktat och därigenom blivit bunden att respektera barnets rättigheter.

Barnkonventionen tillerkänner barn medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Den innehåller fyra grundläggande principer som finns i artikel 2, 3, 6 och 12. Av artikel 2 framgår att alla barn har samma rättigheter och lika värde samt att ingen får diskrimineras. Enligt artikel 3 ska barnets bästa alltid komma i första rummet. I artikel 6 anges att alla barn ska tillåtas utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna förutsättningar. Vidare framgår av artikel 12 att barnet ska få uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör honom eller henne samt att åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Artikel 4 i konventionen förpliktar staten att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen.

Förutom i Barnkonventionen behandlas barnets rättigheter i Lissabonfördraget som trädde i kraft den 1 december 2009. I artikel 3 i fördraget anges att ett av unionens mål är att främja skyddet av barnets rättigheter. Genom fördraget har europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna blivit rättsligt bindande.

Av artikel 24 i fördraget framgår att barn har rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd. De ska fritt kunna uttrycka sina åsikter och dessa ska beaktas i frågor som rör barnen i förhållande till deras ålder och mognad. Vidare ska vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga myndigheter eller privata institutioner, barnets bästa komma i främsta rummet.

Regeringen har i prop. 2009/10:232, Strategi för att stärka barnets rättigheter, lämnat förslag till hur barnets rättigheter kan stärkas i Sverige. Det anges där att regeringens politik för barnets rättigheter syftar till att ta tillvara och stärka barnets rättigheter och intressen i samhället, med utgångspunkt i Barnkonventionen. Målet för barnrättspolitiken anges vara att barn och unga ska respekteras, och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande. Enligt regeringen ska all lagstiftning som rör barn utformas i överensstämmelse med normerna i Barnkonventionen och andra internationella traktat som reglerar barnets rättigheter. Det är enligt regeringen av vikt att hela lagstiftningskedjan, från utredningsdirektiv till beslut i riksdagen, präglas både av ett barnperspektiv och av ett barnrättsperspektiv. Riksdagen har bifallit regeringens proposition (Rskr 2010/11:35).

11.4.2 Ger våra förslag konsekvenser för barn?

I kapitel 4 har vi föreslagit att en god man som har förordnats med stöd av 11 kap. 1, 2, 3 eller 4 § FB ska ha rätt att frånträda sitt uppdrag om han eller hon har skälig orsak att göra det, trots att det fortfarande finns ett behov av godmanskap och fastän någon ersättare inte har utsetts. Vi har vidare gjort den bedömningen att godmanskapet ska upphöra om det saknas en god man och någon ny inte kan utses.

När det gäller godmanskap för ensamkommande barn anser vi dock att det inte är lämpligt att göra motsvarande bedömning. Detta beror på att det inte bör vara möjligt att låta ensamkommande barn stå utan företrädare. En god man för ett ensamkommande barn bör därför inte kunna entledigas utan att en ersättare har utsetts. Detta medför att dessa barn tillförsäkras skydd och omvårdnad samt att deras behov av trygghet lyfts fram.

I kapitel 8 har vi föreslagit att det ska gälla sekretess för uppgifter om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden i ärenden om god man för ensamkommande barn hos överförmyndare respektive domstol. Hos överförmyndare ska sekretessen gälla om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Sekretessen i domstol ska gälla om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.

Uppgifter som på detta sätt kan skyddas är bl.a. hur barnet har kommit hit, hans eller hennes hälsotillstånd samt ekonomiska förhållanden. Vårt förslag om sekretess innebär att skyddet av ensamkommande barns integritet förstärks.

12 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

12.1 Ikraftträdande

Vårt förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2014.

De lagändringar som vi föreslår påverkar såväl myndigheter som enskilda. Det kan förutses att det bl.a. kommer att finnas behov av vissa informationsinsatser till gode män och förvaltare i olika frågor. Vidare kommer det att krävas utbildning av personal och anpassning av IT-system inför insamlande och sammanställning av statistik hos överförmyndare respektive länsstyrelser. Det kommer också att krävas tid för överförmyndarna att vidta förberedelser inför uppgiften att hämta in utredning i ärenden som handläggs av tingsrätten.

Med hänsyn till detta och med beaktande av den tid som kan beräknas att gå åt för remissförfarandet, beredningen inom regeringskansliet och riksdagsbehandlingen, bör lagändringarna kunna träda i kraft den 1 juli 2014.

12.2 Övergångsbestämmelser

Vårt förslag: Äldre föreskrifter i fråga om skyldighet att hämta in utredning med anledning av en ansökan om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap, ska gälla för ärenden som har kommit in till tingsrätten före ikraftträdandet.

Det är för närvarande tingsrätten som har utredningsansvaret i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB och förvaltarskap och som ska hämta in de yttranden och det underlag som behövs för att kunna ta ställning i ärendet.¹

Enligt vårt förslag i avsnitt 7.7 ska det ske en förändring på detta område genom att överförmyndaren, i de fall myndigheten är sökande, ska hämta in nödvändig utredning i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB eller förvaltarskap och ge in denna till tingsrätten tillsammans med ansökan. Vidare föreslår vi att tingsrätten ska få uppdra åt överförmyndaren att hämta in utredning i de fall det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan i ärenden av detta slag. I avsnitt 7.8 föreslår vi att överförmyndaren i samband med att utredning ges in till tingsrätten även ska lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Det är lämpligt att tingsrätterna bör ha kvar nuvarande ansvar för att hämta in utredning i de ärenden som har anhängiggjorts i domstol före ikraftträdandet. Överförmyndarens skyldighet att hämta in utredning ska således börja gälla för de ärenden som kommer in till tingsrätten därefter. Eftersom överförmyndarens uppgift att lämna förslag på ställföreträdare ska fullgöras i samband med att utredningen ges in till tingsrätten innebär detta att även förslaget i den delen kommer att gälla för de ärenden som kommer in till tingsrätten efter ikraftträdandet.

Det finns inte behov av några övergångsbestämmelser i övriga delar.

---

¹ Se 11 kap. 16 och 17 §§ FB.

13 Författningskommentar

13.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

11 kap. 16 §

I ärenden om förordnande av god man eller förvaltare för någon som har fyllt sexton år ska rätten eller överförmyndaren ge denna person tillfälle att yttra sig, om det kan ske.

I bestämmelsen anges att rätten eller överförmyndaren i ärenden om förordnande av god man eller förvaltare som huvudregel ska ge den enskilde tillfälle att yttra sig. Bestämmelsen, i vilken det endast har gjorts en språklig ändring, motsvarar första stycket i nuvarande lydelse av bestämmelsen. Övriga stycken i nuvarande lydelse har till viss del ändrats samt flyttats till 11 kap. 16 a och 16 b §§.

11 kap. 16 a §

*I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § eller förvaltar-
skap ska, om det inte är obehövt, ingå utredning i form av yttranden
från den enskildes make eller sambo, den enskildes barn, överförmy-
ndaren och vårdinrättning.*

*Om det behövs ska det i sådana ärenden också ingå utredning i form
av yttranden från andra närstående samt från den eller de kommunala
nämnder som fullgör uppgifter inom socialtjänsten och den eller de
nämnder som utövar landstingets ledning av omsorgsverksamheten.*

*Myndigheter och inrättningar som anges i första och andra stycket
är skyldiga att lämna sådana uppgifter som kan vara av betydelse i
ärendet.*

I paragrafens *första och andra stycke* anges vilken utredning som ska ingå i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap. Sådan utredning krävs dock inte om det är obehövt. Styckena motsvarar nuvarande 11 kap. 16 § andra stycket första och andra meningen, med den ändringen att det inte längre anges vem som får hämta in denna typ av yttranden.

Kravet på utredning gäller även vid upphörande och, i vissa fall, vid jämkning av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB, i vilket den enskildes mening inte har kunnat inhämtas, eller förvaltarskap, se avsnitt 7.1.3 och prop. 1987/88:124, s. 178 f. och s. 181.

Vissa språkliga ändringar har också gjorts i bestämmelsen. Att det är rätten eller överförmyndaren som hämtar in yttranden enligt dessa bestämmelser framgår av 11 kap. 17 a § första stycket.

Paragrafens *tredje stycke* motsvarar nuvarande 11 kap. 16 § fjärde stycket.

Förslaget har behandlats i avsnitt 7.7.

11 kap. 16 b §

Bestämmelserna i 16 a § gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare.

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 11 kap. 16 § tredje stycket.

11 kap. 17 §

I ett ärende om anordnande av förvaltarskap ska det ingå utredning i form av läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Detta gäller även i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 §, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om sådan utredning som avses i första stycket.

Paragrafen har ändrats endast på så sätt att det i första stycket inte längre anges vem som får hämta in läkarintyg eller annan likvärdig utredning i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 §, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke, eller förvaltarskap. Att det är rätten eller överförmyndaren som får hämta in sådan utredning framgår av 11 kap. 17 a § första stycket.

Kravet på utredning i form av läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd gäller även vid upphörande och, i vissa fall, vid jämkning av godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB, i vilket den enskildes mening inte har kunnat inhämtas, eller förvaltarskap, se avsnitt 7.1.3 och prop. 1987/88:124, s. 178 f. och s. 181.

Förslaget har behandlats i avsnitt 7.7.

11 kap. 17 a §

Utredning enligt 16 a eller 17 § hämtas in av överförmyndaren eller rätten.

I de fall det är överförmyndaren som ansöker om ett godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap ska nödvändig utredning i ärendet hämtas in av överförmyndaren och ges in till rätten tillsammans med ansökan.

Om det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan får rätten uppdra åt överförmyndaren att hämta in utredningen. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen ska vara inhämtad. Om det behövs får rätten förlänga denna tid. Rätten ska se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

I paragrafen, som är ny, anges i *första stycket* att utredning enligt 11 kap. 16 a § eller 17 § hämtas in av överförmyndaren eller rätten. Det är överförmyndaren respektive tingsrätten i den ort där den enskilde är folkbokförd som är behörig överförmyndare respektive domstol, se 11 kap. 25 §.

Av *andra stycket* framgår att överförmyndaren ska hämta in nödvändig utredning och ge in denna till rätten tillsammans med sin ansökan om godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap.

I *tredje stycket* anges att rätten får uppdra åt överförmyndaren att hämta in utredningen i de fall det är någon annan än överförmyndaren som gör ansökan. Vilka som är behöriga att ansöka om godmanskap enligt 11 kap. 4 § eller förvaltarskap framgår av 11 kap. 15 §.

Den utredning som överförmyndaren ska hämta in enligt andra eller tredje stycket ska inte vara mer omfattande än vad som behövs i det enskilda fallet. Uppgifter som kan behöva ingå i en utredning är den enskildes ekonomiska förhållanden, bostadssituation, sjukdomar, funktionshinder, sociala situation, släktingar, hur den enskilde fungerar i sin vardag och på vilket sätt han eller hon saknar förutsättningar att själv ta ansvar för sina angelägenheter. Det bör också framgå vad den enskilde behöver hjälp med.

Vid godmanskap krävs det också den enskildes samtycke till att en god man förordnas. Är hans eller hennes tillstånd sådant att ett samtycke inte kan ges ska i stället behovet av en god man styrkas genom ett läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Läkarintyg krävs som regel också vid anordnande av förvaltare.

Rätten bör ge överförmyndaren närmare riktlinjer om vilken utredning som ska hämtas in främst när rätten bedömer att utredningen behöver kompletteras i något hänseende. Endast i mer sällsynta fall bör det bli aktuellt att ge överförmyndaren riktlinjer om utredningens innehåll i dess helhet.

Förslaget har behandlats i avsnitt 7.7.

11 kap. 17 b §

Överförmyndaren ska i samband med att utredning ges in till rätten enligt 17 a § andra eller tredje stycket eller på uppdrag av rätten lämna förslag på en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Enligt paragrafen, som är ny, ska överförmyndaren lämna förslag på en god man eller förvaltare i samband med att utredning i ärendet ges in till rätten enligt 11 kap. 17 a § andra eller tredje stycket. Skyldigheten att lämna förslag på ställföreträdare gäller om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Överförmyndarens förslag ska avse en god man eller förvaltare som är lämplig för uppdraget. Detta innebär att överförmyndaren ska ha gjort sedvanliga registerkontroller, referensinhämtningar etc. innan ett förslag lämnas. Ställföreträdaren ska också ha bedömts vara lämplig för det enskilda uppdraget. Om det är någon annan än överförmyndaren som har gjort ansökan om anordnande av ett godmanskap eller förvaltare och gett förslag på en ställföreträdare, bör överförmyndaren endast bedöma om den föreslagne ställföreträdaren är lämplig.

Skyldighet att lämna förslag på god man eller förvaltare gäller inte om det finns särskilda skäl mot detta. Det kan finnas särskilda skäl om det inte går att finna någon enskild person som vill åta sig ett ställföreträdaruppdrag. Överförmyndaren bör i sådana fall ange vilka ansträngningar som har gjorts för att finna en lämplig ställföreträdare.

Särskilda skäl kan också föreligga om överförmyndaren anser att det saknas förutsättningar för ett ställföreträdarskap. Inte heller i det fallet har överförmyndaren någon skyldighet att lämna förslag på lämplig ställföreträdare i samband med att utredningen i ärendet ges in till rätten. Om rätten vid sin handläggning av ärendet gör en annan bedömning än överförmyndaren och finner att det finns förutsättningar för ett ställföreträdarskap, ska överförmyndaren dock, på uppdrag av rätten, lämna ett förslag på lämplig ställföreträdare.

Förslaget har behandlats i avsnitt 7.8.

11 kap. 17 c §

I ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap ska den som ansökningsen avser höras muntligen vid rätten, om det kan ske utan skada för honom eller henne och det inte är uppenbart att han eller hon inte förstår vad saken gäller. Rätten kan dock avstå från att höra den enskilde muntligen om han eller hon själv har gjort ansökan eller medgett det ifrågasatta förordnandet eller det annars finns särskilda skäl.

Bestämmelserna i första stycket gäller även i ärenden hos överförmyndaren om förordnande av god man enligt 4 § eller förvaltare.

Bestämmelsens första stycke motsvarar nuvarande 11 kap. 16 § andra stycket näst sista och sista meningen. Andra stycket motsvarar nuvarande 11 kap. 16 § tredje stycket. Vissa språkliga ändringar har gjorts i bestämmelsen.

11 kap. 19 §

Om en god man eller förvaltare inte längre behövs, ska godmanskapet eller förvaltarskapet upphöra. Beslut om att godmanskap enligt 4 § eller förvaltarskap ska upphöra fattas av rätten. I övriga fall fattas beslutet av överförmyndaren. Har god man förordnats enligt 3 § 1–5, ska överförmyndaren entlediga den gode mannen så snart den som förordnandet avser begär det. När en god man eller förvaltare har slutfört sitt uppdrag, ska han eller hon genast anmäla det till överförmyndaren.

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren. Finns det fortfarande behov av ett godmanskap eller ett förvaltarskap,

är den gode mannen eller förvaltaren dock skyldig att kvarstå till dess en ny god man eller förvaltare har utsetts, om inte annat sägs i 19 a §.

Det har i första stycket av bestämmelsen endast gjorts språkliga ändringar.

Av andra stycket första och andra meningen, i vilka inga ändringar har gjorts, framgår att en god man eller förvaltare har rätt att bli entledigad från sitt uppdrag och att det är överförmyndaren som fattar beslut om entledigandet.

I tredje meningen i andra stycket anges att en god man eller förvaltare är skyldig att kvarstå i uppdraget till dess att en ny ställföreträdare har utsetts. Meningen har förtydligats på så sätt att det nu framgår att skyldigheten gäller om det fortfarande finns ett behov av godmanskap eller förvaltarskap. I meningen har det även lagts till en hänvisning till 11 kap. 19 a §, i vilken det finns ett undantag från en god mans eller förvaltares skyldighet att kvarstå i sitt uppdrag till dess en ny ställföreträdare har utsetts.

11 kap. 19 a §

En god man eller förvaltare är inte skyldig att kvarstå i sitt uppdrag till dess att en ny ställföreträdare har utsetts om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan.

När en god man eller förvaltare entledigas enligt första stycket eller när ett uppdrag som god man eller förvaltare upphör av någon annan orsak ska ställföreträdarskapet upphöra om en ny ställföreträdare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Beslut om entledigande av ställföreträdaren enligt första stycket och om upphörande av ställföreträdarskapet enligt andra stycket fattas av rätten.

I paragrafens första stycke anges ett undantag från en god mans eller en förvaltares skyldighet att kvarstå i sitt uppdrag till dess en ny ställföreträdare har utsetts. Enligt undantaget ska den gode mannen eller förvaltaren inte ha en sådan skyldighet om han eller hon har skälig orsak att lämna uppdraget dessförinnan.

Stycket är, såvitt gäller förvaltare, en lagreglering av den rättspraxis som HD har lagt fast i avgörandet i mål Ö 91-12. Enligt vårt förslag ska motsvarande gälla även för gode män. Förslaget har be-

handlats i avsnitt 4.8.1 och 4.9. En redogörelse för HD:s avgörande finns i avsnitt 4.1.4.

Det ska vid bedömningen av vad som är en skälig orsak för en förvaltare göras en avvägning mellan hans eller hennes bevekelsegrunder för att avsluta uppdraget och behovet av att det kontinuerligt finns en förvaltare. I vissa fall kan omständigheterna vara sådana att förvaltaren ska anses ha en rätt att omedelbart frånträda sitt uppdrag. Detta kan t.ex. vara fallet när förvaltarens sjukdomstillstånd ger anledning till antagande av en begränsad återstående livstid. Det kan även förhålla sig så att det finns en sista tidpunkt efter vilken förvaltaren inte bör stå kvar, som när han eller hon tillträder en tjänst som omöjliggör ett fortsatt uppdrag. I vissa fall kan agerandet hos den som är satt under förvaltarskap också vara så allvarligt att en omedelbar rätt att frånträda uppdraget bör föreligga.

Förvaltaren har i regel dock att godta vissa och kanske inte helt obetydliga olägenheter för att behovet av förvaltarskap ska tillgodoses i avvaktan på att en ny förvaltare utses. Det ska vid bedömningen av vad som skäligen kan begäras av förvaltaren bl.a. beaktas hur svårt det är för överförmyndaren att hitta en ersättare.

Vid intresseavvägningen är också den tid det tar för överförmyndaren att finna en ersättare av betydelse. Ju längre tid det tar att utse en ny förvaltare, desto lägre krav ska gälla för de skäl som ska anses vara tillräckliga för att förvaltaren ska ha rätt att bli entledigad.

Bedömningen av vad som ska anses vara skälig orsak vid en god mans frånträdan av ett uppdrag ska i huvudsak ske utifrån de grunder som gäller enligt HD:s avgörande i mål Ö 91-12. Detta innebär att en god man ska kunna bli entledigad i samma utsträckning som en förvaltare. Den avvägning som ska göras mellan den gode mannens bevekelsegrunder för att avsluta uppdraget och behovet av att det kontinuerligt finns en god man kan dock medföra att det ställs lägre krav för att en god man ska anses ha skälig orsak att frånträda sitt uppdrag jämfört med när en förvaltare vill frånträda. Detta beror bl.a. på att behovet av att det kontinuerligt finns en ställföreträdare ofta inte är lika stort vid godmanskap som vid förvaltarskap, eftersom den enskilde vid ett godmanskap har kvar sin rättshandlingsförmåga.

Av *andra stycket* framgår att ett godmanskap eller förvaltarskap ska upphöra om en god man eller förvaltare som har skälig orsak att lämna uppdraget innan en ny ställföreträdare har utsetts entledigas eller när ett uppdrag som god man eller förvaltare upphör av någon

annan orsak, om en ny ställföreträdare inte kan utses och överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig uppdraget.

Att ett uppdrag som god man eller förvaltare upphör av någon annan orsak än att ställföreträdaren har skäl原因 att frånträda uppdraget kan inträffa då ställföreträdaren avlider eller när en olämplig ställföreträdare entledigas med stöd av 11 kap. 20 § FB.

Stycket är, såvitt gäller förvaltare, en lagreglering av den rättspraxis som HD har lagt fast i avgörandet i mål Ö 91-12. Förslaget har behandlats i avsnitt 4.8.2, 4.8.3 och 4.9.

I HD:s avgörande Ö 91-12 ansågs överförmyndaren ha gjort vad som kunde begäras när myndigheten tillfrågat samtliga personer som hade anmält intresse av förvaltaruppdrag, men inte någon av dessa hade velat ta uppdraget, och när inte heller någon av de tjänstemän inom kommunen som hade till uppgift att åta sig uppdrag som inte var lämpliga för andra utanför förvaltningen, hade önskat ta uppdraget. Det bör dock noteras att det finns s.k. förvaltarenheter endast i ett fåtal kommuner.

När det gäller överförmyndarens skyldighet att vidta alla rimliga åtgärder för att finna någon som är lämplig och villig att ta på sig ett förvaltaruppdrag bör det beaktas att det vanligtvis endast finns ett begränsat antal personer som kan komma ifråga för ”svåra” förvaltaruppdrag. Det bör därför inte ställas krav på att överförmyndaren ska fråga även personer som saknar eller har begränsad erfarenhet av förvaltaruppdrag eller av någon annan anledning inte bedöms klara av eller vara lämplig för ett sådant uppdrag.

Enligt *tredje stycket* ska beslut om entledigande av ställföreträdaren enligt första stycket och om upphörande av ställföreträdarskapet enligt andra stycket fattas av rätten. Detta innebär, såvitt gäller beslut om entledigande, ett undantag från huvudregeln om att det är överförmyndaren som fattar dessa beslut (se 11 kap. 19 § andra stycket FB).

I de fall ställföreträdaren entledigas då han eller hon inte är skyldig att kvarstå i sitt uppdrag till dess att en ny ställföreträdare har utsetts, dvs. om han eller hon har skäl原因 att lämna uppdraget dessförinnan, ska frågan om entledigande av ställföreträdaren tas upp i samband med frågan om upphörandet av ställföreträdarskapet.

I andra fall kommer besluten inte att fattas samtidigt, t.ex. när en olämplig god man eller förvaltare entledigas med stöd av 11 kap. 20 § FB. Det beslutet fattas av överförmyndaren. Enligt HD:s av-

görande i mål Ö 91-12 (som gällde förvaltarskap) ska en förvaltare i dessa situationer utses så skyndsamt som möjligt.

Förslaget har behandlats i avsnitt 4.8.2.

14 kap. 24 §

Om en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare dör, ska dödsboet svara för att den enskildes egendom redovisas och åtgärder vid förvaltningens upphörande vidtas enligt detta kapitel. Försätts ställföreträdaren i konkurs, ska konkursförvaltaren fullgöra dessa uppgifter.

Överförmyndaren får befria ett dödsbo från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att den får lämnas i förenklad form om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl.

I första stycket har endast språkliga ändringar gjorts.

Av andra stycket, som är nytt, framgår att överförmyndaren får befria ett dödsbo efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare från skyldigheten att lämna sluträkning eller besluta att den får lämnas i förenklad form. Befrielse eller lättnad får beslutas om det med hänsyn till dödsboets och den enskildes förhållanden, tillgångarnas art eller värde eller omständigheterna i övrigt finns särskilda skäl. Det finns i 14 kap. 19 § en motsvarande möjlighet att besluta om befrielse eller lättnad för en ställföreträdare.

Överförmyndaren ska inte slentrianmässigt ge dödsbon befrielse från eller lättnad i kravet på redovisning, utan det krävs att det sker en prövning i varje enskilt fall. Befrielse eller lättnad för dödsboet bör i första hand kunna medges om den avlidne ställföreträdaren inte har förvaltat huvudmannens egendom eller om dennes tillgångar inte är av större omfattning. En situation då det ofta torde kunna finnas förutsättningar för befrielse från skyldigheten att lämna sluträkning är då den avlidne har varit god man för ett ensamkommande barn som saknar tillgångar.

Det kan bli aktuellt att befria dödsboet från skyldigheten att lämna sluträkning även om det finns tillgångar i form av fast egendom, t.ex. om en fastighet inte ger någon avkastning och bebos av huvudmannen och hans eller hennes anhöriga.

En sluträkning i förenklad form från ett dödsbo kommer att vara mindre utförlig än när en sådan lämnas av en ställföreträdare,

eftersom ett dödsbo inte har möjlighet att begära ut kontoutdrag etc. från banker och andra värdepappersinstitut.

Förslaget har behandlats i avsnitt 6.3.4.

14 kap. 25 §

Dödsboet efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare har rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra de uppgifter som anges i 24 §. Överförmyndaren fattar beslut om sådan ersättning och i vad mån ersättningen ska betalas med medel som tillhör den enskilde.

Om det inte finns särskilda skäl för något annat, ska ersättning för utgifter, inklusive de avgifter och skatter som utgår på dem, betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs överstiger 2,65 gånger prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger prisbasbeloppet.

Ersättning för utgifter som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om den rätt till ersättning som ett dödsbo efter en förordnad förmyndare, god man eller förvaltare har för utgifter för att redovisa den enskildes egendom när ställföreträdaren har avlidit.

Av första stycket framgår att dödsboet har rätt till ersättning för de utgifter som har varit skäligen påkallade för att fullgöra de uppgifter som anges i 14 kap. 24 §. Detta innebär att det i varje enskilt fall ska bedömas om utgiften har varit nödvändig för att dödsboet skulle kunna fullgöra sina skyldigheter. Omständigheter som bör beaktas vid en sådan bedömning är hur omfattande eller komplicerad uppgiften är samt vilka förutsättningar de efterlevande har att klara av uppgiften.

Enligt bestämmelsens *andra stycke* ska ersättning för utgifter, inklusive de avgifter och skatter som utgår på dem, som huvudregel betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs överstiger 2,65 gånger prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger prisbasbeloppet. Dessa beloppsgränser gäller även för huvudman-

nens skyldighet att betala ställföreträdarens arvode och ersättning för utgifter, se 12 kap. 16 § tredje stycket.

Huvudmannens skyldighet att betala ersättning för ett dödsbos utgifter gäller inte om det finns särskilda skäl för något annat. Bedömningen av om det finns sådana skäl bör vara densamma som gäller för om huvudregeln ska frångås när det gäller den enskildes skyldighet att stå för en ställföreträdarens kostnader enligt 12 kap. 16 § tredje stycket (jfr prop. 1993/94:251, s. 221). Detta innebär att särskilda skäl för att frångå denna regel t.ex. kan vara om den enskilde har stora vårdkostnader som tar hans eller hennes inkomst i anspråk eller att de tillgångar som det är fråga om utgörs av en fastighet som han eller hon själv behöver eller som är mycket svår att sälja på rimliga villkor. Det handlar i dessa fall om att göra avsteg från huvudregeln till förmån för den enskilde.

I undantagsfall bör huvudregeln också kunna frångås även till nackdel för den enskilde. Det kan bli aktuellt när kommunen genom att stå för arvodet bidrar till en kapitalbildning hos den enskilde som inte kan komma den enskilde till godo. En sådan situation kan uppkomma t.ex. vid vården av egendom som tillhör en svårt sjuk person som inte själv kan dra nytta av tillgångarna och som inte har några nära anhöriga.

Av tredje stycket framgår att ersättning för utgifter som inte ska betalas med den enskildes medel ska betalas av kommunen.

Förslaget har behandlats i avsnitt 6.3.5.

19 kap. 18 §

Länsstyrelsen ska framställa statistik om överförmyndares och överförmyndarnämnders verksamhet på regional och nationell nivå.

Av paragrafen, som är ny, framgår att länsstyrelsen ska ha till uppgift att framställa statistik om överförmyndares och överförmyndarnämnder verksamhet på regional respektive nationell nivå. Det är regeringen som ska meddela föreskrifter om vilken eller vilka länsstyrelser som ska ansvara för dessa uppgifter, se 19 kap. 20 § punkten 1.

Förslaget har behandlats i avsnitt 9.6.

19 kap. 19 §

Överförmyndaren eller överförmyndarnämnden ska till länsstyrelsen lämna sådana uppgifter om verksamheten som behövs för framställning av statistik.

I paragrafen, som är ny, anges att överförmyndaren eller överförmyndarnämnden ska lämna sådana uppgifter om verksamheten som behövs för framställning av statistik till länsstyrelsen.

Av 19 kap. 20 § punkten 3 framgår att regeringen meddelar föreskrifter om uppgiftsskyldigheten.

Förslaget har behandlats i avsnitt 9.6.

19 kap. 20 §

Regeringen meddelar föreskrifter om

- 1. vilken eller vilka länsstyrelser som ansvarar för uppgifter enligt detta kapitel,*
- 2. vilken statistik länsstyrelsen ska framställa, och*
- 3. överförmyndarens eller överförmyndarnämndens uppgiftsskyldighet enligt 19 §.*

Paragrafens första punkt motsvarar nuvarande 19 kap. 18 § medan den andra och tredje punkten är nya. I andra punkten bemyndigas regeringen att meddela föreskrifter om vilken statistik länsstyrelsen ska framställa och i tredje punkten om överförmyndarens eller överförmyndarnämndens uppgiftsskyldighet enligt 19 kap. 19 §.

Förslaget har behandlats i avsnitt 9.6.

13.2 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

32 kap. 4 §

Sekretess gäller hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd i ärende enligt föräldrabalken eller enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst tjugo år.

Paragrafen har ändrats på så sätt att sekretess hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd, förutom i ärenden enligt FB, även ska gälla i ärenden enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

På samma sätt som vid sekretess hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd i ärende enligt FB för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden är bestämmelsen tillämplig även beträffande uppgifter om en god man. Jfr RÅ 1992 not. 331 och RÅ 1993 not. 710.

Med överförmyndarnämnd avses även gemensam överförmyndarnämnd, se 19 kap. 16 § FB och 6 kap. 1 § kommunallagen.

Förslaget har behandlats i avsnitt 8.2.

32 kap. 5 §

Sekretessen enligt 4 § hindrar inte att uppgift lämnas till en enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken eller i lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Bestämmelsen, som är sekretessbrytande, har ändrats till att gälla även i ärenden enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn. Vilka uppgifter som kan begäras ut från överförmyndaren och vem som får göra en sådan begäran framgår av 16 kap. 7 § FB, vilken är tillämplig även i ärenden om god man för ensamkommande barn (se 12 § i lagen om sådana godmanskap).

Av 16 kap. 7 § FB framgår att en omyndig som har fyllt 16 år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren. En sådan rätt har också den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar. Med närmaste släktingar avses bröstarvingar, föräldrar och syskon, se prop. 1987/88:124, s. 175.

Den föreslagna bestämmelsen innebär att ett ensamkommande barn som har god man har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren. Det torde vara sällan förekommande att det finns någon make, sambo eller nära släktingar som kan ha rätt att ta del av sådana handlingar.

Förslaget har behandlats i avsnitt 8.2.

36 kap. 1 §

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. ärende enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
2. ärende om adoption enligt 4 kap. föräldrabalken,
3. ärende om anordnande av godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken,
4. ärende om förvaltarskap, eller
5. ärende enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Sekretess gäller hos domstol för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om en part begär det och det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i

1. äktenskapsmål,
2. mål eller ärende enligt föräldrabalken i annat fall än som anges i första stycket,
3. ärende enligt lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
4. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 eller ärende enligt 8 § lagen (2008:450) med kompletterande bestämmelser till Bryssel II-förordningen,
5. mål eller ärende enligt rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, eller
6. mål eller ärende enligt lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

I paragrafen regleras sekretess till skydd för enskild i familjerättsliga mål eller ärenden i domstol. Ändringen av bestämmelsen innebär att det har lagts till en ny femte punkt i första stycket. Enligt denna ska sekretess gälla hos domstol för uppgift som förekommer i ärende enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande

barn om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider skada eller men om uppgiften röjs.

Förslaget har behandlats i avsnitt 8.3.

Litteratur- och källförteckning

Förarbeten

Utrednings- och kommittébetänkanden

SOU 1947:53 Kommunallagskommitténs betänkande I med förslag angående ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet

SOU 2003:51 God man för ensamkommande flyktingbarn

SOU 2004:112 Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna

SOU 2006:100 Ambition och ansvar, Nationell strategi för utveckling av samhällets insatser till personer med psykiska sjukdomar och funktionshinder

SOU 2007:65 Domstolarnas handläggning av ärenden

Departementsserien m.m.

Ds Ju 1974:7 Förmynderskap, Promemoria med förslag till ändringar i förmynderskapslagstiftningen m.m.

Direktiv

Dir. 2009:19 Delegation för e-förvaltning

Dir. 2010:32 Tilläggsdirektiv till E-delegationen (Fi 2009:01)

Dir. 2012:16 Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare

Dir. 2012:72 Beslutsförmögna personers ställning i hälso- och sjukvård, tandvård, socialtjänst och forskning

Dir. 2012:120 Tilläggsdirektiv till Utredningen om bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (Ju 2012:01)

Propositioner och skrivelser

Prop. 1948:140 med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1930 (nr 251) om kommunstyrelse på landet

Prop. 1974:142 med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m.

Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten

Prop. 1979/80:2 med förslag till sekretesslag m.m.

Prop. 1985/86:80 om ny förvaltningslag

Prop. 1987/88:124 Om god man och förvaltare

Prop. 1993/94:218 Psykiskt stördas villkor

Prop. 1993/94:251 Förmynderskapslagstiftningen

Prop. 1997/98:151 Inkomstgrundad ålderspension, m.m.

Prop. 1999/2000:1 Budgetpropositionen för år 2000

Prop. 2004/05:136 Stärkt skydd för ensamkommande barn

Prop. 2005/06:117 Skydd för barn genom registrering av förmyndare i vägtrafikregistret, m.m.

Prop. 2007/08:150 Förmynderskapsrättsliga frågor

Prop. 2010/11:119 Domstolarnas handläggning av ärenden

Rättsliga avgöranden

Högsta domstolen

HD:s beslut den 9 november 2012 i mål Ö 91-12

Hovrätter

RH 2010:87

Hovrättens för Västra Sveriges beslut 2011-12-14 i ÖÄ 3983-11

Svea hovrätts beslut 2010-06-22 i ÖÄ 943-10

Svea hovrätts beslut 2012-09-19 i ÖÄ 5638-12

Tingsrätter

Uppsala tingsrätts beslut 2007-07-13 i Ä 1707-07
Södertälje tingsrätts beslut 2009-11-12 i Ä1499-09
Västmanlands tingsrätts beslut 2010-01-13 i Ä 5966-09
Göteborgs tingsrätts beslut 2011-09-01 i Ä 5092-11

Regeringsrätten (Högsta förvaltningsdomstolen)

RÅ 1930 ref. 1
RÅ 1985 2:79
RÅ 1991 ref. 64
RÅ 1992 not. 331
RÅ 1993 ref. 25
RÅ 1993 not. 710

Uttalanden av JO

JO 2002/03, s. 417
JO 2005/06, s. 422
JO 2008/09, s. 476
JO 2009/10, s. 431
JO:s beslut 2013-02-13, dnr 1811-2012
JO:s beslut 2013-02-14, dnr 4083-2012

Rapporter

Riksrevisionen Tillsynen av överförmyndarna – uppföljningsgranskning, RiR 2009:31
Pensionsmyndigheten Förstudierapport, Förstudie Mina fullmakter, 2012-05-21
Ekonomistyrningsverket Särredovisning av tjänsteexport – ett regeringsuppdrag, ESV 2012:29

Studier

Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare RFS frivilliga samhällsinsatser värda 463 miljoner kronor – en studie om värdet av de laganknutna frivilliguppdragen, 2009

Litteratur

Bengtsson, Bertil Försäkringsrätt Några huvudlinjer, åttonde uppl., 2012

Fälldin Kerstin God man eller förvaltare – en praktisk handbok, 2009

Von Schéele, Eva och Strandberg, Per Ensamkommande barns rätt En vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl., 2010

Walin m.fl. Föräldrabalken, En kommentar

Westman, Per Förmynderskap, andra uppl., 2011

Riktlinjer och rekommendationer

Sveriges Kommuner och Landsting Cirkulär (07:74) med rekommendationer om ersättning till bl.a. gode män och förvaltare

Svenska Kommunförbundet Cirkulär nr 75.129 med riktlinjer om ersättning till förmyndare

Kommittédirektiv 2012:16

Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare

Beslut vid regeringssammanträde den 15 mars 2012

Sammanfattning

En särskild utredare ska föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Syftet är att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. Utredaren ska föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som det finns anledning till.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2012.

Behovet av en utredning

En god man eller förvaltare kan förordnas för en enskild person som är förhindrad att bevaka sin rätt eller förvalta sin egendom eller som av andra anledningar inte kan ta hand om sig själv. Uppdraget som ställföreträdare utförs i regel av en lekman som frivilligt åtar sig uppgiften. Många gånger är uppdraget avgörande för att en enskild som saknar förmåga att fatta beslut ska skyddas och få sina rättigheter tillgodosedda.

I betänkandet *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna* (SOU 2004:112) föreslår Förmyndarskapsutredningen bl.a. att det genomförs utbildningsinsatser för ställföreträdare. Förslagen bereds i Regeringskansliet. Utöver de frågor som utredningen behandlar har myndigheter och organisationer under beredningen av betänkandet pekat på ytterligare förhållanden som gör det svårt att rekrytera gode män och förvaltare. Vissa kommuner har också på-

talat att det är svårt att få enskilda att åta sig den här typen av uppdrag.

Gode män och förvaltare fyller en viktig funktion i samhället och de insatser de gör måste underlättas. Det är angeläget att det går att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare, och den som har ett sådant uppdrag bör ges goda förutsättningar att fullgöra detta. Det finns ett visst beredningsunderlag i det nämnda betänkandet, men det behöver kompletteras. En särskild utredare ska därför ges i uppdrag att överväga följande frågor. Utredaren får även föreslå andra praktiska åtgärder som bidrar till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Utredningsuppdraget

Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?

I föräldrabalken och i lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn finns regler om när ställföreträdare ska förordnas respektive entledigas. En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Ställföreträdaren är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd.

Det har riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

Med hänsyn till den enskildes behov av hjälp bör utgångspunkten naturligtvis vara att en god man eller förvaltare ska vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts. Samtidigt kan det ifrågasättas om en ställföreträdare under alla förhållanden bör vara skyldig att fullgöra uppdraget, i vart fall på oförändrat sätt. Förutom att det har betydelse för den gode man eller förvaltare som vill bli entledigad kan denna skyldighet även avhålla enskilda från att åta sig sådana uppdrag.

Utredaren ska kartlägga hur regleringen om entledigande fungerar i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag. Utredaren ska utifrån kartläggningen ta ställning till i vilka

situationer det är lämpligt att en god man eller förvaltare inte ska behöva fullgöra uppdraget på oförändrat sätt till dess att en ersättare utsetts. Utredaren ska överväga om en lösning kan vara att uppdraget under mellantiden begränsas till ett minimum av åtgärder. Ett alternativ kan vara att en god man eller förvaltare får entledigas trots att en ersättare inte kan utses, varvid det får bedömas om detta ska innebära att godmanskapet eller förvaltarskapet upphör. Den enskildes behov av hjälp måste dock alltid garanteras. Det ska därför utredas vilka andra former av stöd den enskilde i stället kan få tillgång till; om det behövs, ska förbättringar av det existerande stödet föreslås. Särskilda hänsyn gör sig gällande vid förvaltarskap, och olika lösningar kan behöva övervägas för förvaltare respektive gode män.

Vem bör stå för kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar?

En god man eller förvaltare ska omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar huvudmannen. Ställföreträdaren är skyldig att ersätta skada som han eller hon uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakar sin huvudman.

Det finns möjligheter för ställföreträdare att via godmansföreningar teckna ansvars- och olycksfallsförsäkringar. Från olika håll har det riktats kritik mot att gode män och förvaltare själva får stå för kostnaderna för dessa försäkringar.

Regeringen har tidigare uttalat att det är önskvärt med en utveckling där ställföreträdare omfattas av ansvarsförsäkring (prop. 2007/08:150 s. 56). Avsaknad av försäkring kan vara till nackdel för såväl ställföreträdaren som huvudmannen. Om möjligheterna att få kostnader för försäkringar ersatta är begränsade, kan det leda till att en del gode män och förvaltare inte tecknar någon försäkring.

Utredaren ska undersöka i vilken utsträckning gode män och förvaltare omfattas av försäkringar och vilket skydd försäkringarna ger. Vidare ska utredaren analysera om nuvarande reglering ger möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader. Saknas det en sådan möjlighet, ska utredaren överväga om det bör införas. Ett alternativ som möjligen kan övervägas är att kommunen i vissa fall ska stå för kostnaden. Utredaren ska även bedöma behovet av andra åtgärder för att säkerställa att gode män och förvaltare omfattas av lämpligt försäkringsskydd.

Bör dödsboet efter en god man eller förvaltare få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom?

Om en god man eller förvaltare dör, svarar dödsboet för att huvudmannens egendom redovisas. I regel sker detta genom en sluträkning som avges på heder och samvete.

Det har riktats kritik mot att det är dödsboet som ska upprätta sluträkningen. Skyldigheten har ansetts betungande för de efterlevande. Det har framförts att dödsboet i vart fall bör kunna få hjälp med upprättandet.

Det finns goda skäl till att det är dödsboet som avger sluträkning. Reglerna bör inte ändras i detta avseende. Samtidigt kan det finnas fall där ett dödsbo på ett eller annat sätt behöver hjälp med att upprätta sluträkningen. Utredaren ska därför överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom.

Bör överförmyndaren bistå tingsrätten med utredning i ärenden om godmanskap och förvaltarskap?

I ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap har tingsrätten utredningsansvaret. Domstolen ska ta in det underlag som behövs för att ta ställning i ärendet, bl.a. från överförmyndaren. Överförmyndaren är skyldig att yttra sig till tingsrätten, och Justitieombudsmannen har uttalat att denna skyldighet måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare (JO 2008/09 s. 476).

I praktiken har det under lång tid varit överförmyndaren som gjort den utredning som behövts och först när ärendet varit färdigutrett överlämnat det till tingsrätten. Sedan några år tillbaka har en del överförmyndare ändrat sina rutiner, och det förekommer att ansökningar om t.ex. god man som ges in till överförmyndaren lämnas över till tingsrätten utan yttrande eller utredning. Tingsrätter och överförmyndare har framfört att denna ordning innebär ett betydande merarbete och att den inte fungerar tillfredsställande.

Tillämpningen av bestämmelserna om utredningsansvar är inte enhetlig och hanteringen av sådana ärenden kan därför skilja sig åt. De oklarheter i arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren som finns riskerar att leda till att resurserna inte utnyttjas effektivt. I förlängningen kan enskilda drabbas, t.ex. genom

att handläggningstider blir längre eller genom att den bäst lämpade ställföreträdaren inte utses. Även för gode män och förvaltare kan det leda till praktiska svårigheter.

Utredaren ska kartlägga hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut. Utifrån vad kartläggningen visar ska utredaren överväga om det är lämpligt att överförmyndaren åläggs att bistå tingsrätten med att göra utredningen. Utredaren ska vidare ta ställning till om överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten bör framgå av lagen.

Sekretess för uppgifter om ensamkommande barn

I ärenden enligt föräldrabalken gäller sekretess hos överförmyndaren för en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider men. Någon motsvarande sekretess gäller inte i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

Det torde saknas skäl för denna skillnad. Mycket talar alltså för att sekretess ska gälla hos överförmyndaren i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn i samma utsträckning som i motsvarande ärenden enligt föräldrabalken. Utredaren ska, efter en avvägning mellan intresset av insyn och enskildas behov av skydd för den personliga integriteten, utarbeta författningsförslag med den innebörden.

Statistik över överförmyndarnas verksamhet

Det har inletts ett projekt mellan överförmyndare i ett antal större kommuner som syftar till att göra det möjligt att jämföra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet. Någon rikstäckande statistik om t.ex. antalet gode män och förvaltare samt storleken på förvaltad kapital finns dock inte.

För att kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet och underlätta länsstyrelsernas tillsyn är det viktigt att det finns tillgång till statistik. Utredaren ska därför ta ställning till vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerställa att det finns tillgång till relevant statistik över överförmyndarnas verksamhet.

Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget

Utredaren ska lägga fram de förslag till författningsändringar som det finns anledning till.

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet.

Under genomförandet av uppdraget ska utredaren inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer i den utsträckning som utredaren finner lämpligt.

Utredaren ska redovisa vilka konsekvenser de förslag som lämnas får för barn.

Utredaren ska redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen leder till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Om något av förslagen i betänkandet påverkar det kommunala självstyret, ska dess konsekvenser och de särskilda avvägningar som föranlett förslagen särskilt redovisas (14 kap. 3 § regeringsformen).

Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2012.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv 2012:120

Tilläggsdirektiv till Utredningen om bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (Ju 2012:01)

Beslut vid regeringssammanträde den 13 december 2012

Förlängd tid för uppdraget

Regeringen beslutade den 15 mars 2012 kommittédirektiv om bättre förutsättningar för gode män och förvaltare (dir. 2012:16). Utredningen har antagit namnet Utredningen om bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Utredningen skulle redovisa sitt uppdrag senast den 31 december 2012. Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 30 april 2013.

(Justitiedepartementet)

Genomförandet av vår enkätundersökning

I maj 2012 skickade vi via e-post ut enkäter till tingsrätter, överförmyndare, gode män och förvaltare, rättspsykiatriska regionkliniker, socialchefer och till länsstyrelser. Vidare skickade vi med början i december 2012 en enkät till kommunala s.k. förvaltarenheter. Även denna enkät skickades via e-post.

Vi skickade en enkät till 15 olika tingsrätter, vilka samtliga har besvarat den. De tingsrätter som fick enkäten var Alingsås tingsrätt, Gävle tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Luleå tingsrätt, Lycksele tingsrätt, Malmö tingsrätt, Mora tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Ångermanlands tingsrätt, Örebro tingsrätt och Östersunds tingsrätt.

Enkäten med frågor till överförmyndare skickades till länsombuden inom Föreningen Sveriges Överförmyndare¹ som hade till uppgift att, efter kontakt med överförmyndarna i respektive län, lämna ett sammanfattande svar på enkätfrågorna. Vi har fått ett 30-tal svar på vår enkät från överförmyndare, varav en del är svar från länsombud och en del är enskilda svar från andra överförmyndare.

Från gode män och förvaltare har vi fått svar på vår enkät med hjälp av Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare och Riksförbundet Gode Män och Förvaltare.

Det förstnämnda förbundet har fått in svar från gode män och förvaltare genom förbundets lokalföreningar. Vid lokalföreningarna utsågs det för detta ändamål en kontaktperson som dels samlade in föreningens åsikter och erfarenheter kring frågeställningarna, dels vidarebefordrade svaren till Riksförbundet frivilliga samhälls-

---

¹ Föreningen Sveriges Överförmyndare är en ideell organisation vars ändamål är att genom intressebevakning, kompetenshöjning och erfarenhetsutbyte främja överförmyndarverksamhet.

arbetare. Kontaktpersonerna har lång erfarenhet av uppdrag som god man eller förvaltare.²

Det är 37 lokalföreningar inom Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare som har besvarat frågorna. De flesta av föreningarna har haft ett styrelsemöte eller ett medlemsmöte där frågorna har diskuterats. Ett antal föreningar har även skickat ut enkäten till medlemmarna. Sammanlagt har cirka 250 av förbundets medlemmar svarat på enkäten eller fört en diskussion kring frågorna.

Från de flesta lokalföreningar fick Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare del av enkätsvaren genom ett personligt samtal mellan en av förbundets anställda och kontaktpersonen. Ett fåtal lokalföreningar gav in sitt svar skriftligen. Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare har även hämtat in svar på enkäten vid sitt årsmöte i maj 2012, då det gavs tillfälle för gode män och förvaltare att diskutera frågorna.

Riksförbundet Gode Män och Förvaltare har, efter samråd med ett flertal gode män och förvaltare, lämnat förbundets syn på frågeställningarna.

En enkät med frågor har skickats till landets sex rättspsykiatriska regionkliniker. Av dessa har Rättspsykiatriska regionkliniken i Vadstena, Regionsjukhuset Karsudden, Rättspsykiatriska kliniken i Säter och Rättspsykiatriska regionkliniken i Sundsvall besvarat enkäten.

Enkätsvar från socialchefer har hämtats in genom Föreningen Sveriges Socialchefer. Föreningen är indelad i tio regioner och vår enkät har skickats till de som är ordförande i dessa regioner. Fem av föreningens regionordförande har besvarat enkäten.

Vi har skickat en enkät till landets 21 länsstyrelser och samtliga har kommit in med ett svar. En del av de länsstyrelser som sedan den 1 juli 2012 inte längre har ansvar för tillsynen av överförmyndarverksamheten³ har i sina svar endast upplyst om detta och inte besvarat frågorna i enkäten.

Enkäten angående kommunala s.k. förvaltarenheter skickades till och har besvarats av förvaltarenheterna i Göteborgs stad, Skellefteå kommun, Sollentuna kommun och Jönköpings kommun.

Genom att kontakta branschorganisationen Svensk Försäkring har vi försökt få uppgifter om i vilken utsträckning gode män och

² Majoriteten av kontaktpersonerna hade varit verksamma som god man eller förvaltare i mellan fem och tjugo år. De flesta hade mellan tre och tio uppdrag.

³ Det är Länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län som numera ansvarar för denna tillsyn.

förvaltare omfattas av försäkringar. Det har trots flera försök från Svensk Försäkrings sida inte varit möjligt att från försäkringsbolagen få fram en uppgift om detta.

Vilka frågor som ingick i enkäterna framgår av bilaga 4.

Frågor som ingick i vår enkätundersökning

Enkätfrågor till tingsrätter

1. Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Han eller hon är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd.

Av utredningens direktiv framgår att det har riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

- a) Hur fungerar regleringen om entledigande i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag? Hur hanteras de fall då det begärs att ett godmanskap eller ett förvaltarskap ska upphöra (och att ställföreträdaren därmed ska entledigas) t.ex. på grund av ställföreträdaren har utsatts för hot eller våld av sin huvudman trots att den enskilde har behov av en god man eller förvaltare? Förekommer det att tingsrätten i de situationerna fattar beslut om upphörande av ställföreträdarskapet trots att det finns ett behov av det?
- b) Bör det finnas någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare ska vara tvungen att fullgöra sitt uppdrag efter det att han eller hon har begärt att bli entledigad?

- c) Ska en god mans eller en förvaltares uppdrag kunna begränsas i vissa situationer i avvaktan på att en ersättare utses? Vilka åtgärder bör i så fall ingå i uppdraget under denna tid?
- d) Ska en god man eller förvaltare få entledigas trots att en ersättare inte kan utses?
- e) Bör bestämmelserna om entledigande vara olika utformade för förvaltare respektive gode män?
- f) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

2. Bör överförmyndaren bistå tingsrätten med utredning i ärenden om godmanskap och förvaltarskap?

I ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap har tingsrätten utredningsansvaret. I praktiken har det under lång tid varit överförmyndaren som har gjort den utredning som behövts och först när ärendet har varit färdigutrett överlämnat det till tingsrätten.

Sedan några år tillbaka har en del överförmyndare ändrat sina rutiner och det förekommer att ansökningar om t.ex. god man som ges in till överförmyndaren lämnas över till tingsrätten utan yttrande eller utredning.

- a) Hur tillämpar tingsrätten bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut?
- b) Bör överförmyndaren åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen?
- c) Bör överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten framgå av lagen?
- d) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

Enkätfrågor till överförmyndare

1. *Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?*

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Han eller hon är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd.

Av utredningens direktiv framgår att det har riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

- a) Hur fungerar regleringen om entledigande i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag? Hur hanteras de fall då ställföreträdaren vill entledigas från sitt uppdrag t.ex. på grund av han eller hon har utsatts för hot eller våld av sin huvudman?
- b) Bör det finnas någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare ska vara tvungen att fullgöra sitt uppdrag efter det att han eller hon har begärt att bli entledigad?
- c) Ska en god mans eller en förvaltares uppdrag kunna begränsas i vissa situationer i avvaktan på att en ersättare utses? Vilka åtgärder bör i så fall ingå i uppdraget under denna tid? Hur ska den enskildes behov av hjälp tillgodoses i övriga delar?
- d) Ska en god man eller förvaltare (i stället för att få sitt uppdrag begränsat, jfr fråga c) få entledigas trots att en ersättare inte kan utses? Hur ska den enskildes behov av hjälp i så fall garanteras? Vilka andra former av stöd kan den enskilde i stället få tillgång till? Krävs det förbättringar av det stöd som redan existerar?
- e) Bör bestämmelserna om entledigande vara olika utformade för förvaltare respektive gode män?
- f) I vissa fall kan det vara svårt att hitta någon som vill åta sig att vara god man eller förvaltare för en person redan när ett godmanskap eller förvalterskap ska inledas. Hur tillgodoses den enskildes behov i de fall man inte lyckas hitta någon ställföreträdare?
- g) Har ni ytterligare synpunkter i denna del?

2. Bör dödsboet efter en god man eller förvaltare få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom?

Om en god man eller förvaltare dör, svarar dödsboet för att huvudmannens egendom redovisas. I regel sker detta genom en sluträkning som avges på heder och samvete.

Enligt utredningens direktiv kan det finnas fall där ett dödsbo på ett eller annat sätt behöver hjälp med att upprätta sluträkningen.

- a) Begär ni en sluträkning från ställföreträdarens dödsbo i de fall ställföreträdaren har avlidit? I så fall, hur vanligt är det att dödsboet efter en ställföreträdare behöver hjälp med att upprätta sluträkningen?
- b) Vilka åtgärder kan behöva vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom?
- c) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

3. Bör överförmyndaren bistå tingsrätten med utredning i ärenden om godmanskap och förvaltarskap?

I ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap har tingsrätten utredningsansvaret. I praktiken har det under lång tid varit överförmyndaren som har gjort den utredning som behövs och först när ärendet har varit färdigutrett överlämnat det till tingsrätten.

Sedan några år tillbaka har en del överförmyndare ändrat sina rutiner och det förekommer att ansökningar om t.ex. god man som ges in till överförmyndaren lämnas över till tingsrätten utan yttrande eller utredning.

- a) Hur tillämpar överförmyndaren bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut?
- b) Bör överförmyndaren åläggas att bistå tingsrätten med att göra utredningen?
- c) Bör överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten framgå av lagen?
- d) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

Enkätfrågor till gode män och förvaltare

1. Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Han eller hon är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd.

Av utredningens direktiv framgår att det har riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

- a) Hur fungerar regleringen om entledigande i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag?
- b) Bör det finnas någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare ska vara tvungen att fullgöra sitt uppdrag efter det att han eller hon har begärt att bli entledigad?
- c) Ska en god mans eller en förvaltares uppdrag kunna begränsas i vissa situationer i avvaktan på att en ersättare utses? Vilka åtgärder bör i så fall ingå i uppdraget under denna tid? Hur ska den enskildes behov av hjälp tillgodoses i övriga delar?
- d) Ska en god man eller förvaltare (i stället för att få sitt uppdrag begränsat, jfr fråga c) få entledigas trots att en ersättare inte kan utses? Hur ska den enskildes behov av hjälp i så fall garanteras? Vilka andra former av stöd kan den enskilde i stället få tillgång till? Krävs det förbättringar av det stöd som redan existerar?
- e) I vissa fall kan det vara svårt att hitta någon som vill åta sig att vara god man eller förvaltare för en person när ett godmanskap eller förvaltarskap ska inledas. Hur tillgodoses den enskildes behov i de fall man inte lyckas hitta någon ställföreträdare?
- f) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

2. Vem bör stå för kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar?

Av utredningens direktiv framgår att det finns möjligheter för gode män och förvaltare att via godmansföreningar teckna ansvars- och olycksfallsförsäkringar. Från olika håll har det riktats kritik mot att gode män och förvaltare själva får stå för kostnaderna för dessa försäkringar. Utredningen ska analysera om nuvarande reglering ger möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader och, om det saknas en sådan möjlighet, överväga om det bör införas. Av utredningens direktiv framgår att ett alternativ som möjligen kan övervägas är att kommunen i vissa fall ska stå för kostnaden.

- a) I vilken utsträckning omfattas gode män och förvaltare av försäkringar?
- b) Vilket skydd ger försäkringarna?
- c) Finns det behov av andra åtgärder än rätt till ersättning för försäkringskostnader för att säkerställa att gode män och förvaltare omfattas av lämpligt försäkringsskydd?
- d) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

3. Bör dödsboet efter en god man eller förvaltare få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom?

Om en god man eller förvaltare dör, svarar dödsboet för att huvudmannens egendom redovisas. I regel sker detta genom en sluträkning som avges på heder och samvete.

Enligt utredningens direktiv kan det finnas fall där ett dödsbo på ett eller annat sätt behöver hjälp med att upprätta sluträkningen.

- a) Hur vanligt är det att dödsboet efter en ställföreträdare behöver hjälp med att upprätta en sluträkning?
- b) Vilka åtgärder kan behöva vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom?
- c) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

4. Tillgången till kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare

Enligt kommittédirektiven ska den särskilda utredaren föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Syftet är att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare.

- a) Vilka faktorer är av särskild betydelse för att det ska vara möjligt att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare? (Observera att utredningens uppdrag är begränsat till vissa särskilda frågor, se bifogade direktiv)

Enkätfrågor till rättspsykiatriska regionkliniker

1. Förvaltarskap och godmanskap för de som är intagna i rättspsykiatrisk klinik

Enligt god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Han eller hon är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd. Enligt utredningens direktiv har det riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

- a) Hur många av de som är intagna i den rättspsykiatriska kliniken har god man eller förvaltare?
- b) Har det förekommit att överförmyndaren inte har hittat någon som vill åta sig ett uppdrag som god man eller förvaltare för någon som är intagen i den rättspsykiatriska kliniken? Hur vanligt är i så fall detta? Vilka former av stöd har den intagne i så fall i stället fått tillgång till?
- c) Har det förekommit att det inte har kunnat förordnas en ny god man eller förvaltare för någon intagen när en tidigare god man eller förvaltare har entledigats? Vilka former av stöd har den intagne i så fall i stället fått tillgång till?

Enkätfrågor till socialchefer

Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?

En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Han eller hon är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd. Enligt utredningens direktiv har det riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

I utredningens uppdrag ingår att ta ställning till i vilka situationer det är lämpligt att en god man eller förvaltare inte ska behöva fullgöra uppdraget på oförändrat sätt till dess att en ersättare utsetts. Ett alternativ som också ska övervägas är om en god man eller förvaltare ska få entledigas trots att en ersättare inte kan utses.

- a) Hur vanligt är det att en person är utan god man eller förvaltare trots att socialnämnden bedömer att det med hänsyn till den enskildes situation finns behov för det?
- b) Vilka former av stöd och hjälp kan den enskilde få tillgång till i de fall som nämns i fråga a)?
- c) Behöver det införas nya eller förbättrade former av stöd och hjälp för att kunna tillgodose den enskildes behov i de fall hans eller hennes gode man eller förvaltare entledigas (trots att det fortfarande finns behov av god man eller förvaltare)? Vad skulle detta stöd och denna hjälp i så fall bestå av?
- d) Har Ni ytterligare synpunkter i denna del?

Enkätfrågor till länsstyrelser

Av utredningens direktiv framgår att det har inletts ett projekt mellan överförmyndare i ett antal större kommuner som syftar till att göra det möjligt att jämföra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet. Någon rikstäckande statistik om t.ex. antalet gode män och förvaltare samt storleken på förvaltad kapital finns dock inte.

För att kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet och underlätta länsstyrelsernas tillsyn är det viktigt att det finns tillgång till statistik.

- a) Vilka uppgifter samlar länsstyrelsen in på området?
- b) Hur hanterar länsstyrelsen uppgifterna?
- c) Pågår det något arbete för att utveckla insamlingen av uppgifter på området?
- d) Har Ni ytterligare synpunkter i denna fråga?

Enkätfrågor till kommunala s.k. förvaltarenheter

1. Hur länge har det funnits en förvaltarenhet inom kommunen? Vilken var anledningen till att den inrättades?
2. Hur är förvaltarenheten organiserad inom kommunen?
3. Hur många anställda finns det vid förvaltarenheten?
4. Hur många uppdrag har de som är anställda vid förvaltarenheten, sammanlagt och per person? I hur stor andel av det sammanlagda antalet godmanskap eller förvaltarskap inom kommunen är det en anställd vid förvaltarenheten som är förordnad som ställföreträdare?
5. Vilken kompetens och erfarenhet har de anställda?
6. Hur avlönas de anställda? Med lön från kommunen eller endast genom arvode? Tar de anställda ut arvode för sitt uppdrag? Uppbär kommunen den anställdes arvode? (Om lönen endast består av arvode, står kommunen då för lokal och ev. annan administration? Vad innebär i så fall anställningskontraktet?)
7. I vilka fall innehas ställföreträdaruppdrag av anställda vid förvaltarenheten? Finns det angivna kriterier för detta? Rör det sig endast om förvaltarskap eller kan det också vara godmanskap?
8. Finns det fall då de anställda vid förvaltarenheten inte kan, får eller vill åta sig ett uppdrag?
9. Vilka överväganden har gjorts angående lagligheten av förvaltarenheter?

10. Har det uppkommit problem med att en ställföreträdare som är anställd vid förvaltarenheten har hamnat i en jävsliknande situation, t.ex. när han eller hon företräder sin huvudman gentemot sin egen arbetsgivare, t.ex. socialförvaltningen?
11. Hur handlägger förvaltarenheten ärenden då huvudmannen flyttar till en annan kommun?

Uppgifter för beräkning av statistik och nyckeltal inom ett statistikprojekt bland överförmyndarnämnder

Uppgifter som ligger till grund för beräkningar av statistik

1. Kostnader

- a. Budgetram netto
- b. Totalt netto utfall
- c. Arvoden netto exkl. återsökning
- d. Personal inkl. PO (skatter, sociala avgifter m.m.)
- e. Övriga kostnader
- f. Varav kostnader politiker

2. Antal tjänster i årsarbetstid (exkl. politiker)

- a. Fast anställda inkl. chef
- b. Extra personal
- c. Totalt

3. Befolkningsunderlag

4. Antal ställföreträdarskap

- a. Godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB per den 31 december
- b. Förvaltarskap enligt 11 kap. 7 § FB per den 31 december
- c. Godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB under hela året (aktiva)
- d. Förvaltarskap enligt 11 kap. 7 § FB under hela året (aktiva)
- e. Kontrollerade förvaltningar, 13 kap. 2 § FB
- f. Godmanskap enligt 11 kap. 1–3 §§ FB per den 31 december föregående år
- g. Godmanskap för ensamkommande barn per den 31 december
- h. Godmanskap för ensamkommande barn under hela året
- i. Övriga ställföreträdarskap
- j. Totalt

5. Antal räkningar

- a. Antal årsräkningar per den 31 december föregående år
- b. Antal årsräkningar per den 31 december innevarande år
- c. Antal årsräkningar per den 31 december föregående år där ställföreträdaren har begärt arvode
- d. Antal årsräkningar per den 31 december föregående år där huvudmannen har betalat arvode
- e. Antal delräkningar innevarande år
- f. Antal sluträkningar innevarande år
- g. Antal byten av ställföreträdare under innevarande år
- h. Antal granskade årsräkningar per den 30 juni innevarande år

6. Fördelning av kostnaderna för ställföreträdarens arvode

- a. Staden/kommunen
- b. Huvudmannen
- c. Staden/kommunen betalar i procent

7. Förvaltade värden

- a. Behållning
- b. Inkomster

Nyckeltal avseende överförmyndarnas verksamhet

- a. Antalet ställföreträdarskap (godmanskap enligt 11 kap. 1–4 §§ FB, förvaltarskap enligt 11 kap. 7 § FB och godmanskap enligt lagen om god man för ensamkommande barn)
- b. Totalt antal ställföreträdarskap per personal
- c. Årskostnad netto per kommuninvånare
- d. Antal årsarbetstid per 10 000 invånare
- e. Personalkostnadens andel av utfall netto
- f. Arvodeskostnads andel av utfall netto
- g. Personalens snittkostnad per person
- h. Avvikelse från budget i procent
- i. Andel arvode som staden/kommunen betalar i procent
- j. Andel förvaltarskap av den sammanlagda mängden av förvaltarskap och godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB
- k. Snittarvode per räkning utbetalt under innevarande år
- l. Andel ställföreträdare som har begärt arvode för föregående år

Statens offentliga utredningar 2013

Kronologisk förteckning

1. Förändrad hantering av importmoms. Fi.
2. Patientlag. S.
3. Trängselskatt – delegation, sanktioner och utländska fordon. Fi.
4. Tillstånd och medling. Ju.
5. Djurhållning och miljön
– hantering av risker och möjligheter med stallgödsel. L.
6. Att förebygga och hantera finansiella kriser. Fi.
7. Skärpningar i vapenlagstiftningen. Ju.
8. Den svenska veteranpolitiken
Statligt bidrag till frivilliga organisationer som stödjer veteransoldater och anhöriga. Fö.
9. Riksbankens finansiella oberoende och balansräkning. Fi.
10. Rätta byggfelen snabbt!
– med effektivare förelägganden och försäkringar. S.
11. Kunskapsläget på Kärnavfallsområdet 2013. Slutförvarsansökan under prövning; kompletteringskrav och framtidsalternativ. M.
12. Goda affärer – en strategi för hållbar, offentlig upphandling. Fi.
13. Ungdomar utanför gymnasieskolan
– ett förtydligt ansvar för stat och kommun. U.
14. En översyn inom Sevesoområdet
– förslag till en förstärkt organisation för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. Fö.
15. För framtidens hälsa – en ny läkarutbildning. U.
16. Effektivare konkurrenstillsyn. N.
17. Brottmålsprocessen. Del 1 och 2. Ju.
18. Regeringsbeslut av ett statsråd – SRÅ. Fö.
19. Mera glädje för pengarna. Ku.
20. Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå – en översyn för ökad individanpassning och effektivitet. U.
21. Internationell straffverkställighet. Ju.
22. Så enkelt som möjligt för så många som möjligt
– samordning och digital samverkan. N.
23. Ersättning vid läkemedelsskador och miljöhänsyn i läkemedelsförmånerna. S.
24. E-röstning och andra valfrågor. Ju.
25. Åtgärder för ett längre arbetsliv. + Lättläst + Daisy. S.
26. Fri att leka och lära
– ett målinriktat arbete för barns ökade säkerhet i förskolan. U.
27. Vissa frågor om gode män och förvaltare. Ju.

Statens offentliga utredningar 2013

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Tillstånd och medling. [4]
Skärpningar i vapenlagstiftningen. [7]
Brottmålsprocessen. Del 1 och 2. [17]
Internationell straffverkställighet. [21]
E-röstning och andra valfrågor. [24]
Vissa frågor om gode män och förvaltare. [27]

Försvarsdepartementet

Den svenska veteranpolitiken
Statligt bidrag till frivilliga organisationer som stödjer veteransoldater och anhöriga. [8]
En översyn inom Sevesoområdet
– förslag till en förstärkt organisation för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. [14]
Regeringsbeslut av ett statsråd – SRÅ. [18]

Socialdepartementet

Patientlag. [2]
Rätta byggfelen snabbt!
– med effektivare förelägganden och försäkringar. [10]
Ersättning vid läkemedelsskador och miljöhänsyn i läkemedelsförmånerna. [23]
Åtgärder för ett längre arbetsliv. + Lättläst + Daisy. [25]

Finansdepartementet

Förändrad hantering av importmoms. [1]
Trängselskatt – delegation, sanktioner och utländska fordon. [3]
Att förebygga och hantera finansiella kriser. [6]
Riksbankens finansiella oberoende och balansräkning. [9]
Goda affärer – en strategi för hållbar, offentlig upphandling. [12]

Utbildningsdepartementet

Ungdomar utanför gymnasieskolan
– ett förtydligt ansvar för stat och kommun. [13]
För framtidens hälsa – en ny läkarutbildning. [15]
Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå – en översyn för ökad individanpassning och effektivitet. [20]
Fri att leka och lära
– ett målinriktat arbete för barns ökade säkerhet i förskolan. [26]

Landsbygdsdepartementet

Djurhållning och miljön
– hantering av risker och möjligheter med stallgödsel. [5]

Miljödepartementet

Kunskapsläget på Kärnavfallsområdet 2013.
Slutförvarsansökan under prövning: kompletteringskrav och framtidsalternativ. [11]

Näringsdepartementet

Effektivare konkurrenstillsyn. [16]
Så enkelt som möjligt för så många som möjligt
– samordning och digital samverkan. [22]

Kulturdepartementet

Mera glädje för pengarna. [19]